

203
8150

WODY MINERALNE

WŁOSKIE,

W CELU LEKARSKIM NAJWIĘCEJ UŻYWANE.

ZWIEDZIŁ I OPISAŁ

Leon Sokolowski

Doktor Medycyny i Akuszer, Rada Dworu, Inspektor Urzędu
Lekarskiego Gubernii Augustowskiej, Członek Towarzystwa
Lekarskiego Wileńskiego.

WARSZAWA.

NAKŁADEM AUTORA

1853.

8150

Towarzystwu Lekarskiemu

Warszawskiemu

ofiaruje

Autor

WODY MINERALNE

WŁOSKIE.

WODY MINERALNE WŁOSKIE,

W CELU LEKARSKIM NAJWIĘCEJ UŻYWANE

ZWIEDZIE I OPISZE

Leon Sokolowski

DOKTOR MEDYCYNY I AKUSZER, RADCA DWORU, INSPEKTOR
URZĘDU LEKARSKIEGO GUBERNII AUGUSTOWSKIEJ, CZŁONEK
TOWARZYSTWA LEKARSKIEGO WILEŃSKIEGO.

WARSZAWA,

NAKŁADEM AUTORA.

1853.

WODY MINERALNE

50470 IV

Wolno drukować, pod warunkiem złożenia w Komitecie Cenzury,
po wydrukowaniu, prawem przepisanej liczby egzemplarzy.

Warszawa dnia (0) 21 Lutego 1853 roku.

Cenzor F. Sobieszkański.

_____ w Drukarni S. Orgelbranda.

W. 28-1853

FA

Dr. Ig. Baranowski

Jasnie Wielmożnemu

RADCY TAJNEMU

ROMANOWI CZETYRKIN

INSPEKTOROWI GŁÓWNIEMU SŁUŻBY ZDROWIA I PREZESOWI RADY LEKARSKIEJ, KRÓLESTWA POLSKIEGO, CZŁONKOWI KOMISJI RZĄDOWEJ SPRAW WEWNĘTRZNYCH I DUCHOWNYCH, GENERALOWI SZTAB DOKTOROWI ARMII CZYNNÉJ, DOKTOROWI MEDYCYNY, CZŁONKOWI KORRESPONDENTOWI AKADEMII MEDYKO-CHIRURGICZNEJ W SŁ. PETERSBURGU, CZŁONKOWI TOWARZYSTWA LEKARSKIEGO PETERSBURSKIEGO, WILEŃSKIEGO I KIJOWSKIEGO, CZŁONKOWI KORRESPONDENTOWI ODDZIAŁU STATYSTYCZNEGO RADY MINISTERSTWA SPRAW WEWNĘTRZNYCH, CZŁONKOWI TOWARZYSTWA FARMACEUTYCZNEGO W SŁ. PETERSBURGU, CZŁONKOWI TOWARZYSTWA NAUKOWEGO PRZY UNIWERSYTECIE JAGIELLOŃSKIM W KRAKOWIE, CZŁONKOWI WOLNO-EKONOMICZNEGO TOWARZYSTWA, DLA ZACHĘTY W ROSSYI ROLNICTWA I BUDOWNICTWA; KAWALEROWI ORDERÓW S. ANNY KLASY 1, S. STANISEAWA KLASY 1, S. WŁODZIMIERZA KLASY 3 i 4, LEOPOLDA AUSTRYJACKIEGO

KOMANDORSKIEGO KLASY 2, PRUSKIEGO ORLA CZERWONEGO
KLASY 3, KRZYŻA WOJSKOWEGO, ORAZ POSIADAJĄCEMU ZNAK
NIESKAZIPELNEJ SŁUŻBY ZA LAT XXX I MEDAL ZA KAMPANIĘ
WĘGIERSKĄ.

MIŁOŚNIKOWI I PROTEKTOROWI NAUK,

w dowód wysokiego poważania

PRACĘ TĘ

PRZYPISUJE

Autol.

DO CZYTELNIKA.

Fas sit mihi visa referre, Ovidius.

Zwiedzając zakłady lekarskie we Włoszech, w r. 1847 i 1848, starałem się także obejrzyć, używawsze źródła wód mineralnych, w kraju tym będące, i następnie, źródła te opisawszy, wiadomość o nich podaję. W opisie tym, nie trzymałem się żadnego podziału naukowego ani co do geologicznego położenia, ani co do własności lekarskich, ani co do pierwiastków składowych, lecz przedstawiłem je w takim porządku, w jakim te kraje zwiedzałem, to jest: wyszczególniłem najprzód źródła w Królestwie Obojga Sycylii, potem w Państwie Kościelnem, następnie w Wielkiem Księstwie Toskańskiem, a nareszcie, w Królestwie Lombardzko-Weneckiem; a lubo i Królestwo Sardyńskie, ogólnie

do Włoch jest liczoném, jednak, ponieważ część tylko Królestwa zwiedziłem, przeto i opisanie źródeł tego kraju, zrobić nie mogłem. Na końcu wstępu, umieściłem tablicę, w której wszystkie wymienione przezemnie źródła, są podzielone podług wyraźniejszych swych części składowych, stosownie do dzisiejszych wiadomości chemicznych, a następnie wyszczególniłem dzieła, z których potrzebne wiadomości, w przedmiocie tym czerpałem. Odległość miejsc, na mile niemieckie wszędzie jest liczoną. Waga krajowa, w każdym miejscu jest zostawioną, wyjąwszy niektóre tylko źródła, w których części składowe, na wagę francuską są oznaczone, a że waga aptekarska, w krajach południowych Europy, nie tylko że się różni od wagi aptekarskiej Norymberskiej, w wielu państwach Niemieckich używaną, ale nadto, w każdym prawie miejscu, jest odmienną, przeto, dla ułatwienia obliczenia części składowych, w wodach mineralnych znajdujących się, dołączyłem tablicę, w której waga miejscowa, na miligramy francuskie jest obliczoną.

Nie potrzebuję mówić, z jakim mozołem, czynność tego rodzaju dla cudzoziemca, w obcym kraju będącego, była połączoną, i tylko

silne postanowienie, przyniesienia bliższej wiadomości, o licznych środkach lekarskich, czynnie bardzo na organizm zwierzęcy działających, i wielką sławę skuteczności, w kraju swoim posiadających, o których, żadnej pewnej wiadomości, w kraju naszym dotąd nie mieliśmy, mogło być pobudką, do walczenia z licznymi trudnościami. Lecz zarazem, winienem publicznie oświadczyć podziękowanie tym mężom, którzy sami, trudniąc się już rozbiorem, już opisem wód mineralnych, potrzebnych mi w tym przedmiocie, objaśnień udzielili, i swojemi światłemi radami, uwagami i biblioteką wspierali, do tych szczególnież należą: doktorowie i profesorowie **Vulpes, Chevaley de Rivaz, Assalini, Cappa** w Neapolu. **Capello, Pantaleoni** w Rzymie. **Targioni Tozzetti, Calamai**, we Florencyi. **Gaetano Apoloni** w Pisa i inni.

Gdy z powodu zastosowania pary, podróż po lądzie i morzu, w Europie, tak jest teraz ułatwioną, że odległość miejsca, żadnem już przeciwskazaniem, do użycia wód mineralnych, być nie może, przeto, wydając na świat niniejsze opisanie, miałem to na celu, ażeby przez upowszechnienie większej liczby środków lekar-

skich, w wielu zadawnionych chorobach, skutecznie działających, do przyniesienia ulgi cierpiącej ludzkości przyczynić się. Szczęśliwy, jeżeli dążność moja, pomyslnym skutkiem uwiecznioną zostanie.

WSTĘP.

Wodami mineralnemi (Aquae minerales), nazywamy w ogólności te wody, które zawierają w sobie, rozmaite ciała lub istoty, bądź stałe, bądź lotne, od których nietylko zmiana, własności fizycznych wody, ale nadto, mniej lub więcej wyraźne ich działanie, na organizm zwierzęcy, zależy, a ponieważ większa część wód mineralnych, w celu lekarskim jest używaną, dla tego, wody te, wodami lekarskimi (aquæ medicatæ) są nazywane.

W dawniej starożytności, wody mineralne, uważane były za źródła święte, i wierzono (mówi Pliniusz), że jakieś bóstwo opiekuńcze, i przyjazne rodzajowi ludzkiemu, pozostawało zawsze na straży, u każdego źródła mineralnego; gdy tymczasem, podniesiona wód tych temperatura, gotowanie się w czasie burzy, rapt-

wne ich zniknięcie w niektórych miejscach, a nadewszystko widoczna skuteczność, w wielkiej liczbie ważnych chorób, wszystko to, było aż nadto dostatecznym, do uważania ich za nadnaturalne, i dla tego, w celu zapobieżenia, złagodzenia i leczenia rozmaitych słabości, od najdawniejszych czasów, jako skuteczne środki używane były. W dzisiejszym stanie wiadomości fizycznych, gdy możemy już zrozumieć, większą część nadzwyczajnych zjawień, właściwych tym wodom, i gdy za pomocą chemii, potrafilismy zbadać po największej części, ciała składowe tychże, samo z siebie wynika, że możemy teraz z większą pewnością wskazać i przypadki, w których wody te, skutecznie mogą być użytymi.

Wody mineralne, mają rozmaitą temperaturę, i stosownie do tego, różnie się nazywają. *Wody zimne*, gdy mają niższą temperaturę od powietrza atmosferycznego i nie przechodzą $+ 15^{\circ}$ Reaum.; *umiarkowane*, gdy mają temperaturę od $+ 15^{\circ}$ do $+ 23^{\circ}$ Reaum.; *cieple* wtedy, gdy ich temperatura dochodzi do $+ 30^{\circ}$ Reaumura; a *gorące*, gdy stopień ciepła jeszcze wyższy posiadają, albowiem, u niektórych źródeł, jak zobaczemy niżej, woda tak jest gorącą, że tem-

peratura jój dochodzi do $+60^{\circ}$ i do $+80^{\circ}$ stopni Reaumura.

Teorya tworzenia się wód mineralnych, nie jest jeszcze z pewnością oznaczoną; utrzymują niektórzy, że początek źródeł mineralnych, jest taki sam, co i źródeł zwyczajnych, to jest, że tworzą się w skutek deszczu, śniegu, lub lodu, który się roztopiając zwolna na ziemi, przesiąka ją, rozpuszcza w niej to, co się znajdzie rozpuszczalném, i zjednoczywszy się w większe strumienie, w wydrążałościach lub szparach, we wnętrzościach gór znajdujących się, na zewnątrz wypływa. Lecz niektóre źródła mineralne, zdają się nie mieć żadnego związku z temi przyczynami, które dają początek źródłom wody słodkiej, bo albo są w wielkiej i niezminiającej się zawsze obfitości, albo wychodzą z niezmiernon głębokości, lub też znajdują się na ogromnych wysokościach, tak jak źródła gorące, będące na szczycie góry Himalaya, i źródło Geyszer w Islandyi, na utworzenie których, inne przyczyny wpływać koniecznie musiały, i z tego powodu, mniemali inni, że siła wulkaniczna, może tworzyć rozmaite połączenia i rozkłady solne, i sprawiać rozpuszczanie rozmaitych związków metalowych w wodzie, która krąży

pod powierzchnią ziemi, i tym sposobem, tworzyć źródła wód mineralnych, lecz i ta teoria, nie da się do wszystkich źródeł zastosować, z powodu tego, że wiele ich, znajduje się mocno nasyconych ciałami mineralnymi, w miejscach i głębokościach takich, gdzie nie ma najmniejszych śladów pokładów wulkanicznych, co by jednak, podług powyższej teoryi, być nie powinno, i dla tego, domyslać się trzeba, że musi być bez wątpienia inna przyczyna, która rozmaite związki tworzyć, jako też rozmaite rozkłady spowodować może, ztąd niektórzy, przypisują to sile galwanicznej, tłumacząc samo zjawisko w ten sposób: że warsty pokładów metalowych, będąc na przemian położone, z rozmaitemi innymi ciałami solnymi, i będąc przebite strumieniem wody, są aż nadto dostateczne, do utworzenia silnego łańcucha galwaniczno - elektrycznego, który wiecznie i jednostajnie będąc czynnym, tak połączenie z sobą rozmaitych soli metalowych alkalicznych i ziemnych, jako też ich rozkład, a następnie, rozpuszczenie w wodzie, z łatwością sprawić może; taka więc siła, mogłaby zapewnić, zawsze trwającą jednostajność części składowych, jaką spostrzegamy w wodach mineralnych, które nietylko, że zawierają w sobie

zawsze téż same pierwiastki, lecz nadto, stosunek tychże pierwiastków, prawie się nie zmienia nigdy, wyjąwszy obfite deszcze, w czasie trwania których, wspomniane wody, tylko mocniej rozтворzone znajdują się. Przeciwno tej teorii, to przytoczyćby można, że ponieważ w łonie ziemi, najpospolicij metale, znajdują się w stanie niedokwasów, czyli złych przewodników elektrycznych, łańcuch ten przeto galwaniczny, czyli stos. nie mógłby być utworzony, lub będąc poprzerzywanym, nie wydałby przypisywanych mu skutków.

Co do tworzenia się źródeł gorących, rozmaite także były mniemania: jedni ciepło to, przypisywali składowi i rozkładowi chemicznemu, jaki miał mieć miejsce w głębi ziemi (1); inni, paleniu się siarki, w skutek ogniów wulkanicznych, ciągle pod ziemią trwających (2), dru-

(1) **Fryderyk Hoffman**, sławny uczoney wieku zeszłego, przypisuje to ciepło, rozkładowi piryków, bliższych źródła, ale wtedy, przypuszczaćby trzeba było, że te piryki ciągle się odnawiają.

(2) W nowszych czasach, uczoney chemik **Berzelius**, przypisuje ciepło wód mineralnych, ogniowi wulkanicznemu, wewnątrznemu.

dzy, działaniu elektryczności (1); inni nareszcie ciepłu środkowemu ziemi, bo z doświadczeń przez **Gordier, Ferrier, Libri, Arrago** i wielu innych robionych, wiadomo, że temperatura wewnątrz ziemi, w miarę zagłębiania się do jej wnętrza, co 15 lub 18 sążni, wzrasta o jeden stopień, termometru stu stopniowego, i z powodu tego sądzili, że z temperatury wody mineralnej, wnosić można z pewnością, o głębokości, z jakiej się ona wydobywa (2). Lecz wszystkie

(1) **Franklin** sądzi, że ciepło wód mineralnych, pochodzi od płynu elektrycznego, gruntując się na tém ciekawém spostrzeżeniu, że gdy powietrze zawiera w sobie wiele płynu elektrycznego, np. w czasie grzmotów, niektóre ciepłe wody mineralne, wrzeć zaczynają, gdy tymczasem wody te, nie doznają najmniejszej zmiany w innym czasie.

(2) Na mocy ciepła wewnętrznego ziemi, genialny **Laplace** tak tłumaczy, znaczną temperaturę niektórych wód mineralnych. Przypuściwszy (są jego słowa), że wody deszczowe, napełniły jaskinię, do 3,000 metrów zagłębioną, oczewistą jest rzeczą, że u spodu, woda ogrzeje się więcej od ciepła ziemi, aniżeli z wierzchu, dolna przeto, jako lżejsza, płynąć musi ku górze, a wierzchnia jej miejsce zastępować, dla tej to przyczyny, woda w źródle będzie ciepłą i ciepłą zawsze jedno-stajnie.

te teorye, pojedynczo brane, tworzenia się źródeł gorących, nie wyjaśniają, gdyż na utworzenie źródeł tych, raz jedna, raz druga przyczyna, stosownie do miejscowości, wpływać mogła.

Pozostawiając na stronie rozmaite pojęcia, względem tworzenia się wód mineralnych, jako też rozmaite opinie, względem sposobu działania ich na organizm zwierzęcy, a opierając się tylko na wypadkach, z użycia wód wynikłych, nie od rzeczy będzie nadmienić, że lubo naśladowanie wód mineralnych, przez D^{ra} **Struve**, doprowadzone już dziś zostało, do znakomitej doskonałości, jednakże wody sztuczne, pod względem swęj rzeczywistęj wartości, nie mogą być uważane, jak tylko za przybliżone do wód naturalnych, a to z następných powodów:

1) Rozbiór chemiczny wody mineralnej naturalnej, nie zawsze wydaje jedne i też same wypadki. Sposób bowiem postępowania, jakiego zwyczajnie trzymają się, przy czynnościach tego rodzaju, tak zmieniać może postać i związki pierwiastków solnych, iż nie raz były wydarzenia, że rozbiór jednęj i téjże samęj wody mineralnej, robiony przez dwóch chemików, równie biegłych, okazał różnicę albo w częściach składowych, albo w ich ilości, tak jak to miało miej-

sce, przy rozbiorze wody mineralnej Sprudel w Karlsbad, przez Klaprotha i Berzeliusa zrobionym, oraz wielu innych.

2) Często widzieć można, że skutek wody mineralnej, naturalnej, zależy jeszcze od czegoś więcej, jak od znanego składu jęj chemicznego, gdyż woda taka, działa na szczególny organ lub systemat, zupełnie różnie i niestosunkowo ani to do charakteru, ani co do ilości części składowych solnych, które w sobie zawiera.

3) Przy robieniu wód sztucznych, nie domieszywają do nich niektórych ciał, znajdujących się w wodach naturalnych, jako to: fluorku wapnianu, gazu saletrorodnego, wodorodu węglowego i innych, dla tego, że działanie ich na gospodarstwo zwierzęce, uważa się za żadne, gdy tymczasem istoty te, będąc w połączeniu z innymi, może właśnie tworzą odmienne skutki, i są przyczyną odmiennych wypadków, jakie zważając na części składowe, spodziewaliśmy się otrzymać. Toż samo powiedzieć można o ciałach organicznych, i o innych, w wodach mineralnych naturalnych natrafianych, jak np. kwasy ziemne Berzeliusowe, oraz z mineralnych, arsenik i t. p.; które lubo w bardzo małej

ilości znajdują się, lecz dla tego, na własność lekarską, tychże wód, bardzo wpływać mogą.

4) Nareszcie, zważając na postępy, jakie chemia w ostatnich latach uczyniła, czyż nie powinno się zrodzić mniemanie, że wody mineralne naturalne, mogą zawierać wielką liczbę takich pierwiastków, które przy dzisiejszym stanie wiadomości naukowych, wcale jeszcze nie są poznane, i które może przez długi czas jeszcze, uchodzić będą z pod najściślejszych naszych śledzeń, a być może, że i na zawsze niewyśledzonymi pozostaną; jakimże więc sposobem, będziemy mogli stworzyć podobny płyn, ze wszystkimi częściami składowymi, uporządkowanymi w tenże sam sposób, i w takiej ilości, jak się znajduje w naturalnej wodzie mineralnej, której dobrze składu nie znamy?

Lubo przeto, znaczna jest różnica, pomiędzy wodami mineralnymi naturalnymi, a sztucznymi, jednakże pierwsi ci mężowie, którzy wpadli na myśl, naśladowania tak zbawiennego środka, bardzo wielką usługę przynieśli ludzkości; sztuczne bowiem wody mineralne, korzystnie bardzo używają się wtedy, gdy dla odległości miejsca, wielkiego kosztu, lub niestosownej pory, naturalne nie mogą być przepisane, a w nie-

których wypadkach, mogą nawet otrzymać pierwszeństwo, gdyż możemy je zrobić słabsze lub mocniejsze, stosownie do organizmu chorego, zmniejszając, lub wyrzucając całkiem niektóre istoty, które zamiast korzyści, szkodziłyby choremu mogły.

Rozmaicie dzielono wody mineralne: jedni geologiczne położenie, drudzy skutki, jakie na organizm zwierzęcy wywierają, inni nareszcie, rozmaite części składowe, jakie zawierają w sobie, za podstawę do niego brali, lecz szczegółowy podział, ściśle naukowy, zostanie zawsze nie podobnym, gdyż wielość i różnorodność warst pokładów ziemi, będzie stanowić niezwalczoną niczem przeszkodę, do układu pod względem geologicznym. Pod względem własności lekarskich, trudno jest także zrobić dokładny podział powyższych wód, albowiem często widzieć można, że woda gazowa, posiada te same własności, co woda słona, a woda słona działa tak, jak woda żelazna; a przeglądając opisy rozmaitych źródeł, znajdujemy, że tak jedna jak i druga, obficie leczyły choroby jednej natury; potrzeba byłoby więc, albo przyznać jednostajną czynność ciałom, nieskończenie od siebie różnym, albo przypuścić, że w wodach mineralnych, znajduje się inny jakiś działacz,

do którego się odnoszą po większej części, wszystkie odmiany i skutki, które wody mineralne, jedne od drugich rozróżniają. Pod względem chemicznego składu, podział wód mineralnych zrobiony, nie może być także za ściśle naukowy uważanym, a to dla wielkiej różności części składowych, jakie w sobie wody te zawierają. Lubo autorowie, którzy podług tej zasady, podział wód mineralnych robili, starali się, rozdzielać je podług najwyraźniejszych pierwiastków, wodę mineralizujących, dzieląc na wody *słone*, *alkaliczne*, *kwaśne*, *siarczane* i *żelazne*, lecz pomimo tego, natrafiać można, że niektóre z nich, oprócz cech właściwych, zawierają jeszcze inne części, wspólne innym gatunkom wód, tak np. że wody jodowe, są słone i siarczane zarazem, a wody kwaśne, bywają słone, żelazne a nawet siarczane, tak dalece, że jedna i taż sama woda, mogłaby należeć do rozmaitych oddziałów wyżej wymienionych; jednak, podział ten, chociaż ma swoje niedogodności, lecz skoro będzie na więcej podgatunków rozdzielonym, przy opisie wód mineralnych, przed innymi, na pierwszeństwo zasługiwać mógłby, gdyż ten, tylko najbardziej, do podziału ściśle naukowego jest przybliżonym.

Stosownie do najważniejszych części składowych, jakie się w wodach mineralnych spotrzymają, przez które, działanie tych wód, na organizm zwierzęcy, daje się wytlómaczyć; używające wody mineralne Włoskie, na następne pięć klas głównych, podzielićby wypadało, to jest: 1) na *wody siarczane*, 2) *wody kwaśne gazowe*, 3) *wody żelazne*, 4) *wody alkaliczne gazowe* i 5) *wody słone*.

1. WODY SIARCZANE.

a) gorące.

Acque della Porreta.

Bagni di S. Filippo.

Acque di Armajolo.

Acque Solfuree termali di Rapolano.

Acqua Acidula Solfurea di Monte cerboli.

Acqua Solfurea termale del Bagno di S. Michele a Morba.

Acque di Abano.

Bagni di Bormio.

b) zimne.

Acqua Solfurea di Santa Lucia.

Acqua Solfurea del Muraglione di Castellammare.

Acque Albule Tiburtine.

Acqua Solfurea della Puzzolente a Livorno.

Bagni di Trescore.

Bagni di Arquà.

Acqua di Sant Omobono.

2. WODY KWAŚNE GAZOWE.

a) gorące.

Acqua della Regina Isabella.

Acqua Vesuviana Nunziante.

Bagni di Vignone.

Acqua del Bagno di Chianciano.

Acqua Santa Acidula di Chianciano.

Bagni di Montalcetto.

Acqua Acidula d'Arunte ai Bagni d'Armajolo.

Acqua Acidula di Monte Cerboli.

Bagni a Morba.

Bagni di San Pelegrino.

b) zimne.

Acqua Acidula o Acetosella di Castellammare.

Acqua Santa.

Acqua Acetosa.

Acqua Acidulo Ferruginosa.

Acqua di Nocera.

3. WODY ŻELAZNE.

a) gorące.

Acqua dei Pisciarelli.

**Acqua acidula Ferruginosa di S. Luigi a Morba.
Bagni d'Acqui o di Casciana.**

b) zimne.

Acqua Ferrata di Pizzo Falcone.

Acqua Solfureo Ferrata di Castellammare.

Acqua del Pozillo di Castellammare.

Acqua Ferrata nuova di Castellammare.

Acqua acidula Ferruginosa di Montione.

Acqua acidula Ferruginosa di Chitignano.

Acqua acidula di Cinciano.

Acqua di Chiecinella.

Acqua Marziale di Rio.

Acqua della Vigneria.

Bagni di Recoaro.

Acqua Civilina o Catuliana.

Acqua di Bovegno.

Acqua di San Colombano.

Acqua di Boario.

Acqua di Santa Caterina.

4. WODY ALKALICZNE GAZOWE.

a) gorące.

Acqua dell'Antro ed Acqua della Machina.

Acqua dei Bagnuoli.

Acqua del Potano.

Acqua di Gurgitello.

Acqua di Bagno Fresco.
 Acqua della Rita.
 Acqua del Olmitello.
 Acqua Nitroli.
 Acque delle terme Leopoldine di S. Maria in
 Bagno.

5. WODY SEONE.

a) gorące.

Acqua media di Puzzuoli.
 Acqua subveni homini.
 Acqua dei Bagni d'Ischia.
 Acqua di Castiglione.
 Acqua di Cappone.
 Acqua di Santa Restituta.
 Acqua di San Montano.
 Acqua di Francesco primo.
 Acqua di Citara.
 Acque termali di Civita vecchia.
 Acqua delle terme Leopoldine a Monte Catini.
 Acqua del Bagno Regio a Monte Catini.
 Acqua del Tettucio a Monte Catini.
 Acqua del Rinfresco di Monte Catini.
 Bagni di Lucca.
 Bagni di Pisa.
 Bagni di Masino.

b) zimne.

Acqua Media prima e seconda.

Acqua Salso Jodica di Castrocaro.

Acqua di Casale.

Acqua del Pino.

Acqua Janella.

Acqua della Toretta di Monte Catini.

Acqua delle Tamerici di Monte Catini.

Acqua Martinelli di Monte Catini.

Acqua di S. Rocco a Livorno.

Acqua Salina di Castellacio a Livorno.

Tablica porównywająca wagę aptekarską krajów Włoskich,
z wagą Francuską (1).

	Funt 1 zawiera miligramów	Gran 1 zawiera miligramów
w Królestwie Obojga Sycylii	320761,4	44 55
» Państwie Kościelném	339072,8	49,06
w Bolonii	325665,5	47,12
» Wielk: Księstwie Toskańskiem	339542,—	49,12
» Księstwie Lucca	334500,—	48,39
» Wenecyi	301229,7	52,30

(1) Handbuch der Arzneiverordnungslehre 3te Ausg.
Stolberg am Harz. 1839.

LITERATURA.

Alibert (J. L.) Précis historique sur les eaux minérales les plus usitées en médecine. Paris, 1826.

Andria. Trattato delle acque minerali. Napoli, 1783.

— Analisi chimiche ed usi medicinali delle acque minerali più rinomate del regno di Napoli.

Andrejewski (Er. Steph.). Diss. inaug. de thermis Aponensibus in agro Patavino. Berolini, 1831.

Attumonelli (Michele). Delle acque minerali di Napoli, de' bagni a Vapore, del modo di farli artificialmente, e del loro uso in medicina. Napoli, 1808.

Bacci (Andrea). Discorso delle acque Albule bagni di Cesare Augusto a Tivoli. Roma, 1567.

Balardini. Delle acque saline termali del Masino, 1835.

Barzellotti (Giacomo). Bagni termali e minerali di Monte catini nella Val di Nievole, illustrati con nuova analisi chimica. Pisa, 1823.

Bertozi. Delle terme Padovane dette bagni d'Abano. Venezia, 1759.

- Biasi.** Cenni sopra Recoaro. Verona, 1844.
- Calamai (Luigi).** Della nuova acqua minerale purgativa del Pino di S. Luce, con alcuni cenni ed applicazione medica del Dott. Chiari, etc. Pisa 1844.
- Dell'acqua minerale acidula dei Bagni di Chiecinella. Firenze, 1844.
- Memorie sopra le acque minerali di Rio nell'Isola dell'Elba. Firenze, 1847.
- Calamandrei (Carlo).** Analisi dell'acqua minerale del Rio di Chitignano. Firenze, 1824.
- Cappa (Raffaello).** Guida medica pei bagni e per le acque minerali. Napoli, 1847.
- Carpi.** Lettera sopra un'acqua minerale acidulo Ferruginosa scoperta nella vicinanza della Tolfa. Roma, 1828.
- Cataneo (Raffaello).** Delle Stufe acque minerali ed acque potabili di Napoli.
- Conte (Gaetano).** Saggio di sperimenti su le proprietà Chimiche e medicamentose delle acque termominerali del Tempio di Serapide in Puzzuoli. Napoli, 1826.
- Cox (J. C.).** Naples and its mineral Waters. London 1841.
- Cocchi.** Trattato dei Bagni di Pisa. Milano, 1824.
- Cozzi (Andrea).** Relazione dell'analisi chimica dell'acqua Martinelli di Monte catini in Val di Nievole. Firenze, 1843.
- Relazione dell'analisi chimica dell'acqua Janella presso Empoli. Firenze, 1845.

- Fabbroni** (Antonio). Storia ed analisi della acqua acidula minerale di Montione presso Arezzo, con un'appendice sopra quella di Chitignano, e sopra varie acidule delle vicinanze. Firenze, 1827.
- Franceschi** (Giacomo). Igea dei bagni di Lucca. 1832.
- Gadavan** (Giuseppe). Memoria sopra l'uso dei bagni di Gorgitello. 1845.
- Giudice** (Giorgio). Viaggio medico ad Ischia a Puzzuoli, a Castellammare ed altrove ad oggetto di vi conoscere ed analizzare le acque minerali e le Stufe. 1822.
- Guarini** (Giovanni). Dizionario Farmaceutico magistrale ed officinale. Napoli, 1843.
- Giornale Arcadico**. Di Scienze lettere ed arti, Roma, 1837.
- James** (Constantin). Voyage scientifique a Naples avec Mr Magendie en 1843. Paris, 1844.
- Jasolino** (Giulio). De' remedia naturali che sono nell'Isola di Pithecusa oggi detta Ischia etc. Napoli, 1689.
- Lanza** (Vincenzo). Delle nuove ed antiche terme di Torre Annunziata. Napoli, 1835.
- Maio** (Raimondo). Trattato delle acque acidole che sono nella città di Castellammare di Stabia, 1776.
- Marieni**. Saggio sulle principali acque minerali della Europa. Milano, 1842.
- Mazzoni** (Marco). Analisi chimica dell'acqua minerale detta della Toretta. Firenze, 1832.

- Menghi-Blanchelli Faventini.** Tractatus de Balneis. In Colect. Junt. Venetiis. 1553.
- Monticelli** (Teodoro). Memoria sull'origine delle acque del Sebeto di Napoli Antica, di Puzzuoli, 1818.
- Morichini.** Saggio medico chimico sopra l'acqua di Nocera. Roma, 1807.
- Le acque termali di Civita vecchia, 1821.
- Notizia sopra le acque acidule adoperate in Roma. Roma, 1833.
- Osan** (E.). Physikalisch-medicinische Darstellung der bekannten Heilquellen der vorzüglichsten Länder Europas. Berlin, 1839.
- Petrucelli** (Francesco). Osservazioni sull'uso dei bagni Termo-minerali del Bagnuolo del Signor Manganello. 1833.
- Pira** (Gaetano). Raccolta di osservazioni chimiche sull'uso dell'acqua Termo-minerale Vesuviana Nunziante, datte da varii Professori. 1833.
- Purgotti.** Analisi delle acque minerali di S. Gemini. Perugia, 1841.
- Ragazzini.** Analisi chimica dell'Acqua di Rabbi, 1833.
- Ricci** (Giuseppe). Analisi chimica dell'Acqua Termo-minerale della Torre dell'Annunziata. Napoli, 1831.
- Analisi chimica dell'Acqua Ferrata e solfurea di Napoli.
- Rivaz** (Chevalley de). Description des eaux Minéro-thermales et des Étuves de l'île d'Ischia. Naples, 1846.

Savanarola. De Balneis et de Thermis. Venetiis, 1553.

Sementini-Vulpes e Cassola. Analisi e Facolta medicinali delle acque minerali di Castellammare. Napoli, 1833.

Sgarzi. Analisi dell'acqua minerale della Porretta. 1838.

Sguanci (Cerbone). Notizie intorno all'acqua minerale Solfurea della Puzzolente presso Livorno. Livorno, 1845.

Targioni Tozzetti (Antonio). Analisi chimica delle acque minerali di Chianciano, etc. Firenze, 1833.

— Dei Bagni di Montalceto nella provincia superiore Senese, ed Analisi chimica delle loro acque minerali, etc. Firenze, 1835.

— Analisi chimica dell'acqua minerale salina dei bagni di S. Rocco in Livorno. Livorno, 1837.

— Analisi chimica dell'acque Solfureo termali di Rapolano nella Provincia superiore Senese. Firenze, 1838.

— Storia ed analisi chimica delle acque minerali delle terme Leopoldine dette di S. Agnese, nella terra di S. Maria in Bagno. Firenze. 1839.

— Analisi chimica dell'acqua minerale salina del Castellaccio. Livorno, 1842.

— Le acque minerali e termali di Armajolo nella provincia Senese, e loro chimica Analisi. Siena, 1843.

— Relazione ed Analisi chimica dell'acqua proveniente della polla delle Tamerici a Monte catini. Firenze, 1844.

Targioni Tozzetti. Analisi chimica dell'acqua minerale Solfurea, detta la Puzzolente presso Livorno. etc. Livorno, 1845.

— Osservazioni chimiche sull'acqua salso iodica di Castrocaro, e suo uso in medicina. Forlì, 1845.

— Delle acque minerali acidule di Cinciano. Firenze, 1845.

— Esame chimico dell'acqua minerale purgativa di Casale. Firenze, 1846.

— Corso di Botanica Medico Farmaceutica e di Materia medica, etc. Firenze, 1846.

Torraca. Delle terme Taurine. Roma, 1761.

Zanetti (Camillo). Osservazioni sulle proprietà medicinali delle acque minerali di Bagno. Firenze, 1827.

Zecchinelli. Saggio sull'uso medico delle terme Padovane, 1835.

KRÓLESTWO OBOJGA SYCYLIJ.

Nie ulega żadnej wątpliwości, że nie masz kraju na kuli ziemskiej, w którymby można było znaleźć tak wielką obfitość źródeł wód mineralnych, jak w królestwie Obojga Sycylii. Łańcuch gór Apenińskich, przechodzący przez całe Włochy, odwiecznie czynny Wezuwiusz, i wielka liczba wygasłych wulkanów, są kolebką tych źródeł. Niektóre z nich, w najodleglejszej starożytności, były już znane ze swoich skutków, inne w późniejszym czasie, zostały odkryte i zbadane, a największa ich część, do dziś dnia jeszcze, nie jest rozłożoną, i tylko przez mieszkańców prowincyi, w której się znajdują, jest używaną, z przekazaną ustnie od przodków historią ich skuteczności w rozmaitych chorobach.

Epoka, w której zaczęto więcej zwracać uwagę w tym kraju, na te dobroczynne dary natury, nie sięga dalej roku 1730 — i w tym to czasie, mężowie znani z nauki, zajęli się rozkładem tych wód, robieniem postrzeżeń ich wpływu na organizm ludzki, i swoje odkrycia i wnioski, w dziełach na wstępie pisma tego umieszczonych, ogłosili. Z postępem wiadomości chemicznych, kiedy poznano dokładniej części składowe, a następnie i skuteczność tych źródeł, niektóre z nich takiej nabyły sławy, że każdorocznie, przez wielką liczbę osób, szukających ratunku, z rozmaitych stron świata, są odwiedzane.

Ponieważ więcej używane źródła, znajdują się w mieście *Neapolu*, *Pozzuoli*, na wyspie *Ischia* i w *Castellammare*, przeto i opisać je w porządku tymże zamierzyłem.

NEAPOL (1).

Podróżny przybywający morzem w pogodny dzień do tej stolicy, oczarowany że tak powiem

(1) Miasto to, będące dzisiaj stolicą królestwa Obojga Sycylii, a razem przedmiotem podziwienia, nauki i ciekawości cudzoziemca, szczył się swoim początkiem,

zostaje pięknnością obrazu, jaki się otwiera przed jego oczyma — prawie w samym środku półkolnej zatoki, na pochyłości góry, w kształcie amfiteatru zbudowane, wznosi się miasto Neapol, którego koronę zamek *St. Elmo* stanowi; z lewej strony ciągnie się pasmo gór przynajmniej pół mili długości, zwane *Posilippo*, które do zbytku wspaniałemi willami i rozko-

ginącym w odległej starożytności. Według podań pisarzy godnych wiary, miało być początkowo zamieszkałe przez wychodźców greckich, którzy rozkosznym położeniem, łagodnym klimatem i żyznością ziemi zachęceni, osiedli w tym miejscu, imiastu temu nadali nazwisko bóstwa swojego opiekuńczego Syreny *Parthénope*, a z czasem nazwanie to zamienili na Neapol, co znaczyło w języku greckim, miasto nowe (o czym wspomina **Lycophon**, autor żyjący około r. 550 od założenia Rzymu, a zatem stosownie do mniemania **Euzebiusza**, mogło to przypaść w 264 lat po zburzeniu Troi). Miasto to, tak jak i inne miasta dawne, przebyło rozmaite koleje, wiadome każdemu z historii, lecz po ukończeniu wojen, pozostało ulubionym siedliskiem zwycięzców świata; dzisiaj liczy 360,000 ludności, leży nad zatoką morską tegoż imienia, która pomiędzy przylądkami zwanymi *Capo di Mysena* i *Capo di Venera*, znajdującemi się na dwóch krańcach tej zatoki, ma przynajmniej około mil 6 szerokości.

sznemi ogrodami jest zapełnione; dalej widzieć można miasto *Puzzuoli*, następnie *Baia*, pierwsze wodami mineralnemi, a drugie ruinami starożytnemi sławne, a następnie *Capo di Mysena*.

Z prawej strony Neapolu, w odległości jednej mili, wznosi się majestatyczny Wezuwiusz, u stóp którego zbudowanem jest miasto *Portici*, dalej są położone rozmaitej wielkości miasta, zwane *Torre del Greco*, *Torre dell'Annunziata*, *Castellammare*, *Vico*, *Sorrento*, *Massa* i nareszcie *Capo di Venera*, zamyka wspomnianą zatokę. Wszystkie te miasta, letniami rezydencyami i ogrodami tak z sobą są połączone, że nad całą zatoką morską, zdają się tylko jedno miasto stanowić; a gdy dodamy do tego, wspaniały widok morza, piękny nie do opisania błękit nieba, malownicze położenie na przeciw leżących wysp *Nisida*, *Procida*, *Ischia* i *Capri*, i nareszcie pasmo gór Apenińskich, zamykających w dali widnokrąg, pojmiemy bardzo łatwo dla czego to miasto, z powodu swego położenia, do rzędu pierwszych miast liczy się Europy. Zaczawszy od jednego przylądka i postępując nad brzegiem morskim aż do drugiego, widzieć można prawie na każdym kroku, źródła wody mineralnej, rozmaitego gatunku i rozmaitego

stopnia ciepła, które już w większej, już w mniejszej obfitości wpływają do morza.

Do źródeł wód mineralnych więcej używanych, będących w samém mieście, należy: a) *Acqua Solfurea di Santa Lucia*, i b) *Acqua Ferrata di Pizzo Falcone*.

a) ACQUA SOLFUREA DI SANTA LUCIA.

Położenie. Źródło to znajduje się niedaleko zamku zwanego *Castello dell'Uovo*, w części miasta zwanéj *Santa Lucia*. Nad brzegiem morskim, jest zrobiony taras, mający przynajmniej łokci 15 szerokości a 60 długości, z którego to tarasu, wchodzi się do miejsca sklepionego, dosyć obszernego, gdzie z kamienia ciosowego, zrobiony jest obszerny dosyć zbiornik (*Réservoir*), który wypełniwszy ta woda, spływa do morza.

Własności fizyczne. Woda ta jest zupełnie czystą i przezroczystą, bez koloru, ciągle się pieni, zapach ma gazu wodorodno-siarkowego, podobny do zapachu jaj zepsutych, jest mało co lżejszą od wody destylowanéj. Smak ma siarczany, temperaturę $+ 14^{\circ},4$ Reaumura, wystawiona w naczyniu przez czas dłuższy, na

działanie powietrza atmosferycznego, osadza siarkę na ścianach naczynia, w postaci delikatnego pyłku właściwego koloru.

Własności chemiczne. Według rozbioru chemicznego, zrobionego przez profesora Ricci (1) okazało się, że w dwudziestu uncjach tej wody znajduje się:

Kwasu węglowego cali sześciennych	5,47
Gazu siarkowego wodorodnego „	0,99
Siarkanu sody gran	0,013
Chlorku sodu „	0,050
Węglanu sody „	0,045
„ wapna „	0,063
Krzemionki „	0,003
	<hr/>
	0,174

Profes. Sementini znalazł w wodzie tej niedokwas żelaza i manganu z małą ilością żelaza. Govelli spostrzegł w niej ślady jodków alkalicznych.

Własności lekarskie. Woda ta lekko pędzi mocz, porusza wypróżnienia żołądkowe i powiększa wyziew skórny; jest w szczególności poważaniem u pospólstwa neapolitańskiego, które ją we wszystkich chorobach używa. Zalecaną

(1) Analisi Chimica dell'acqua Ferrata e solfurea di Napoli. Napoli 1831.

jest przez lekarzy w liszajach, świerzbie, parcbach, w reumatyzmach chronicznych, w zatka- niach gruczołów brzusznych, w cierpieniach z kamienia urynowego pochodzących, w katarach chronicznych rozmaitych błon szlamowa- tych; okazała się także być skuteczną w choro- bie wielkiej (epilepsia) i w paraliżach niekom- pletnych, pochodzących z początkowego stwar- dzenia mózgu lub mleczu pacierzowego, a także w kolce ołowianej i jątrznikach zadawnionych.

Sposób użycia. Używa się wewnątrznie od trzech do sześciu kubków dziennie, pijąc ją w godzinach rannych, ze zwykłemi przestankami, i zewnątrznie, w postaci kąpieli zwyczajnych ogólnych lub częściowych, od początku czerwca do końca września.

b) ACQUA FERRATA DI PIZZO FALCONE.

Położenie. W stronie zachodniej góry, zwanój *Pizzo Falcone*, w niewielkiej odległości od poprzedzającego źródła, naprzeciw zamku *Castello dell'Uovo*, znajduje się nad brzegiem morskim w skale jaskinia, do której się wchodzi po wschodach, i w głębi tej groty, prawie na równi z powierzchnią morza, wydobywa się to źródło w wielkiej obfitości.

Własności fizyczne. Woda ta jest czystą i przezroczystą, smak ma szczypiący, ściągający, metaliczny, bardzo wyraźny. Temperaturę +16° Reaum., jest przyjemną do picia, szczególnie gdy będzie zmieszana z winem. Tak jest w tej wodzie wielka obfitość gazu kwasu węglowego wolnego, że cała grotta, gazem tym jest wypełniona; na ścianach zbiornika, woda ta zostawia osad czerwony.

Własności chemiczne. Według rozbioru przez prof. Ricci (1) zrobionego, okazało się, że jedna *pinta* czyli dwadzieścia uncji tej wody zawierają w sobie :

Kwasu węglowego cali sześciennych 6,956

Węglanu sodu	gran	0,075
„ wapna	„	0,055
„ magnezji	„	0,001
„ żelaza	„	0,045
Chlorku sodu	„	0,093
Krzemionki	„	ślady

0,269

Prof. Lancellotti znalazł w niej jodek alkaliczny w małej ilości.

Własności lekarskie. Woda ta jest łagodnie wzmacniającą i przepisowaną jest we wszystkich

(1) Vide l. c.

tych przypadkach, gdzie wody żelazne są zalecane; jest przytém antiskrofuliczna, i zalecaną jest z dobrym skutkiem, w zatkaniach gruczołów, w nieczystości organów trawienia, w cierpieniach zadawnionych wątroby, śledziony i białaczce (chlorosis) a **Vergari** skuteczną ją znalazł w chorobie angielskiej.

Sposób użycia. Źródło to od dawna znajome, posiada wielką wziętość swojej skuteczności w całym królestwie; jest zawsze zamkniętym wyjąwszy miesiąc lipiec, sierpień i wrzesień, w których publiczność w godzinach rannych, tłumnie się zbiera dla picia tej wody u źródła; średnia ilość jest od 2 do 4 kubków dziennie, używając przechadzki pomiędzy przestankami, i stopniowo ilość wody powiększając. Przy użyciu tej wody, zalecane są jednocześnie kąpiele z wody morskiej, a to w celu podniesienia skutków tej wody. — Zewnętrznie używa się w postaci kąpieeli zwyczajnych i w postaci półkąpieeli, w świeżem opuszczeniu się macicy.

Oba te źródła, nie mają żadnego stosownego zakładu, woda pije się przy źródle i używa się przechadzki albo na tarasie nad morzem, albo po ulicy; lecz wielkie nieochędnostwo tych miejsc, wielki wstręt do użycia tej wody rodzi, i dla

tego lepiej jest kazać ją przynosić do ogrodu publicznego, zwanego *Villa Reale*, który z powodu swojego położenia nad brzegiem morza, przyjemnego urządzenia, oraz znacznej ilości posagów i fontan, któremi jest ozdobionym, stanowi ulubione miejsce przechadzki, osób wyższego stanu; a nie będąc odlegle położonym od wspomnianych źródeł, bardzo stosownie pod względem zdrowego powietrza i przyjemności przechadzki, w zupełności celowi temu odpowiadać może. ⁽¹⁾

⁽¹⁾ Oprócz tych dwóch źródeł, w niewielkiej od nich odległości, spostrzeżone zostały w roku 1834 jeszcze 3 źródła wód mineralnych, które się nazywają: a) *Acqua Solfurea nuova*; b) *Acqua acidola di Santa Lucia* i c) *Acqua del Fontaniello*.

a) *Acqua Solfurea nuova* znajduje się na samym tarasie, w odległości kilkudziesięciu kroków od *Acqua Solfurea di Santa Lucia*. Woda ta jest przezroczystą, zapach ma jaj zgnitych, smak cokolwiek szczypiący, temperaturę $+14^{\circ}$ Reaum. ciężar gatunkowy 1,0025. Podług rozbioru zrobionego przez **Lancellotti**, okazało się, że 300 cali sześciennych tej wody, zawierają gazu siarkowego wodorodnego gran 0,1260, gazu kwasu węglowego 5,0900, dwuwęglanu potażu 0,0537, — sody 3,4630, — magnezyi 0,3030, węglanu żelaza 0,0875,

POZZUOLI.

Starożytne miasteczko *Pozzuoli*, półtory mili odległe od Neapolu, i mające 8,000 ludności,

manganu ślady, wapna 0,8220, siarkanu potażu 0,1850, — sody 1,4650, — magnezyi 0,1704, — wapna 0,1040, chlorku potasu 0,1850, — sodu 3,2270, — wapniaku 0,0460, glinu 0,2780, istoty organicznej rozpuszczającej się w wyskoku ślady.

b) *Acqua acidola di Santa Lucia*. Znajduje się obok źródła siarczanego, dawnego, jest bez koloru, przezroczystą, smak ma kwaskowaty, szczypiący, zapach jaj zgniłych, temperaturę + 14° Reaum., ciężar gatunkowy 1,0102. Prof. **Lancelloti** w 300 calach sześciennych tej wody, znalazł: gazu kwasu węglanego gran 11,5588, gazu siarkowego wodorodnego 0,0301, dwuwęglanu sody 3,3320, — magnezyi 0,1080, węglanu żelaza 0,0140, — wapna 2,0846, chlorku wapniaku 0,0014, — potasu 0,0651, — sodu 3,0549, — magnezyinu 1,0029, glinu 0,023, kwasu krzemowego 0,0346, istoty organicznej rozpuszczalnej w wyskoku, ślady.

c) *Acqua del Fontanello*, zwana u pospólstwa *l'acqua d'passare*, znajduje się przy źródle wody żelaznej nad samym brzegiem morskim. Pospólstwo używa tej wody tyle, ile może wypić, i podług opowiadania ma leczyć wodną puchlinę. Woda ta nie jest jeszcze rozłożoną, a poprzedzające dwa źródła, są używane w celu doświadczeń, w rozmaitych chorobach, lecz o ich skuteczności, nic jeszcze z pewnością wyrzec nie można.

leży nad brzegiem morskim, w malowniczym bardzo położeniu: ze strony bowiem wschodniej, widzieć można góry *Posilippo*, ze swojemi willami i ogrodami, oraz wyspę *Nisida*; ze strony zachodniej, miasto *Baja* z zamkami i kościołami starożytnymi; przylądek *Capo di Mysena* i wyspę *Procida*, a w odległości z fal morskich, wydobywa się malownicza wyspa *Ischia*, z wygasłym swoim wulkanem, zwanym *Epomée*. Niedaleko miasta, wznosi się znaczna góra, zwana *Montenuovo*, która w czasie wielkiego wybuchu wulkanu, w roku 1538, w ciągu 36 godzin została utworzoną. A chociaż trzęsienia ziemi i zalania wodą, kilkakrotnie niszczyły to miasto, widzieć w niem jeszcze można dużo zabytków starożytności ⁽¹⁾, z pomiędzy których w najl-

(1) Znajdujące się w mieście tém starożytności, są następujące: w rynku na placu, stoi posąg marmurowy naturalnej wielkości, doskonale zachowany, a który podług napisu jaki na postumencie widzieć można, wystawionym był dla Flaviusa Giulianus Pretora rzymskiego. Jest tam także *Coloseum* czyli amfiteatr, mający prawie rozmiary amfiteatru rzymskiego, w którym dzisiaj, widzieć można, portyk dobrze zachowany i miejsca podziemne, gdzie zwierzęta drapieżne, przed wypuszczeniem na igrzyska, trzymane były. Jest jeszcze tam

pszym są stanie ruiny kościoła bożkowi *Serapisowi* poświęconego; za tym kościołem, były mieszkania kapłanów, którym straż wód mineralnych

znaczna część drogi, która z Rzymu do Neapolu prowadzoną była i nosiła nazwisko *Via Antiniana* albo *Via Apia*, z boków której, widzieć można ruiny dawnych nagrobków. Są tam ruiny kościoła Neptuna, gdzie August przed puszczeniem się pod żagle, na wyprawę przeciwko Sextusowi Pompejusowi, składał bożkowi temu ofiary. Lecz najdawniejszym zabytkiem starożytności, są ruiny kościoła, który był poświęcony bożkowi *Serapis*. Historia nie zachowała śladów, kiedy był kościół ten wystawionym; wiadomo bowiem tylko, że na 105 lat przed erą chrześcijańską, był odnawianym. Wieki później spoczywał zagrzebanym w popiołach wulkanicznych, a roku 1750 został odkopany, zdaje się dla tego tylko, ażeby na nowo był odartym z tego wszystkiego, co tylko miał w sobie kosztownego. Kościół ten był kształtu owalnego, miał 134 stóp długości, i cały był pokryty marmurem afrykańskim i sycylijskim. 40 kolumn marmurowych, rozmaitego gatunku, otaczało go zewnątrz, a przed każdą kolumną, był postawionym piedestał, noszący na sobie posągi. 16 kolumn, które utrzymywały kopułę tego kościoła, tudzież rozmaite posągi i naczynia porfirowe, które się tam znajdowały, zdobią od dawna pałac królewski w *Caserta* i *Museum Bourbonicum* w Neapolu. Dzisiaj jeszcze

jako źródeł świętych, była przeznaczoną; widzieć tam można miejsca, w których kąpiele tak wodne jak i parowe brano, na zewnątrz tego zabudowania, znajduje się góra, z której woda mineralna, gorąca, podziemnymi kanałami spływa do kąpielei, będących przy tym kościele.

Dwa są gatunki wód mineralnych, które w kościele Serapisa znajdują się, to jest gorące i zi-

widzieć można kilka kolumn zupełnie całych, stojących na swoim miejscu, i kilka połamanych w rozmaitych wysokościach, leżących na ziemi. Podłoga w tym kościele jest z marmuru greckiego. Widzieć tam można miejsce, gdzie był ołtarz, a u podłogi znajduje się jeszcze i teraz przytwierdzone kółko brązowe, do którego ofiary przeznaczone na śmierć, przywiązywane były; dalej jest nisza, w której był znalezionym posąg bożka *Serapis* z marmuru białego zrobiony. Bóstwo to wyobrażonem było w postaci siedzącej na tronie i miało Cerbera przy sobie, a który to posąg, nic prawie nie uszkodzony, w muzeum oglądać można. Kolumny stojące przed kościołem, w wysokości swojej, przynajmniej na stóp sześć od ziemi, mają na około wiele bardzo otworów (des folade), w których zwierzątka wodne *Dactylus lithophagus* mieścili się, co jawnym jest dowodem, że kościół ten w skutek trzęsienia ziemi, nie tylko że był całkiem ziemią zasypany, lecz jeszcze tak głęboko jak są te otwory, był morzem zalany.

me; do pierwszych należą: *Acqua dell'Antro*, i *Acqua della Machina*; do zimnych zaś: *Acqua media* i *Acqua dei Lipposi*. Na fundamentach mieszkań kapłanów pogańskich, urządzono 9 łazienek, a w nich 21 wanien i przyrządy do brania kąpieli nastrzykiwanych (*douche*). Zbudowania dla pomieszczenia chorych, żadnego przy źródle nie ma, i chorzy muszą mieszkać w mieście, gdzie chociaż nie wykwiźnie, lecz jakkolwiek wygodne pomieszczenie, znaleźć można.

ACQUA DELL'ANTRO, I ACQUA DELLA MACHINA.

Położenie. Źródło to znajduje się w grocie, mającej około 18 stóp długości, 9 szerokości a 6 głębokości, z kąd przez kanał umyślnie na ten cel zrobiony, wypływa do urządzonych łazienek, a gdy tam już nie jest potrzebna, spływa do morza; cała zaś grota jest wypełniona zawsze gęstą gorącą parą, która się ciągle z powierzchni wody tej wydobywa.

Własności fizyczne. Woda ta jest zupełnie czystą i przezroczystą, smak ma lekko słonawy alkaliczny, nie ma zaś zapachu żadnego. Temperaturę pomiędzy $+ 33^{\circ}$ a $+ 34^{\circ}$ Reaumura,

bez względu na rozmaite zmiany powietrza.
Ciężar gatunkowy 1,0046.

Własności chemiczne. Według rozbioru zrobionego przez prof. **Lancellotti** (1) okazało się, że tak *Acqua dell'Antro*, jako też *Acqua della Machina* mają jednostajne części składowe, których w każdym funcie téj wody znajduje się:

Kwasu węglowego gran 3,757.

Węgłanu wapna	
„ magnezyi	
„ żelaza po gran	2,990
„ sody	„ 11,225
Siarkanu sody	„ 4,516
„ wapna	„ 0,250
Chlorku sodu	„ 20,567
Krzemionki	„ 0,060
	<hr/>
	45,588

Własności lekarskie. Zalecaną jest w paraliżach tak członków, jako też w sparaliżowaniach połowy ciała, zwanych paraplegia i hemiplegia, w skutek ataków apoplektycznych powstałych; używa się z dobrym skutkiem w rozmaitych

(1) Saggio di sperimenti su le proprieta Chimiche e medicamentose delle Acque Termo-minerali del Tempio di Serapide in Pozzuoli-Gactano Conte. Napoli 1826.

chorobach spazmodycznych, jak asthma, koklusz, taniec Ś. Wita, migrena, kolka nerwowa, nadto w reumatyzmach tak ostrych, jako też chronicznych, pojedynczych członków i całego ciała oraz błony piersiowej, tudzież w artrytyzmie, w zgrubieniu stawów i przykurczeniu członków, po artrytyzmie pozostałem.

Sposób użycia. Woda ta używa się zewnętrznie w postaci kąpieeli zwyczajnych i nastroikowanych; kąpiele biorą się codziennie, zaczynając używać od $+24^{\circ}$ i dochodzą aż do $+30^{\circ}$ ciepła. Skutek wody tej w paraliżach często tak bywa nagłym, że po użyciu 12 lub 18 kąpieeli, paraliże ciała uparte, zupełnie się leczyły. (1).

ACQUA MEDIA.

Położenie. Źródło to znajduje się w małej grocie, obok źródła poprzedzającego, wypełnia grotę przynajmniej na stóp dwie głęboko, skąd do użycia jest brana.

Własności fizyczne. Woda ta jest zupełnie czystą i przezroczystą, bez koloru, smak ma lekko słonawy, bez zapachu. Temperatura jej do-

(1) Vide I. c. pag. 102 i dalsze.

chodzi do $+ 26^{\circ}$ Reaumura, ciężar gatunkowy jest 1,0046.

Własności chemiczne. Rozbiór chemiczny zrobiony przez prof. Cassola, okazał że tak *Acqua Media*, jako też *Acqua dei Lipposi*, mają części składowe zupełnie jednostajne, których w 20 uncjach wody znajduje się:

	<i>Acqua dei Lipposi</i>	<i>Acqua Media.</i>
Kwasu węglowego cali sześć.	4,342	2,5000.
Chlorku sodu gran	24,716	18,1490
Węglanu sody „	10,690	2,4597
„ wapna „	1,115	1,1250
„ magnezyi	1,864	1,9687
Krzemionki „	2,125	1,1673
	40,510	24,8697

Wiadomości lekarskie. *Acqua Media* ma własność rozwalniania żołądka i pędzenia uryny, używa się przy braniu kąpeli z wody poprzedzającej, i we wszystkich tych przypadkach, gdzie *Acqua Media di Castellamare* jest zalecaną. *Acqua dei Lipposi* używa się jako *Collyrium* w katarowem zapaleniu orzu (blefaro-phtalmia), aczkolwiek nie można wiedzieć jawnie, któreby części składowe, robiły wodę tę skuteczną, we wspomnionych cierpieniach. Chociaż woda ta, ze swoich części składowych, bardzo jest podo-

bną do wody Emskiej, jednak w takich chorobach, w jakich woda Emska jest zalecaną, tutaj się nie używa.

Sposób użycia. *Acqua Media* używa się wewnętrznie, pijąc od 2 do 6 kubków dziennie, bardziej jako przygotowująca do leczenia innymi wodami, lub dopomagająca ich działaniu, nie zaś jako lecząca sama, rozmaite choroby.

Oprócz źródeł będących w samém mieście, są jeszcze źródła mineralne w okolicy *Pozzuoli*, które się nazywają: *Acqua Subveni homini*, *Acqua dei Pisciarelli*, *Acqua dei Bagnuoli*, *Stufe di San: Gennaro*, i *Stufe di Nerone*.

ACQUA SUBVENI HOMINI.

Położenie. Przy drodze idącej z Neapolu do *Pozzuoli*, nad brzegiem morskim, w odległości paręset kroków od tego ostatniego miasta, znajduje się to źródło, a przy niem urządzony zakład do brania kąpiei. Zakład ten składa się z jednego domu, w którego podziemiach, znajdują się łąazienki z 13 wannami, a na piętrze są 4 izby, do pomieszczenia chorych; i dla tego chorzy, biorący tu kąpiele, jeżeliby przybyli

w większej liczbie, musieli by w *Pozzuoli* szukać mieszkania.

Własności fizyczne. Woda ta jest czystą i przezroczystą, bez zapachu, smak ma słonawy, temperaturę od $+ 22^{\circ}$ do $+ 28^{\circ}$ Reaum. stosownie do rozmaitej pory, a w czasie letnim, kiedy jest używaną, temperatura dochodzi do $+ 32^{\circ}$ Reaum. Ciężar gatunkowy jest 1,0100.

Własności chemiczne. Podług rozbioru zrobionego przez prof. **Lancellotti** ⁽¹⁾ okazało się, że jeden funt tej wody zawiera w sobie :

Kwasu węglowego gran 4,342

Węglań wapna,	
„ żelaza,	
„ magnezy po gran	2,000
Krzemionki	„ 0,250
Siarkanu wapna	„ 1,370
„ sody	„ 7,617
Chlorku sodu	„ 44,566
„ magnezynu	„ 5,549
„ wapniaku	„ 4,263

69,615

Wiadomości lekarskie. Woda ta użyta wewnętrznie, działa jako ściągająca i wzmacniająca,

(1) Dizionario Farmaceutico Magistrale ed officinale, Giovanni Guarini. Napoli 1843.

rozpuszcza przytém rozmaite stwardnienia i działa bardzo korzystnie w cierpieniach, pochodzących z osłabienia (atonia) oraz w paraliżach. Nadto zalecaną jest w cierpieniach artrytycznych, w zatkaniach gruczołów i złém trawieniu.

Sposób użycia. Używa się wewnątrz od 5 do 8 kubków dziennie, a w cierpieniach artrytycznych, reumatycznych i sztywności członków zalecają się jeszcze i kąpiele z tój wody: lipiec, sierpień i wrzesień, są miesiące, w których używają tój wody.

ACQUA DEI PISCIARELLI.

Położenie. Pomiędzy jeziorem zwaném *Lago d'Agnano* a miasteczkiem *Pozzuoli*, znajduje się góra, dosyć znacznej wysokości, a na niej wygasły wulkan, zwany *Solfatara* (1), u podstawy

(1) Wulkan ten zwany w starożytności kuźnią wulkanów, *Fucina Vulcani*, chociaż już od kilku wieków wybuchu, lecz w głębi ogień, ciągle mieści w sobie; w kraterze bowiem jego, który ma przynajmniej 800 stóp długości i mało co mniejszą szerokość, widzieć można rozpadliny dosyć znaczne, z których para gorąca, nasyciona siarką i solą ammoniacką, ciągle się wydobywa

tej grotty, ze strony wschodniej, wydobywa się strumień wody gorącej i w miejscu tém, gdzie strumień ten wychodzi na zewnątrz, zbudowanym jest niewielki domek i w nim urządzone są dwie łazienki, dla użytku chorych.

Własności fizyczne. Woda ta u źródła jest koloru białawego, mętna, zostawiona czas jakiś w spokojności, staje się przezroczystą i na ścianach jakoteż na dnie naczynia, zostawia osad. Zapach ma mocny, podobny do zapachu części organicznych, uległych rozkładowi; smak mocno ściągający, szczypiący. Woda ta wydziela z siebie wielką obfitość gazu, temperatura jej dochodzi do $+ 55^{\circ}$ Reaum., tak, że jaja do tej wody wrzucone, w kilku minutach ugotować można.

Własności chemiczne. Rozbiór tej wody przez prof. **Vulpes** (1) zrobiony, okazał, że w 20 unc. wody znajduje się:

Gazu siarkowego wodorodn. cali sześć. 1,464.

Kwasu siarkowego gran 7,323

Siarkanu glinki „ 21,969

„ żelaza „ 5,126

i zdaje się, że ciągle trwającej jego czynności, bytność wód mineralnych gorących, w okolicy Pozzuoli przypisać należy.

(1) Vide l. c. sopra.

Siarkanu wapna	„	12,449
Glinki	„	3,661
Straty	„	0,732
		<hr/>
		51,260

Własności lekarskie. Z powodu wielkiej ilości siarkanów, jakie w sobie zawiera, woda ta jest tak mocno ściągającą, że prawie nie ma równej sobie w Europie. Jest bardzo czynnem lekarstwem w krwotokach rozmaitych astenicznych, bieguncie chronicznej, w krwawej bieguncie, w białych upławach zadawnionych, w tryprze chronicznym, w obfitych płynieniach hemoroidalnych, tak szlamowatych, jako też i krwistych, oraz we zwrzodowaceniach w próżności ust natury skorbutycznej.

Sposób użycia tej wody jest rozmaity, stosownie do rodzaju choroby, używa się albo wewnętrznie, poczynając od połowy kubka i postępując do trzech; już samą przez się, już rozcieńczoną wodą słodką, albo też zewnętrznie w postaci gargaryzmatów i sprycowań, stosownie do miejsca, zajętego chorobą.

ACQUA DEI BAGNUOLI.

Położenie. Przy drodze wiodącej przez grotę *Posilippo* (1), o pół mili od Neapolu, na przeciw wyspy *Nisida*, w środku rozkosznej doliny, niedaleko brzegu morskiego, znajduje się zakład wód mineralnych, znany pod nazwiskiem *Acqua dei Bagnuoli*, albo *Bagni termo-minerali del Signor Gaetano Manganello*. Właściciel tego zakładu, w r. 1831 kopiąc studnię, natrafił na źródło wody mineralnej, gorącej, a następnie kopiąc dalej, odkrył starożytnie kąpiele, znane za czasów rzymskich, pod nazwiskiem *Acque*

(1) Znaczna góra zwana *Posilippo* wznosi się w stronie zachodniej Neapolu; góra ta pokryta jest obficie wspaniałymi letniami willami i rozkosznymi ogrodami, co wszystko dla oka, bardzo przyjemny tworzy obraz. U stóp tej góry, wykuta jest w skale, droga podziemna, mająca około 1,000 stóp długości, 20 szerokości, a 50 wysokości, nazywająca się *Grotta di Posilippo*. Historia nie przekazała potomności daty, kiedy olbrzymie to dzieło, wykonaném zostało, domyślają się tylko, że dla skrócenia drogi z Neapolu do Pozzuoli, Rzymianie robotę tę wykonali. Tunel ten, w dzień i w nocy, oświetlonym jest wielką ilością rewerberów, a przy wejściu do tej grotty, ze strony Neapolu, u góry widzieć można, małą grotę, która za grób Wirgiliusza jest uważaną.

balneolane, które wielką miały sławę, a które z czasem zupełnie zaginęły. Kąpiele te, składały się z dwóch izb sklepionych, w których w jednej trzy, a w drugiej pięć wanien murowanych znajdowało się, a które i teraz w podziemiach widzieć można. Na fundamentach tedy, dawnych kąpielei rzymskich, wzniesiono istniejący teraz zakład, w którym urządzone 5 łazienek w podziemiach, a 14 na górze, wraz z potrzebnym przyrządem do robienia kąpielei nastrzykiwanych. Na piętrze zaś, jest mieszkanie z 5 pokoi składające się, które dla pomieszczenia chorych, jest przeznaczoném. O kilkadziesiąt kroków od tego zakładu, jest drugi zakład, w którym 16 łazienek na parterze i 6 pokoi na piętrze znajduje się. Woda w obu tych zakładach, jest tą samą; urządzenie obu zakładów jest bardzo nieporządne.

Własności fizyczne. Woda ta jest zupełnie czystą i przezroczystą, smak ma słonawy, lekko kwaskowaty, bez zapachu, temperatura stała pomiędzy $+ 38^{\circ}$ a $+ 39^{\circ}$ Reaum., bez względu na rozmaite zmiany powietrza, ciężar gątkowy jest 1,00448.

Własności chemiczne. Rozkład zrobiony przez

prof. Giacomo Maria Paci (1) okazał, że w 10 funtach tej wody znajduje się :

Kwasu węglowego	cali sześć.	18 ⁹ / ₁₂
Saletrorodu	„	02 ⁸ / ₁₂
Kwasorodu	„	00 ³ / ₁₂
Dwuwęglanu wapna	gran	08,1283
„ sody	„	61,2937
„ potażu	„	00,3317
„ magnezyi	„	00,7188
„ żelaza	„	00,0294
Siarkanu sody	„	33,9562
„ magnezyi	„	00,7188
Chloroku sodu	„	70,6371
„ wapniaku	„	05,7421
Krzemianu glinki	„	07,3826
Bromku potasu	ilość nieznaczona	
Istoty wyciągowej roślinnej,	ślady	
Straty	gran	4,4883
		<hr/>
		196,3086

Własności lekarskie. Wody te są zalecane w zastarzałych reumatyzmach, newralgiach, paraliżach, bólach syfilitycznych, w cierpieniach nerek, w cierpieniach pochodzących z kamienia

(1) Ossezazioni sull'uso dei Bagni Termo-mineralli del Bagnuolo del Signor Manganello. Francesco Petrucelli. Napoli, 1833.

urynowego, albo przy odchodzącym piasku z uryną, oraz w cierpieniach histerycznych i w kurczach macicy. Wielka obfitość dwuwęglanu sody w źródle tym będąca, sprawia to, że woda ta przyjemne i łagodne wywiera działanie na skórę ludzką, i oczyszczając onę od wszelkich obcych części, posługuje do podniesienia w niej przeziwu skór nego, a razem robi doskonalszém, przyswajanie innych pierwiastków leczących.

Sposób użycia. Używa się wewnątrz od 2 do 4 kubków dziennie, oraz zewnętrznie w postaci kąpeli zwyczajnych i nastrzykiwanych; ilość kąpeli od 8 do 20 jest przepisywana.

STUFE DI SAN GENNARO.

Nad brzegiem jeziora zwanego *Lago d'Agnano*, w stronie jego wschodniej, jest postawiony niewielki domek, podzielony wewnątrz na kilka izb, w których przez rozpadliny, znajdujące się w ziemi, wychodzi para gorąca, nasycona siarką, ammoniakiem i ałunem, która to para, może być zastosowaną do brania kąpeli parowych, tak całego ciała, jako też i pojedynczych członków; w kąpielach tych termometr wznosi się

+ 40 Reau. Zalecane są w reumatyzmach zastarzałych, artrytyzmach i paraliżach; lecz w ogólności zakład ten cały, jest urządzonym i utrzymywanym jak najgorzej, a doświadczenia przekonały, że i para tych łaźni, nie jest tak czystą i skuteczną, jak wyziewy podobne, które się na wyspie *Ischia* znajdują.

STUFE DI NERONE.

Nad brzegiem morskim, przy drodze prowadzącej z *Pozzuoli* do *Baja*, z tej strony jezior, zwanych *Lago di Averno* i *Lago di Luerino*, znajdują się źródła wody gorącej, zwane *Bagni di Nerone*. Kąpiele te mieszczą się w jednej grocie, będącej na pochyłości góry, sien średniej wielkości, poprzedza 2 wązkie korytarze wykute w skale, prowadzące do źródła, które jest położonem około 50 stóp niżej powierzchni morza. Cztery małe izdebki, gorzej niż miernie utrzymane, służą do odpoczynku po kąpiel; całe to miejsce napełnione jest parą gorącą, wychodzącą ze źródła tam będącego. W starożytności, był wybudowanym na tej górze, duży dom mieszkalny, który za pośrednictwem wspinających galeryi, (których resztki arkad, dziś

jeszcze widzieć można), łączył się ze wspomnianymi źródłami. Dzisiaj biorą się kąpiele parowe w korytarzach, z których jeden dla mężczyzn, a drugi dla kobiet jest przeznaczonym, i zalecane są w cierpieniach skóry, tudzież w cierpieniach reumatycznych i artrytycznych. Chcąc brać kąpiel, dosyć jest pozostać w korytarzu i nie potrzeba bynajmniej iść do samego źródła, gdzie para tak jest gorącą, że trudno jest kilka minut wytrzymać. Woda tego źródła, jest czystą i przezroczystą, bez zapachu, smak ma solny, temperatura jej jest + 66° Reaum., wrzucione jaje do tej wody, natychmiast się ugotuje. Do kąpeli tych, uczęszczają w miesiącach letnich.

Kąpiele te, które kąpielami parowymi naturalnymi nazwać wypada, z wielkim bardzo skutkiem, mogłyby być zastosowane w rozmaitych chorobach, gdyby były lepiej urządzone; dzisiaj w okolicy tych łaźni, nie masz żadnego mieszkania, w którymby się mieścić mogli ci, co by się chcieli leczyć temi kąpielami, lecz chorzy przymuszeni są przyjeżdżać do nich z Neapolu, lub Pozzuoli i odbywać podróż nad brzegiem morskim, gdzie zawsze powietrze jest chłodne, a zatem bardzo łatwo po kąpeli, przeziębieniu uledez mogą.

Oto są znaczniejsze źródła wód mineralnych, które się znajdują w Neapolu i jego okolicy. W tej dwumilowej przestrzeni, widzieć można wody siarczane, żelazne, ałunowe, solne, alkaliczne i kwaśne, których temperatura od $+ 14^{\circ}$ do $+ 66^{\circ}$ Reaum. dochodzi. Wszystkie te źródła, znajdują się w okolicy bardzo malowniczej, której klimat jest przyjemny, a miejscowe położenie, obfituje w rozmaite przedmioty, mogące bardzo zajmować uwagę naturalistów i archeologów. Dziwna jednak, że nie znajdują się przedsiębiorcy, co by porobili wygodne pomieszkania dla chorych; gdyż chcąc się leczyć temi wodami, trzeba by było mieszkać w Neapolu, a dojeżdżać do tych źródeł, co zawsze wielką niedogodność robiłoby chorym. Mieszkać zaś w Pozzuoli, nie tylko dla przyjeżdżających, ale nawet dla krajowców, jest bardzo niezdrowo, z powodu panujących tam ciągle gorączek przepuszczających i zgnitych, która to skłonność do ciągłego trwania i udzielania się chorób wymienionych, pod nazwiskiem *Malaria*, albo *Varia calliva* jest tam znana.

WYSPA ISCHIA.

O pięć mil drogi od Neapolu, pomiędzy Golfem neapolitańskim a *Gaeta*, wydobywa się z głębi fal morskich, kawał ziemi, mający 4 mile obwodu, półtory mili długości, a trzy ćwierci mili szerokości, która to wyspa *Isola d'Ischia* się zowie. Przypływając do niej od strony Neapolu i minawszy kanał, który ją od wyspy przyległej, zwaney *Procida* oddziela, wyspa ta przedstawia się oczom przybywającego, w całej swojej piękności. Rozkoszne wzgórza, olbrzymią roślinnością nacechowane, piętrząc się stopniowo jedne nad drugimi, tworzą amfiteatr, którego wygasły wulkan, zwany *Epomée* ⁽¹⁾ koroną stanowi. Dwa miasteczka *Ischia* i *Foria*,

(1) Góra *Epomée*, dzisiaj *San Nicolo* zwana, ma 2,536 stóp paryzkich wysokości i jest wulkanem wygasłym. Podług świadectwa pisarzy ówczesnych, na parę set lat przed urodzeniem Chrystusa, góra ta już znana była, ze swoich wybuchów. Największy wybuch tego wulkanu, był w roku 1301, w czasie którego, cała prawie wyspa, przez dwa miesiące, była w płomieniach i wszyscy mieszkańcy, byli przymuszeni ją opuścić. W czasie tego wybuchu, lawa zniszczyła miasto *Ischia*, które miało być znacznie większem od dzisiejszey *Ischii*, a chociaż i terazniejsza 3,000 liczy ludności; dzisiaj

w których władze powiatowe znajdują się umieszczone, mnóstwo wsi większych i mniejszych, wielka liczba domów wiejskich i kaplic po całej przestrzeni wyspy rozrzuconych, wszystko to, pod błękitem nieba włoskiego, tworzy całość bardzo miłą dla oka. Ziemia na całej tej wyspie, jest po większej części wulkaniczną, a wnosić należy, że ogień wulkaniczny, który stworzył tę wyspę, nie wygasł jeszcze we wnętrzościach jej zupełnie, gdyż u podstawy *Epomé* i po jego bokach, widzieć można w ziemi otwory, zwane *Fumeroli*, z których para gorąca, z głębi ziemi ciągle się wydobywa; dla tej więc przyczyny, wody będące na tej wyspie, powiększej części

jeszcze można widzieć przestrzeń przynajmniej pół mili długości, a ćwierć mili szerokości mającą, która całkiem lawą jest pokrytą. Trzęsienia ziemi, dawniej częściej się objawiające, potem wcale prawie się nie zjawily. Ostatnie trzęsienie ziemi, było w roku 1828, które w okolicy *Casamicciola*, wielkie szkody porobiło. A lubo jeszcze i teraz, wulkan ten dostatecznym jest aż nadto, do rozgrzania ziemi i wody, która przez miejsca te przepływa, lecz bez wątpienia, nie ma już odpowiedniej mocy, do wstrząśnienia tych miejsc jak dawniej. Wejście na wierzchołek *Epomé*, jest dosyć utrudzającym, lecz czarującym jest z niego widok na okolice.

muszą być gorące i rozmaitemi pierwiastkami mineralnemi mocno nasycone.

Trudno jest znaleźć okolicę, ażeby w tak małej przestrzeni ziemi, tak wielką liczbę źródeł mineralnych mieścić w sobie mogła, a trudniej jeszcze, ażeby te wszystkie źródła, prawie obok siebie będące, rozmaite części składowe miały, i rozmaitema posiadały temperaturę, gdyż od $+25^{\circ}$ do $+80$ Reaum. wodę tam gorącą, znaleźć można. Zaczawszy zwiedzać tę wyspę od miasta *Ischia* i postępując po za jej brzegiem na około, natrafia się mnóstwo źródeł mineralnych, z których najwięcej używane są następujące: *Acqua di Pontano, di Bagno d'Ischia, di Castiglione, di Gurgitello, di Cappone, di Bagno Fresco, della Rita, di Santa Restituta, della Regina Isabella, di Francesco I. di Citara, d'Olmitello* i *di Nitroli*. Największa część źródeł mineralnych, znajduje się w północnej stronie wyspy, w okolicy *Casamicciola*, gdzie oprócz cudownego źródła *Gurgitello*, wydobywa się jeszcze mnóstwo strumieni wody mineralnej gorącej, które spływają do morza. W tej także stronie, spostrzegają się w wielkiej liczbie *Fumeroles*, które w użyciu lekarskiem, znalazły zastosowanie; wybudowano bowiem nad nimi stoso-

wne zakłady, do brania kąpeli parowych, naturalnych, i łaźnie takowe, *Stufe* nazywają się. Znaczniejsze tego rodzaju łaźnie na tej wyspie, są następujące: *Stufe di Castiglione*, *Stufe di Caccinto*, *Stufe di S. Lorenzo* i *Stufe di Testaccio*.

Nie ma dotąd jeszcze szczegółowego rozbioru, wszystkich wód mineralnych, na wyspie tej będących; wyznaczoną wprawdzie już została przez Rząd neapolitański, na ten cel urządzona Kommissya, lecz jeszcze nie ukończyła swęj czynności. Mało bardzo autorów, pisało o własnościach i skutkach wód mineralnych w mowie będących i oprócz **Giulio Jasolino** (1), **Andria** (2), **Giudice** (3) i kilku innych, którzy bardzo ogólnie w dziełach swoich o nich wzmiankowali, niezaprzeczenie cała sława należy się doktorowi **Chevaley de Rivaz**; uczony bowiem ten maż, przez lat kilkanaście, całe lato przepędzając na tej wyspie, z gorliwością, trudną do

(1) De'Remedii naturali ehe sono nell'Isola di Pithecusa oggi della Ischia etc. Napoli, 1689.

(2) Trattato delle acque minerali. Napoli, 1775.

(3) Viaggio medico ad Ischia a Pozzuoli a Castellamare ed altrove ad oggetto di riconoscere ed analizzare le acque minerali e le Stufe. 1822.

naśladowania, wszystkie źródła zwiedzał, własności ich tak fizyczne, jak i chemiczne, przy pomocy innych mężów z nauki znanych, śledził, i jako lekarz filozof, wyprowadziwszy wnioski, w jakich chorobach mogą być z dobrym skutkiem użyte, przy łóżku chorych skuteczność ich sprawdził, i w opisie starannie wypracowanym (1), do publicznej wiadomości podał. Liczba osób odwiedzających te źródła jest dosyć znaczną, lecz pomimo tego, nie ma trudności w wynalezieniu pomieszkania, gdyż wiele jest domów, na ten cel urządzonych (2). Na wyspie

(1) Description des eaux minéro-Thérmales et des étuves de l'île d'Ischia. Naples, 1846.

(2) Pomiędzy wielu porządnymi i wygodnymi willami, jakie się na wyspie tej znajdują, i przez osoby przyjeżdżające do wód, mogą być zajmowane, niezaprzeczenie najpiękniejszą jest *Villa Sauvè*, będąca własnością *Wiktora Sauvè*, byłego negocjanta, rodem francuza, który porzuciwszy handel, osiadł na tej wyspie, kupił ziemię, wybudował ozdobny wiejski pałacyk, umeblował go tém wszystkiem, co tylko dla wygody i zbytku służyć może, umieścił tamże łazienki, z potrzebnymi przyrządami do kąpiei zwyczajnych i nastrzykiwanych, które tylko dla osób willę tę zajmujących są otwarte, założył przytém niemały ogród, który urządził z wielkim nakła-

tę, znaleziono dużo starożytności z pogańskich czasów, w ułamkach posągów, płaskorzeźb i napisów najczęściej pogrzebowych, lub na cześć nimf poświęconych, jak również niektóre zabytki z pierwszych czasów chrześcijaństwa.

ACQUA DEL PONTANO.

Położenie. Przy drodze prowadzącej z *Ischia* do *Arso*, ze strony lewej w ogrodzie willi, która do *Pontano* należała, wypływa źródło wody mineralnej, z którego woda, zbiera się do obszernej dosyć studni, z kąd do użycia jest brana; a że studnia ta w starożytności, na sklepieniu ją pokrywającym, miała umieszczoną znacznej wielkości głowę ludzką, z gliny zrobioną, i dla tego źródło to *Acqua del Capone* nazywane było.

Własności fizyczne. Woda ta jest czystą i przezroczystą, bez zapachu, smak ma lekko

dem i smakiem, gdzie aleje pokryte winogronami, tworzą przejścia w dzień zupełnie ciemne, a powietrze przepełnione zapachem, kwiatu drzew pomarańczowych, obficie tam rosnących, rozkoszny pobyt w ustroniu tem robi.

słonawy, temperaturę + 27 Reaum., ciężar gą-
tunkowy 1,00136.

Własności chemiczne. Według rozbioru zro-
bionego przez prof. Cassola (1) okazało się, że
woda ta zawiera w sobie: kwas węglowy wolny,
dwuwęglan wapna, magnezyi i sody, siarkan
magnezyi i sody, chlorek sodu, węglan żelaza,
i ślady krzemianu żelaza, glinki i wapna.

Własności lekarskie. Wody te używają się
z bardzo dobrym skutkiem: w cierpieniach zada-
wnionych płuc, w kaszlu, w astmie, w zasta-
rzałych katarach przewodów oddechowych,
w stwardnieniu trzewów brzusznych, w żół-
taczce i w osłabioném trawieniu. Szczególniej
skutecznemi okazały się one w cierpieniach dróg
urynowych, z nagromadzenia piasku w pęche-
rzu urynowym pochodzących, w mimowolném
oddawaniu uryny, i w nieporządném odbywaniu
się czyszczeń miesięcznych.

Sposób użycia. Używają się wewnątrznie,
pijąc od trzech do sześciu kubków dziennie, we
właściwych przestankach; w cierpieniach pier-

(1) Description des eaux minéro-thermales et des
étuves de l'île d'Ischia, par Chevaléy de Rivaz. Naples,
1846 pag. 61.

siowych, woda ta z mlekiem jest zalecaną; niektóre osoby piją wodę tę z winem, za napój zwyczajny.

ACQUE DEI BAGNI D'ISCHIA.

Położenie. O ćwierć mili od miasta *Ischia*, nad brzegiem jeziora tegoż imienia, w rozkosznej dolinie, niedaleko letniego pałacyku królewskiego, wypływają dwa źródła wody mineralnej, z których jedno *Acqua del Fornello*, a drugie *Acqua della Fontanna* się zowie. Przy źródłach tych, jest wybudowany wygodny zakład, w którym 2 sale dla odpoczynku, 10 osobnych łazienek i przyrządy do brania kąpeli nastrzykiwanych są urządzone; po bokach tego zakładu, znajduje się po jednej studni, w których woda z powyższych źródeł się zbiera.

Własności fizyczne. Woda w obu tych źródłach, jest czystą i przezroczystą, bez zapachu, smak ma gorzki, słonawy, a z dna studni wydobywają się ciągle bąble gazu kwasu węglowego, które pękają na powierzchni wody; temperaturę ma pomiędzy $+ 44^{\circ}$ a $+ 47^{\circ}$ Reaum., ciężar gatunkowy 1,00589.

Własności chemiczne. Podług rozbioru zro-

bionego przez prof. **Lancellotti** (1), okazało się, że 200 cali sześciennych tej wody, zawierają w sobie :

Kwasu węglowego ilość nieoznaczoną	
Dwuwęglanu sody	gran 2,659
„ wapna	„ 0,082
„ magnezyi	„ 0,826
„ żelaza	„ 0,027
Siarkanu wapna	„ 0,058
„ magnezyi	„ 0,063
„ sody	„ 1,968
Chloroku sodu	„ 13,307
Jodku potasu	„ 0,014
Bromku potasu	ślady
Krzemionki	„ 0,137
Glinki	„ 0,003
Istoty organicznej	„ 0,050
	<hr/>
	19,194

Własności lekarskie. Wody te zalecają się w paraliżach zadawnionych, w stwardnieniach trzewów brzusznych, w zatkaniach gruczołów kreskowych, w cierpieniach reumatycznych i artrytycznych, w chorobach nerek, w nieporządnem odbywaniu się czyszczeń miesięcznych i w chorobach skóry zadawnionych, w ranach

(1) Vide l. c. pag. 69.

zastarzałych i t. p. Z dobrym bardzo skutkiem, używają się kąpiele błotne, ze źródeł tych robione, w cierpieniach skrofalicznych, w nabrzmiałości stawów, w przykurczeniu członków. Przy usposobieniu zaś do apopleksyi, w aneuryzmatach, w suchotach płucnych, w raku zadawnionym i epilepsyi, wody te nie mogą być używane.

Sposób użycia. Używają się zewnątrznie w postaci kąpeli zwyczajnych i nastrzykiwanych.

ACQUA DI CASTIGLIONE.

Położenie. Przy brzegu morza, u podstawy wzgórza tegoż imienia, w stronie jego wschodniej, wypływa źródło wody mineralnej, które spływa do zbiornika, mającego 6 stóp długości, a 3 szerokości, w małej murowanej izbie umieszczonego; przy tej, jest druga izba niewielka, która służy do wypoczynku osób, pijących te wody. Ciepło podziemne w tém miejscu, tak jest znaczne, że temperatura w obu izbach jest + 26° Reaum. w tenczas, gdy powietrza otaczającego jest tylko + 20°. Woda w morzu, w miejscu tém, jest rozgrzaną w znacznej przestrzeni. Jeżeli przy źródle, będzie się kopać

ziemia, do głębokości jednej stopy, to wydobyty piasek, ma temperaturę prawie wody wrzącej. W starożytności, w miejscach tych, były urządzone kąpiele piaskowe.

Własności fizyczne. Woda ta jest czystą i przezroczystą, bez zapachu, smaku lekko słonawego, temperatura wody tej u źródła samego jest $+ 60^{\circ}$ Reaum., w zbiorniku zaś ma tylko $+ 32^{\circ}$ Reaum., ciężar gatunkowy jest 1,00463.

Własności chemiczne. Nie ma dotąd jeszcze innego rozbioru tej wody, jak tylko ten, który zrobionym został przez pp. **Guarini i Covelli**, z którego pokazało się, że woda ta, podobna jest bardzo, ze swoich części składowych, do innych gatunków wód, na wyspie tej będących, i zawiera w sobie gaz kwasu węglowego, chlorek i siarkan sody; dwuwęglan sody, wapna, magnezyi i potażu, glinę, niedokwas żelaza, jak również ślady jodków i bromków alkalicznych. Z niecierpliwością oczekiwanym jest, bardziej szczegółowy rozbiór tej wody, którego wykonanie, przez akademią umiejętności poruczone zostało, po śmierci p. **Covelli**, p. **Guarini**.

Własności lekarskie. Wody te posiadają własność wzmacniającą i rozwalniającą, w wysokim stopniu. Przez starożytnych używane były we-

wnętrze w nieczynności żołądka i kiszek, a zewnętrznie w rozmaitych chorobach skóry, w reumatyzmach, artrytyzmach, skrofułach i chorobie angielskiej. Przepisywane są dzisiaj z dobrym skutkiem: w cierpieniach hemoroidalnych, w stwardnieniach trzewów brzusznych, i nawet w sparaliżowaniu kiszki odchodowej; a także okazały się skutecznymi w zawrocie głowy, migrenie, w nieporządnym odbywaniu się czyszczeń perjodycznych u kobiet, w białych upławach i t. p.

Sposób użycia. Używa się wewnętrznie, pijąc od 4 do 6 kubków dziennie, ze zwykłymi przestankami; a mieszkańcy używają za napój tej wody, pomięszanej z winem, oraz do gotowania pokarmów, przez co oszczędzają sól, drzewo i czas. Woda ta w butelkach, dobrze zakorkowanych, przewożoną jest w odleglejsze miejsca, bez zepsucia się.

ACQUE DI GURGITELLO (1).

Położenie. U podnóża *Epomé*, w północnej jego stronie, na dolinie zwanéj *Valle di Ombr-*

(1) Podług opinii D^{na} **Ziccardi**, nazwanie to ma pochodzić od *agilis fio*, dla tego, że używane w paraliżach, przywracają ruch, w członkach bezwładnych.

sco, niedaleko wsi *Casamicciola*, wypływa mnóstwo źródeł wody mineralnej, które wypełniwszy obszerne zbiorniki, dostarczają wodę do zakładu, spływają do strumienia, przed zakładem płynącego, i następnie z nim razem, wpadają do morza. Źródła te, nietylko są najślawniejsze, z pomiędzy źródeł wód mineralnych, na wyspie tej będących, ale są najwięcej uczęszczane, ze wszystkich źródeł, w okolicy Neapolu będących. Są one własnością prywatną, mają przy sobie urządzony zakład, do brania kąpieli zwyczajnych i nastrzykiwanych, lecz zakład ten, jest brudno i nieporządnie utrzymywany. Na przeciwko źródeł, postawionym jest obszerny szpital, *Spedale del monte della misericordia* zwany, w którym corocznie około 400 biednych chorych, pomoc lekarską otrzymuje; w szpitalu tym, znajduje się 76 łazienek, do brania kąpieli zwyczajnych i 10 gabinetów, ze stosownymi przyrządami, do robienia kąpieli nastrzykiwanych (*douche*), przytém jeszcze jest zbudowana na samych źródłach rotunda, w której jest 16 wydrążeń (*niche*), do tych wydrążeń, przytykają rury, przeznaczone do zbierania pary, wydzielającej się z wody mineralnej, która to para, do

robienia chorym, naturalnych kąpieli parowych, jest używana.

Własności fizyczne. Woda ta jest czystą i przezroczystą, w dotknięciu jakby tłustawą, bez zapachu, smak ma słonawy, mglący, wielka ilość bułek gazu kwasu węglowego, wydobywa się z dna, na powierzchnię wody, tworząc pewien rodzaj wrzenia. Wewnątrz kanałów, przez które przepływa, zostawia osad kruchy, wystawiona na działanie powietrza, pokrywa się delikatną błonką; temperaturę ma pomiędzy $+ 50^{\circ}$ a $+ 56^{\circ}$ Reaum., ciężar gatunkowy 1,00376.

Własności chemiczne. Z pomiędzy wielu prac chemicznych, tyczących się tej wody, najwięcej ma dokładności, rozbiór, zrobiony w roku 1821 przez prof. Lancellotti (1), podług którego okazało się, że 100 cali sześciennych tej wody zawiera w sobie :

Kwasu węglowego cali sześć. 9

Dwuwęglanu wapna	gramm	0,175
„ magnezyi	„	0,107
„ potażu	„	0,119
„ sody	„	4,216
Siarkanu wapna	„	0,206

(1) Vide I. c. pag. 94.

Siarkanu sody	gramm	4,216
„ żelaza	ślady	
Krzemionki	„	0,064
Niedokwasu żelaza, mangan-		
zu, fosforanu wapna, gliniki		0,011
Istoty organicznej	ślady	
		<hr/>
		10,419

Własności lekarskie. Wody te posiadają własność podbudzającą, wzmacniającą i rezolwującą, tak jak większa część wód mineralnych, gorących. Zalecają się we wszystkich tych przypadkach, gdzie potrzeba przywrócić czułość, i nadać większą moc w systemacie limfatycznym, muskularnym i nerwowym. Szczególniej zalecane są w rozmaitych rodzajach paraliżu, artrytyzmie, w reumatyzmach, w nabrzmiałościach skrofalicznych, w przykurczeniach członków, w stwardnieniu gruczołów kreskowych, jakoteż w stwardnieniu wątroby, śledziony i gruczołu przyłożkowego, a także w chorobach nerek i pęcherza urynowego. Najmniej skutecznemi okazały się w cierpieniach macicy, w rozmaitych jej chorobowych przekształceniach, jak w stwardnieniu, owrzodzeniu, i pochodzącej z powodu tego bezpłodności, w ranach zadawionych, w gniciu kości, w osłabieniu w skutek

upławów białych, albo w skutek częstych poro-
nień powstałych, a także w rozmaitych choro-
bach skóry. Przeciwwskazane są te wody, tak jak
i *Bagni d'Ischia*, w chorobach takich, w których
jest przyływ krwi do płuc, do serca i do mó-
zgu, w usposobieniu do suchot, w wadach serca
i naczyń większych, jak również w przekształ-
ceniach rakowych.

Sposób użycia. Używa się wewnątrz od 1
do 4 kubków dziennie, stosownie do wieku, płci
i temperamentu chorego, a w niektórych przy-
padkach, zalecaną jest woda ta z mlekiem. Ze-
wnętrznie używa się w postaci kąpieli zwyczaj-
nych i nastrzykiwanych, a także w postaci
wstrzykiwań. Dla osób czułych i nerwowych,
dodaje się do kąpieli woda zwyczajna, gdyż
kąpiele, robione z samej wody mineralnej, by-
łyby mocno drażniące; kąpiele parowe, zalecane
są w reumatyzmach i artrytyzmach zadawnio-
nych, a kąpiele błotne, w nabrzmieniu stawów,
przykurczeniu członków i paraliżu.

ACQUA DEL CAPPONE.

Położenie. O kilka kroków od źródeł poprze-
dzających, znajduje się źródło wody mineralnej,

z którego woda, spływa do zbiornika, pokrytego sklepieniem, skąd za pomocą naczynia, na sznurze zawieszzonego, wydobywa się do użycia, a ponieważ posiada smak wody, w której mięso kapłona gotowane było, dla tego *Acqua del Capone* się zowie.

Własności fizyczne. Jest czystą i przezroczystą, bez zapachu, smak ma lekko słonawy, do cienkiego bulionu zrobionego podobny, temperaturę ma + 28° Reaumura, ciężar gatunkowy 1,00424.

Własności chemiczne. Podług rozbioru zrobionego w roku 1832 przez prof. **Guarini** (1) okazało się, że 119 cali sześciennych tej wody zawiera w sobie :

Kwasu węglowego wolnego cali sześć. 6	
Dwuwęglanu wapna	gramm 0,1710
„ magnezyi	„ 0,1256
„ sody	„ 2,9175
Chlorku sodu	„ 7,1163
Siarkanu sody	„ 0,6386
Jodku i bromku potasu	ślady
Krzemianu sody	ślady
Glinki i niedokwasu żelaza	0,0260
Kwasu krzemowego i siar-	
kanu wapna	„ 0,2020
	<hr/>
	11,1970

(1) Vide l. c. pag. 111.

Własności lekarskie. Woda ta oprócz wypróżniania lekko żołądka, posiada jeszcze własność rozpuszczającą i dla tego korzystnie bardzo jest używaną, w przypadkach wymagających lekkiego podbudzenia żołądka, w rozmaitych chorobach zadawnionych przyrządów trawienia, w stwardnieniach gruczołów kreskowych i trzewów brzusznych, w cierpieniu nerek, w nieporządnem odbywaniu się czyszczeń miesięcznych, w stwardnieniu macicy i pochodzącej stąd niepłodności, a także okazała się skuteczną w katarze pęcherza urynowego, w tryprze zadawnionym, w chorobach skóry upartych i w zapaleniu gardła chroniczném.

Sposób użycia. Woda ta używa się od 3 do 6 kubków dziennie, osobom mającym stwardnienie trzewów brzusznych i gorączkę, daje się po połowie z mlekiem. Zewnętrznie używa się w postaci kąpeli zwyczajnych, nastrzykiwanych i gargarysmatów. Woda ta zakorkowana dobrze w butelkach, długi czas bez zepsucia, zachowuje się.

ACQUA DI BAGNO FRESCO O DELL' OCCHIO.

Położenie. O sześćdziesiąt kroków od źródła wyż opisanego, po lewej stronie strumienia,

znajduje się źródło wody mineralnej, które spływa do obszernego, pokrytego, murowanego zbiornika, z kąd do użytku rozchodzi się; przy źródle tém, jest urządzony zakład, do brania kąpieeli zwyczajnych i przyrządy, do robienia kąpieeli nastrykiwanych. Nazwisko swe bierze od tego, że ma temperaturę znacznie niższą, od innych źródeł, na wyspie tej będących, jak również i od tego, że w starożytności, w chorobach oczu była używana.

Własności fizyczne. Woda ta jest czystą i przezroczystą, bez zapachu, w dotknięciu tłustawa, smak ma z początku słodkawy, a później słony, temperaturę ma + 30 Reaumura, ciężar gatunkowy 1,00299.

Własności chemiczne. Rozbiór tej wody zrobiony w roku 1832 przez prof. **Lancellotti** ⁽¹⁾ okazał, że 100 cali sześciennych tej wody, zawierają w sobie:

Kwasu węglowego wolnego cali sześć. 5 1/2.

Dwuwęglanu wapna	gramm	0,0157
„	magnezyi	„ 0,0056
„	potażu	„ 0,0009
„	sody	„ 2,4640

(1) Vide l. c. pag. 120.

Dwuwęglanu żelaza i manganu	0,0090
Siarkanu sodu	gramm 0,7748
„ wapna	„ 0,0760
Chlorku sodu	„ 1,0008
Saletranu sodu	„ 0,0340
Istoty organicznej	ślady
Glinki	„ 0,0112
Krzemionki	„ 0,0040
	<hr/>
	4,3960

Własności lekarskie. Wody te używają się jako przygotowawcze, przed użyciem wód zwanych *Acque di Gurgitello* w przypadkach takich, gdzie jest obawa, że te ostatnie, spowodowałyby wielkie zaburzenie w organizmie. Zalecane są z dobrym skutkiem w artrytyzmie, reumatyzmie, zapaleniu oczu chroniczném, w zapaleniu wątroby, w paraliżach, w stwardnieniu szyi macicznej i w zadawnionych liszajach. Kobiety karmiące, przy utracie mleka w piersiach, z dobrym skutkiem wody tej używają.

Sposób użycia. Wody te używają się wewnętrznie, pijąc od trzech do pięciu kubków dziennie i zewnętrznie, w postaci kąpieli zwyczajnych, nastrzykiwanych i wstrzykiwań.

ACQUA DELLA RITA.

Położenie. Niedaleko *Casamicciolla*¹, w stronie zachodniej, w głębi parowu, który niegdyś krater wulkanu stanowił, wypływa źródło wody mineralnej, która spływa do obszernego zbiornika, z kąd do użytku jest brana.

Własności fizyczne. Woda ta jest czystą i przezroczystą, zapach ma mgły, smak słony, w dotknięciu jest tłustawą i za poruszeniem wydziela z siebie bąble gazu, temperaturę ma + 56° Reaum., ciężar gatunkowy 1,00337.

Własności chemiczne. Rozbiór wody tej przez prof. *Covelli* i *Guarini* (¹) zrobiony, okazał, że 119 cali sześciennych tej wody, zawierają w sobie:

Kwasu węglowego wolnego ilość nieoznaczoną.

Siarkanu sodu	gramm	1,029
Dwuwęglanu wapna	„	0,842
„ sodu	„	2,048
„ magnezyi	„	0,208
„ potażu	ślady	
Chlorku sodu	„	2,330
Glinki i niedok. żelaza	„	0,004
Krzemionki i siark. wapna		0,190

6,651

(¹) Vide l. c pag. 128.

Własności lekarskie. Woda ta używa się w tych wszystkich przypadkach, co i woda poprzedzająca. Dawniejsi, zalecali ją w gorączkach powolnych, w cierpieniach trzewów brzusznych i dróg urynowych. Dzisiaj używana jest w rozmaitych chorobnych następstwach, po złamaniach i zwichnięciach kości pozostałych.

Sposób użycia. Używa się tylko zewnętrznie, gdyż wewnętrznie bardzo rzadko bywa przepisywana. Mieszkańcy używają tej wody, do gotowania jarzyn rozmaitych.

ACQUA DI SANTA RESTITUTA.

Położenie. W stronie zachodniej *Lacco*, u stóp góry *Vico*, niedaleko kaplicy, na cześć Świętej, tego nazwiska wybudowanej, wypływa źródło wody mineralnej, przy którym jest urządzony piękny, niewielki zakład, a w nim 8 łazienek do brania kąpieli zwyczajnych i przyrządy do robienia kąpieli nastrzykiwanych; nadto jest tam 5 gabinetów, w których kąpiele piaszczyste się robią.

Własności fizyczne. Woda ta jest czystą i przezroczystą, bez zapachu, ma smak mocno słony, temperatura jej jest $+ 40^{\circ}$ Reaumura, ciężar gatunkowy 1,0138.

Własności chemiczne. Podług rozbioru w roku 1835, przez prof. **Lancellotti** ⁽¹⁾ zrobionego, okazuje się, że 100 cali sześciennych wody, zawierają w sobie:

Kwasu węglowego wolnego gramm 00,673.

Węglanu wapna gramm 00,641

Dwuwęglanu sody „ 02,445

„ magnezyi 00,779

Chloroku potasu „ 01,921

„ sody „ 01,712

Istoty organicznej ślady

Jodków i bromków alka-

licznych ślady

28,369

Własności lekarskie. Z rozbioru tego widzieć można, że woda ta ma bardzo wiele w sobie części mineralnych, i dla tego przepisywaną być powinna z wielką ostrożnością, gdyż użyta w chorobach takich, w których trwa stan gorączkowy, zamiast polepszenia, wielkie bardzo szkody, w organizmie zrządzić może. Zalecaną jest w chorobach reumatycznych i artrytycznych, w chorobie angielskiej, w guzach białych, w chorobach z wpędzenia do wewnątrz świerzby, liszajów i innych krost pochodzących.

(1) Vide l. c. pag. 136.

Sposób użycia. Używa się wewnątrz, od jednego do 3 kubków dziennie, pomieszana z odwarem jęczmienia lub perzu, częściej jednak używa się w postaci kąpieli zwyczajnych i nastrożkiwanych; kąpiele piaskowe, w paraliżach, w przykurczeniu członków, w artrytyzmie, a u dzieci w chorobie angielskiej, z dobrym skutkiem są używane.

ACQUA DELLA REGINA ISABELLA.

Położenie. W niewielkiej odległości od źródła opisanego, w ogrodzie księży Karmelitów, wypływa źródło wody mineralnej, które od imienia matki, panującego teraz Króla Obojga Sycylii, jest nazwanem.

Własności fizyczne. Woda ta jest przezroczystą, smak ma kwaskowaty, bez zapachu, temperaturę $+ 33^{\circ}$ Reaumura.

Własności chemiczne. Według rozbiuro zrobionego przez prof. **Lancellotti** (1), okazuje się, że 100 cali sześciennych tej wody, zawierają w sobie :

Kwasu węglowego wolnego cali sześć. 16.

Dwuwęglanu wapna gramm 0,448

(1) Vide l. c. pag. 137.

Dwuwęglanu magnezyi	gramm	0,090
„ żelaza i manganu		0,011
„ sody	gramm	1,769
„ potażu	„	0,013
Siarkantu sody	„	1,029
„ potażu	„	0,013
„ wapna	„	0,172
„ żelaza i magnezyi	„ ślady	
Chlorku sodu	„	3,528
Krzemionki	„	0,022
Glinki	„	0,017
Jodku potasu	„	0,036
Istoty organicznój	„	0,040

7,188

Własności lekarskie. Woda ta jest wzmacniająca i rozolwującą, i dla tego zalecaną jest w stwardnieniu trzewów brzusznych, w nieporządnym odbywaniu się czyszczeń miesięcznych, w osłabieniu ogólnym, po przebytych, długo trwałych chorobach następującym i we wszystkich tych chorobach, gdzie poprzednia woda jest wskazana.

Sposób użycia. Zewnętrznie w postaci kąpieli wycieczajnych i nastrzykiwanych.

ACQUA DI S. MONTANO.

Położenie. W północnej stronie doliny, zwanéj *S. Montano*, u podnóża góry *Vico*, wypływa źródło wody mineralnej, które spływa do domku małego, kwadratowego, na ten cel umyślnie urządzonego, z kąd do użytku jest brana. Ziemia na około tego źródła, ma temperaturę $+ 40^{\circ}$ Reaumura.

Własności fizyczne. Woda ta jest czystą i przezroczystą, smak ma słony, do wody morskiej podobny, nie ma zaś zapachu żadnego; temperaturę $+ 44^{\circ}$ Reaumura, ciężar gatunkowy 1,0164.

Własności chemiczne. Woda ta przez rozmaitych chemików była rozbieraną i znaleziono, że zawiera w sobie gaz kwasu węglowego, chlorek sodu i magnezynu, ślady jodku i bromku potażu, kwas krzemowy, niedokwas żelaza i istotę organiczną. Stosunek pierwiastków, wodę tę mineralizujących, jest nierównie większy jak w źródle zwanym *Acqua di S. Restituta*.

Własności lekarskie. Woda ta jest mocno podbudzającą, i dla tego w chorobach ostrych i w chorobach takich, gdzie jeszcze obecne są ślady zadrażnienia, nie może być używaną. Za-

chwalaną jest w reumatyzmie i artrytyzmie, w nieczynności żołądka i kiszek, w osłabieniu macicy i pochodzących z tego powodu poronieniach, w opuchliznie nóg i ogólnie, w rozmaitych rodzajach osłabienia, a także w skrofulach, w guciu kości, w fistułach i w płynieniu ropiastém z ucha (otorrhea).

Sposób użycia. Woda ta używa się tylko zewnętrznie, w postaci kąpieeli zwyczajnych, nastrozykiwanych i wstrzykiwań. Woda ta do mieszkań chorych, bez żadnej zmiany, w baryłkach może być przywożoną.

ACQUA DI FRANCESCO 1mo O DI PAOLONE.

Położenie. Niedaleko miasteczka *Foria*, w domu należącym do *Raffuele Calise Paolone*, znajduje się źródło wody mineralnej, z którego woda, zbiera się do studni, i za pomocą bloku i sznura, do użytku jest czerpaną. Woda ta pochodzi zdaje się z okolicy góry, zwanéj *Monte Nuovo*, gdzie znaczna liczba otworów, zwanych *Fumeroli* się znajduje.

Własności fizyczne. Woda ta jest czystą i przezroczystą, bez zapachu, smak ma lekko słonawy, podobny do *Acqua di Cappone*, tempe-

ratura jej jest + 36° Reaumura, ciężar gatunkowy 1,00316.

Własności chemiczne. Podług rozbioru zrobionego przez prof. **Guarini** (1). 50 cali sześć. tej wody, zawierają w sobie :

Kwasu węglowego wolnego ilość nieoznaczoną.

Dwuwęglanu sody	gramm	0,151
„	wapna	„ 0,039
„	magnezyi	„ 0,018
Chlorku sodu	„	2,604
„	wapniaku	ślady
Siarkanu sody	„	1,305
Jodku potasu		ślady
Glinki i niedokwasu żelaza		0,025
Krzemionki i siarkanu wapna		0,006

4,148

Własności lekarskie. Woda ta zalecaną jest w osłabieniu żołądka, w stwardnieniu trzewów brzusznych, w białaczce, w zadawnionych katarach, w cierpieniach nerek i macicy; skuteczną bardzo okazała się w paraliżach, w liszajach zadawnionych, opierających się wszelkim innym sposobom leczenia, w reumatyzmach i artrytyzmach, a także w cierpieniach hysterycznych i hypochondrycznych.

(1) Vide l. c. pag. 150.

Sposób użycia. Używa się woda ta wewnętrznie, pijąc od 3 do sześciu kubków dziennie, i zewnętrznie, w postaci kąpieli zwyczajnych i nastrzykiwanych; najlepszy skutek następuje wtenczas, gdy użycie zewnętrzne téj wody, razem z wewnętrzném połączone będzie. Mieszkańcy okolicy, używają od dawna téj wody, w celu wypróżnienia żołądka, właściciel używa jęj na potrzeby domowe, a chleb z wodą tą upieczony, nierównie jest smaczniejszy, niżeli z wodą zwyczajną. W cierpieniach piersiowych, piją ją z mlekiem, a pomieszana z winem, w lecie dobry napój stanowi.

ACQUA DI CITARA.

Położenie. O ćwierć mili od *Foria*, w stronie zachodniej wyspy, nad brzegiem morza, znajduje się zbiornik, mający stóp sześć kwadratów obszerności, a 8 stóp głębokości, wodą mineralną napełniony, przy którym, urządzony jest zakład, do brania kąpieli, mający kilkanaście łazienek, do użytku tego służących. W odległości parę set kroków, od miejsca opisanego, znajduje się jeszcze kilka studni, mieszczących w sobie także wodę mineralną, z podobnemi

pierwiastkami składowymi, w których to studniach, z powodu wielkiej ilości gazu kwasu węglowego, jaki się z wody uwalnia, wrzeć ciągle woda ta się zdaje (1).

Własności fizyczne. Woda ta jest czystą i przezroczystą, bez zapachu, smak ma mocno słony, temperaturę od $+ 37^{\circ}$ do $+ 42^{\circ}$ Reaumur, ciężar gatunkowy jest 1,00526.

Własności chemiczne. Podług rozbioru zrobionego przez prof. **Lancellotti** (2), okazuje się, że 100 cali sześciennych tej wody, zawierają w sobie :

Kwasu węglowego wolnego gramm 0,168

Węglanu wapna gramm 0,089

„ żelaza „ 0,030

Dwuwęglanu sody „ 0,348

Siarkanu sody „ 0,572

Chlorku sodu „ 7,280

Jodku potasu i glinki ślady

Kwasu krzemowego „ 0,261

Istoty organicznej „ 1,000

9,580

(1) W starożytności źródło to, posiadało wielką sławę i sądzono, że od świątyni, która była wybudowaną w tym miejscu, na cześć bogini Cythery, miało nadane

Własności lekarskie. Woda ta posiada własność wzmacniającą i przyspiesza przytém wypróżnienia żołądka, używa się z dobrym skutkiem: w nieczynności kanału pokarmowego, w nieporządnem odbywaniu się czyszczeń miesięcznych, u kobiet chlorotycznych, w osłabieniach, po często powtarzanych porodach powstałych, w katarach zadawnionych macicy, w bólu głowy, z zatrzymanego przeziwu skór nego pochodzącym, w hypochondryi, a oprócz tego, stanowi najczynniejszy środek, przeciwko bezpłodności kobiecej, jeżeli ta, z przyczyny osłabienia lub stwardnienia macicy, albo też trąb Falopiusza pochodzi; także skuteczną okazała się bardzo, w niemożności męskiej, od nieczynności i osłabienia narzędzi, do tego przeznaczonych, pochodzącj. Przeciwwskazaną jest w chorobach rakowatych, i w takich, gdzie stan irytacyjny, jest jeszcze wyraźnym.

Sposób użycia. Używa się wewnątrznie, od 3 do 6 kubków dziennie, ze zwykłemi przestankami; zewnątrznie, używa się w postaci kąpieli

sobie nazwisko, lecz podług opinii p. **Ziccardi**, nazwisko wody tej, pochodzi od wyrazu greckiego *Κυτήσιον*, co oznacza, medicamentum conceptionem Favus.

(²) Vide l. c. pag. 157.

zwyczajnych i nastrzykiwanych, a w bezpłodności, w postaci wstrzykiwań, podług przyrzędu, umyślnie na ten cel zrobionego. Mieszkańcy ostudziwszy tę wodę, używają ją do polewania roślin, w swoich ogrodach, utrzymując, że rośliny przez to lepiej wzrastają.

ACQUA DEL OLMITELLO.

Położenie. W stronie południowej wyspy, w ciasnym parowie, niedaleko strumienia, przez źródło zwane *Acqua Nitroli* uformowanego, wydobywa się na powierzchnię ziemi, źródło wody mineralnej, które spływa do urządzonej na ten cel studni. Studnia ta, z powodu swojego położenia, przy górze, prostopadle nad nią się wznoszącej, kilkakrotnie już zasypaną była i dla tego w roku 1837, niezmordowany w wynajdywaniu sposobów, mogących czémkolwiek wpływać na przyniesienie ulgi cierpiącej ludzkości, miejscowy lekarz **Dr Chevalley de Rivaz**, źródło to, swoim kosztem odkopał, kopułą opatrzył i tém samém, od następnego zasypiania się zabezpieczył ⁽¹⁾. W okolicy tego źródła, znajduje

⁽¹⁾ Na drzwiach studni, **Dr Ziccardi** następujący napis położył :

LE SALUTARI VENE DI OLMITELLO
TANTE VOLTE DISPERSE E RACCAPEZZATE

się dosyć dużo otworów, zwanych *Fumeroli*, które są uważane, za najmocniejsze w całej wyspie, gdyż gorącość, w skutek ognia podziemnego, udzielająca się ziemi, dochodzi do + 80° Reaumura.

Własności fizyczne. Woda ta, jest czystą i przezroczystą, bez zapachu, smak ma lekko alkaliczny, temperaturę + 35° Reaum., ciężar gatunkowy 1,00240.

Własności chemiczne. Podług rozbioru, zrobionego przez prof. **Guarini**, okazało się, że woda ta, zawiera w sobie gaz kwasu węglowego, — węglan wapna, sody i magnezyi, siarkan sody i wapna, chlorek sodu, kwas krzemowy i ślady węglanu żelaza.

Własności lekarskie. Woda ta, oprócz własności rezolwujących i rozpuszczających, posiada jeszcze własności pędzenia uryny, dla tego z dobrym skutkiem jest używaną: w cierpieniach z kamieni moczowych, lub z nagromadzenia się

ASSICURO DA NUOVI DANNI
 IL CAV. STEFANO CHEVALEY DE RIVAZ D. M. P.
 PERCHE AGLI ENCOMI CHE DELL'ECCELENZA DI ESSE
 PIN'VOLTE STAMPAVA.
 NON ISCEMASSE J'EDE NEGLI AVVENIRE
 CON DETRIMENTO DELL'UMANITA
 LA MANCANZA DELL'USO
 MDCCCXXXVII.

piasku w pęcherzu urynowym, pochodzących. Zalecaną jest także: w stwardnieniu wątroby, śledziony, gruczołów kreskowych, macicy, w liszajach upartych, w osłabioném trawieniu w katarach zaniedbanych, w biegunce, w upławach białych i t. p.

Sposób użycia. Woda ta używa się wewnątrz, od 3 do 6 kubków dziennie, sama przez się, lub zmieszana z mlekiem, stosownie do ilości, w postaci kąpieli zwyczajnych, nastrożkiwanych i wstrzykiwań; używa się także z dobrym bardzo skutkiem, do obmywania jątrzników zadawnionych.

ACQUA NITROLI.

Położenie. W niewielkiej odległości od źródła poprzedzającego, przy moście, zwanym *Moropano*, znajduje się źródło wody mineralnej, które spływa do obszernego zbiornika, z kąd woda i na potrzeby domowe mieszkańców okolicy i do użycia lekarskiego jest brana.

Własności fizyczne. Jest czystą i przezroczystą, bez zapachu i smaku, przy zamieszaniu wydziela bąble gazu; temperaturę ma $+24^{\circ}$ Reaumur, ciężar gatunkowy 1,00133.

Własności chemiczne. Podług rozbioru zrobionego przez prof. **Lancellotti** (1) sto cali sześciennych tej wody, zawierają w sobie :

Kwasu węglowego wolnego ilość nieoznaczoną.

Dwuwęglanu wapna	gramm	0,206
„ żelaza	„	0,336
„ Magnezyi i sody	ślady	
Siarkanu sody	„	0,090
„ wapna	„	0,014
Chloroku sodu	„	0,362
Kwasu krzemowego	„	0,124
Glinki	„	0,009
Istoty organicznej		ślady.

1,144

Własności lekarskie. Woda ta, użyta wewnątrz, powiększa odpływ moczu. Zalecaną jest w stwardnieniach trzewów brzusznych, w chorobach nerek i pęcherza moczowego, w żółtaczce, w cierpieniach katarowych chronicznych, w zbytniem czyszczeniu miesięcznem i obftem płynieniu hemoroidalnem, w artrytyzmie i t. p.

Sposób użycia. Używa się tylko wewnątrz, od 3 do 6 kubków dziennie; mieszkańcy używają tej wody do gotowania pokarmów, i szczególnie

(1) Vide l. c. pag. 172.

dobrym cieszą się stanem zdrowia; zmieszana z winem, dobry napój stanowi.

Oprócz opisanych źródeł, Dr Chevaley de Rivaz, wspomina jeszcze o źródłach mineralnych, zwanych: *Acqua di Spenna Polastro, della Colata, di Cociva, di Sinigalla Ferrata* i robi wzmiankę o wielu innych jeszcze, przez niego odkrytych, których temperatura od $+ 65^{\circ}$ do $+ 79^{\circ}$ Reaum. dochodzi, a które, wielką przysługę, mogłyby zrobić w medycynie, lecz dla braku dokładnego rozbioru chemicznego, nie mają jeszcze właściwego zastosowania.

Stufe d'Ischia.

W wielu miejscach wyspy, spostrzegają się w ziemi otwory, z których wydobywa się ciągle gorąca para, na powierzchni ziemi, otwory te nazywają się *Fumeroli*. W niektórych miejscach, gdzie większa liczba otworów tych się znajdowała, i gdzie wychodząca para, zdawała się być zupełnie czystą, to jest, gdzie nie osadzała na ścianach otworu siarki, i nie miała wyraźnego zapachu gazu wodorodnosiarkowego, w takich mówię miejscach, urządzono zakłady, do brania kąpielei naturalnych parowych, które

to kąpiele Łażniami, (stufe, Étuves, Schwitzbäder, Dampfbäder, Balneæ vaporis vel sadoriæ) nazywają się. Zakłady tego rodzaju znacznie-sze są następujące:

STUFE DI CASTIGLIONE.

O ćwierć mili od wsi *Casamicciola*, na wzgó-
 rzu, z nieregularnych odłamów lawy utworzo-
 nym, u podstawy którego, płynie strumień wody
 mineralnej, zwanój *Acqua di Castiglione*, znaj-
 dują się 2 stare zabudowania, które pod nazwi-
 skiem *Stufe inferiore e superiore* są znane. Ła-
 żnia niższa, jest urządzoną w niewielkiej izbie,
 w której jest zrobiony rów, koło 6 stóp długości,
 wysokości i szerokości mający, do którego
 kładzie się chory, mający brać kąpiele; na doie
 tego rowu, znajdują się szpary, przez które wy-
 chodzi para z ziemi, mająca temp. + 40° Reau.
 i chorego ogrzewa, po bokach izby są otwory,
 opatrzone rurami z gliny, z których gorąca para
 podobnie wychodzi, i służą do umieszczenia
 w sobie, niektórych części ciała ludzkiego i wy-
 stawienia ich na działanie pary. Łażnia wyższa,
 jest urządzona w izbie, z lawy zbudowanej, ma-
 jącej 11 stóp wysokości, 7 szerokości i 10 dłu-
 gości. Izba ta, nie ma żadnych otworów więcej,

jak tylko małe drzwiczki do wejścia, i niewielkie okienko dla światła; w izbie téj, zrobiona jest naokoło, z kafel glinianych ławka, do siedzenia, a w ścianach izby, wiele bardzo otworów rozmaitej wielkości, z których gorąca para ciągle się wydobywa; skoro się zamknie ta izba, temperatura dochodzi do $+ 45^0$ Reaumura; w izbie téj znajdują się osoby, które chcą brać kąpiel parową ogólną. Przymiędzy, są urządzone jeszcze dwie izby, dobrze i czysto utrzymywane, służące dla wypoczynku chorych po kąpielach. Żadna nie zachodzi różnica, pomiędzy łaźnią wyższą a niższą, jedynie tylko różnią się stopniem ciepła. Para w obu łaźniach jest tak czystą, że utworzona z niej woda, zebrana do naczynia, przedstawiała wszystkie cechy najczystszej wody przepędzonej.

STUFE DI CACCINTO.

Łaźnia ta, znajduje się niedaleko *Punta Perona*, na pochyłości wzgórza, utworzonego przez stos, ogromnych kawałków lawy; składa się ona z czterech izb, w bardzo złym stanie będących, z których dwie, służyły niegdyś do brania kąpiel, a dwie drugie, do wypoczynku

chorych. Wewnętrzne urządzenie téj łaźni, podobne jest do łaźni niższej *Stufe di Castiglione*, z tą tylko różnicą, że temperatura téj, jest znacznie wyższą, gdyż dochodzi do $+ 57^{\circ}$ Reaum. W łaźni téj, daje się spostrzegać dziwne zjawisko, słyszeć bowiem zawsze tam można szmer, podobny do tego, jaki powstaje, gdy biją w bęben, w znacznej odległości, albo jakiby mogła utworzyć woda wrząca, w bardzo obszernym zbiorniku. Para łaźni téj, jest równie czystą, jak w łaźni poprzedzającej.

STUFE DI S. LORENZO.

Łaźnia ta, jest najwięcej uczęszczaną, ze wszystkich tego rodzaju zakładów, na wyspie téj będących. Niedaleko *Lacco*, pomiędzy *Vico* i *S. Montano*, na pagórku z odłamków lawy utworzonym, jest zbudowaną, składa się z 4 izb, z których 3 do brania kąpieli, a czwarta dla wypoczynku jest przeznaczoną. W jednej jest piec w środku, i zewnątrz jego porobione są otwory, przez które wychodząca para, może być zastosowaną do rozmaitych chorych części ciała ludzkiego. W drugiej i trzeciej, są piece okrągłe, mające we środku dosyć obszerny otwór,

w którym siada chory, a w ścianach pieca, otaczających na około chorego, są szpary, przez które wychodząca para, go ogrzewa. Para ta, jest zupełnie czystą, bez żadnego zapachu siarki; temperaturę ma $+ 46^{\circ}$ Reaum. Z jednego takiego pieca, para przez 28 otworów wydobywa się, a zatém przy kąpieli parowej ogólnej, jednocześnie wszystkie części ciała rozgrzać może; przy zamknięciu łaźni, temperatura jój jeszcze się wyżej podnosi.

STUFE DI TESTACCIO.

Niedaleko wioski, zwanój *Testaccio*, przy drodze prowadzącej z téj wsi, do *Maronte*, jest położoną. Łażnia ta, tém się odróżnia od innych, na wyspie téj będących, że ciepło wychodzące przez szpary z ziemi, nie ma zupełnie wilgoci pary, i jest doskonale suchém. Co pochodzi od tego, że cała ta część wyspy, w której łaźnia ta znajduje się, bardzo małą ilość wody posiada. Temperatura w łaźni téj, jest $+ 35^{\circ}$ Reaumura, a gdy się zamknie, to dochodzi do $+ 40^{\circ}$, chociaż z jednéj szpary, tam będącej, wychodzące ciepło, podnosi merkuryusz aż do $+ 75^{\circ}$ Reaumura.

Własności lekarskie. Łącznie te, rozmięczają skórę, powiększają przeziw skórny, ożywiają czynność w naczyniach limfatycznych, i dla tego, z dobrym bardzo skutkiem używają się: w cierpieniach reumatycznych i artrytycznych, w guzach białych, w przykurczeniu członków, i w rozmaitych gatunkach wodnej puchliny. Równie skutecznymi okazały się: w bólach, pozostałych po dawnych stłuczeniach i złamaniach, w stwardnieniu gruczołów piersiowych i pachwinowych, w chorobach skóry zadawnionych, w paraliżach, i w chorobach nerwowych takich, które od przeniesienia się chorobnego (metastasis), powstały. Dr **Cotugno**, wlicza dwa przykłady, wyleczenia jasnej ślepoty (amaurosis), za pomocą tylko tych łązni, chociaż poprzednio, wszystkie środki zalecane w tej chorobie, użyte były bezskutecznie. Dr **Chevaley de Rivaz**, skutecznymi je znalazł, w zadawnionej migrenie, ze znacznym osłabieniem wzroku połączonej, w wodnej puchlinie, w cierpieniach artrytycznych, w paraliżach i w chorobie wenerycznej ogólnej, i ze zrobionych doświadczeń wnosi, że skutecznymi bardzo być mogą, w rozmaitych chorobach piersiowych, skoro chorzy, parą tą, dopro-

wadzoną do stopnia temperatury powietrza atmosferycznego, oddychać będą. Osoby cierpiące przyptyw krwi do głowy, lub rozszerzenie naczyń krwistych, plujące krwią, jak również starcy i dzieci, nie powinny być do łaźni tych wpuszczane.

Przepisy podane przez D^{ca} Chevaley de Rivaz, przy braniu kąpeli i łaźni, na wyspie *Ischia* będących, są następujące :

1. Czas najdogodniejszy do leczenia się temi wodami, jest od początku maja, do końca września, chociaż w nagłej potrzebie i zimową porą, przy zachowaniu potrzebnych ostrożności, wody te mogą być używane.

2. Po przybyciu na wyspę, przed rozpoczęciem leczenia się, chory powinien wypocząć przez parę dni, a następnie starać się powinien mieć umysł zupełnie wolny, od wszystkich trosk i wzruszeń moralnych.

3. Puszczenie krwi i użycie lekarstw czyszczących, nie jest ogólnie koniecznie potrzebnem, przed użyciem tych wód, wyjąwszy tylko niektóre pojedyncze wypadki.

4. W przepisywaniu wód chorym, tak do użycia zewnętrznego, jak i do wewnętrznego, potrzeba mieć wzgląd, nie tylko na rodzaj cho-

roby, ale nadto na budowę, temperament, wiek, płeć i zwyczaje chorego.

5. Wodę trzeba pić z rana, na czczo, używając przechadzki po każdym jej użyciu.

6. Kąpiel bierze się z rana, na czczo, a jeżeli bierze się wieczorem, to w 5 lub 6 godzin po jedzeniu, to jest, po strawieniu użytych na obiad pokarmów.

7. Kąpiele biorą się umiarkowanie ciepłe i gorące, stosownie do rodzaju choroby, lecz w ogólności, nie powinny nigdy przechodzić temperatury od $+ 28^{\circ}$ do $+ 30^{\circ}$ Reaumura.

8. Kąpać się można w koszuli lub nago, dobrze jest mieć przykrytą głowę, lekką czapczką i będąc w kąpeli, zmywać sobie często twarz zimną wodą; raptownie wchodzić do wanny, szczególnie dla osób tłustych, jest nie dobrze.

9. W kąpeli nie trzeba nic jeść i pić; w razie osłabienia wielkiego, można wypić trochę wina lub bulionu, w kąpeli trzeba wystrzegać się przeciągów i snu, i spokojnie pozostać.

10. W kąpeli, pozostać powinien chory z początku piętnaście minut, później coraz dłużej, aż do 3 kwadransów, dodając coraz cieplej wody, w miarę jej stygnięcia; jeżeli zaś chory,

doświadcza w kąpielach zawrotu głowy, wyjść z niej natychmiast powinien.

11. Po wyjściu z kąpeli, natychmiast ciało dobrze osuszyć trzeba, przez wytarcie prześcieradłem suchym, a po powrocie do mieszkania, pozostać przez pół godziny w łóżku, strzegąc się zaziębienia, a później, można użyć pokarmów.

12. Po użyciu kąpeli 20, trzeba kilka dni wypocząć, a potem prowadzić je dalej, gdyż całe leczenie się kąpielami, w chorobach chronicznych, zwyczajnie potrzebuje od 30 do 40 kąpeli.

13. Kąpiele nastrzykiwane, używać można, po użyciu poprzedniemi, kilku kąpeli zwyczajnych, stosując moc, temperaturę i czas trwania tych kąpeli, do rodzaju choroby, wieku i siły chorego.

14. Łażnie używać można, po użyciu kąpeli zwyczajnych; temperatura w nich może być podniesioną do $+ 36^{\circ}$ Reaumura.

15. Biorąc kąpiele z wody mineralnej, nie trzeba ich bez przepisu lekarza, łączyć lub zamieniać na kąpiele morskie.

16. W dni dżdżyste, nie trzeba brać kąpeli, żeby się nie zaziębić.

17. Gorączka, zdarzająca się przy użyciu wód mineralnych, często jest skutkiem działania tychże wód, na organizm, i dla tego, w czasie jej trwania, trzeba się wstrzymać od brania kąpieli, pić mniej wody i zachować dyetę.

18. Toż samo trzeba zrobić, kiedy się doświadczą bezsenności, ciężenia w żołądku, zmniejszenia apetytu, i kiedy czuje się słabość ogólną, w całym ciele.

19. Przy użyciu kąpieli, zdarza się często spostrzegać wysypkę prosową (miliaria) na ciele. Znak ten zawsze jest dobrą wróżbą.

20. Jeżeli przy leczeniu się wodami, zdarzy się jaka choroba zapalna, wówczas od użycia wód, wstrzymać się wypada, dopóki nowo zjawiona choroba, właściwymi środkami, pokonaną nie będzie.

21. Przy użyciu kąpieli, niektóre osoby, cierpią zatkanie żołądka, w takim razie, zamiast użycia lekarstw czyszczących, ograniczyć się tylko potrzeba na użyciu enem rozmiękczających. Zbyt częste wypróżnienia żołądka, wstrzymywane także być powinny.

22. Przy użyciu wód mineralnych i innych lekarstw używać można.

23. Lecząc się wodami temi, stosowną dyetę zachować potrzeba, używane być powinny pokarmy łatwo trawiące się, mięsa białe, ryby świeże, jaja na miękko, jarzyny, owoce dojrzałe, szczególnie gotowane; wystrzegać się mięs solonych, ciast, napojów wysokowych, kawy i herbaty. Wieczera powinna być lekka; wstawać i kłaść się spać trzeba wcześniej, odziewać się lekko, lecz ciepło, unikać wpływu działania promieni słonecznych, i wilgoci powietrza nocnego.

24. Ruch umiarkowany, w wolnym powietrzu, pieszo lub na osłach, jest bardzo potrzebnym, towarzystwo osób przyjemnych, czytanie książek zajmujących, dobrze służy, lecz unikać starannie potrzeba tego wszystkiego, co tylko spokojność zakłócać lub namiętności podniecać może.

25. Nienależy użycia wód i kąpeli przestać raptownie, lecz stopniowo zmniejszać ilość ich potrzeba, a po ukończeniu leczenia się, kilka dni na miejscu, dla wypoczynku pozostać.

26. Po ukończeniu leczenia się temi wodami, przepisana dyetę, przynajmniej przez miesiąc jeszcze zachować potrzeba.

CASTELLAMMARE DI STABIA.

Nad brzegiem wschodnim zatoki Neapolitańskiej, o 4 mile od Neapolu, u podnóża najwyższej góry, zwanej *Monte sant Angelo*, w kształcie amfiteatru, którego część wyższa, drzewami zawsze zielonemi jest pokryta, zbudowane jest miasto, nazywające się *Castellammare di Stabia* (1). Rozkoszne położenie miejsca, sława

(1) Miasto to, podług świadectwa starożytnych pisarzy, zbudowane jest na ruinach dawnego miasta Stabii, które w czasie wielkiego wybuchu Wezuwijusza, d. 24 sierpnia 79 roku ery chrześcijańskiej, a 1go roku panowania Tytusa, wraz z przyległemi miastami Pompeja i Herculanium, zasypane popiołami i zalane lawą zostało. W czasie tego wybuchu, zginął Pliniusz starszy, sławny naturalista, który był dowódcą floty rzymskiej, a tak dla ratunku mieszkańców tego miasta, jako też dla przypatrzenia się bliżej temu widokowi, przybył ze swoją flotą, wystadł na brzegi Stabii, i tam od wyziwów siarczanych uduszonym został (Plin. jun. Epist. C. Taciti.). Wybuch ten, trwał dni 4, znaczna część mieszkańców, ratowała się ucieczką, i przez przywiązanie do miejsca rodzinnego, na resztkach zniszczonego miasta, nową siedzibę założyła, i imieniem nowej Stabii nazwała. W roku 1270, z polecenia Karola I. Króla

zdrowego powietrza i wód mineralnych, będących w Stabii, głościami już były w starożytności. **Martorelli** utrzymuje, że nazwisko temu miastu, pierwiastkowo nadaném zostało, od wyrazu *Stabius*, który w języku egipskim, ciała lekarskie oznacza. **Gallen**, żyjący w roku 143, skuteczność tych wód wychwalał, i użycie ich w rozmaitych chorobach zalecał (¹). **Teodoryk**, Król Wizygotów, swojego wiernego i ulubionego **Dawida**, na wyleczenie suchot, mlekiem, wodami i powietrzem zdrowém, do Stabii posłał. **Cas-**

neapolitańskiego, wybudowano w tém mieście dwa obronne zamki i od tego to miasta, *Castellammare* nazwane zostało, lecz dla rozróżnienia go, od podobnie nazywających się miast, w innych prowincjach królestwa będących, dawne nazwane *Stabia* przy niem pozostawiono. *Castellammare* jest miastem powiatowém, ma 16,000 ludności, jest w niem pałac Królewski, z ładnym ogrodem, gdzie zwyczajnie, znaczną część lata Król przebywa; wielka liczba wybornych hoteli i mieszkań prywatnych, dobrze utrzymywanych, w których się mieści znaczna liczba osób przyjeżdżających corocznie, tak dla leczenia się wodami mineralnemi, jakoteż dla korzystania ze świeżego i zdrowego powietrza tego miejsca.

(¹) Meth. med. Lib. V Cap. XII.

siodorus, który żył w r. 514, korzyści klimatu i wód tego miejsca zaświadcza. W czasie panującej zarazy morowej (*pestis*), która tak stolicę, jako też całe królestwo Neapolitańskie wyludniała, król **Władysław**, a następnie królowa **Joanna**, przenieśli się na mieszkanie do *Castellammare*, jako do miejsca najzdrowszego i tam zupełnie zdrowi, cały czas trwania choroby, przebyli. Że zaś *Castellammare*, jest zbudowane na samém, lub niedaleko miejsca dawnej *Stabii*, to odkopane niektóre dawne domy i kościoły, oraz znalezione rozmaite starożytności i napisy, naocznie o tej prawdzie przekonywają (1).

(1) Przed parą wiekami, znaleziono w porcie tablicę kamienną, która jest umieszczoną w Muzeum, na której jest następujący napis :

ΗΡΟΑΣΤΕΙΑ-ΑΙΜΙΝΕ-ΗΡΟΣ-ΗΟΛΙ-
 ΘΙΟΝ-ΚΑΙ-ΝΑΥΤΙΑΟΙΟΝ:
 ΕΠΙΤΗΔΕΙΟΤΗΝ-ΒΟΥΛΕΥΤΑΙ-ΕΤΑ-
 ΒΙΟΙ-Σ-Σ

ΑΙΦΙΛΑΟΣ-ΚΑΙΤΟΙ-ΒΡΑΔΕΣ-ΑΡΚΙΤΕ-
 ΚΩΝ-ΗΡΟΣ-ΗΡΟΣΤΑΓΜΑ-
 ΟΜΩΝ-ΤΑΧΥΣ-ΕΡΓΑ-ΟΑΙΜΙΛΙΑΔΕ.

Który to napis, przez **Cesara Capaccio**, w opisie Historii Neapolu, został tak przetłumaczonym: Suburbia,

Przy placu zwanym *Piazza del Cantiere*, na przeciw arsenału, wybudowanym jest zakład wód mineralnych. Zakład ten jest w kształcie ładnej *willi*, w dwóch oddzielnych skrzydłach téj budowli, umieszczone są łazienki do brania kąpeli, po jednéj stronie z wody mineralnéj, a po drugiéj z wody słodkiéj; łazienek przeznaczonych do brania kąpeli jest 30, z tych 12 opatrzone są stosownym przyrządem, do robienia kąpeli nastrzykiwanych, osobno z wody zimnéj, a osobno z gorącej, które stosownie do przepisu lekarskiego, mogą być zastosowane, już z góry, już z dołu; duża sala odpowiednio umeblowana, służy do zbioru i odpoczynku po kąpeli. Po środku téj *willi*, jest niewielki ogród, w którym osoby pijące wody używają przechadzki, a w końcu ogrodu, jest kryta galerya, gdzie wszystkie źródła wód mineralnych, z osobnych miejsc wypływające, opatrzone każde właściwym napisem, sprowadzone są do jednego znacznego strumienia, który przybiegłszy do zakładu ła-

Portumque ad Civium et Nautarum commoditatem, Senatores Stabienses construi curarunt. Diphilus quamvis tardus architectus ad jussum tamen celer, quinquennio absolvit.

zienek, daje wodę na kąpiele, a następnie wpada do morza.

W porcie, który stanowi wyborną i bezpieczną przystań, dla przybywających okrętów, urządzone są łazienki, do brania kąpieeli morskich, które może z powodu tego, że w tém miejscu, wpada woda, ze znacznej liczby źródeł mineralnych, mają sławę kąpieeli morskich, najwięcej skutecznych. Zakłady te, są urządzone w rozmaitych częściach miasta, lecz do najlepszych i mających najczystsza wodę, należą łazienki, urządzone w miejscu zwaném *Marina del quartuccio* i *delle Calcaie*; łazienki, zaś będące w miejscu zwaném *Marina vecchia*, są najwięcej obfitują w wody mineralne. Czas trwania kąpieeli tak mineralnych, jako też i morskich, jest od początku miesiąca czerwca, do połowy lub do końca września, jeżeli lato jest gorące.

Do źródeł wód mineralnych, więcej używanych, będących w samém mieście, należą: *Acqua media prima e seconda*, *Acqua Solfurea Ferrata*, *Acqua Ferrata del pozzillo*, *Acqua Ferrata nuova*, *Acqua acidola o Ocetosella* i *Acqua del Muraglione*; ze źródeł będących w powiecie, największą posiada sławę *Acqua minerale della Torre dell' annunziata*.

ACQUA MEDIA 1ma E SECONDA.

Położenie. Oba te źródła, w niewielkiej od siebie odległości będące, wypływają w stronie wschodniej galeryi i we wspólnym strumieniu, łączą się z sobą. Obu tych źródeł, tak cechy fizyczne, jako też części składowe, są jednostajne, i dla tego razem są opisane.

Własności fizyczne. Woda ta jest czystą i przezroczystą, smak ma słonawy i woń słabą, gazu wodorodno siarkowego; temperatura jest pomiędzy + 13° a + 14⁰⁵ Reaumura, ciężar gatunkowy 1,004622.

Wzrost zrobiony przez prof. **Sementini, Vulpes, Cassola** (1), okazał, że w jednym funcie tej wody, znajduje się:

Kwasu węglowego wolnego	grana	0,9485
Saletrorodu	„	0,0382
Kwasorodu	„	0,0326

Dwuwęglanu sody	gran	2,4597
„ magnezyi	„	1,9587
„ wapna	„	1,1250
Siarkanu sody	„	6,7500
„ magnezyi	„	2,3125

(1) *Analisi e Facoltà medicinali delle acque minerali di Castellammare. Napoli, 1833.*

Chlorku sodu	grana	6,7500
„ wapiaku	„	7,5615
Krzemianu wapna, żelaza i magnezyi	„	1,0673
		30,0847

Własności lekarskie. Woda ta, należy do klasy wód słonych zimnych, a z powodu wielkiej ilości gazu kwasu węglowego, jaką w sobie zawiera, do wód słono-kwaśnych policzoną być może. Podobną jest bardzo do wody Sedlitzkiej, ma własność pędzenia uryny i poruszania stolca w wysokim stopniu, i dla tej przyczyny, woda ta używa się bardzo: w przyływach krwi do trzewów brzusznych, w zatkanii trzewów i gruczołów kreskowych, w chroniczném zadrażnieniu wątroby, w kamieniach żółciowych i żółtaczce, służy do przywrócenia zatrzymanego odpływu hemoroidalnego, a także pomaga do dobrego krążenia krwi w żyłce wrotnej, nazwanej przez *Stahl'a Porta malorum*. Zalecaną jest jeszcze w zatrzymaniu regularności, szczególnie u kobiet tłustych, tak przez własność swą, pędzenia uryny, jako też, powiększając wydzielanie błony szlamowatej kiszek; skuteczną się okazała w wodnej puchlinie brzucha, piersi, jajeczników i worka sercowego; także w kamie-

niach urynowych i w rozmaitych gatunkach liszajów, a działając odciągającym sposobem, korzystnie użyta była, tak w ostrém, jako téż w chroniczném zapaleniu oczu.

Sposób użycia. Woda ta, używa się wewnątrz, przy stosownym ruchu, w ilości trzech funtów dziennie, w trzech braniach, a pomiędzy jedném a drugim braniem, godzina czasu przedzielać powinna; do pierwszego brania, dodaje się zwyczajnie, dwie drachmy winianu potażu, a to w celu rozwolnienia żołądka. Wypróżnienia żołądkowe powinny być wodniste i obfite, trzy lub cztery razy dziennie, i stosownie do ilości będących wypróżnień, ilość wody ma być powiększoną lub zmniejszoną. Nie trzeba pić wody wiele na raz, tak, żeby ta, ciężarem swoim sprawiała rozwolnienie żołądka, gdyż z takiego nadużycia wody, bardzo smutne następstwa widziane były (1). Przy wodach tych, używać należy pokarmów płynnych, łatwo trawiących się, wystrzegać się zaś kawy, herbaty, sup

(1) **Ronchi** widział pęknięcie błon żołądka u jednego, który obficie pił wodę żelazną w Neapolu. **Cav. Nanulla**, widział także nagłą śmierć, u jednego, z powodu pęknięcia błon żołądka, w skutek wielkiego opicia się wodą (vide l. c. supra).

roślinnych, owoców. Ci zaś, którzy używają tych kąpiel, w chorobach skórnych; w nocy nie powinni wychodzić z mieszkania, żeby się nie zaziębić.

ACQUA SOLFUREA FERRATA.

Położenie. Źródło to, znajduje się w téjże samej galeryi, ze strony prawej, o kilka kroków od poprzedzającego źródła oddalone.

Własności fizyczne. Woda ta, jest czystą i przezroczystą, chociaż białe kosmki, w niej pływające, widzieć można. Smak ma szczypiący, pochodzący od wielkiej ilości, gazu kwasu węglowego, połączony ze smakiem solno-siarczanym, zapach ma wyraźny siarkowy, temperaturę od $+ 13^{\circ},5$ do $+ 14^{\circ},75$ Reau., ciężar gatunkowy 1,004,622.

Własności chemiczne. Podług rozbioru przez prof. **Sementini**, **Vulpes**, **Cassola** ⁽¹⁾ okazało się, że w funcie jednym téj wody, znajduje się :

Kwasu węglowego wolnego	gran 5,9284
Saletrorodu	„ 0,0803
Kwasorodu	„ 0,0803

(1) Vide l. c. supra.

Gazu siarkowego wodorodnego	0,1170
Dwuwęglanu sody	gran 5,3437
„ wapna	„ 2,8625
„ magnezyi	1,5000
„ żelaza	„ 0,0914
Siarkanu sody	„ 3,0937
„ magnezyi	„ 1,5625
Chlorku sodu	„ 36,9012
„ wapniaku	„ 5,0535
Krzemianu wapna żelaza	1,7860
	58,1945

Własności lekarskie. Woda ta, należąc do wód słonych, jest razem kwaśno-siarczaną i żelazną, z powodu bytności żelaza, które tu jest rozpuszczonem przez kwas węglowy. Woda ta, w skutkach swoich, przewyższa wodę Pyrmontską, i zalecaną jest w chorobach systematu limfatycznego, w skrofułach, połączonych z dyskrazją humorów, w stwardnieniach gruczołów skirowatych, szczególnie w skirze macicy. Używaną była z dobrym skutkiem: w zadawnionych białych upławach, pochodzących także z dyskrazji humorów, oraz w zadawnionych tryprach chronicznych i artrytyzmie.

Sposób użycia. Używa się wewnętrznie, pijąc jeden funt téj wody naczczo, a drugi funt we 3

godziny po śniadaniu, lub w 6 po obiedzie, ilość ta, powiększa się lub zmniejsza, stosownie do konstytucyi chorego, a w tryprach i białych upławach, używają się jednoczasowie, kąpiele z wody morskiej. Pokarmy zalecają się zwierzęce, na pół z roślinami, wystrzegać się tylko trzeba napojów wyskokowych i zaziębienia się w nocy.

ACQUA FERRATA DEL POZZILLO.

Położenie. W tej samej galeryi, o kilka kroków niżej od poprzedzającego, wypływa to źródło.

Własności fizyczne. Woda ta, jest czystą, bez zapachu, smak ma szczypiący, z pozostającym na języku czuciem, smaku metalicznego; temperatura + 14⁰ Reaum., ciężar gatunkowy 1,004,977.

Własności chemiczne. Podług rozbioru, zrobionego przez prof. **Sementini, Vulpes, Gas-sola** (1), okazało się, że w jednym funcie tej wody, znajduje się:

Kwasu węglowego wolnego	gran 7,2289
Saletrorodu	„ 0,0507
Kwasorodu	„ 0,0879

(1) Vide l. c. supra.

Dwuwęglanu sody	gran	6,5469
„	magnezyi	2,7500
„	wapna	1,2500
„	żelaza	0,1875
Siarkanu sody	„	3,2344
„	magnezyi	4,6875
Chlorku sodu	„	16,0366
„	wapniaku	5,0781
Kwasu krzemowego	„	0,8593
		<hr/> 40,6303

Własności lekarskie. Jest rozpuszczającą i wzmacniającą razem; znaleziono ją skuteczną: w słabém trawieniu, w nieregularném czyszczeniu miesięczném i w krwotokach macicznych, pochodzących z osłabienia ogólnego tych organów, w białaczce, bezpłodności i w białém płynie, pochodzącém z osłabienia macicy.

Sposób użycia. Woda ta, bierze się 4 razy dziennie, po trzy uncye na raz, pierwsza część z rana na czczo, druga z winem, przy śniadaniu, trzecia pomiędzy śniadaniem i obiadem, a czwarta także z winem, na początku obiadu. Przytém zalecają się pokarmy posilne mięsne, kawa czarna, dużo ruchu w powietrzu wolném, szczególnież zaleca się konna przejażdżka w górach, i użycie jednoczasowe kąpieli morskich; herbaty, mleko, mięsa solone i tłuste są zakazane.

ACQUA FERRATA NUOVA.

Położenie. Źródło to, samo jedno wypływa z przeciwnéj strony galeryi, i spływa do ogólnego strumienia.

Własności fizyczne. Woda ta, niczém się nie różni od poprzedzającej, tylko, że jest słabszą, a zatem posiada wszystkie, wyżej opisane cechy, tylko w niższym stopniu.

Własności chemiczne. Według rozbioru, zrobionego przez prof. **Sementini, Vulpes, Casola** (1), okazało się, że w jednym funcie téj wody, znajduje się:

Kwasu węglowego wolnego	gran	6,8869
Saletrorodu	„	0,0507
Kwasorodu	„	0,0819
Dwuwęglanu sody	gran	6,0781
„ magnezyi	„	2,7500
„ wapna	„	2,5912
„ żelaza	„	0,0292
Siarkanu sody	„	3,0937
„ magnezyi	„	2,7912
Chlorku sodu	„	18,4503
„ wapniaku	„	3,7924
Kwasu krzemowego	„	0,8406
		<hr/>
		40,2167

(1) Vide l. c. supra.

Własności lekarskie. Obu gatunków tych wód, są takie same, jakie posiada woda mineralna, będąca w *Spa*, tylko w *Castellammare* są mocniejsze.

Sposób użycia jest taki sam, jak wody poprzedzającej.

ACQUA ACIDOLA O ACETOSELLA.

Położenie. Źródło to, znajduje się przy placu zwanym *Largo della Fontana grande*, jest urządzony mały domek, a w nim zbiórnik, do którego, jeden strumień tej wody spływa; po bokach tego domu, płyną dwa strumienie tej wody, która przez mieszkańców, zwyczajnie do picia jest używana.

Własności fizyczne. Jest zimną, czystą i przezroczystą, bez zapachu, smak ma lekko kwaskowaty, przyjemny, temperaturę od $+ 11^{\circ}$ do $+ 15^{\circ},14$ Reaum., ciężar gatunkowy 1,001,422.

Własności chemiczne. Podług rozbioru, zrobionego przez prof. **Sementini**, **Vulpes**, **Cassola** ⁽¹⁾, okazało się, że funt jeden tej wody, zawiera w sobie :

(1) Vide l. c. supra.

Kwasu węglowego wolnego	gran	1,4838
Saletrorodu	,,	0,0231
Kwasorodu	,,	0,0810
Dwuwęglanu sody	gran	1,7500
„ wapna	,,	2,8125
„ magnezyi		0,5780
Siarkanu sody	,,	3,0937
„ magnezyi	,,	1,2027
Chlorku wapniaku	,,	4,0750
„ magnezynu	,,	1,1112
Kwasu krzemowego	,,	0,6094
Istoty organicznej, glinki	ślady.	

15,2325

Własności lekarskie. Nie wielka ilość gazu kwasu węglowego i części stałych, znajdujących się w tej wodzie, czynią ją lżejszą i łatwiej trawiającą się, od innych wód mineralnych tego rodzaju; znaną już była woda ta Pliniuszowi, i przepisywana była tak samo, jak i dzisiaj, przeciwko kamieniom urynowym.

Sposób użycia. Wody tej używają tyle, ile wypić można, zachowując przytém, stosowną dyetę, to jest, wystrzegając się potraw mięsnych, mleka, kawy, herbaty i wina; ruch w powietrzu wolném i kąpiele morskie, mają znacznie czynność tej wody powiększać.

ACQUA SOLFUREA DEL MURAGLIONE.

Położenie. Źródło to, znajduje się przy drodze nowej, prowadzącej do *Sorrento*, o kilkadziesiąt kroków, od brzegu morskiego, jest wybudowanym niewielki domek, w którego dwóch osobnych izbach, znajdują się dwa źródła tej wody, znane pod nazwiskiem *Acqua del muraglione* i *Acqua nuova del muraglione*, które mają jednostajne własności, lecz tylko, że później jedno po drugim źródła te, zostały odkryte.

Własności fizyczne. Woda ta, jest koloru jakby opalowego, zapach ma jak zepsutych, smak słony, wyraźny, a oprócz tego, czuć jeszcze można, smak gazu wodorodno-siarkowego, temperaturę ma pomiędzy $+14^{\circ},15$ a $15^{\circ},75$ Rea., ciężar gatunkowy 1,006,186.

Własności chemiczne. Według rozbioru, zrobionego przez prof. **Sementini**, **Vulpes**, **Cassola** ⁽¹⁾, okazało się, że w jednym funcie tej wody, znajduje się :

Kwasu węglowego wolnego	gran 1,8144
Kwasorodu	„ 0,0382
Saletrorodu	„ 0,1770

(1) Vide l. c. supra.

Dwuwęglanu sody	gran	5,9375
„	magnezyi	2,2500
„	wapna	„ 1,8750
Chlorku sodu	„	42,1730
„	wapniaku	„ 5,9510
„	magnezynu	„ 2,0587
Kwasu krzemowego	„	2,0000
		<hr/>
		62,2452

Własności lekarskie. Woda ta, jest mocniej rozwalniająca, aniżeli *Acqua media* i używa się w tych samych chorobach, co i tamta, a oprócz tego, zalecaną jest jeszcze: w zawrocie głowy, chorobie wielkiej, jasnej ślepotcie, spazmach cynicznych i t. d.

Sposób użycia. Ilość tej wody, wewnątrz użyta, nie powinna przechodzić dwóch funtów, które biorą się w trzech razach, w przestanku jednej godziny; używają się przytém pokarmy łatwo trawiące, z wystrzeganiem się surowych owoców i wina. **Chevalley de Rivaz**, robi uwagę, że wszystkie źródła wód mineralnych, w *Castellammare* będących, ogrzewane w naczyniach zamkniętych, mogłyby być bardzo skutecznie używane, we wszystkich tych chorobach, w których wody w *d'Enghien*, niedaleko Paryża znajdujące się, są zalecane.

TORRE DELL'ANNUNZIATA.

Miasto to, leży nad zatoką morską Neapolitańską, o dwie mile drogi od *Neapoli*, pomiędzy miastami *Herkulanum* i *Pompeia*, znanymi w starożytności, a których dzisiaj, ruiny tylko widzieć można; w roku 1319, była w niem wybudowaną kaplica, pod tytułem Zwiastowania Matki Boskiej, a później, gdy te miasta korsarze i inni rabusie często nawiedzali, zmuszony był Alfons I. do zrobienia fortyfikacyi i postawienia obronnej wieży, która się *Turris Annuziata* nazywała, i od téj wieży, całemu miastu, nazwisko nadano. Ma zakład wód mineralnych, bardzo dobrze, acz na niewielką skalę urządzone, jest bowiem dom, w którym znajduje się mieszkanie, wygodnie urządzone, dla pomieszczenia chorych, jest niewielki ogród do przechadzki i łazienki, mieszczące w sobie 24 wanny, do brania kąpeli zwyczajnych i przyrzady do brania kąpeli nastrzykiwanych. Jeżeliby mieszkania wszystkie, w zakładzie były zajęte, to pomieszczenie dosyć wygodne, w mieście znaleźć można. Kolej żelazna, siedm razy dziennie, przez miasto bieg swój odbywając, ułatwia komunikacyą z Neapolem. Wody mineralne tego miasta, znane są

pod nazwiskiem *Acqua minerale della Torre dell'Annunziata* albo *Acqua Vezuviana Nunziante*, nazywające się od imienia markiza *de Nunziante*, który ten zakład wybudował.

ACQUA MINERALE DELLA TORRE
DELL'ANNUNZIATA

Położenie. Źródło to, znajduje się o kilka kroków od brzegu morza, i tam są urządzone łazienki, w środku których, woda ta, za pomocą studni artezyjskiej, wydobywa się, w znacznej bardzo ilości, i do łazienek całego zakładu się rozchodzi.

Własności fizyczne. Woda ta, jest zupełnie czystą i przezroczystą, zapach ma podobny do oleju skalnego, smak kwaskowaty, metaliczny, ściągający, przyjemny, na dnie zbiornika i na ścianach kanałów, zostawia osad czerwony, temperaturę $+ 30^{\circ}$ termometru sto stopniowego, ciężar gatunkowy 1,004,695.

Własności chemiczne. Według rozbioru zrobionego przez prof. **Ricci** (1), okazało się, że 16 funtów tej wody, zawierają w sobie:

(1) *Analisi Chimica dell'acqua Termo-minerale della Torre dell'Annunziata.* Napoli, 1831.

Kwasu węglowego wolnego gran 163,1453.

Dwuwęglanu potażu	gran	46,0000
„ sody	„	142,5000
„ magnezyi	„	72,0000
Węglanu wapna	„	37,5000
„ żelaza	„	00,6600
Siarkanu potażu	„	49,5000
„ sody	„	14,5000
„ magnezyi	„	00,7500
Chlorku potasu	„	88,0000
„ sodu	„	22,0000
„ wapniaku	„	8,1250
„ magnezynu	„	35,6250
Fosforanu wapna	„	0,2500
Półtoro niedokwasu żelaza		1,9591
Kwasu krzemowego	„	4,7500

524,1191

Własności lekarskie. Woda ta, jest rozpuszczającą i wzmacniającą; zalecaną jest w reumatyzmie, artrytyzmie, stwardnieniu trzewów brzusznych, w kamieniach nerkowych i urynowych, oraz przy oddawaniu piasku z uryną; okazała się także skuteczną: w początkowej wodnej puchlinie brzucha i piersi, złém trawieniu, w skrofłach i białych upławach.

Sposób użycia. Używa się wewnątrz, pijąc po jednym kubku, rano i wieczorem, i zewnę-

trznie, w postaci kąpieli zwyczajnych i nastrzykiwanych. Osad téj wody, używa się do okładeń w ranach, wrzodach i w fistułach zadawnionych, a także w nabrzmieniu stawów. Czas brania kuracyi temi wodami, jest od początku czerwca, do końca września.

Z drugiej strony *Castellammare*, znajdują się nad brzegiem morskim, dwa małe miasteczka, zwane *Vico equense* i *Meta*, w obu tych miejscach, są wody mineralne, słone, zimne, które ze składu swoich pierwiastków, podobne są do *Acqua media* i *Acqua del muraglione di Castellammare*, lecz ani rozbiórki chemicznej dokładnie zrobionej, ani żadnego zakładu, przy źródłach tych nie ma, i tylko przez miejscowych, wody te są używane.

ZRÓDŁA MINERALNE, BĘDĄCE W KRÓLESTWIE NEAPOLITAN-
SKIM, KTÓRE NIE MAJĄ JESZCZE DOKŁADNIE ZROBIONEGO
ROZBIORU CHEMICZNEGO, ALBO MAŁO JESZCZE W CELU LE-
KARSKIM UŻYWANE, SĄ NASTĘPUJĄCE: (1)

Altavilla (acqua di), w prowincyi *Principato ulte-
riore*, niedaleko strumienia, który gminę *Altavilla* od
Grottolelle rozdziela, wypływa źródło wody mineral-
nej siarczanej, która dotąd rozzebraną nie jest.

Amato (acqua di), w prowincyi *Catabria ulteriore*
2da, w powiecie *Catanzaro*, znajduje się źródło wody
mineralnej siarczanej, która przez mieszkańców, w cho-
robach skóry jest używaną.

Amatrice (acqua di), we wsi tej, położonej
w prowincyi *Abruzzo ulteriore* 2do, znajduje się wiele
źródeł wód mineralnych, które nie są jeszcze roze-
brane.

Andrea (acqua di S.), w prowincyi *Abruzzo ulte-
riore* 1mo, w miejscu zwaném *Cotrucci*, znajdują się
dwa źródła wody słonej, które nie są jeszcze roze-
brane.

Angelo dei Lombardi (acqua di San.), w provin-
cyi *Avellino*, w miejscu zwaném *Selvatico*, znajduje się
źródło wody mineralnej, w którym woda jest przezro-

(1) Guida medica pe' bagni e per le acque minerali. Raf-
faelo Cappa. Napoli 1847.

czystą, gorzkawą i mającą zapach jaj zepsutych, używaną jest przez mieszkańców wewnątrznie, w postaci kąpeli, w rozmaitych chorobach.

Antonio (acqua di S.), w miejscu zwanem *Contur-si*, znajduje się źródło wody mineralnej, mającej temperaturę $+ 28^{\circ}$ Reaum., wyraźny gaz wodorodno-siarkowy, kwas węglowy, węglan i siarkan wapna, glinę, i zdaje się, że i żelazo w wodzie tej się znajduje; używaną jest przez mieszkańców w postaci kąpeli.

Atella (acqua di), w prowincyi *Basilicata*, w gminie nadającej nazwisko wodom, znajduje się kilka źródeł mineralnych gorących, których rozbiór chemiczny, dotąd nie był jeszcze zrobionym i używane w celu lekarskim nie są.

Campobasso (Bagnoli di), w prowincyi *Molise*, w miejscu zwanem *Colle capanna*, znajduje się źródło wody mineralnej, które uważanem jest, za posiadające własność, powiększania wyziewu skórniego i pędzenia uryny, lecz nie jest rozebranem.

Barciano (acqua di), w prowincyi *Abruzzo ulteriore 1mo*, znajdują się dwa źródła wody słonej, jedno na pagórku *Colle Mascio*, a drugie na *Varano*, nie używane.

Bartolomeo di Foggia (acqua di S.), w gminie tej, w powiecie *Foggia*, znajduje się źródło wody mineralnej siarczanej, która zwyczajnie używaną jest w postaci kąpeli, w chorobach skóry.

Baselice (acqua di), w prowincyi *Molise*, w miejscu zwanem *Scalette*, znajduje się źródło wody mineralnej

żelaznej, a w miejscu zwaném *Gastaflaccia*, źródło wody siarczanėj, która podług rozbioru, w roku 1701, przez *Dra Carusi* zrobionego, ma zawierać w sobie gaz wodorodno-siarkowy, kwas węglowy, węglan żelaza, chlorek sodu i siarkan magnezyi. Używana jest korzystnie: w cierpieniach hemoroidalnych, w liszajach, w artrytyzmie, tak wewnątrznie, jako też w postaci kąpieli.

Belcastro (acqua di), w prowincyi *Calabria ulteriore* 2do, w powiecie *Catanzaro*, znajduje się źródło wody mineralnej, którego rozbiór chemiczny, nie jest jeszcze zrobionym.

Bella (acqua di), w prowincyi *Basilicata*, w powiecie *Melfi*, znajdują się dwa źródła wody mineralnej, z których jedno jest gorące, a drugie siarczane, zimne, używają się wewnątrznie i zewnątrznie: w chorobach reumatycznych, skrófulicznych i liszajach.

Biccari (acqua di), w prowincyi *Capitanata*, w miejscu zwaném *Commara*, znajduje się źródło wody mineralnej, która zawiera w sobie, wielką ilość gazu wodorodno-siarkowego, lecz nie jest rozbieraną.

Bisaccia (acqua di), w prowincyi *Principato ulteriore*, w miejscu zwaném *Formicoso*, wypływa źródło wody siarczanėj, która przez wielu, używana jest w chorobach skóry, szczególniej w świerzbie.

Bisenti (acqua di), w prowincyi *Abruzzo ulteriore* 1° znajdują się dwa źródła wody słonej.

Bitetto (acqua di), w prowincyi *Bari*, znajduje się źródło wody mineralnej, słonej, przyjemnej do picia,

posiada własność rozwalniania żołądka, rozebraną nie jest.

Boccaliti (acqua di), w prowincyi *Calabria ulteriore* 2do, w miejscu zwanym *Glichetta*, wypływa źródło wody mineralnej, wydzielające z siebie, dużo gazu wodorodno-siarkowego, i używaną jest w chorobach skóry, w postaci kąpieeli.

Bollita (acqua di), w prowincyi *Basilicata*, w miejscu zwanem *S. Marzio*, wypływa źródło wody mineralnej gorącej, której przypisują własność rozwalniającą, rozebraną woda ta nie jest.

Bonito (acqua di), w prowincyi *Principato Ulteriore*, w miejscu zwanem *Montagnito*, wypływa źródło wody mineralnej, siarczanej, używanej przez mieszkańców w chorobach skóry.

Caccuri (acqua di), w prowincyi *Calabria ulteriore* 1mo, znajdują się liczne źródła wody mineralnej, których pierwiastki składowe, nie są wiadome, a przez mieszkańców używane są do leczenia chorób reumatycznych i innych zadawnionych.

Calitri (acqua di), w prowincyi *Avellino*, w miejscu tém, znajdują się dwa źródła wody mineralnej, jedno siarczane, a drugie słone, nierozłożone.

Calvello (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Basilicata*, znajduje się źródło wody mineralnej, siarczanej, której używają mieszkańcy, w chorobach skóry.

Camplic Ville (acqua di), w prowincyi *Abruzzo ulteriore* 1mo, w miejscu zwanem *Gucco di S. Pietro*,

znajduje się źródło wody mineralnej, siarczanęj, nie rozebrane.

Cancellara (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Basilicata*, znajduje się źródło wody mineralnej, lecz jeszcze nierozłożone.

Cannalonga (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Salerno*, znajduje się źródło wody mineralnej, siarczanęj, lecz jeszcze nierozebrane.

Capaccio (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Salerno*, wypływają dwa źródła wody mineralnej, które jeszcze nie są rozebrane.

Casoli (acqua di), w prowincyi *Abruzzo Citeriore*, w miejscu zwaném *Calvano*, znajdują się liczne źródła siarczane, nie rozłożone.

Cassano (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Calabria Citeriore*, znajdują się dwa źródła siarczane, z których jedno jest zimne a drugie ciepłe.

Castelfranco (acqua di), w prowincyi *Capitanata*, jest źródło wody mineralnej, wydające silny zapach, gazu wodorodno-siarkowego, i dla tego nazywa się *Fontana Fetida*.

Castelfranci (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Avellino*, znajduje się źródło wody mineralnej, które ma zawierać w sobie węgiel wapna, magnezyl i żelaza, węgiel i chlorek sodu; używa się wewnątrz i zewnątrz, z dobrym skutkiem w wielu chorobach.

Castellabto (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Abruzzo ulteriore 1mo*, znajdują się cztery źródła wody słonej, nie rozłożone.

Castello dei Santi (acqua di), w prowincyi *Basilicata*, w powiecie *Bovino*, w miejscu zwaném *Castello dei Santi*, wypływa źródło wody mineralnej, która ma być podobną, do *Acqua media di Castellammare*.

Castelli (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Abruzzo ulteriore 1mo*, znajdują się dwa źródła wody mineralnej, jedno siarczane a drugie żelazne, lecz jeszcze nie rozłożone.

Castelpoto (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Principato ulteriore*, wypływa źródło wody ciepłej, białawej, mającej zapach siarki; w celu lekarskim nie jest używane.

Castello S. Lorenzo (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Salerno*, znajduje się źródło wody siarczanej, która użyta wewnątrz, ma posiadać własność pędzenia uryny.

Castiglione della Valle (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Abruzzo Ulteriore 1mo*, znajduje się źródło wody stoniej, a około drogi prowadzącej z *Castiglione* do *Castelli*, spostrzega się jeszcze 6 źródeł, takiejże samej natury.

Castiglione messer Rajmondo (acqua di), w prowincyi *Abruzzo ulteriore 1mo*, znajduje się źródło wody stoniej.

Cataldo (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Basilicata*, w powiecie *Melfi*, znajdują się trzy źródła, wody mineralnej zimnej, a jedno gorącej, która szczególnie, w chorobach reumatycznych i skóry, jest używaną.

Celenza (acqua di), w tymże samém powiecie, w miejscu zwaném *Pozzo Piccolo*, znajduje się źródło wody mineralnej, która jest czystą i przezroczystą, bez zapachu, smak ma gorzkawy, i zdaje się, że zawiera w sobie siarkan magnezyi i wapna, węglan wapna i magnezyi, i używaną jest za czyszczącą i rozwalniającą.

Cellino e Ville (acqua di), w prowincyi *Abruzzo ulteriore 1mo*, niedaleko rzeki *Vomano*, wypływa strumień wody mineralnej, która przez mieszkańców *Acqua di Zolfo* jest nazywaną, w wodzie téj, mieszkańcy kąpią zwierzęta, dotknięte świerzbą, i używają jęj także wewnątrznie i zewnątrznie: w chorobach skóry, kamienia urynowego i hemoroidach.

Cerisano (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Calabria*, wypływa strumień wody siarczanęj, mającęj kolor białawy, zapach jaj zepsutych i temperaturę wyższą; zdaje się zawierać w sobie siarkan wapna, magnezyi i żelaza; używa się wewnątrz i zewnątrz: w skrufulach, w chorobie angielskiej i w stwardnieniu trzewów.

Cernigliano (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Abruzzo ulteriore 1mo*, znajduje się 7 źródeł wody słonej.

Cetranche (acqua di), w prowincyi *Calabria ulteriore 2do*, pomiędzy *Monte Paone* i *Cetranche*, znajduje się obłite źródło wody żelaznej, która korzystnie, w wielu chorobach się używa.

Ciorlano (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Terra di Lavoro*, znajduje się kilka źródeł siarczanych, które się używają w świeźbie, lecz nie są rozłożone.

Carignola (acqua di), o milę od *Capitanata*, w miejscu zwaném *Monte annerta*, znajduje się źródło wody mineralnej, w którém woda jest przezroczystą, słonąwą, gorzką, w 100 częściach téj wody, znajduje się siarkanu magnezyi części 58 — potażu 11, saletranu potażu 13, — sodu 12, krzemionki 6; uważaną jest za bardzo skuteczną w stwardnieniach wątroby i śledziony; zewnętrźnie używaną bywa, w cierpieniach skrofulicznych.

Cirò (acqua di), w prowincyi *Calabria ulteriore* 2do, w miejscu zwaném *Ottai* albo *Bagni*, wypływa źródło wody cieplej, która wydaje zapach, gazu wodorodno-siarkowego i zdaje się żelazo zawierać w sobie.

Città Sant'Angelo (acqua di), w prowincyi *Abruzzo ulteriore* 1mo, niedaleko strumienia *Piomba*, wypływa źródło wody mineralnej, które zdaje się, jakby ciągle wrzało i woda z niego latem, do pojenia zwierząt, przez mieszkańców jest używaną. Sądzą, że woda ta, była zalecaną przez lekarzy *Germano*, biskupowi *Capui*, od której odzyskał zdrowie — rozbioru téj wody nie ma.

Civitella del Tronto (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Abruzzo ulteriore* 1mo, spostrzega się mnóstwo źródeł wody mineralnej, które wydają z siebie zapach, gazu wodorodno-siarkowego i oprócz tego, zdają się zawierać w sobie: siarkan wapna, węglan wapna, chlerek sodu, siarkan magnezyi i sody, krzemionkę, a także jodki i bromki alkaliczne.

Contursi (acqua di), w prowincyi *Principato citeriore* pomiędzy *Contursi* i *Oliveto*, znajdują się liczne źródła wody mineralnej, niektóre z nich mocno gorące,

inne zimne, inne odpowiadające temperaturze powietrza atmosferycznego. Wody te są siarczane, słone, kwaśne, żelazne. Źródła gorące są: *Oliveto*, *Tufara* i *Bagni di Sant Antonio*. Do źródeł zimnych należy: *Petrone*, *Mulino* i *Acetosella*. Wody te są czyste i przezroczyste, i oprócz *Acetosella*, która jest bez zapachu i smak ma kwaskowaty, przyjemny; wydają wszystkie zapach gazu wodorodno-siarkowego i smak mają przykry, obrzydliwy. Źródła zimne, mają temperaturę niższą od powietrza otaczającego, źródła zaś gorące, są pomiędzy $+ 23^{\circ}$ a $+ 28^{\circ}$ Reaumura. Według rozbioru zrobionego przez *Maeri*, tak w źródłach zimnych jak i gorących, ma się znajdować: gaz wodorodny siarkowy, kwas węglowy, siarkan i węglan wapna, glinę, i zdaje się, w małej ilości żelazo. Wody te, używają się we wszystkich tych przypadkach, w których środki laksujące i otwierające są wskazane. *Acetosella* używa się w chorobach dróg urynowych.

Cotrone (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Calabria ulteriore* 1mo, wypływają dwa źródła wody mineralnej, z których jedno jest żelazne, a drugie siarczane, i latem przez mieszkańców są używane.

Cropani (acqua di), w prowincyi *Calabria Citeriore*, w miejscu zwaném *Santa Lucia*, wypływa źródło wody mineralnej, które nie jest jeszcze rozłożone.

Crucoli (acqua di), w miejscu tém i w *Melissa*, w Prowincyi *Calabria ulteriore* 2da, znajdują się dwa źródła wody siarczanej, nie rozłożone.

Fagnano (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Calabria Citeriore*, znajduje się źródło wody siarczanej, która na wiosnę, przeciwko świerzbie jest używaną.

Fasano (acqua di), w prowincyi *Bari*, znajdują się dwa źródła wody mineralnej, jedno w miejscu zwaném *Fiume sfaciato*, a drugie niedaleko *Torre S. Velleiro*. Woda w nich jest czystą i przezroczystą, bez koloru, mniej są słone od wody morskiej, a większą mają wagę, od wody deszczowej. Zdaje się, że zawierają w sobie chlorek sodu, magnezyanu i wapniaku, a nadto, siarkany tychże samych zasad i dwuwęglany. Używane są w stwardnieniu trzewów brzusznych, w żółtaczce, w cierpieniach z kamienia pochodzących i w hemoroidach; używają się wewnętrznie.

Feroleto (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Calabria ulteriore* 1mo, znajdują się wody mineralne, gorące, wydające zapach siarki i zwane są *Acque Sante*, lecz są nie rozłożone.

Ferrarelle (acqua delle), w prowincyi *Terra di Lavoro*, pomiędzy *Riardo* i *Rochetta*, znajdują się na płaszczyźnie, trzy obszerne dosyć zbiorniki, do których spływa woda mineralna, zostawiając na dnie, osad błotnisty, żółtawy. Z jednego zbiornika używa się woda do picia, a z dwóch innych, do kąpiel. Według rozbiuro zrobionego przez **Pira**, okazało się, że w jednym funckie tej wody, znajduje się: gazu kwasu węglowego cali sześciennych $6\frac{1}{4}$, węglanu wapna gran $12\frac{3}{4}$ — żelaza gran $\frac{1}{4}$, krzemionki $0,3\frac{1}{4}$, straty $1,1\frac{1}{6}$. Używa się we-

wnętrznie od 8 do 12 uncyi dziennie, w osłabieniu i w krwotokach. Zewnętrznie w zadawnionych ranach, w niektórych chorobach oczu, w osłabieniu częściowym lub ogólnem i t. p.

Ferrazzano (acqua di), w prowincyi *Molise*, w miejscu zwanem *Sancataldo*, wypływa źródło wody mineralnej, mającej zapach siarki, i używaną jest przez mieszkańców, do picia i do kąpieli, w chorobach reumatycznych i dróg urynowych; nie rozłożone.

Francolisi (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Terra di Lavoro*, znajduje się wielka sadzawka wody mineralnej, która dawniej *Cantarone*, a dzisiaj *il Bagno* jest nazywaną. Utrzymują, że woda ta, posiada własność wybielania skóry; jest czystą, smak ma szczypiący, kwaskowaty. Podług **Pira**, w jednym funcie tej wody, znajduje się: gazu kwasu węglowego cali sześciennych $17\frac{1}{2}$, węglanu magnezji gran $3\frac{3}{10}$ — wapna $6\frac{6}{10}$, krzemionki $0,5\frac{5}{10}$. Temperaturę ma + 19° Reaum. **Pira** utrzymuje, że osoby pijące tę wodę, doświadczają pewnego rodzaju odurzenia. Używaną jest w chorobach dróg urynowych i w ranach zadawnionych.

Frigento (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Principato ulteriore*, wypływa źródło wody siarczanęj, żelaznej, a w miejscu zwanem *Calcara*, wypływa drugie źródło wody żelaznej, która ma smak ściągający i zostawia na dnie, osad ochrowy; są nie rozłożone oba te źródła.

Frondarola (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Abruzzo ulteriore 1mo*, w parowie zwanym *Solso*, wy-

plywa wiele źródeł siarczanych ; w którym to miejscu, miały być dawniej sławne kąpiele, od których kościół sąsiedni, *Santa Maria ad balneum*, nosi nazwisko; miejsce powyższe, dzisiaj jeszcze, nazywaném jest *il Bagno*, a wody dotąd jeszcze nie są rozłożone.

Galatro (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Calabria ulteriore* 1mo, wypływa źródło oblite wody siarczanej, mające temperaturę + 28 Reaum. i wydaje zapach gazu wodorodno-siarkowego; używaną jest przez mieszkańców w chorobach skóry; w okolicy znajduje się więcej jeszcze źródeł, podobnej natury; a w miejscu zwaném *Monte Longa*, wypływa źródło wody żelaznej, która zostawia osad ochrowy, i w stwardnieniach trzewów brzusznych, wewnątrznie jest używana.

Garrano (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Abruzzo ulteriore* 1mo, znajduje się źródło wody siarczanej.

Gasperina (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Calabria ulteriore* 1mo, w zagięciach góry zwanéj *Monte Paladino*, wypływa źródło wody żelaznej.

Gerace (acque di), w miejscu tém, w prowincyi *Calabria ulteriore* 1mo, wypływa kilka źródeł wody mineralnej, które zawierają w sobie: siarkan sody i magnezyi, i węglan wapna; jedno z nich jest gorące, drugie zimne; używa się gorące, w postaci kąpeli, w liszajach i reumatyzmie, a zimne wewnątrznie użyte, rozwalnia.

Giffoni (acque di), w miejscu tém, w prowincyi *Saleruo*, wypływają dwa źródła wody mineralnej; jedna

zawiera w sobie chlorek sodu, a druga jest rozwalniająca i pędzi urynę.

Ginigliano (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Calabria ulteriore* 2do, wypływa źródło, mające w sobie alun, i woda z niego używa się do kąpeli, w ranach zadawnionych.

Giorgio la Molara (acqua di S.), w miejscu tém, w prowincyi *Principato Ulteriore*, wypływa źródło wody siarczanej, która w celu czyszczenia krwi, wewnętrznie jest używana.

Girifalco (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Calabria ulteriore* 2do, wypływa źródło wody mineralnej, zawierającej w sobie siarkan żelaza.

Gisti (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Abruz. so Citeriore*, przy kopalniach gipsu, wypływa źródło wody słonej, która w celu wypróżniania żołądka, jest używana.

Giuseppe (acqua di S.), około *Acerra*, wypływa źródło wody mineralnej, która ma zapach wyraźny gazu wodorodno-siarkowego i gazu kwasu węglowego. Jest czystą i przezroczystą; podług rozbioru zrobionego przez **Pira**, w jednym funcie tej wody, znajduje się: gazu kwasu węglowego cali sześciennych 16, gazu wodorodno-siarkowego cali sześciennych 8, chlorku wapniaku gran 6, węglanu wapna $3\frac{3}{4}$, krzemionki $0, \frac{1}{4}$; w niewielkiej od niej odległości, wypływa drugie źródło, zwane *Acqua minerali della Cercola*, która cechy fizyczne, ma podobne do poprzedzającej, tylko części składowe w innym stosunku, albowiem w jednym funcie

tej wody, znajduje się: gazu kwasu węglowego, cali sześciennych 17, gazu wodorodno-siarkowego, cali sześciennych 4, chlorku wapniaku gran $6\frac{1}{2}$, węglanu wapna $1\frac{1}{2}$, krzemionki $0, \frac{1}{2}$. Używają się wody te wewnętrznie: w cierpieniach dróg urynowych, w stwardnieniu trzewów brzusznych, w skorbutcie, w bieguncie szlamowatej i krwistej.

Guardia (acque di), w miejscu tém, w prowincyi *Calabria Citeriore*, znajdują się dwa źródła wody mineralnej, z których jedno jest zimne, a drugie ma temperaturę $+ 43^{\circ}$ Reaumura; zawierają w sobie znaczną ilość gazu kwasu węglowego, gazu wodorodno-siarkowego, siarkan i węglan wapna, sody i magnezji i przez mieszkańców bardzo są używane.

Introdoco (acqua di), w miejscu tém, zwaném inaczej *Antrodoco*, w prowincyi *Abruzzo ulteriore 2do*, przy brzegu rzeki *Velino*, wypływa źródło wody mineralnej, która jest przezroczystą, białawą, ma smak i zapach nie przykry, temperaturę powietrza atmosferycznego. Podług rozbioru przez **Petrini** zrobionego, okazało się, że w 6 funtach tej wody, znajduje się: gazu kwasu węglowego cali sześciennych 17,68, gazu wodorodno-siarkowego cali sześć. 2,97, węglanu wapna gran 33, chlorku sodu 08, straty gran 9. Używa się wewnętrznie: w reumatyzmach, artrytyzmie, nieporządnem odbywaniu się czyszczeń miesięcznych, w chorobach skóry zadawnionych, w wodnej puchlinie.

Isernia (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Molise*, wypływa źródło wody mineralnej, siarczanęj,

która używaną jest: w stwardnieniu trzewów brzusznych, w żółtaczce i w artrytyzmie, wewnątrznie i zewnątrznie, lecz rozebraną nie jest.

Latronico (acqua di), w prowincyi *Basilicatu*, w zagłębciach góry, zwanej *Latronico*, w miejscu zwaném *la calda*, wypływa nie mało źródeł wód mineralnych, które zawierają w sobie: kwas węglowy, gaz wodorodno-siarkowy, węglan wapna, magnezyi i krzemionkę.

Liberatore (acqua di S.), w powiecie *Ariano*, w prowincyi *Principato ulteriore*, znajduje się źródło wody siarczanéj, nie rozebrane.

Majuri (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Salerno*, znajduje się woda słona, która jako lekko rozwalniająca żołądek, jest używaną.

Manfredonia (acqua di), o pół mili od miejsca tego, w powiecie *Foggia*, wypływa źródło wody mineralnéj, zwanej *Acqua di Cristo*, która jest czystą i przezroczystą, bez zapachu i podług *Andria*, ma mieć te same części składowe, co *Acqua media di Castellammare*.

Mango (acqua di S.), w miejscu tém, w prowincyi *Principato ulteriore*, wypływa źródło wody siarczanéj, lecz jeszcze nie rozłożone.

Maria al Bagno (acqua di S.), w miejscu tém, w prowincyi *Otranto*, znajdują się liczne źródła siarczane, nie rozłożone.

Marsico (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Basilicata*, znajdują się dwa źródła wody siarczanéj, zimnéj, która jest używaną w chorobach skóry.

Martirano (acqua di), w miejscu zwaném *Primarossa*, w prowincyi *Calabria ulteriore* 2do, znajduje się jedno źródło wody gorącej, drugie podobne, znajduje się w miejscu zwaném *Piano della Croce*, a trzecie zimne, w miejscu zwaném *Pecullo*, nierozłożone.

Maschito (acqua di). w miejscu tém, w prowincyi *Basilicata*, znajduje się źródło wody siarczanéj, które tworzy obszerną sadzawkę, zwaną *Lago Fetente*, dla zapachu jaki wydziela.

Mauro (acqua di S.), w miejscu tém, w prowincyi *Basilicata*, znajduje się kilka gatunków źródeł wody mineralnéj, które ani są rozłożone, ani używane.

Miano (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Abruzzo ulteriore* 1mo, znajdują się dwa źródła wody słonej, nierozłożone.

Miglierina (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Calabria ulteriore* 2do, znajduje się źródło wody żelaznéj.

Mirabella (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Principato ulteriore*, znajduje się źródło wody słonej, siarczanéj, która przez mieszkańców, w celu oczyszczenia żołądka jest używaną.

Miranda (acqua di), w prowincyi *Molise*, pomiędzy *Miranda* i *Isernia*, znajdują się liczne źródła mineralne, siarczane, nierozłożone.

Modugno (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Bari*, znajduje się głęboka studnia, w której woda zawiera w sobie: chlorek sodu i magnezyunu, siarkan magnezyi i węglan wapna. Pędzi urynę i używaną jest wewnątrz i zewnątrz, w cierpieniach z kamienia pochodzących.

Mondragone (acqua di), u podstawy góry, zwanéj *Monte Marsico*, wypływa sześć źródeł wody mineralnéj, które w starożytności, pod nazwiskiem *Acque dell' Antica Simessa* znane były. Z tych, jedno źródło jest gorące i ma nazwisko *Bagni di Mondragone*, woda w niem jest koloru opalowego, jakby zmacona, smak ma atramentowy, gorzkawy, zapach gazu wodorodno-siarkowego, temperaturę $+ 57^{\circ}$ Reaum.; wody te używają się: w reumatyzmie, artrytyzmie, paraliżach, wodnéj puchlinie początkowéj, w nabrzmieniu stawów i t. p. Dalsze pięć źródeł wody mineralnéj, w miejscu zwaném *Vignola della Torre*, wydobywające się, są zimne, siarczane i w rozmaitych cachexiach są używane.

Monocalzati (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Principato ulteriore*, wypływa źródło wody siarczanej, zawierające w sobie wiele gazu wodorodno-siarkowego i saletramu potażu.

Monopoli (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Bari*, znajduje się źródło wody mineralnéj, która jako czyszcząca żołądek jest używaną.

Montagano (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Molise*, znajduje się źródło wody mineralnéj, która

w żółtaczce, liszajach i w kamieniach żołącowych, przez mieszkańców jest używana.

Montecorvino (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Principato Citeriore*, znajduje się źródło wody słonej, a niedaleko tego miejsca, w miejscu zwaném *Molino di Fasano*, wypływa źródło, mające w sobie wielką obfitość, gazu kwasu węglowego i gazu wodorodno-siarkowego.

Monteleone (acque di), w miejscu tém, w prowincyi *Capitanata*, znajdują się dwa źródła wody siarczanej, słonej, które podług oznaczenia chemicznego, mają zawierać w sobie: gaz wodorodno siarkowy, chlorek sodu, magnezyą i krzemionkę.

Montelongo (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Molise*, znajduje się źródło wody siarczanej, które używane jest przez mieszkańców wewnątrz i zewnątrz, lecz jeszcze nie rozłożone.

Montepeloso (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Basilicata*, znajduje się źródło wody słonej, która w celu oczyszczenia żołądka jest używana.

Montepierno (acque di), w miejscu zwaném *Avigliano*, w prowincyi *Basilicata*, znajdują się 3 źródła siarczane, w których ma się znajdować gaz wodorodno-siarkowy, gaz kwasu węglowego, węglan sody i magnezy; a niedaleko od tego miejsca, w zagłębieniach góry, zwanój *Monticchio*, znajdują się źródła żelazne i kwasne, które przez mieszkańców są używane.

Monterosso (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Calabria ulteriore* 2do, znajduje się źródło wody

siarczanęj, wydające z siebie mocny zapach gazu wodorodno-siarkowego.

Monte Tiriolo (acqua del), w prowincyi *Calabria ulteriore* 2do, w stronie zachodniej góry, zwanęj *Monte Tiriolo*, wypływa źródło wody mineralnej, siarkan gliniki zawierające w sobie.

Monticchio (acqua di), w miejscu niebardzo odległym od *Melfi*, w prowincyi *Basilicata*, znajduje się źródło wody żelaznej, kwaśnej, bardzo w poważaniu wielkiem u mieszkańców będącęj.

Montorio (acqua di), w miejscu zwanem *Piano Marchese*, w prowincyi *Abruzzo ulteriore* 1mo, znajduje się źródło wody słonej.

Morro (acqua di), w prowincyi *Abruzzo ulteriore* 1mo, w miejscu zwanem *Acqua Santa*, wypływa źródło wody siarczanęj, która w chorobach skóry, szczególnięj w liszajach jest używaną.

Moscuso (acqua di), w prowincyi *Abruzzo ulteriore* 1mo, w powiecie *Penne*, nad brzegiem rzeki *Rio*, znajduje się obfite źródło siarczane, które w chorobach skóry, zewnątrznie i wewnątrznie, przez mieszkańców jest używane.

Nicola dell'Ultra (acqua di S.), w powiecie *Cotrone*, w prowincyi *Calabria ulteriore* 2do, znajduje się źródło wody siarczanęj, które w chorobach skóry jest używane.

Olivadi (acqua di), w prowincyi *Calabria ulteriore* 2do, w powiecie *Catanzaro*, znajduje się źródło

wody mineralnej, które przez mieszkańców, w stwardnieniu trzewów brzusznych, jest używane.

Otranto (acqua di), w powiecie *Lecce*, pomiędzy *Vadisico* i *Otranto*, znajduje się źródło, w którym woda wydaje zapach gazu wodorodno-siarkowego, i ma zawierać w sobie węglan wapna i sody.

Paduli (acque di), w miejscu tém, w prowincyi *Principato ulteriore*, znajduje się kilka źródeł wody siarczanej, lecz nierozłożone.

Palena (acque di), w miejscu tém, w prowincyi *Abruzzo Citeriore*, niedaleko *Matella*, wypływa źródło wody mineralnej, która jest jeszcze nierozłożoną. Niedaleko od tego miejsca, wypływa drugie źródło wody słonej, która ma zawierać w składzie swoim: kwas węglowy, dwuwęglan wapna, magnezyi i żelaza, chlorek sodu — magnezynu, siarkan wapna, magnezyi i sody, krzemionkę i istotę organiczną. Używa się w chorobach dróg urynowych, w stwardnieniu trzewów brzusznych, w reumatyzmie i artrytyzmie.

Palinuro (acque del Promontorio di), w miejscu tém, w powiecie *Vallo*, w prowincyi *Principato Citeriore*, znajduje się źródło wody mineralnej, mało znane.

Palizzi (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Calabria ulteriore* 1mo, znajduje się źródło wody siarczanej, która podług rozbioru niedostatecznie zrobionego, ma zawierać w sobie: gaz wodorodno-siarkowy i rozmaite sole, z zasadami wapna i magnezyi. Używa się wewnętrznie i zewnętrznie: w swierzbie, w chorobie wenerycznej i w hemoroidach.

Parenti (acqua di), w prowincyi *Calabria citeriore*, w miejscu zwaném *Vivolo*, wypływa źródło mineralne, w którym woda jest czystą i przezroczystą, smak ma ściągający i ma zawierać w sobie: siarkan żelaza i kwas węglowy, skutecznie jest używana: w osłabioném trawieniu, w suchotach kreskowych, w stwardnieniu trzewów, po febrze pozostałych i w ranach zadawnionych.

Penne (acqua), w prowincyi *Abruzzo ulteriore 1mo*, przy głównej bramie miasta *Penne*, z powodu ustąpienia wody i z tego powodu przybycia ziemi, odkryte zostało, źródło wody mineralnej, znane pod nazwiskiem *Acqua ventina i virium*, które od dawna, było już zaginione. Dziesięć osobnych źródeł, wydają wodę czystą i przezroczystą, bez koloru i bez zapachu, która smak ma nieprzyjemny, temperaturę $+ 14^{\circ}$ Reaum. Podług rozbioru przez **Cav. Lancelloti, Siracusa** i **Covelli** zrobionego, 90 cali sześciennych téj wody, zawierają w sobie: powietrza atmosferycznego lin. 6,844, z saletrorodu i kwasorodu składającego się, węglanu wapna 0,1980, — magnezyi 0,1692, — żelaza 0,0178, chloru sodu 0,4800, — magnezynu 0,3960, siarkanu magnezyi 0,1692, krzemionki 0,0060. Istoty organicznój, ilość nieoznaczoną. Używa się wewnątrznie, przyspiesza wypróżnienia kiszki i pędzi urynę.

Pentima (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Abruzzo ulteriore*, znajduje się kilka źródeł mineralnych, zwane *della quaglia*, które były dawniej dosyć sławne, i używają się w osłabieniu przyrzędu trawienia.

Pescopagano (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Basilicata*, znajduje się źródło wody mineralnej, zimnej, która wzięta do ust, smak siarki na języku pozostawia.

Petrella (acqua di), w prowincyi *Molise*, w miejscu zwaném *Acqua Salata*, wypływa źródło wody słonej, mającej smak obrzydliwy i tylko do pojenia zwierząt jest używaną.

Pietracatella (acqua di), w prowincyi *Molise*, w miejscu zwaném *Valli*, znajduje się źródło wody mineralnej, która jako czyszcząca żołądek jest używaną; nierozłożona.

Pignatale (acque di), w miejscu tém, w prowincyi *Principato ulteriore*, znajduje się kilka źródeł wody siarczanėj.

Pizzo (acqua di), w prowincyi *Calabria ulteriore* 1mo, w miejscu zwaném *Fontana Vecchia*, znajduje się źródło wody mineralnej, która ma zawierać w sobie: kwas węglowy, żelazo i inne pierwiastki; używaną jest w osłabioném trawieniu.

Poggio imperiale, w prowincyi *Capitanata*, w powiecie *S. Sewero*, w miejscu zwaném *S. Nazaro*, wypływa źródło wody gorącej, która używaną jest w zadawnionych reumatyzmach, w ranach zastarzałych i w chorobach kości; nierozłożona.

Polistina (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Calabria ulteriore* 1mo, wypływa źródło wody siarczanėj, która w postaci kąpeli jest używaną.

Pentelandolfo (acqua di), w prowincyi *Molise*, w miejscu zwaném *Sorgenza*, wypływa źródło wody mineralnej, która za wodę żelazną jest uważana.

Popoli (acque di), w miejscu tém, w prowincyi *Abruzzo ulteriore 2do*, znajdują się liczne źródła wody siarczanéj.

Pratella (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Terra di Lavoro*, znajduje się źródło wody żelaznej, której używają w osłabioném trawieniu, w osłabieniu ciała ogólném, po przebytych chorobach zapalnych i w zatłkaniu trzewów brzusznych.

Principato citra (acque di), w prowincyi téj, oprócz opisanych po szczególe źródeł, znajdują się jeszcze w powiecie *Campagna*, dwa źródła wody mineralnej, z których jedno, zwane *Monticchio*, uważa się za mocniejsze, a drugie zwane *Linora*, wydziela mocny bardzo zapach gazu wodorodno-siarkowego.

Rapolla (acque di), w miejscu tém, w prowincyi *Basilicata*, znajduje się wiele źródeł wody mineralnej; nierozebrane.

Rignano (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Capitanata*, z zagięć gór, wypływa źródło wody słonej, której kilka uncyi, pobudzają wypróżnienia żołądkowe.

Ripa (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Abruzzo ulteriore 1mo*, znajduje się źródło wody siarczanéj, w której także, ma się żelazo znajdować.

Rivello (acque di), o milę od miejsca tego, w powiecie *Lagonero*, w prowincyi *Basilicata*, znajdują się

liczne źródła siarczane, przez mieszkańców w rozmaitych chorobach używane.

Rivi Sondoli (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Abruzzo ulteriore 2do*, znajduje się kilka źródeł wody mineralnej, które w użycie nie są wprowadzone.

Rizziconi (acqua di), w prowincyi *Calabria ulteriore*, w miejscu zwaném *Ingarsò*, wypływa źródło wody siarczanej, która przez mieszkańców jest używaną.

Rocca S. Felice (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Principato ulteriore*, na płaszczyźnie zwanėj *Ausanto*, wypływa źródło wody siarczanej, w której kąpią zwierzęta dotknięte świerzbą; a niedaleko od tego miejsca, znajduje się drugie źródło wody żelaznej, która wewnątrznie jest używaną.

Salerno (acqua di), w prowincyi *Principato ulteriore*, w willi *Sig. Guida*, znajduje się źródło wody mineralnej, które podług rozbiórki, przez **Anzelmio Macri** zrobionego, okazało, że w 24 uncjach wody, zawiera: gazu kwasu węglowego 11,44, gazu wodorodno-siarkowego 2,83. Węglanu żelaza, — magnezji, — wapna gran 14,00, siarkanu wapna i krzemionki 0,30, siarkanu sody 24,00, — magnezji 12,00, żywicy ziemnej (bitumen) 3,00, pierwiastku wyciągowego gr. 2,00. Używana jest: w chorobach skrofulicznych, w chorobach systematu limfatycznego, w reumatyzmach zadawnionych, w chorobach skóry upartych, w paraliżach, w wodnej puchlinie, w stwardnieniach trzewów brzusznych, w odpływach chorobnych z kanału urynowego

i pochwy macicznej, w nieregularnym odbywaniu się czyszczeń miesięcznych, w guzach i nabrzmieniach stawów, w ranach zadawnionych i w cierpieniach po złamaniach kości pozostałych. Używa się w postaci kąpielii zwyczajnych, nastrzykiwanych i wstrzykiwań, oraz wewnętrznie, pijąc jeden lub dwa kubki dziennie.

Salle (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Abruzzo citeriore*, znajduje się strumień wody siarczanej, nieużywanej, a niedaleko od tego źródła, w miejscu zwaném *Contrada della Torre*, wypływa źródło wody słonecz, która podług rozbioru, zrobionego przez **Venceslao de Sanctis**, w 10 funtach wody, zawiera: węglanu żelaza gran 15,—sody 23, chlorku sodu 1,442, — wapnianu 34, — magnezynu 100, jodku 10, krzemionki 3, istoty organicznej 4, a wnoszą, że i brom w niej się znajduje. Używaną jest wewnętrznie i zewnętrznie: w skrofułach, w zatrzymaniu uryny i cierpieniach z kamieni urynowych pochodzących, w suchotach kreskowych, w liszajach, parchach, stwardnieniach gruczołów i paraliżach.

Sambiase v. S. Biase (acque di), w powiecie *Monteleone*, w prowincyi *Calabria ulteriore* 2do, wody te są najsławniejsze, niektóre źródła są gorące, inne zimne; przy źródłach tych, są urządzone domy, do brania kąpielii. **F. Ricca** zrobił rozkład chemiczny tych wód, i nadał im nazwisko następane: 1) *Acqua del Bagno Fresco*, jest czystą i przezroczystą, temperaturę ma + 16° Reaumura; w 20 calach sześciennych téj wody, znajduje się: gazu wodorodno-siarkowego gran

1,0840, kwasu węglowego 4,0060, dwuwęglanu potażu 0,0358,—magnezy 0,2020, węglanu żelaza 0,0584, — wapna 0,5480, siarkanu potażu 0,0894, — magnezji 0,1136, — wapna 0,0694, chlorku potasu 0,1234, wapniaku 0,0310, glinki 0,0064, kwasu krzemowego 0,0860, istoty organicznej, rozpuszczalnej w wyskoku ślady. 2) *Acqua del Bagno medio Fresco*, jest przezroczystą, bezbarwną, zapach ma gazu wodorodno-siarkowego, temperaturę + 16° Reaumura; w 200 całach sześciennych tej wody, znajduje się: kwasu węglowego gran 1,9682, gazu wodorodno-siarkowego 0,8576, dwuwęglanu potażu 0,4218, — magnezji 0,1103, węglanu wapna 0,4232, — żelaza 0,0294, siarkanu potażu 0,0052, —wapna 0,8954, —magnezji 0,0720, chlorku potasu 0,0540, — wapniaku 0,0326, glinki 0,0526, kwasu krzemowego 0,1750, istoty organicznej rozpuszczalnej w wyskoku, ślady. 3) *Acqua del Bagno Caronte*, jest przezroczystą, ma smak i zapach siarkowy, temperaturę + 34° Reaumura; w 200 całach sześciennych tej wody, znaleziono: gazu wodorodno-siarkowego gran 1,3900, kwasu węglowego 0,9240, dwuwęglanu potażu 0,3454, — magnezji 0,0050, chlorku potasu 0,0158, —wapniaku 0,0840, kwasu krzemowego 0,0420, glinki 0,0368, istoty organicznej, ślady. 4) *Acqua del Bagno Carontello*, jest czystą i przezroczystą, zapach ma gazu wodorodno-siarkowego, temperaturę + 25° Reaumura; w 200 całach sześciennych tej wody, znajduje się: kwasu węglowego gran 0,9340, gazu wodorodno-siarkowego 0,1580, dwuwę-

glanu potażu 0,4326, —magnezyi 0,0684, węglanu żelaza 0,0120, —wapna 0,8690, chlorku potasu 0,0012, — wapniaku 0,0810, —magnezynu 0,0346, siarkanu magnezyi 0,0428, — wapna 1,3324, kwasu krzemowego 0,0050, glinki 0,0016, istoty organicznej, w wyskoku rozpuszczalnej, ślady. 5) *Acqua del Tremoto*, jest przezroczystą, ma smak i zapach nieprzyjemny gazu wodorodno-siarkowego, temperaturę + 26° Ream.; w 200 calach sześcienn. tej wody, znajduje się: gazu wodorodno-siarkowego grau 0,2530, kwasu węglowego 1,4824, dwuwęglanu magnezyi 0,0540—potażu 0,0326, węglanu wapna 1,8259, —żelaza 0,0018, chlorku potasu 0,0058, — wapniaku 0,0142, siarkanu wapna 0,0344,—magnezyi 0,0280, kwasu krzemowego 0,0044, gliuki 0,0016, istoty organicznej rozpuszczalnej w wyskoku, ślady. 6) *Acqua del Seraceno*, jest czystą, bezbarwną, zapach i smak ma gazu wodorodno-siarkowego, temperaturę + 21° Reaumura; w 200 calach sześciennych tej wody, znajduje się, gazu wodorodno-siarkowego 0,0425, kwasu węglowego 0,8360, dwuwęglanu magnezyi 0,0450, — potażu 0,0344, węglanu wapna 0,5014, — żelaza 0,0326, chlorku magnezynu 0,0026, — wapniaku 0,0840, siarkanu wapna 0,3250 magnezyi 0,0406, glinki 0,0406, krzemionki 0,0660, istoty organicznej, rozpuszczalnej w wyskoku, ślady. 7) *Acqua Ferrata*, jest przezroczystą, bez smaku i zapachu, temperaturę ma + 16° Reaumura; 200 cali sześciennych wody tej, zawierają w sobie: kwasu węglowego 0,6890, węglanu wapna 1,4560,—żelaza 0,0930,

siarkanu wapna 1,2463, chlorku wapniaku 0,8350 krzemionki 0,0215, glinki i istoty organicznej, ślady.

8) *Acqua dell'occhio*, jest przezroczystą, bez zapachu, ma temperaturę + 16° Reaumura; 200 cali sześciennych téj wody, zawierają w sobie: gazu wodorodno-siarkowego 0,0420, kwasu węglowego 0,4236, węglanu wapna 1,3650, — żelaza 0,0540, siarkanu wapna 0,4864, chlorku wapniaku 0,0360, krzemionki 0,0016, glinki i istoty organicznej w wyskoku rozpuszczalnej, ślady.

9) *Acqua Solfurea Fredida*, jest czystą i przezroczystą, ma słaby zapach gazu wodorodno-siarkowego, temperaturę + 19° Reaumura; w 200 calach sześciennych téj wody, znajduje się: kwasu węglowego 2,3648, gazu wodorodno siarkowego 0,0590, węglanu wapna 8540 — żelaza 0,0086, chlorku wapniaku, 0,0316, siarkanu wapna 0,7490, kwasu krzemowego 0,0040, glinki 0,0014, istoty organicznej, ślady. Wody te, należą do wód kwaśnych, siarczanych, działają przyspieszając krążenia krwi, a także powiększając odpływ uryny i przeziw skóry; bardzo korzystnie używane są w chorobach skóry.

San Cataldo (acque di), w miejscu tém, w prowincyi *Basilicata*, znajdują się trzy źródła mineralne, zimne, a jedno gorące, w chorobach skóry i reumatyzmach używane.

San Chirico Raporo (acque di), w miejscu tém, w prowincyi *Basilicata*, znajduje się wiele źródeł siarczanych, zimnych, których woda, używaną jest przez

mieszkańców, w cierpieniach reumatycznych i z kamieni urynowych pochodzących.

San Felice (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Molise*, znajduje się źródło wody mineralnej, nierozłożone.

San Germano (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Terra di Lavoro*, znajduje się źródło wody mineralnej, wydającej zapach gazu wodorodno-siarkowego, i w chorobach skóry jest używana.

Santa Ceserea (acqua di), w prowincyi *Otranto*, w powiecie *Gallipoli*, w miejscu zwaném *Grotta di Santa Cesarea*, wypływa źródło wody czystej, pieniącej się, smaku słono-gorzkiego, wydająca zapach gazu wodorodno-siarkowego, która podług rozbioru, przez **Greco** zrobionego, w 100 uncjach wody, zawiera: gazu wodorodno-siarkowego gran 22,72, kwasu węglowego 15,66, chlorku sodu 97, siarkanu magnezji 25, — wapna 28, węglanu wapna 82, — magnezji 31, siarkanu żelaza ślady, straty 3. Woda ta, używa się wewnątrznie: w skrofulach, w zatkaniach gruczołów, w reumatyzmach i katarach chronicznych; zewnątrznie w postaci kąpeli, w chorobach skóry zadawnionych i w chorobach nerwowych.

Santa Croce (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Abruzzo Citeriore*, w powiecie *Chieti*, wypływa źródło wody mineralnej, która ma zawierać w sobie: gaz wodorodno-siarkowy, dwuwęglan wapna i żelaza, i siarkan wapna; smak ma siarczany, kolor żółtawy, działa pędząc urynę, używana jest w zepsuciu humorów

(discrasia), w suchotach kręskowych, w cierpieniach z kamieni żółciowych pochodzących, w tryprze i w rozmaitych wyrzutach skórnych, w ranach zadawnionych i reumatyzmach upartych. Niedaleko tego miejsca, wypływa drugie źródło, zwane *del Pisciareello*, które zdaje się zawierać w składzie swoim, siarkany i chlorki wapniaku i magnezynu, lecz jest nierozłożone. Użyta, pędzi urynę, rozwalnia żołądek i powiększa przeciw skóry.

Santa Croce di Morgone, w miejscu tém, w prowincyi *Molise*, znajduje się kilka źródeł siarczanych.

Sant omero (acqua di), w powiecie *Teramo*, w prowincyi *Abruzzo ulteriore 1mo*, w miejscu tém, gdzie cementarz się znajduje, wypływa źródło wody siarczanej, z którego woda i błoto, do leczenia świerzby są używane.

Sarno (acqua di), w powiecie *Sarno*, w prowincyi *Principato Citeriore*, w miejscu zwaném *Tartarito*, znajdują się dwa źródła wody mineralnej, z których jedno kwaśne, podług **Pitaro**, zawiera w sobie kwas węglowy, węglan i siarkanu wapna i magnezji i znaczną ilość siarkanu żelaza; używana jest w chorobach wątroby i dróg urynowych. Drugie źródło, jest siarczane i nazywa się *Acqua della rognia*, woda w niem ma smak przykry, i ma zawierać w sobie sodę, saletrę, małą ilość potażu i ammonii, w leczeniu świerzby, szczególnie u zwierząt, jest używaną.

Savignano (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Capitanata*, niedaleko strumienia *Rifieto*, znajduje się źródło wody siarczanej; nierozłożone.

Sellia (acqua di), w powiecie *Catanzaro*, w prowincyi *Calabria ulteriore* 2do, w miejscu zwaném *Scinia*, wypływa źródło wody mineralnej, która zawiera w sobie wielką ilość siarkanu sody, który u pospólstwa, *Sale di Sellia* się zowie, a którą to sól, na brzegach i dnie strumienia, widzieć można; woda zawiera w sobie oprócz tego, chlorek sodu, węgiel wapna, i małą ilość siarkanu magnezji. Używa się jako laksująca.

Sepino (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Molise*, znajduje się źródło wody żelaznej, przyjemnej do picia.

Serramonasca (acque di), w prowincyi *Abruzzo citeriore*, w powiecie *Chieti*, w miejscu zwaném *Minniera di gesso*, jak również w miejscu zwaném *Colle di Christo* i *Colle d'oro*, znajdują się źródła wody siarczanej.

Sersale (acqua di), w prowincyi *Calabria ulteriore* 2do, w powiecie *Catanzaro*, w miejscu zwaném *Grippa*, wypływa źródło wody mineralnej, wydające mocny zapach gazu wodorodno-siarkowego. Używa się zewnętrznie, w postaci kąpeli i przymoczek do oczu.

Solano (acqua di), w prowincyi *Calabria ulteriore* 1mo, w miejscu zwaném *Cavara*, wypływa źródło wody mineralnej, wydające mocny zapach gazu wodorodno-siarkowego; nie używane.

Sora (acqua di), w prowincyi *Terra di Lavoro*, w miejscu zwaném *Prata*, wypływa kilka źródeł wody siarczanej, zimnej; w niewielkiej odległości od tego miejsca, w miejscu zwaném *Solfatarata*, znajdują się

dwie źródła wody siarczanéj, zimnéj, a w miejscu zwaném *Catane*, wypływa źródło wody żelaznéj. Wody te, przez ościennych lekarzy, z dobrym skutkiem, we właściwych chorobach są używane.

Strongoli (*acque di*), w prowincyi *Calabria ulteriore 2do*, w powiecie *Cotrone*, w miejscu zwaném *Comeno*, wypływa kilka źródeł wody siarczanéj. Woda ta, jest koloru białawego, wydaje zapach gazu wodorodno-siarkowego, i podług rozbioru, przez **Capozza** zrobionego, zawiera w sobie wielką ilość gazu wodorodno-siarkowego, kwas węglowy w małej ilości, siarkan magnezyi, dwuwęglan magnezyi, wapna i sody, chlorek sodu i krzemionkę. Dwa funty téj wody, wydały 60 gran soli rozmaitych, z których gran 35, było siarkanu magnezyi; woda ta, działa zwalniająco żołądek i powiększając odchód uryny.

Suio (*acque di*), w miejscu tém, w prowincyi *Terra di Lavoro*, w powiecie *Gaeta*, znajdują się źródła wody mineralnéj, które w starożytności, były bardzo uczęszczane, a i dzisiaj jeszcze, resztki starożytnych łazienek, przy źródłach tych będących, widzieć można. Wody będące w tém miejscu, są: *Acidola*, *Ferrata*, *Solfurea* i *Salina*; *Acqua Acidola* nazywająca się, inaczéj *Acqua della mola Salomone*, oprócz innych części składowych, zawiera w sobie wielką ilość gazu kwasu węglowego, jest czystą i przezroczystą, bez zapachu, a smak ma mocno kwaśny, tak, jakby sok z wielu cytryn był do niéj wciśniętym, mieszkańcy błotnistych tych okolic, używają téj wody, w gorączkach

przepuszczających, w stwardnieniu trzewów i w wodnej puchlinie, bez użycia innych środków. Niedaleko tego źródła, znajduje się druga woda żelazna, kwaśna, zwana *Acqua dei Catasari*, która w bardzo wielkiej ilości kwas węglowy i węglan żelaza, w sobie zawiera; jest bez zapachu, smak ma mocno ściągający, szczypiący, atramentowy. Następnie wypływa tam źródło, zwane *Acqua Solfurea di Suio*, zawiera w sobie w wielkiej ilości gaz wodorodno-siarkowy, a także kwas węglowy, węglan wapna i magnezyi. *Acqua di Aspide*, z pierwiastków swoich, podobną jest do *Acqua Pisciarelli di Puzzuoli*, zawiera w sobie w wielkiej ilości, siarkan żelaza i glinki. *Acqua del Molino degli agli*, na przeciwnym brzegu *Curigliano* będąca, zawiera w sobie wielką ilość gazu wodorodno-siarkowego.

Tavenna (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Molise*, znajduje się źródło wody siarczanej; a w niewielkiej odległości, w miejscu zwaném *Vignale*, wypływa podobne źródło wody mineralnej, w miejscu zaś, nazywajęcém się *Civita Campomariano*, spostrzegają się dwa źródła wody mineralnej, z których jedna jest siarzaną a druga żelazną.

Teano (acqua di), w powiecie *Caserta*, w prowincyi *Terra di Lavoro*, u podstawy góry *Lucno*, znajduje się źródło wody mineralnej, gdzie z powodu wielkiej obfitości gazu, jaki się z niego wydobywa, woda w niém wrzeć się zdaje, i dla tego *Caldarelle* jest nazwaną. Woda jest czystą i przezroczystą, wydaje wiele bąblów gazowych, ma smak i zapach atramentowy. Podług

rozbioru, przez **La Pira** zrobionego, okazało się, że funt tej wody, zawiera w sobie: kwasu węglowego cali sześciennych 14, chlorku wapniaku gran 2, węglanu wapna $\frac{1}{2}$, węglanu żelaza $1\frac{1}{2}$. Używana jest wewnątrz: w stwardnieniu trzewów brzusznych w osłabioném trawieniu, w biegunce zadawnionój, w chorobach po długo trwających gorączkach przepuszczających pozostałych, w zatrzymanym odpływie miesięcznym, w białych upławach, w hemoroidach i w chorobach dróg moczowych; i zewnątrz, w postaci kąpiei, enem, wstrzykiwań, w rozmaitych osłabieniach.

Telese (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Terra di Lavoro*, w powiecie *Caserta*, znajduje się źródło wody siarczanój, która podług rozbioru, zrobionego przez **de Vito i de Falco**, okazało, że zawiera w sobie w zbytku: kwas węglowy i gaz wodoro-dno-siarkowy, węglan wapna w wielkiej ilości, a także siarkan wapna i glinkę. Wody te, uważane są za wzmacniające i pędzące urynę, i używane są wewnątrz: w osłabioném trawieniu, w białaczce, skorbutcie, w cierpieniach z kamieni pochodzących, i zewnątrz w postaci kąpiei, po połowie z wodą zwyczajną: w zapaleniu oczu, w reumatyzmach, świerzbie świeżej, w nabrzmieniu stawów, i w chorobie syfilitycznej.

Tito (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Basilicata*, w powiecie *Potenza*, znajduje się kilka źródeł wody siarczanój i żelaznej, i używane są: w stwardnieniu wątroby, w osłabioném trawieniu, w białych upławach i w skrofułach.

Tolve (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Basilicata*, wypływa źródło wody mineralnej, zwane *Fontana nuova*, która od mieszkańców, w celu rozwolnienia żołądka jest używana; ma zawierać w sobie siarkan magnezyi i kwas węglowy.

Torella (acqua di), w powiecie *S. Angelo dei Lombardi*, w miejscu zwaném *Isca piana*, znajduje się obfite źródło wody siarczanéj.

Torricella (acqua di), w miejscu tém, w powiecie *Teramo*, znajduje się źródło wody siarczanéj, mające zapach żywicy ziemnej i smak nieprzyjemny.

Tortoreto (acqua di), w miejscu tém, w powiecie *Teramo*, wypływa strumień wody mineralnej, która ma zapach, bardziej ammoniakalny, niżeli siarczany.

Trani (acqua di), w powiecie *Barletta*, w prowincyi *Bari*, wypływa źródło wody mineralnej, która *Acqua di Christo* jest nazywana. Woda ta, jest czystą i przezroczystą, bez zapachu, smak ma słonawy, trochę nieprzyjemny. Podług rozbioru, zrobionego przez **Gallotta**, woda ta, ma zawierać w sobie: chlorek sodu, chlorek magnezynu w wielkiej ilości, siarkan magnezyi, sody i potażu, saletran potażu i sody i krzemionkę. Używana jest wewnątrznie: w początkowém stwardnieniu wątroby i śledziony, w nieregularném odbywaniu się czyszczeń miesięcznych, w białaczce, w bólach nerek i w piasku w urynie; zewnątrznie używa się: w ranach zadawnionych, w nabrzmieniach stawów, w psuciu się kości, w zapaleniu oczu długo trwałém i w puchlinie nóg.

Triflisco (acqua di), w miejscu tém, w powiecie *Caserta*, w prowincyi *Terra di Lavoro*, znajdują się cztery obfite źródła, blisko siebie położone, z których trzy pierwsze, mocno są mineralizowane; ze źródła jednego, woda spływa do naczynia, na ten cel zrobionego, z kąd do użytku jest brana; woda ta, jest czystą i przezroczystą, ma w sobie wiele gazu, który w kształcie bąblów z niej się wydobywa, bez zapachu, smak ma szczypiący, kwaskowaty, temperaturę + 15° Reaumura. Podług rozbioru, zrobionego przez **La Pira**, woda ta, ma zawierać w sobie kwas węglowy, chlorek wapniaku, saletran wapna i magnezyi i krzemionkę. Używana jest w chorobach nerek i pęcherza urynowego, w zatkanii gruczołów, w stwardnieniu trzewów i w liszajach.

Trigento (acque di), w prowincyi *Molise*, na płaszczyźnie zwanéj *Vallo del Solfo*, wypływa źródło wody siarczanéj, która zwalnia żołądek, pędzi urynę i przeciwko świerzbie jest używaną.

Tronto (acque di), w prowincyi *Abruzzo ulteriore 1mo*, niedaleko rzeki *Tronto*, znajduje się kilka źródeł siarczanych, niektóre z nich, jak *Acqua Santa*, były w wielkiem poważaniu w starożytności; oprócz tego, spostrzegają się jeszcze źródła mineralne w *Calvano*, *Cellino*, i w *Penna Sant' Andrea*.

Vadisco (acqua di), w powiecie *Lecce*, na brzegu *Vadisco*, u stopy skały, wypływa źródło wody mineralnej, wydające zapach gazu wodorodno-siarkowego, lecz z powodu swojego niskiego położenia, prawie zawsze wodą jest przykryte.

Valentino (acque di), w miejscu tém, w powiecie *Chieti*, w prowincyi *Abruzzo ulteriore*, znajdują się dwa źródła wody siarczanéj.

Valva (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Principato citeriore*, znajduje się źródło wody mineralnéj, mało używane, i nierozłożone.

Venafro (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Terra di Lavoro*, znajduje się źródło wody mineralnéj, nierozłożone.

Versino (acqua di), w powiecie *Cotrone*, w prowincyi *Calabria ulteriore* 2do, w miejscu zwaném, *Varco di Mazza*, znajduje się źródło wody siarczanéj, która skutecznie w chorobach skóry jest używaną.

Vico (acqua di), w prowincyi *Capitanata*, w miejscu zwaném *Umba*, znajduje się kilka źródeł wód mineralnych, lecz własności ich nie są wiadome.

Vietri (acque di), w prowincyi *Basilicata*, w powiecie *Petenza*, nad brzegiem rzeki *Melandro*, znajduje się pięć lub sześć źródeł, siarczano-słonnych, które podług rozbioru, zrobionego przez **Stasio**, zawierają w sobie: gaz wodorodno-siarkowy, sól morską, węglan sody, magnezyi i wapna. Używane są przez mieszkańców wewnątrznie i zewnątrznie: w cierpieniach macicznych, w chorobach skóry i w ranach.

Vignola (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Basilicata*, spostrzega się kilka źródeł żelaznych, które bardzo skutecznie, w osłabioném trawieniu używają się; nierozłożone.

Villamaina (acqua di), w prowincyi *Principato ulteriore*, wody te są najstawniejsze i pod imieniem *Acque di S. Teodoro*, są znane, do których corocznie znaczna liczba osób uczęszcza. Podług rozbioru, przez **Macchia** zrobionego, okazało się, że woda ta zawiera w sobie: gaz wodorodno-siarkowy, kwas węglowy, dwuwęglan wapna, magnezji, sody, siarkan sody i wapna, ślady krzemionki i istoty organicznej, a także ślady bromu. O tysiąc kroków od miejsca tego, wypływa źródło wody siarczanej, która się używa do picia.

Vinchiaturo (acqua di), w prowincyi *Molise*, w miejscu zwaném *Cardarella*, wypływa źródło wody mineralnej, która ma mieć własność pędzenia uryny, i używaną jest wewnątrznie i zewnątrznie w chorobach skóry; nierozłożona.

Volturara (acqua di), w miejscu tém, w prowincyi *Capitanata*, znajduje się kilka źródeł siarczanych, które używane są skutecznie: w liszajach i chorobie syfilitycznej.

Vullo (acqua del), w powiecie *Piedimonte*, w prowincyi *Terra di Lavoro*, znajduje się małe jeziorko, zwane *Vullo*, z którego wydobywa się gaz duszący, tak, że wedle świadectwa **La Pira**, zabija ptaki i zwierzęta, które pić wodę tam przychodzą.

Zagarise (acqua di), w prowincyi *Calabria ulteriore 2do*, znajdują się trzy źródła mineralne, jedno w miejscu zwaném *Cerasito*, zawiera siarkę i ałun, i przepisuje się w postaci kąpieli, w chorobach skóry,

drugie znajduje się w *Castoro*, zawiera w sobie siar-
kan sody i używa się jako przyspieszająca wypróżnienie
żołądka; trzecie jest w miejscu zwanem *Cella*, ma za-
wierać w sobie alun.

PAŃSTWO KOŚCIELNE.

Znaczna część Włoch, przez które przechodzą góry Apenińskie, zajmuje Państwo Kościelne; tak w tej części tych gór, równie jak i w innych, znajduje się wielka obfitość źródeł mineralnych, lecz te albo są nierozłożone, albo nie opisane, a tém samém, mieszkańcom tylko tej okolicy, w której się znajdują, są znajome. — Rzym, ta niegdyś stolica, znajomego wówczas świata, miał w tak wielkiem użyciu kąpiele, i tak wspaniałe na ten przedmiot, pobudował gmachy, że ruiny tych zakładów, znane pod nazwiskiem: *Term Agryppy, Carakali, Diokleciana, Nerona, Trajana i Tytusa*, zadziwiają i zadziwiać będą późną potomność. W domach tych, oprócz miejsc, do kąpiei wspólnych przeznaczonych, były jeszcze łazienki, dla osób pojedynczych, a nadto, były w nich salony, które mieściły

w sobie bibliotekę, galeryę obrazów, zbiory rzeźb, i ozdobione były mozaiką i tém wszystkiém, co tylko rzeźba i malarstwo najpiękniejszego wydać mogły; miejsca te, oprócz właściwego użytku, były miejscem zebrania i zabawy publiczności rzymskiej; dzisiaj łazienki mierne, do kąpeli zwyczajnych, widzieć można w tém mieście, a bardzo w niewielu miejscach, są urządzone zakłady, przy źródłach wód mineralnych.

Do używanych wód mineralnych, w tém kraju, należą źródła, będące w samym Rzymie, znane pod nazwiskiem *Acqua Santa* i *Acqua Acetasa*, i źródła wód mineralnych, będące na prowincyi, zwane *Acque Albule Tiburtine*, *Acque termali di Civita vecchia*, *Acqua acidulo Ferginosa di Tolfa*, *Acque della Porreta* i *Acqua di Nocera*.

ACQUA SANTA.

Położenie. Źródło to, znajduje się o pół mili od Rzymu, w stronie wschodniej pagórka, który był Nimfie Egeryi poświęcony, gdzie zakład do brania kąpeli, jest teraz urządzonym. Dr **Aleksander Petronius**, żyjący w Rzymie, około roku 1543, pierwszy o tej wodzie wspomina

później **Andrea Bacci** (1), **Valla** (2) i **Moretti**, o skutkach tej wody pisali.

Własności fizyczne. Woda ta, jest zupełnie czystą i przezroczystą, smak ma słabo kwaskowaty, zapach żaden. Temperaturę + 11° Reaumura, ciężar gatunkowy 1,0025.

Własności chemiczne. Według rozbioru, przez prof. **Morichini** (3) zrobionego, okazało się, że funt jeden tej wody, zawiera w sobie:

Kwasu węglowego cali sześciennych 6

Powietrza atmosferycznego „ 0,50

Chlorku sodu gran 1,29

„ wapniaku „ 0,24

„ magnezyuu 0,06

Węglanu sody „ 0,18

„ magnezyi 0,12

„ wapna „ 1,86

Krzemianu żelaza „ 0,24

3,99

Własności lekarskie. Woda ta, używa się w takich wypadkach, gdzie potrzeba działać umiarkowanie, z przyczyny obecnego stanu za-

(1) De termis.

(2) Guida all'acqua Santa.

(3) Notizie sopra le acque acidole adoperate in Roma. Roma, 1833.

drażnienia, lub słabości organów trawienia, albo też przy podniesionej drażliwości systemu nerwowego, co często bardzo przytrafia się, w chorobach dróg moczowych i błon szlamowatych, i dla tego, zalecaną jest bardzo: w cierpieniach pochodzących z kamienia moczowego, albo też w obecności piasku, w pęcherzu moczowym (1), w zadawnionych tryprach, nadto w chorobach skóry, jako to: w liszajach, w świerzbie upartej i w jęczmieniach zadawnionych; oprócz tego, używaną była z dobrym skutkiem, w zatkaniach gruczołów brzuchowych, jak wątroby i śledziony, oraz w skłonności do skorbutu i w słabym trawieniu.

Sposób użycia. Używa się wewnątrz, pijąc od 4 do 6 kubków dziennie i zewnątrz w postaci kąpieli zwyczajnych i nastroikowanych.

(1) Skuteczność tych wód, w cierpieniach wymienionych, bardziej jeszcze ustaloną została, kiedy Papież Aleksander VII, przed wyniesieniem swym na stolicę Apostolską, miał operowanym sobie kamień moczowy, i po wykonanej operacji, cierpiał jeszcze długi czas, z powodu oddawania z moczem piasku i małych kamyczków, od których to cierpień, przez użycie tej wody, zupełnie uleczony został, (vide Morichini Notizia sopra le acque acidole adoperate in Roma, 1833, pag. 14).

Miesiąc czerwiec, lipiec, sierpień i wrzesień, jest porą zwyczajną, do leczenia się temi wodami.

ACQUA ACETOSA.

Położenie. O pół mili od Rzymu, za bramą miasta, zwaną *Porta del Popolo*, nad brzegiem rzeki *Tybru*, niedaleko miasta, zwanego *Ponte Milvio*, znajduje się źródło wody mineralnej, które w wieku XVI, jako skuteczne w wielu chorobach, przez **Andrea Bacci** (1), było wspomnioném.

Własności fizyczne. Woda ta, jest czystą i przezroczystą, smak ma kwaśno słony, zapach żaden, temperaturę $+ 13^{\circ}$ Reaum., ciężar gatunkowy 1,0069.

Własności chemiczne. Rozbiór pierwszy téj wody, zrobionym był przez **Girolomo Lapi** (2), potem **Dr Massini**, następnie **Giovanni Tivaldo** w roku 1782, a ostatecznie **Morichini** (3), wodę tę rozłożył i okazał, że jeden funt téj wody, zawiera w sobie :

(1) De termis.

(2) Dissertazione Epistolare nel 1754.

(3) Notizia sopra le acque acidule adoperate in Roma 1833. r.

Kwasu węglowego cali sześciennych	16
Powietrza atmosferycznego „	0,50
Chlorku sodu gran	9,44
„ wapniaku „	0,40
„ magnezyzu „	0,08
Siarkanu sody „	1,57
„ magnezji „	0,71
„ wapna „	0,08
Węglanu sody „	0,80
„ magnezji „	0,16
„ wapna „	5,44
Krzemianu żelaza „	0,08
	<hr/>
	18,76

Własności lekarskie. Z powodu znacznej ilości kwasu węglowego, woda ta, jest zalecaną: w złém trawieniu, pochodzącém z wielkiej obfitości szlamu, w stanie zwanym *Lemo phlegmasia*, w białaczce, w zatwardzeniu gruczołów lymfaticznych, w skrofułach, w guzach artrytycznych, jak również w cierpieniach dróg moczowych; D' **Mora**, zalecał wodę tę, przeciw tasiemcowi.

Sposób użycia. Używa się wewnątrz, pijąc od 3 do 6 kubków dziennie, ażeby mieć przynajmniej dwa razy dziennie, wypróżnienie żołądka, i zewnątrz, w postaci kąpieeli zwyczajnych i nastrzykiwanych; lecz woda na kąpiele używa-

na, nie powinna być grząną, boby straciła wolny kwas węglowy, w niej zawarty, lecz trzeba, ażeby do niej, woda gorąca była domieszana. Zakładu żadnego, tak do brania kąpieli, jak i do picia wód, przy źródle tém, nie ma.

ACQUE ALBULE TIBURTINE.

Pomiędzy *Rzymem* a *Tivoli*, znajduje się niewielkie jezioro, zwane *Lago Solfatara*, zawierające w sobie wodę mineralną, nazywającą się *Acqua Albula Solfurea* albo *Acqua Tiburtina*. Zbliżając się do tego jeziora, z daleka jeszcze, czuć można zapach siarki, pochodzący od gazu wodorodno-siarkowego, wydzielającego się obficie z tej wody, który to zapach, był powodem, nadania źródłom tym, nazwiska wód siarczanych. Woda ta, ma własność taką, że wrzucone do niej drzewo, nasiona, liście i całe rośliny, w krótkim bardzo czasie, pokrywają się powłoką wapienną i siarczaną, która z czasem twardnieje. W starożytności, jezioro to, miało na sobie dużo wysp pływających, pokrytych roślinami zupełnie zielonemi, wyspy te, jak się domyślać należy, powstały z rozmaitych nasion roślin, nad brzegiem jeziora rosnących, które zaniezione pędem wiatru, do tej wody, pokrywały się

istotą wapienną, a sklejjąc się następnie jedne z drugimi, tworzyły massy, w których skutkiem kwasu węglowego, obficie w wodzie téj znajdującego się, utworzona czynna wegetacya, dała początek tym wyspom, które z czasem, do znacznej wzrosły wielkości i były w liczbie 16. Dr **Capello** zwiedzając to jezioro w roku 1814, w towarzystwie D^{ra} **Jos. Frank**, widział jeszcze wysp tych 14 (1), a w roku 1848, gdy zwiedzałem te wody, żadnej już z wysp wspomnianych nie było, i wnosić należy, że ta sama materya wapienna, która służyła do ich utworzenia, posłużyła także do ich zniszczenia, przymocowując je do brzegu jeziora, którego powierzchnię, tém samém znacznie zmniejszyła; z jeziora tego, kanałem umyślnie na ten cel zrobionym, spływa woda ta, do rzeki zwanéj *Anion* albo *Teverone*, która o ćwierć mili od *Lago Solfatara*, jest odległą. Nad brzegiem tego jeziora, widzieć można, ruiny starożytnéj budowli, która zawierała w sobie kąpiele, zwane *Terme d'Agrippa*. Podług podań historyków, zakład ten, miał być z wielkim bardzo przepychem postawionym,

(1) Giornale Arcadico di Sienze lettere ed Arti-Roma, 1839. Vol. 240, pag. 272.

oprócz znacznej ilości łazienek pojedynczych, w tym zakładzie będących, miała być tam jedna wanna wspólna, w której tysiąc osób, jednocześnie kąpiel brać mogło (1). August Cesarz, który otrzymał u tych wód zdrowie. (z porady swego lekarza, zwanego **Antonius Musa**, któremu statuetkę, w kościele Eskulapa wystawił) (2) miał być pierwszym założycielem tych kąpiel, które z powodu swjej skuteczności, uważane były za źródła święte, i bogini *Egea*, córce Eskulapa, (której posąg, w muzeum Klementyńskim w Rzymie, widzieć można), poświęcone były (3), w gruzach tych kąpiel, oprócz rozmaitych napisów, znajdowano jeszcze kosztowne marmury,

(1) l. c. Vol. 173. pag 57.

(2) l. c. pag. 267. vol. 240.

(3) W gruzach tych, znalezione były rozmaite napisy, umieszczone dzisiaj w muzeum Watykańskim, które o prawdzie podań tych mówią; z pomiędzy wielu innych, niektóre z tych napisów, mające związek z przywiedzionem podaniem, dołączam:

1.	2.	3.
ADAQVAS ALBYLAS	AQVIS ALBYLIS	PROCVIVS SACERDOS
CAESAR	SANCTISSIMIS	M. D. M. IGIE. SAC.
AVGVSTVS	VLPIA ATHNAIS	ADAQVAS ALBULAS
EX S. C.	M. VLPIL AVG.	D. D.
..... P. CCXL.	LIB. AB. EPISTV-	
	LIS. VX.	
	D. D.	

rozmaitej wielkości kolumny, z pomiędzy których, dwie kolumny, z marmuru zwanego *Vert Antique*, jawnie mówią o przeszłej świetności tego miejsca ⁽¹⁾, ze starożytnych pisarzy, **Strabon** ⁽²⁾, **Pliniusz** ⁽³⁾, **Seneca** ⁽⁴⁾, **Vitruvius** ⁽⁵⁾, **Silius Italicus** ⁽⁶⁾ i **Galenus** ⁽⁷⁾, wspominają o skuteczności tych wód, w rozmaitych chorobach; w późniejszym czasie, Dr **Andrea Bacci**, który mieszkał w *Tivoli*, a potem był lekarzem **Syxtusa V.**, działanie tych wód opisał ⁽⁸⁾, a nareszcie prof. **Agostino Capello**, Radca uajwyższy lekarski w Rzymie, wody te rozłożył i opis tak skuteczności, jako też sposobu ich używania, drukiem ogłosił ⁽⁹⁾.

(1) Cabral e del Re pag. 64.

(2) W księdze V pisze, że na równinie, gdzie płynie rzeka Anion, są wody zimne, zwane Albule, skuteczne na wiele chorób.

(3) Lib. XXXI. Cap. 2. mówi, że są w bliskości Rzymu wody, zwane Albule, które leczą rany.

(4) Quest. Natur.

(5) Lib. VIII.

(6) Lib. XII. nazywa wody te siarczanemi, i że w znacznej odległości, zapach slarki czuć można.

(7) Lib. I. Cap. I.

(8) Discorso delle acque bagni di Cesare Augusto a Tivoli. Roma, 1563.

Położenie. *Acque Albule*, znajdują się przy drodze, zwaną *Via Tiburtina*, w odległości trzech mil od Rzymu i jednej mili od miasteczka *Tivoli*, gdzie formują jezioro, zwane *Lago Solfatara*.

Własności fizyczne. Woda ta, jest koloru błękitnego, smak ma kwaskowaty, zapach mocny, gazu wodorodno-siarkowego, temperaturę + 18° Reaumura, wtedy, gdy powietrza atmosferycznego była + 19; ciężar gatunkowy, ma to co większy od wody destylowanej.

Własności chemiczne. Pierwszy raz, woda ta rozebraną została, przez **Nollet** w roku 1750, później przez **Marcas** w roku 1758, następnie przez **Cadet** i **Fougeroux** w Paryżu, w r. 1770, a ostatni jej rozbiór, przez prof. **Capello** i **Peretti**, oraz D^{ra} **Trompeo**, nadwornego lekarza Maryi Krystyny, Królowej Sardyńskiej w r. 1839 zrobiony, okazał, że w dwóch funtach tej wody, znajduje się :

Kwasu węglowego, ilość odpowiadająca obfitości wody,
Gazu wodorodno-siarkowego ślady.

Węglanu wapna gran 20

Siarkanu wapna „ 12

(*) Giornale Arcadico. Roma, anno 1837 — 1839 i 1840.

Chlorku wapniaku, magnezy- nu i istoty roślinno-zwie- rzęcej	gran	2
Krzemianu żelaza	„	1
Straty	„	3

 38

Własności lekarskie. Wody te, należą do klasy wód kwaśno-siarczanych, zimnych; zalecają się w chorobach skóry, zepsuciu soków, w krostach wpędzonych do wewnątrz, w liszajach zardawnionych, w chorobach nerek i pęcherza moczowego, w osłabieniu ogólnym, w białaczce, w białych upławach. Prof. **Monti**, używał je z dobrym skutkiem: w kachexii skrofulicznej, rachitycznej, hemoroidalnej i artrytycznej, oraz przy oddawaniu piasku z uryną i w chronicznym zadrażnieniu kanału oddechowego.

Sposób użycia. Używają się wewnętrznie, pijąc po jednym kubku z rana, powiększając ilość, stosownie do konstytucji chorego, i przedłużając użycie, przynajmniej przez dni 40 i zewnętrznie w postaci kąpieeli, przy robieniu których, woda mineralna, nie powinna być ogrzewana. Nadto, kąpiele szlamowate z tej wody, używają się w zastarzałych i upartych reumatyzmach. Nie ma żadnego zakładu nad brzegiem

jeziora, ani do pomieszczenia chorych, ani do brania kąpiel, i osoby leczące się temi wodami, muszą mieszkać w *Tivoli*, dokąd woda na kąpiele jest przywożoną.

ACQUE TERMALI DI CIVITA VECCHIA.

W starożytnej Tuskiej (Tuscja), pomiędzy górami *Falisci* i *Cimini*, niedaleko od morza (mare Tireno), znajduje się wiele źródeł mineralnych, po większej części gorących, które podług **Strabona**, znane już były w starożytności (1). Źródła te, nazywane dawniej były *Terme Taurine* (2), z powodu tego, że niedaleko tych źródeł, znajdowało się miasteczko, zwane *Tauriana* (3). Za czasów Trajana, był tam duży zakład, do brania kąpiel, który około roku 830 ery chrześcijańskiej, przez Saracenów zniszczony, ruiny tylko z przeszłej swojej wielkości pozostawił (4).

(1) In Geogr. Lib. 2. Tuscia quoque ubi Romae est propinquior, ubertatem calidarum habet aquarum, nec minus abundat quam Bojæ, quæ, reliquas omnes notabile præcellunt.

(2) Plin. Hist. Natural. Lib. 3. Cap. 5.

(3) Divi Gregor. Magni Dial. Lib. IV. Cap. 55.

(4) Torraca, delle terme Taurine pars I. art. 2. Roma 1761.

Do używanych źródeł, tam będących, należą: *Acqua delle Terme*, która znajduje się w tém miejscu, gdzie był zakład starożytnych kąpiel- i *Acqua della Ficoncella*, niżej cokolwiek w nie- wielkiej odległości wypływa, i dla tego, że przy ni- em, rośnie drzewo figowe dzikie, nadano mu to nazwisko. A ponieważ własności tak fizy- czne, jak i chemiczne, obu tych źródeł są jedno- stajne i tylko *Acqua della Ficoncella* jest mo- niejszą, przeto razem oba te źródła, mogą być opisane.

Położenie. Źródła te, znajdują się blisko o milę od *Civita vecchia*, i żadnego zakładu ani do brania kąpeli, ani do pomieszczenia chorych, przy sobie nie mają.

Własności fizyczne. Woda ta, jest czystą i przezroczystą, ma smak słony, bez zapachu, temperaturę $+ 45^{\circ}$ Reaumura, ciężar gatunko- wy 1,0265.

Własności chemiczne. Według rozbioru, zro- bionego przez prof. **Morichini** ⁽¹⁾ i **Alexandro Conti**, okazało się, że pięć funtów tej wody, zawierają :

(1) Le acque termali di Civita Vecchia. Roma, 1821.

Kwasu węglowego cali sześciennych	0,65
Gazu wodorodno-siarkowego „	0,64
Kwasorodu „	0,33
Chlorku wapniaku gran	4
„ sodu „	16
Siarkanu sody „	19
„ magnezyi „	15
„ wapna „	5
Węgłanu wapna „	36
Krzemianu żelaza „	3
Straty „	2

100

Własności lekarskie. Wody te, należą do wód gorących, siarczano-słonych; zalecają się w starzających reumatyzmach, liszajach, artrytyzmach, ranach zadawnionych, w sztywności członków, w nabrzmiałościach kości, w zatwardnieniach wątroby i śledziony, w cierpieniach pęcherza urynowego, i przy oddawaniu piasku z uryną.

Sposób użycia. Używają się wewnątrznie, pijąc od dwóch, do pięciu kubków dziennie, i zewnętrznie, w postaci kąpeli zwyczajnych. Kąpiele szlamowe, z wody tej robione, skutecznymi okazały się bardzo, w nabrzmiałości stawów artrytycznej.

ACQUA ACIDULO FERUGINOSA

Położenie. O milę od miejsca wyżej opisanego, w górach *Tolfa*, sławnych przez kopalnię ałunu, w miejscu zwaném *Campaccio*, niedaleko drogi, prowadzącej od mostu, zwanego *Bernascone*, wypływa źródło wody mineralnej, z wielkiej grotty, której dno osadem wapiennym i ochrą jest pokryte.

Własności fizyczne. Woda ta, jest zupełnie czystą i przezroczystą, smak ma kwaśny, trochę ściągający, przyjemny, bez zapachu; z powodu wydobywającego się ciągle, gazu kwasu węglowego, zdaje się gotować, i jeżeli postoi dłużej w szklance, gaz ten, w postaci bąblów, na ścianach szklanki uczepia się; temperatura wody tej, jest + 12° Reaumura, w ten czas, kiedy powietrza atmosferycznego + 17°; ciężar gąnkowy jest 1,0023.

Własności chemiczne. Podług rozbioru, w roku 1827, przez prof. *Carpi* (1) zrobionego, okazało się, że jeden funt tej wody, zawiera w sobie:

(1) Lettera sopra usi acqua minerale Acidulo Ferruginosa scoperta nella vicinanze della Tolfa. Romá, 1828.

Kwasu węglowego wolnego cali sześć.		13,4650
Kwasorodu	„	0,0690
Saletrorodu	„	0,2761
Chlorku sodu	gran	2,2004
„ magnezyu	„	0,0234
Siarkanu magnezyi	„	1,3300
Węglanu wapna	„	7,2000
„ żelaza	„	0,5254
Glinki	„	0,2000
Krzemianu żelaza	„	0,0800
		<hr/>
		11,5592

Własności lekarskie. Zaleca się w stwardnieniu trzewów brzusznych, wątroby, śledziony, a szczególnie w zatkanii gruczołów kreskowych; a także używaną była w białaczce, w białych upławach, i w słabém trawieniu.

Sposób użycia. Używa się wewnątrznie, pijąc dziennie od 3 do 6 kubków i zewnątrznie, w postaci wstrzykiwań.

ACQUE DELLA PORRETA.

Położenie. Ośm mil od miasta *Bolonii*, w miejscu tém, gdzie strumień *Rio* wpada do rzeki *Reno*, pomiędzy zagięciami góry, zwanéj *Monte Porretano*, wypływa ośm źródeł mineralnych, zwanych 1) *Acque del Leone*, 2) *Acqua delle Don-*

zelle, 3) *Acqua della porretta vecchia*, 4) *Acqua della Puzzola*, 5) *Acqua dei Bovi*, 6) *Acqua di Marte*, 7) *Acque reale* i 8) *Acqua della Tromba*, przy których urządzone są zakłady, do brania kąpieli, a które to źródła, od dawna już, w celu lekarskim były używane.

Własności fizyczne, u wszystkich źródeł, prawie są te same, stopień tylko temperatury, jest w nich różnym; *Acqua del Leone*, jest czystą i przezroczystą, ma zapach słaby, gazu wodorodno-siarkowego, smak wyraźny słony i trochę gorzkawy, temperaturę $+ 28^{\circ}$ Reaum.; *Acqua delle Donzelle* jest czystą zupełnie i przezroczystą, ma zapach wyraźny, gazu wodorodno-siarkowego, smak słono-gorzkawy, przykry, temperaturę $+ 26^{\circ}$ Reaumura. *Acqua della Porretta vecchia*, jest czystą i przezroczystą, ma zapach mocny gazu wodorodno-siarkowego, smak trochę słony, lecz bardzo nieprzyjemny, siarkowy, temperaturę $+ 28^{\circ}$ Reaumura. *Acqua della Puzzola*, ma smak i zapach, podobny do poprzedzającej, temperaturę $+ 22^{\circ}$ Reaumura. *Acqua dei Bovi*, jest przezroczystą, chociaż białe kosmki, w niej pływające, spostrzedz można, zapach ma słaby, gazu wodorodno-siarkowego, smak słony, przykry, trochę siarkowy, tempe-

raturę $+ 29^{\circ}$ Reaumura. *Acqua di Marte*, jest czystą i przezroczystą, ma słaby zapach, gazu wodorodno-siarkowego, smak słony, przykry, cokolwiek siarkowy, temperaturę $+ 31^{\circ}$ Reaumura. *Acqua Reale*, jest także czystą i przezroczystą, ma zapach zaledwie czuć się dający, gazu wodorodno siarkowego, smak słony, przykry, temperaturę $+ 30^{\circ}$ Reaumura. *Acqua della Tromba*, podobną jest zapewne do poprzedzającej, tylko ma temperaturę $+ 28^{\circ}$ Reaumura.

Własności chemiczne. Podług rozbioru, zrobionego przez prof. Sgarzi ⁽¹⁾, okazało się, że 100 uncyi téj wody, zawierają w sobie:

(1) Analisi dell'acqua minerale della Porretta. 1838.

Gazu wodorodno siarkowego cali sześć.

„ kwasu węglowego „
„ wodorodno-węglowego „

Chlorku sodu gran

Jodku sodu „

Węglanu sody „

„ wapna „

„ magnezyi „

„ żelaza „

Glinki „

Kwasu krzemowego „

Istoty niby organicznej „

Acqua del Leone	Acqua delle Donzelle	Acqua della Porreta vecchia	Acqua della Puzzolla	Acqua dei Bovi	Acqua di Marte	Acqua Reale	Acqua della Tromba
1,7	2,3	2,4	2,4	0,8	1,3	1,5	1,3
0,6	0,8	1,1	0,5	0,9	0,8	1,1	1,1
1,3	1,3	0,4	1,0	5,8	2,4	2,3	2,5
480,80	398,40	140,80	166,40	432,80	376,00	377,60	377,60
005,60	002,40	001,60		l	a	d	y
016,47	020,23	022,24	006,95	033,60	052,00	030,40	020,80
002,40	007,19	—	001,60	004,80	008,00	014,40	007,20
004,80	—	003,20	—	—	—	—	—
—	slady	—	—	—	001,60	—	—
002,40	004,00	—	002,40	002,40	001,60	001,60	001,60
—	002,40	—	slady	—	—	—	slady
004,00	004,80	001,60	001,60	003,20	002,56	001,60	003,20

Własności lekarskie. Działanie wszystkich źródeł, prawie jest jednostajne, z małym tylko wyjątkiem, co do indywidualności chorego. Zalecane są w artrytyzmie, w reumatyzmach, w chorobach skóry, w paraliżach, w stwardnieniu trzewów brzusznych, w stwardnieniu macicy i gruczołów kreskowych, w zatrzymanych odpływach habitualnych, i we wszystkich chorobach, na tle syfilitycznym będących.

Sposób użycia. *Acqua del Leone, delle Donzelle, della Porretta vecchia i della Puzzola*, używają się wewnątrznie, od 4 do 8 kubków dziennie, i zewnątrznie, w postaci kąpieli zwyczajnych; woda zaś, zwana *Acqua dei Bovi, di Marte, Reale i della Tromba*, w postaci tylko kąpieli zwyczajnych są przepisywane.

ACQUA DI NOCERA.

W prowincyi *Foligno*, o pół mili od miasta *Nocera*, a pięć mil od *Foligno*, znajduje się źródło wód mineralnych, zimnych, z którego woda od kilku wieków, w celu lekarskim jest używaną. **Bernardo da Spoletti** i **Bernardo Venanzio da Corinaldo**, lekarze mieszkający w mieście *Nocera*, pierwszy w r. 1510, a drugi w ro-

ku 1591, pierwsi o skuteczności tych wód pisali; i rękopism ten, w archiwum miasta *Nocery*, widzieć można. W połowie przeszłego wieku **D' Piombi**, a później **Lorenzo Massini**, lekarz sławny w Rzymie, pisali o tych wodach ⁽¹⁾, a następnie **Morichini**, prof. chemii w Rzymie, rozbiór tych wód zrobił, i sposób ich użycia drukiem ogłosił ⁽²⁾. Skuteczność tych wód, w wielu bardzo chorobach; położenie ich, w bliskości miast, zdrowe powietrze, wygodne zakłady, służyące tak do pomieszczenia chorych, jako też i do brania kąpeli, są powodem, że źródła te, są licznie uczęszczane, przez osoby, które już dla brania wód, już dla korzystania ze zdrowego miejsca, całe lato tam spędzają.

Położenie. U stopy niewielkiej grotty, stanowiącej odnogę gór Apenińskich, wypływa to źródło, i w miejscu tém, jest urządzony zakład, do brania kąpeli, galerye kryte do przechadzki, i wygodne domy do pomieszczenia chorych.

Własności fizyczne. Woda ta, jest nadzwyczajnie czystą i przezroczystą, bez smaku, lecz

(1) Sull'acqua salubre e bagni di Nocera.

(2) Saggio medico Chimico sopra l'acqua di Nocera. Roma, 1807.

czucie zimna i jakby szczypania w ustach sprawia; bez zapachu, zamknięta dobrze w naczyniu, stać może lat kilkanaście, bez zepsucia się (1), temperatura jej, jest $+ 9^{\circ}$ Reaum., w jakiegokolwiek bądź porze roku, o czém **Humboldt** i **Gay Lussac**, na miejscu się przekonali. Zawiera w sobie znaczną ilość gazu i dla tego, świeża jest lżejszą, od wody destylowanej, ciężar bowiem jej gatunkowy, jest 0,9996; jeżeli będzie w naczyniu szklanném trzymaną, przez czas niejaki, na ścianach naczynia, osiada mnóstwo bąbli gazowych, koloru srebrzystego.

Własności chemiczne. Według rozbioru, zrobionego przez prof. **Marichini** (2), okazało się, że w jednym funcie téj wody, znajduje się:

Kwasu węglowego wolnego cali sześć.	0,2
Kwasorodu	„ 0,5
Saletrorodu	„ 1
Węglanu wapna	gran 1,15776
„ magnezyi	„ 0,13824
Chlorku wapniaku i magnezynu	0,06912
Glinki	„ 0,27648

(1) Lancisi, de nox. pal. efluv. Cap. XVI.

(2) Saggio medico Chimico sopra l'acqua di Nocera, Roma, 1807.

Kwasu krzemowego	„	0,06912
Niedokwasu żelaza	„	0,01728
		<hr/>
		1,72800

Własności lekarskie. Zaleca się w chorobach skórnych, szczególnie w liszajach zadawnionych, świerzbie, jęczmieniach zastarzałych, nadto codzienne doświadczenia przekonywają, że krwotoki asteniczne, biegunki krwawe, katar pęcherza urynowego, białe upławy, tryprzy zadawnione, leczą się bardzo dobrze i w krótkim czasie, przy użyciu tej wody. Zalecane są jeszcze: w kacheksyi skorbutycznej, reumatyzmie, artrytyzmie, w zatrzymanych lub zmniejszonych ekskrecjach naturalnych, w dysuryi, stranguryi i ischuryi, w zwrzodowaceniach rozmaitego rodzaju, w chorobach z osłabienia, jakiegokolwiek organu, lub systematu pochodzących, w skłonnościach do poronień i z powodu tego, powstałej bezpłodności.

Sposób użycia. Używa się wewnątrznie, od 5 do 8 kubków dziennie, i zewnątrznie, ogrzana do przyzwoitego stopnia, w postaci kąpieli zwyczajnych i nastrzykiwanych, a także w postaci wstrzykiwań, stosownie do rozmaitych chorób.

ZRÓDŁA WÓD MINERALNYCH, W PAŃSTWIE KOSCIELNEM BĘ-
DĄCE, KTÓRE SĄ MNIEJ UŻYWANE, ALBO NIE MAJĄ JESZCZE
DOKŁADNIE ZROBIONEGO ROZBIORU CHEMICZNEGO, SĄ NA-
STĘPUJĄCE:

Colombaia (acqua di), ma temperaturę $+ 14^{\circ}$ R.,
podług **Giuli**, w 16 uncjach téj wody, znajduje się:
siarkanu wapna gran 3,732, — sody 1,599, — żelaza
1,865, — glinki 1,0066 i znaczna ilość gazu wodoro-
dno-siarkowego, kwasu węglowego cali sześć. 4,264.

Civillina (acqua di), odznacza się wielką obfitością
siarkanu żelaza, w której podług **Melandri**, w 16
uncjach wody, znajduje się; siarkanu wapna gran 12,77,
siarkanu niedokwasu 1° żelaza 23,66, i siarkam niedo-
kwasu 2° żelaza 19,10.

Gallo (acqua del), znajduje się ze strony prawej,
drogi prowadzącej z *Ferrary* do *Bolonii*, o dwie mile
od *Ferrary*, niedaleko rzeki *Reno*. Woda w źródle tém
jest czystą i przezroczystą, ma temperaturę $+ 12^{\circ}$
Reaum., jest nazywaną żelazną.

Quartolo (acqua di), o milę od *Faenza*, w miejscu
znaném *Quartolo*, wypływa wiele źródeł wody mineral-
nej, z których znaczniejsze są: *Acqua Salsu*, *Acqua
di San Christoforo* i *Acqua del Olnatello*; podług
Santi, wody te, składają się z węglanu wapna i ma-
gnezji, z chlorku sodu i magnezynu, z siarkanu wapna,
glinki, żelaza i z istoty wyciągowej.

Santo Gemini (acque minerali di), w prowincyi *Spoleto*, w powiecie *Terni*, w miasteczku zwaném *San Gemini*, znajdują się źródła mineralne, które od lat kilku, wprowadzone zostały w użycie; z tych jedno nazywa się *Acqua acidula*. Woda w niem, jest przezroczystą, bez koloru i zapachu, smak ma kwaskowaty, lekko gorzki, temperaturę + 11° Reaumura, ciężar gatunkowy 1,0024. Woda ta, była rozbieraną przez **Sebestiano Purgotti**, prof. chemii w *Perrugia*, i okazało się, że w składzie swoim zawiera: niewielką ilość kwasu węglowego, kwasorod, chlorek magnezynu, sodu, saletran magnezyi, siarkan wapna, magnezyi, sody, węglan wapna i żelaza. Woda ta, zalecaną jest w stwardnieniu trzewów brzusznych i osłabieniu; używa się wewnątrznie, pijąc po 4 lub 6 kubków dziennie. Drugie źródło, w stronie południowej miasta znajdujące się, nazywa się *Acqua epatico Ferruginosa*, woda w niem jest przezroczystą, lecz zostawiona czas niejaki w spokojności, zostawia na dnie osad, koloru szaro-ciemnego, a dłużej będąc wbutelkach zamkniętych trzymaną, pozostawia na dnie osad żółty ochry, ma temperaturę + 24° Reaum. Zawiera w składzie swoim małą ilość węglanów, dosyć znaczną chlorku wapniaku i magnezynu, tudzież siarkanu magnezyi i wapna, a najobficiej gaz wodorodny siarkowy i żelazo. Zapach ma gazu wodorodno-siarkowego; smak gorzkawy, ściągający, metaliczny. Zalecaną jest zewnątrznie, w postaci kąpeli, w chorobach skóry i reumatyzmach zadawnionych. Zakładu żadnego do brańia kąpeli, przy obu tych źródłach niema-

Viterbo (acque di), w okolicy tego miasta, wypływa mnóstwo źródeł mineralnych, które znane były jeszcze Rzymianom, a które podług rozbioru, zrobionego przez **Martelli**, zawierają w sobie: gaz wodorodno-siarkowy, kwas węglowy, węgiel wapna, magnezji i żelaza.

WIELKIE KSIĘSTWO TOSKAŃSKIE.

Wielka obfitość źródeł mineralnych, znajduje się w wielkiem Księstwie Toskańskiem, lecz brak dokładnego rozbioru chemicznego, skarby te natury, bezowocowemi jeszcze, dla dobra ludzkości czyni. Znana jednak uczoneму światu, głęboka nauka i niezmordowana gorliwość D^{ra} **Antonio Targioni Tozzetti** (1) i D^{ra} **Luigi Calamai** (2), profesorów uniwersytetu we Flo-

(1) Profesor chemii technologicznej, botaniki lekarsko-farmaceutycznej, i materji medycznej we Florencyi, członek wielu towarzystw uczonych, tak krajowych, jak i zagranicznych.

(2) Członek rady lekarskiej Florenckiej, członek wielu towarzystw uczonych, dyrektor instytutu wyrobów wojskowych, z którego to instytutu preparata, nietylko

rency i robi nadzieję, że w krótkim czasie, wszystkie używane źródła będą rozłożone i opisy ich szczegółowe, wzbogacą w przedmiocie tym literaturę.

Znaczniejsze źródła, w kraju tym będące, a które po większej części, przez mężów tych, zostały rozłożone i opisane, są następujące:

ACQUA DE' BAGNI DI S. FILIPPO.

Położenie. Przy drodze prowadzącej z *Siena* do *Acqua pendente*, niedaleko *Radicoferani*, w zagłębieniach góry zwaną *Montamiata*, znajduje się mała wioseczka, zwana *S. Filippo*, a w niej dwa źródła wody mineralnej, sławne ze swych skutków w starożytności, *Bagni di S. Filippo* zwane. W miejscach, przez które woda przepływa, zostawia znaczną ilość osadu białego (siarkan wapna), który stopniowo, coraz w większej ilości zbierając się, pokrywa skorupą białą, miejscami otaczając te źródła. Z rozpadlin rozmaitej wielkości, dość często w pokładzie tym natrafiających się, oprócz kwasu węglowego, wydo-

wzbogacają gabineta anatomiczne, wszystkich stolic Europy, ale nadto i do innych części świata, były już sprowadzane.

bywają się jeszcze pary siarczane, z których, osadzająca się siarka, w postaci krystalicznej, na brzegach wzmiankowanych rozpadlina się okazuje. Przy źródłach tych, jest urządzony wygodny zakład, tak do brania rozmaitego rodzaju kąpiele, jak i do pomieszczenia chorych służyący (1).

Własności fizyczne. Woda ta, uważana w szklance, jest koloru opalowego, uważana w masie większej, jak np. w wannie, przedsta-

(1) Oprócz sławy lekarskiej, jaką od dawnego czasu, niezaprzeczenie posiadają, wody te jeszcze i w kunsztach znalazły zastosowanie. D^r De Vegni, właściciel źródeł, uważając, że osad tych wód uformowany, jest dosyć trwałym, w r. 1778 wpadł na myśl, użycia ich do kopiowania rozmaitej wielkości płaskorzeźb (bas-relief) i rodzaj ten rzeźbiarstwa, *Plastica dei tartari* nazwał. Chcąc mieć jakikolwiek przedmiot skopiowanym, robił on najprzód formę z siarki, potem do formy téj, wpuszczał jak najmniejszymi strumieniami wodę, woda ta, prędko się bardzo ulatniając, zostawiała warstwy osadu białego, przybierając stopniowo kształt obrazu, lub posagu, użytego do robienia kopii; następnie osad ten, twardniał mocno, i po odpolerowaniu powierzchni, przybierał zupełnie wejrzenie marmuru białego; przedmioty rozmaite, z osadu tego robione, wystawione na działanie powietrza i wilgoci, nie podpadały żadnej zmianie.

wia kolor zielonawy, jakby wody morskiej; smak ma tłusty, siarkowy, zapach gazu wodorodno-siarkowego, wystawiona na działanie powietrza, pokrywa się błonką białą, która opada na dno, i tworzy osad biały, temperatura jęj, jest + 35° Reaumura.

Własności chemiczne. Podług rozbiur, zrobionego w r. 1847, przez prof. **Antonio Targioni Tozzetti** (1), okazało się, że w wodzie tej, znajduje się stroncyana, i 1,000 części tej wody, zawierają w sobie:

Kwasu węglowego	0,0967
„ siarkowego	0,0212
„ krzemowego	1,1269
Chloroku sodu	2,8373
Siarkanu magnezyi	6,8712
„ wapna	1,4307
„ sody	2,1691
Węglanu wapna	17,3414
„ stroncyany	0,2538
Glinki	0,4231
Węglanu żelaza	ślady
Istoty organicznej	0,2538
	<hr/>
	33,8252

(1) Corso di Botanica medico Farmaceutica e di materia medica. Firenze 1847, pag. 135.

Własności lekarskie. Od najdawniejszych czasów, woda ta, z dobrym skutkiem była używaną w rozmaitych chorobach skóry, jak w świerzbie zadawnionej, parchach, liszajach, a także w chorobach artrytycznych, reumatycznych, w rozdęciu kości (spina ventosa), w jątrznikach skorbutycznych i stwardnieniach gruczołów natury skrofulicznej; były także przykłady skuteczności tych wód: w paraliżach, w tańcu S. Wita, migrenie, chorobie wielkiej i innych chorobach nerwowych, od wad organicznych nie zależących.

Sposób użycia. W postaci kąpieli zwyczajnych i nastrzykiwanych; siarka osiadająca przy rozpadlinach, jest także zbieraną, i zarobiona z tłustością, w postaci maści, w chorobach skóry, jednocześnie z wodą jest używaną.

BAGNI DI VIGNONE.

Położenie. W prowincyi *Siena*, w okręgu *S. Quirico*, na prawym brzegu rzeki *Orcia*, w bliskości starożytnego, zniszczonego już zamku *Vignone*, znajdują się liczne źródła wody mineralnej, z których znaczniejsze, spływają do prostokątnego, obszernego zbiornika, opasanego

murem, który to zbiórnik, w starożytności był jeszcze rozdzielonym na dwie części, i przeznaczonym był do brania kąpeli wspólnych, osobno dla mężczyzn, a osobno dla niewiast. W stronie południowej, znajduje się zakład, w którym osobne łazienki, do brania kąpeli zwyczajnych i nastrzykiwanych, są urządzone, a okoliczne budowle, dostarczają pomieszczenia, osobom, szukającym ratunku u tych źródeł. Trzy są tam znaczniejsze źródła wody mineralnej, mające nazwiska *il bagno della stufa*, *il bagno di S. Giovanni* i *il bagno di S. Caterina*, które lubo mają temperaturę różną, lecz części składowe, jedne i też same. Wody te, za czasów Rzymskich, były już znane i w celu lekarskim używane (1).

Własności fizyczne. Woda ta, jest czystą i przezroczystą, bez zapachu; u źródła smak ma lekko kwaskowaty, ściągający, lecz z czasem, traci ten smak i przyjmuje gorzkawy, taki, jaki w rozcieńczonym roztworze, siarkanu magnezyi znajduje się; w zetknięciu z powietrzem, pokrywa się lekką błonką, biało-żółtawą, węglan wapna i żelaza w sobie zawierającą; temperatu-

(1) Vide Saggio sulle principali acque minerali della Europa, marieni. Milano, 1842, pag. 560.

ra u źródła, zwanego *la Stufa*, jest + 24° R., u *S. Giovanni*, jest + 24° Reaum., u *S. Caterina*, jest + 38° Reaum., ciężar gatunkowy, jest 1,0002.

Własności chemiczne. Podług rozbioru, w roku 1845, przez prof. **Antonio Targioni Tozzetti** zrobionego (1), okazało się, że 1000 części, co do wagi tej wody, zawierają w sobie :

Kwasu węglowego	0,5899
Chlorku sodu	0,4588
Węglanu wapna	1,0143
„ żelaza	0,2607
Siarkanu wapna	0,7055
„ magnezyi	1,3948
„ sody	0,0669
Istoty organicznej	0,2067
	4,6976

Własności lekarskie. Wody te, używają się w rozmaitych chorobach skóry, w cierpieniach reumatycznych i artrytycznych, paraliżach tak częściowych, jako i ogólnych, w przykurczeniach członków, zgrubieniu stawów, tudzież w rozmaitego rodzaju złamaniach, zwichnieniach i ranach zadawnionych; zalecane są także z do-

(1) Corso di Botanica medico Farmaceutica e di materia, medica. Firenze, 1847. pag. 126.

brym skutkiem w cierpieniach macicy i pochwy macicznej, śluzotoku, opadnięciu tak pochwy, jako i samej macicy, w stwardnieniach téjże; a najskuteczniejszymi, prawie cudownemi, okazały się w stwardnieniach zadawnionych trzewów brzusznych, do zniesienia których, nie tylko części składowe, lecz nadto jeszcze i wysoka dosyć temperatura tych wód, przyczyniać się zdaje.

Sposób użycia. Wody te, stosownie do rodzaju cierpień, używane są wewnątrznie, pijąc od 6 do 8 kubków dziennie, i zewnątrznie, w postaci kąpeli zwyczajnych i nastrzykiwanych, tak zewnętrznych, jako i wewnętrznych.

ACQUA MINERALI DI CHIANCIANO.

W prowincyi *Siena*, pomiędzy *Montepulciano*, a *Chiusi*, jest okrąg, zwany *Chianciano*, w którym się znajdują źródła wody mineralnej, w dawnej starożytności, w celu lekarskim używane. O ćwierć mili od miasta *Chianciano*, będącego stolicą wymienionego okręgu, z zagięć gór otaczających miasto, wypływają dwa źródła wody mineralnej, z których jedno, służyło od najdawniejszych czasów, do brania kąpeli i nazywało się *l'acqua del Bagno*, albo *di S. Agnese*, a jeszcze dawniej *Bagno di Selena*, drugie zaś

przeznaczone było do użycia wewnętrznego i imieniem *l'acqua Santa*, albo *l'acqua Acidula*, albo jeszcze *Bogliora* było oznaczone.

Do autorów, którzy o wodach tych pisali, należą: **Simone Tondi** ⁽¹⁾, **Antonio Maynero di Ravenna** ⁽²⁾, **Andrea Bacci** ⁽³⁾, **Gingurta Tomassi** ⁽⁴⁾, lecz opisy te, z powodu niedokładnych natenczas pojęć, w naukach przyrodzonych, słabe rzucają światło, na skuteczność i naturę tych źródeł, w XVIII dopiero wieku, **Baldassari** ⁽⁵⁾, **Antonio Paolazzi**, **Petrucci** ⁽⁶⁾, **Battini** ⁽¹⁾, **Giorgio Santi** ⁽²⁾ i **Barzellotti** ⁽³⁾, w opisach swoich, tak szczegółowy roz-

(1) Relazione sullo stato della Republica di Siena, 1334.

(2) Epitome de memorabilibus in Urbe Siena.

(3) De thernis.

(4) Historie di Siena, pag. 264. part. 2da.

(5) Relazione delle acque minerali di Chianciano, 1756.

(6) Nuova analisi delle acque minerali di Chianciano. Siena 1775.

(1) Ricerche intorno alle acque minerali epatiche ed all'analisi Chimica, c. c. Vol. VII. Siena, 1794.

(2) Viaggi per la Toscana. Tomo II. pag. 337.

(3) Acque termali e minerali di Chianciano, 1813.

biór, jak również własności lekarskie i sposób użycia tych wód umieścili.

a) ACQUA DEL BAGNO DI CHIANCIANO.

Położenie. Źródła te, po wyjściu swoim nad powierzchnią ziemi, zebrane są do murowanego, prostokątnego, obszernego dosyć zbiornika, który w dawniejszych czasach, służył za wspólną wannę, dla kąpiących się, z kąd woda, za pomocą kanałów przykrytych, dostaje się do zakładu, wygodnie urządzonego, służącego do brania kąpeli zwyczajnych i nastrzykiwanych.

Własności fizyczne. Woda ta, jest zupełnie czystą i przezroczystą, bez koloru, z początku bez zapachu, później czuć się daje zapach gazu wodorodno-siarkowego, pomieszanego z kwasem węglowym; smak ma z początku kwaskowaty, później nieco gorzki i siarkowy; trzymana w naczyniu szklaném, na ścianach osadza bąble gazu, a w zetknięciu się z powietrzem, pokrywa się cienką błonką, białawą. Chociaż obfitość wody u źródła tego, tak jest znaczną, że w dalszym swoim biegu, służy do obracania młynów, jednak w roku 1793, 1825, 1833 i 1834, źródło to, znikło było prawie zupełnie.

ratu ra jest -|- 31 Reaumura, ciężar gatunkowy 1,0064.

Własności chemiczne. Podług rozbioru w roku 1832, przez prof. **Antonio Targioni Tozzetti** ⁽¹⁾ zrobionego, okazało się, że 1000 części, co do wagi tej wody, zawierają w sobie :

Kwasu węglowego	0,2202
Chlorku sodu	0,0564
„ magnezynu	0,0824
Siarkanu sody	0,6163
„ wapna	1,2673
„ magnezyi	0,1267
„ glinki	0,0868
Węglanu wapna	0,6887
„ magnezyi	0,2618
„ żelaza	0,0477
Krzemionki	0,1345
Istoty bituminicznej, usal-	
etrorodnionej	0,0188
Istoty organicznej	0,0390
	3,6466

Własności lekarskie. W najodleglejszej starożytności, kąpiele z wody tej, używane były: w reumatyzmach i artrytyzmie zadawnionym,

(¹) *Analisi Chimica delle Acque minerali di Chianciano. Firenze, 1833.*

w niektórych chorobach nérwowych, jak w konwulsjach, drżeniu członków, w paraliżach częściowych i ogólnych, w stężeniu i przykurczeniu członków, w skutek nadbrzmienia stawów pochodzących. Skutecznymi téż są w zatankaniu trzewów brzusznych i w chorobach skórnych, działając znaczną ilością kwasu węglowego, jaki się w wodach tych znajduje.

Sposób użycia. W postaci kąpieli zwyczajnych i nastrzykiwanych; oprócz tego, używają się jeszcze kąpiele z mułu, zwane *I Fanghi di S. Agnese*, które w chorobach skóry, w nadbrzmiałości stawów, w zastarzałych ranach, bardzo się skutecznymi okazały.

b) ACQUA SANTA ACIDULA DI CHIANCIANO.

Położenie. W niewielkiej odległości od poprzedzających, posuwając się bardziej ku stronie południowo-wschodniej, napotyka się na źródło wody mineralnej, które *Acqua Santa*, albo *Acidula*, a w starożytności *Acqua bogliora* nazywała się. Ze wszystkich źródeł wód mineralnych, na tej płaszczyźnie będących, woda ta, miała największą siawę w starożytności, i dla swjej skuteczności, wodą świętą, nazywana

była; pomimo to jednak, nie ma przy źródłach tych, wspaniałego zakładu, jest tylko urządzone tam, obszerny zbiórnik, z którego wychodząca woda, za pomocą rury, kurkiem opatrzonej, używa się do picia; a po bokach, są urządzone 3 izdebki, do brania kąpeli wstrzykiwanych wewnętrznych.

Własności fizyczne. Woda ta, jest czystą i przezroczystą, bez zapachu, smak ma kwaskowaty, jakby trochę siarkowy; zostawiona w naczyniu szklanném, przez czas niejaki w spokoju, wydziela z siebie dużo bąbli powietrznych, pokrywa się białą, cienką zastówką i rozkłada się, co zdarza się nawet i w butelkach szczelnie zatkanych, i dla téj przyczyny, woda ta, nigdzie nie może być przesyłana; temperatura jęj jest + 22° Reaumura, ciężar gatunkowy 1,0066.

Własności chemiczne. Podług rozbioru, zrobionego przez prof. **Antonio Targioni Tozzetti** (1); w r. 1832, okazało się, że w 1000 częściach téj wody, znajduje się:

Kwasu węglowego	0,4625
Chlorku sodu	0,0253

(1) Vide I. c. supra.

„ magnezyanu	0,0557
Siarkanu sody	0,3559
„ wapna	1,2558
„ magnezyi	0,2379
„ glinki	0,1353
Węglanu wapna	1,4786
„ magnezyi	0,2631
„ żelaza	0,0962
Krzemionki	0,0962
Istoty bitumnicznej, us-	
ledrorodnionej	0,0203
Istoty organicznej	0,0304
	<hr/>
	4,5132

Własności lekarskie. Woda ta, zlekka zwalnia żołądek i pędzi urynę, używa się z dobrym skutkiem, w stwardnieniu wątroby, biorąc jednoczasowo kąpiele nastrzykiwane, z tejże samej wody, lub ze źródła poprzedzającego; a także w cierpieniach kanału pokarmowego zadawnionych i opierających się wszelkim innym sposobom leczenia, w biegunkach śluzowych i krwawych, upartych, w kolkach, kurczach żołądka, w robakach i womicie, bardzo się okazała skuteczną. Oprócz tego, zalecaną jest jeszcze: w cierpieniach dróg urynowych, pochodzących z nagromadzenia się piasku, lub kamieni urynowych, w srodkiem urynowaniu, białacze, odpły-

wie śluzu z macicy i t. d. Podług opisu prof. **Targioni Tozzetti**, szkodliwą jest w cierpieniach skirowych i rakowatych macicy, jako też w skłonności do suchot.

Sposób użycia. Wewnętrznie, pijąc od 4 do 8 kubków dziennie, samą lub z mlekiem, albo też z solami, rozwalniającemi żołądek, stosownie do potrzeby; zewnętrznie, w postaci kąpeli zwyczajnych, lub nastrzykiwanych, wewnętrznych, szczególnie w cierpieniach macicy.

Oprócz opisanych źródeł, posiadających od dawna sławę skuteczności, znajdują się jeszcze i inne źródła mineralne, w tém miejscu, i tak:

a) *Acqua delle docce*, znajduje się w tym samym zakładzie, co *Acqua Santa*, i niewiele co się różni od poprzedzającej; jest przezroczystą, bez zapachu, smak ma kwaskowaty, temperaturę $+ 20^{\circ}$ Reaumura, ciężar gatunkowy 1,0068. Używana jest do brania kąpeli nastrzykiwanych.

b) *Acqua del Casuccini*, pomiędzy źródłem *Bagno di S. Agnese*, a źródłem zwaném *l'acqua Santa*, w posiadłości należącej do *Piotra Casuccini*, wypływa źródło wody mineralnej, które niegdyś, miało przy sobie urządzone, wygodne miejsce, do brania kąpeli; teraz woda ta,

kanałami podziemnymi, do zakładu *Acqua Santa*, jest doprowadzoną i tam się używa. Woda ta, jest czystą i przezroczystą, smak ma kwasowaty, bez zapachu, temperaturę $+24$ Reau., ciężar gatunkowy 1,0060, wystawiona na działanie powietrza, pokrywa się białą błonką; na dnie naczyń i miejsc przez które przepływa, zostawia wiele osadu biało-żółtawego, używa się w postaci kąpeli, w tych chorobach, co i *Acqua Santa*.

c) *Acqua Marziale*, o dwieście kroków od źródła *l'Acqua Santa*, jest źródło wody mineralnej, które od czerwonego osadu jaki zostawia, wody żelaznej nosi nazwisko. Jest czystą i przezroczystą, smak ma ściągający, atramentowy, bez zapachu; temperaturę ma $+17^{\circ}$ Reaumura, ciężar gatunkowy 1,0065; długo stojąc w butelkach, szczelnie nawet zamkniętych, rozkłada się, osadzając na dnie żółtą ochrę, i wydaje wtedy zapach gazu wodorodno-siarkowego. Woda ta, w celu lekarskim jeszcze się nie używa, lecz podług zdania prof. **Antonio Targioni Tozzetti**, mogłaby być używaną z wielkim skutkiem, w tych wszystkich chorobach, w których wody żelazne, są wskazane, gdyż zawiera w sobie wiele węgla żelaza.

d) *Acqua della Strada*, przy głównej drodze, prowadzącej do zakładu *l'Acqua Santa*, o sto kroków, od tego ostatniego, znajduje się źródło wody mineralnej, która jest czystą, smak ma kwaskowaty, ściągający, bez zapachu; temperaturę $+ 17^{\circ}$ Reaum., ciężar gatunkowy 0,0064. Woda ta, zostawia niewielką ilość ochry żelaznej, w miejscach przez które przechodzi.

e) *Acqua di San Albino*, dawniej *Puzzolla* nazywana, we wsi *S. Albino* położonej, przy drodze prowadzącej z *Chianciano* do *Montepulciano*, znajduje się dolina, z 80 stóp średnicy mająca, na której, mnóstwo źródeł większych i mniejszych, ze szmerem podobnym, jaki przy wrzeniu wody słyszeć można, na powierzchni ziemi się wydobywa, wypełniając mniejsze i większe wklęsłości, na ziemi się znajdujące, tworząc małe zbiorniki tej wody. Wrzenie i bełkotanie, dające się słyszeć, pochodzi od wielkiej ilości gazu kwasu węglowego i gazu wodoro-dno-siarkowego, razem z wodą wydobywającego się i wypełniającego niekiedy, całą tę dolinę, tak, że wtedy przejście, przez to miejsce, dla zwierząt bywa niebezpiecznym, i dla tego, miejsce to, pod nazwiskiem *Mofeta di S. Albino*, jest znajomém. Woda ta, jest czystą, w niektórych

studzienkach żółtawą, z powodu znajdującej się w niej ochry żelaznej; smak ma mocno kwaśny, gorzkawy, lecz nie żelazny, temperatura jej jest $+ 18^{\circ}$ Reaumura, ciężar gatunkowy 1,0037, w zetknięciu z powietrzem, traci smak kwaskowaty, mąci się i tworzy na dnie, osad żółty. Woda ta, w celu lekarskim, nie jest używaną, lecz podług postrzeżeń zrobionych, przez **Baldassari**, ma własności bronienia przez długi czas, ciał zwierzęcych od zepsucia.

f) *Acqua Salsa del Poggio alla Sala*. W odległości trzy ćwierci mili od *Chianciano*, w posiadłości zwanj *Poggio alla sala*, znajduje się źródło wody mineralnej, która jest zupełnie czystą i przezroczystą, smak ma słony, bez zapachu, temperaturę powietrza atmosferycznego, ciężar gatunkowy 1,0016; w celu lekarskim nie używa się.

Źródła te, zostały rozłożone, przez prof. **Antonio Targioni Tozzetti**, z którego to rozbioru, okazało się, że w 100 funtach tej wody, zawierających gran 691,200, znajduje się :

		Acqua delle D o n o	Acqua Casuccina	Acqua Marziale	Acqua della Strada	Acqua di G. Albino	Acqua salsa del Poggio
Siarkanu wapna	gran	867,75	648,23	671,45	885 00	435 56	270,00
„ magnezyi	„	164,58	96 75	72,31	123,00	43,12	540,00
„ sody	„	247,00	124,73	89,45	390,00	52,67	—
„ glinki	„	93 60	90,26	34 51	54 00	19,20	101,25
Węglanu wapna	„	911,95	820,98	805 74	543,00	368,00	135,00
„ magnezyi	„	130 00	175,55	116,22	183,00	56,06	33,75
Chloruku sodu	„	17 29	21,50	12 90	39,00	37,49	1458,00
„ magnezynu	„	39,00	59,13	28,40	51,00	22,88	33,75
Kwasu krzemowego	„	65,00	86 00	56,82	72,00	24 43	27,00
Niedokwasu żelaza	„	29,25	10,75	123 96	24 00	58,97	6,75
Istoty organicznej roślinnej	„	21 58	10,75	10 33	24 00	5,75	67,50
„ bitumicznej usaletrorodnionej	„	13,00	5,37	10,33	12 00	14,37	Jodu ilość nieoznaczona
Straty	„	—	—	33,58	—	11,50	
		2600,00	2150 00	2066 00	2400 00	1150,00	2700,00
Kwasu węglowego cali sześciennych		294,31	110 23	93,03	349,47	670 47	34,50
Powietrza atmosferycznego		022 37	27,56	62,02	27 54	34 56	34,50

BAGNI DI MONTALCETO.

Położenie. W prowincyi *Siena*, w stronie wschodniej, góry zwanój *Montalceto*, wypływa w wielkiej obfitości, źródło wody mineralnej, przy któróm, urządzony jest wygodny zakład do brania kąpieli i pomieszczenia chorych.

Własności fizyczne. Woda u źródła, jest czystą i przezroczystą, lecz utrzymywana przez jakiś czas w naczyniu otwartém, nabywa koloru opalowego, wydziela dużo bąblów gazu i osadza węglan wapna; zapach ma szczypiący, przypominający siarkę, smak ostro kwaskowaty, temperaturę + 26° Reaumura, ciężar gatunkowy 1,0024.

Własności chemiczne. Rozbiór tej wody, w roku 1834, przez prof. **Antonio Targioni Tozzetti** ⁽¹⁾ zrobiony, okazał, że w 1000 częściach tej wody, znajduje się:

Kwasu węglowego	1,3004
Chlorku sodu	0,0175
„ magnezynu	0,0194
Siarkanu sody	0,2149

(1) Dei Bagni di Montalceto nella provincia superiore Senese ed analisi Chimica delle loro acque minerali. Firenze, 1835.

Siarkanu magnezyi	0,1876
„ wapna	0,2153
Węglanu wapna,	1,6799
„ magnezyi	0,0878
Kwasu krzemowego	0,0216
Istoty organicznej	0,0153
	<hr/>
	3,7597

Własności lekarskie. Kąpiele z wody tej, zalecane są: w chorobach skórnych, w liszajach zadawnionych, w świerzbie uporczywej, tudzież w artrytyzmie, reumatyzmie, nabrzmałości stawów i w ranach zadawnionych. Skutecznemi téż okazały się, w tryprze i białych upławach u kobiet; wewnątrz użyte, znoszą stwardnienia gruczołów brzusznych; i skutecznie działają w chorobach kanału pokarmowego, jak w dyarrii, dysenterji zadawnionj, w hemoroidach i w cierpieniach organów moczowych.

Sposób użycia. Wewnętrznie, od 4 do 10 kubków dziennie, dodając jeszcze soli rozwalniających; zewnętrznie, w postaci kąpeli zwyczajnych. Osad na dnie będący, z węglanu wapna utworzony, używa się zewnętrznie, do leczenia ran zadawnionych i nabrzmałości stawów.

ACQUA ACIDULA FERRUGINOSA DI MONTIONE.

Położenie. Na prawym brzegu strumienia *Castro*, w odległości ćwierć mili od miasta *Arezzo*, u podstawy wzgórza, na którym się wznosi zamek *Montione*, znajduje się źródło wody mineralnej, które się *Acqua di Montione* nazywa.

Własności fizyczne. Woda ta, jest zupełnie czystą i lekko opalową, zapach ma cokolwiek szczypiący, smak wyraźny kwaśny, ściągający, żelazisty, trzymana w szklance, wydziela z siebie wielką ilość kwasu węglowego, po utraceniu gazu, przybiera smak alkaliczny, męci się i pozostawia na dnie naczynia, osad ochrowy, co prędzej jeszcze następuje, skoro woda ta, będzie rozgrzana. U źródła, wychodzi wiele z wodą, gazu wolnego, który jest mieszaniną kwasu węglowego i powietrza atmosferycznego; w miejscach przez które przechodzi, z zostawionego osadu, tworzy skorupę wapienną, czerwonawą; temperatura jest jej stale $+ 13^{\circ}$ Reaumura, ciężar gatunkowy 1,004.

Własności chemiczne. Podług rozbioru, w roku 1808 i 1827, przez **Fabbroni** (1) zrobione-

(1) Storia ed analisi, dell'aqua acidula minerale di Montione presso Arezzo, c. c. Firenze, 1827.

go, okazało się, że tysiąc części tej wody, zawierają w sobie :

Kwasu węglowego	2,96
Chlorku sodu	0,09
Węglańu sody	1,50
„ magnezyi	1,40
„ wapna	0,80
„ żelaza	0,10
Kwasu krzemowego	
i istoty organicznej ślady	
	6,85

Własności lekarskie. Użyta wewnątrznie, lekko porusza wypróżnienia żołądkowe i skuteczną bardzo okazała się: w stwardnieniu trzewów brzusznych, w skutek długo trwających przepuszczających febr powstałych, i w cierpieniach, z obecności kamieni urynowych, albo też piasku w urynie będącego, pochodzących; używa się także: w osłabionem trawieniu, w białacze, w cierpieniach skrofulicznych, w bieguncie szlamowatej, w odpływie szlamu z pęcherza urynowego i macicy.

Sposób użycia. Zwyczajnie, woda ta, używa się wewnątrznie, pijąc od 2 do 10 niekiedy kubków dziennie, przy źródle, ze zwykłymi przestankami. Niektórzy lekarze proponowali,

użycie jej w postaci kąpieli, lecz dla braku odpowiedniego zakładu, na miejscu, nie mogła być użytą, a przewożona, bez zachowania koniecznych ostrożności, rozkłada się, i traci swoje własności lekarskie.

ACQUA ACIDULA FERRUGINOSA DI CHITIGNANO.

Położenie. W okręgu *Arezzo*, niedaleko *Bibbiena*, po lewym brzegu strumienia, zwanego *Rassina*, w parowie zwanym *Rio*, w niewielkiej odległości od siebie, wypływają dwa źródła wody mineralnej, które łącząc się z sobą w dalszym biegu, tworzą u podstawy góry, jedno źródło, które od nazwy osady *Chitignano*, na górze będącej, *Acqua di Chitignano* się zowie.

Własności fizyczne. Jest czystą i przezroczystą, bez koloru i bez zapachu, smak ma kwasowaty, lekko ściągający, żelazny; w miejscach przez które przepływa, zostawia osad ochrowy, skłócona w naczyniu szklanném, wydziela wiele kwasu węglowego; zagotowana, traci go także wiele, i zostawia osad biało-żółtawy, przybierając smak alkaliczny; temperatura jej + 13° Reaum., ciężar gatunkowy 1,0006.

Własności chemiczne. Podług rozbioru, w ro-

ku 1823, przez Dr Calamandrei (1), zrobionego, okazało się, że w 1000 częściach téj wody, znajduje się:

Kwasu węglowego	1,2816
Chlorku sodu	0,0117
Węglań żelaza	0,3877
„ wapna	1,3425
„ sody	0,0521
Istoty organicznej	0,0117

3,0873

Własności lekarskie. Używa się tak, jak i wszystkie inne wody żelazne: w osłabioném trawieniu, braku apetytu, w zatkaniu trzewów brzusznych, w rozmaitych cierpieniach skrofili-cznych, a także w chorobach kobiecych, jak w nieporządném odbywaniu się peryodów miesięcznych, w białaczce, w osłabieniu macicy i w zbytniem wydzieleniu się szlamu z pochwy macicznej.

Sposób użycia. Używa się wewnątrznie, od 6 do 8 kubków dziennie, i zatkana dobrze w butelkach, może być bez zmiany w odleglejsze miejsca przesyłaną, nie tracąc nic ze swoich własności lekarskich.

(1) Analli della Acqua minerale del Rio di Chitignano. Firenze, 1824.

ACQUE DELLE TERME LEOPOLDINE DI SANTA
MARIA IN BAGNO.

Położenie. W Rzymskiej Toskanii, pomiędzy zagięciami gór, które pasmo poprzecznych, przed głównym łańcuchem gór Apenińskich stanowią, jest dolina, przez rzekę *Savia* przetrznięta, które to miejsce, *Santa Maria in Bagno* albo zwyczajnie *Bagno* się nazywa, i mieści w sobie źródła wody mineralnej, znane w odległej jeszcze starożytności, ze skutków lekarskich. Pominąwszy ustne podania, co do początku, kiedy źródła te wprowadzone zostały w użycie, w celu lekarskim (¹), znajdujemy

(¹) Dr **Domenico Vaccai**, w dziele swém (*De bagni di S. Maria in Bagno notizie ed osservazioni*. Ravenna, 1740), czyni wzmiankę, że Agnieszka, córka jednego magnata, z sąsiedniego miasta *Sarsina*, w wieku jeszcze XII, w skutek pobożności, oddaliwszy się od świata, w lasach tej doliny, pustelnicze życie prowadziła, i tam pieską swego, chorego na wyrzuty skórne, wodą ze źródeł tych brana, uleczyła. Co skoro się pomiędzy ludem rozgłosiło, mnóstwo osób, w rozmaitych chorobach, ulgi w tych wodach szukało, a gdy po ukończeniu świętobliwego życia, Agnieszka w poczet świętych zaliczona została, to i źródła te, na cześć jej imienia, *Acqua di S. Agnese*, nazwane zostały.

w dziełach **Baccio** (1), **Alberti** (2), **Savonarola** (3), **Mengo** (4), **Ugolino da Monte Catiui** (5) i innych, opisanie skutków i sposobu użycia wód, w mowie będących. Przy źródłach, jest urządzony zakład od dawna, tak do brania kąpieli zwyczajnych, parowych i nastrzykiwanych, jako też, do pomieszczenia wygodnego osób, tam się leczących.

Własności fizyczne. Skoro woda ta, będzie wydobyta ze źródła i w czystym i przezroczystym naczyniu szklannym trzymana, wówczas ma kolor lekko opalowy, lecz w krótkim czasie, bez zostawienia w naczyniu osadu, nabywa doskonałej czystości i przezroczystości; na ścianach zaś naczynia, zbierają się małe bąbelki gazu, które powiększywszy się znacznie, wznoszą się nad powierzchnią wody i giną. Smak ma lekko alkaliczny, nie przykry, bez zapachu,

(1) De termis, lib. IV. Cap. II. pag. 189.

(2) Deser. deli'Ital. Regione XIV. pag. 271. Bologna, 1550.

(3) De Balneis et de Thermis Lib. II. Cap. 1 Rubr. 9. in Colect. Junt. Venetiis 1553, Pars. I. pag. 21.

(4) Tractatus de Balneis in Colect. Junt. Venetiis 1553. Pars. I. pag. 73.

(5) De Balneis in Colect. Junt. Part I. pag. 51.

choć przy źródle samém, słaby zapach gazu wodorodno-siarkowego czuć można; z wodą wydobywa się razem, wiele bąblów gazowych, które gaz wodorodno-węglowy, bardzo łatwo dający się zapalić, stanowią; na ścianach zbiornika, osiada wiele istoty organicznej, która ma wejście krochmalu rozgotowanego; temperatura wody tej, jest + 32° Reaum., ciężar gatunkowy 1,0066.

Własności chemiczne. Według rozbioru, zrobionego przez prof. **Antonio Targioni Tozzetti** (1), okazało się, że 1000 części, co do wagi tej wody, zawierają w sobie:

Chlorku sodu	1,5093
Siarkanu sody	0,8049
Węglańu sody	6,6266
„ wapna	0,1887
„ magnezyi	0,0943

Kwasu krzemowego
i istoty organicznej, ślady

9,3889

Własności lekarskie. Woda ta, używaną w postaci kąpieli, z powodu dość wysokiej swię

(1) Storia ed analisi Chimica delle acque minerali delle Terme Leopoldine dette di S. Agnese nella terra di S. Maria in Bagno. Firenze, 1839.

temperatury, odżywia naczynia włoskowe, i przyczyniając się do porządniejszego krążenia krwi w systemacie skórnym, posługuje zarazem do otwarcia i powiększenia przeziwu skórnegogo, a tém samém, leczy wiele chorób, które z zatrzymanej lub zmienionej czynności tegoż systematu, pochodzą. Podług postrzeżeń zrobionych, przez D^{ca} Zannetti (1), okazało się, że woda ta, z wielkim skutkiem jest używana: w cierpieniach reumatycznych i artrytycznych, tak świeżych jak i zadawnionych, w nabrzmieniach stawów, w bezwładności członków, tak ogólnych jako i częściowych, po atakach apoplektycznych pozostałych. Z powodu wielkiej obfitości węglanów alkalicznych, oraz istoty niby organicznej, usaletrorodnionej, w wodzie tej będących, zaleca się w rozmaitych chorobach skórnych, zadawnionych liszajach, świerzbie, tudzież w stwardnieniach gruczołów limfatycznych, skrofułach, zatkaniach trzewów brzusznych, w nienormalném wydzielaniu się żółci, w kamieniach żółciowych i urynowych, jako też w nieporządném odbywaniu się czynności

(1) Osservazioni sulle proprieta medicinali delle acque minerali di Bagno. Firenze, 1827.

miesięcznych u kobiet, śluzotoku macicznym, stwardnieniu macicy i t. p.

Sposób użycia. Używa się wewnętrznie, pijąc od 4 do 8 kubków dziennie, ze zwyczajnymi przestankami; wzięta do wewnątrz, pędzi urynę i porusza stolec, jeżeli zaś działa za słabo, na kanał kiszkowy, to dodaje się do niej, sól Glauberska, lub angielska, albo też nadwinian potażu, w stosownej ilości. Zewnętrznie, zaleca się także, w postaci kąpieli zwyczajnych i nastrozykiwanych, tak zewnętrznych, jako i wewnętrznych; tudzież, używają się tam jeszcze okładania szlamem, w przykurczeniu i nabrzmiałości stawów.

ACQUA DI CASTROCARO.

Położenie. W Rzymskiej Toskanii, na lewym brzegu rzeki *Montone*, przy drodze idącej z *Florencyi* do *Forli*, o milę od tego ostatniego miasta, wypływa źródło wody mineralnej, o której pierwsza wzmianka, w opisach podróży **D^{ra} Giovanni Targioni Tozzetti** (1) się znajduje, w roku zaś 1838, prof. **Antonio Targio-**

(1) *Viaggi per la Toscana.*

ni Tozzetti, znalazłszy w źródłach tych, więcej jodu jak w innych wodach włoskich, zaczął je w użycie lekarskie wprowadzać.

Własności fizyczne. Woda ta, jest czystą i przezroczystą, i chociaż długi czas, trzymaną będzie w zetknięciu z powietrzem atmosferycznym, nie traci swoich pierwiastków; temperatura stosownie do powietrza atmosferycznego, zimową porą cieplejsza, latem zimniejsza; smak ma bardzo słony, nieprzyjemny; zapach rozmaity, zależący od okoliczności, i tak, w małej ilości, nie wydaje żadnego zapachu, w większej, ma zapach wody morskiej, i wydziela zapach chloru z jodem; trzymana długo w wannach, wydaje czysty zapach jodu, dosyć przyjemny dla kąpiących się, czasem ma zapach gazu wodorodno-siarkowego, jeżeli jest trzymana w naczyniach nie bardzo czysto utrzymywanych, lub szczelnie zamkniętych, a pochodzi to z rozkładu części organicznych, pierwiastkowo, lub przypadkowo przymieszanych; ciężar gatunkowy 1,0288.

Własności chemiczne. Podług rozbioru, w roku 1845, przez prof. **Antonio Targioni Toz-**

zetti (1) zrobionego, okazuje się, że 1000 części, co do wagi téj wody, zawierają w sobie:

Chlorku sodu	42,3595
Jodku sodu	0,1038
Bromku sodu	0,0068
Siarkanu sody	1,8588
Węgłanu wapna	0,4977
„ magnezyi	0,2415
Kwasu krzemowego, żelaza i istoty orga- nicznej	0,2154

45,2835

Własności lekarskie. Z powodu znacznej ilości jodu i bromu, jaka się w wodach tych znajduje, nic dziwnego, że źródło to, w cierpieniach gruczołów i w rozmaitych innych postaciach, pod któremi choroba skrofuliczna się objawia, cudowne skutki robi; a zatém: w zatkaniach i nabrzmieniach gruczołów kreskowych, w zapaleniu oczu skrofuliczném, połączoneń z zapaleniem gruczołów na szyi, w tumorach białych, w nabrzmieniach i stwardnieniach chronicznych macicy, w afekcyach skirowatych; słowem w tych wszystkich chorobach, w których jodyna okaza-

(1) Osservazioni Chimiche sull'acqua Salso-Jodica di Castrocaro. Forli, 1845.

ła się główném lekarstwem, z wielkim skutkiem wody te były używane.

Sposób użycia. Z powodu energicznej i gwałtownej czynności, jaką wywiera na organizm zwierzęcy, woda ta, powinna być używana, z pewnemi ostrożnościami, i tak, osoby delikatne, słabe, nerwowe, kobiety hysteryczne, tudzież typ skrofuliczny wyraźny, mające, od kąpieli tych, z samej wody mineralnej robionych, doświadczać z początku nudności, wymiotów, zepsucia żołądka, bólu głowy, i dla tego, przyzwyczajając je trzeba wprzód, dodając do kąpieli połowę, później czwartą część wody zwyczajnej; też samą ostrożność, zachować potrzeba, w robieniu kąpieli i dla dzieci; u osób zaś takich, u których może, być bez żadnego niebezpieczeństwa, nierozcieńczona wodą zwyczajną użyta, działa bardzo czynnie, i wyleczenie w krótkim czasie następuje. Kąpiel bierze się jedna na dzień, ogrzewa się od $+ 20^{\circ}$ do $+ 28^{\circ}$ Reaum., pozostaje się w kąpieli od pół, do całej godziny. Wewnątrz także ostrożnie bardzo, używana być powinna, gdyż nadużycie jej, bardzo złe skutki sprowadzić może, co widzieć można często, na biednej klasie ludzi, w okolicy źródeł tych żyjących, którzy wodę tę, potajemnie

biorą, i wyparowawszy znaczną część, resztę do potraw swoich, zamiast soli dolewają, a ponieważ w wodzie tej, znaczna ilość jodu i bromu się znajduje, przeto nadużycie tych soli, to robi, że ludzie ci, są wychudli, wyniszczeni i kachektyczni, i dla tego Dr **Frassinetti**, uznawszy szkodliwość, z nadużycia tego pochodzącą, tak zabezpieczył te źródła, że woda z nich wypływająca, nie może być już w tym celu, przez mieszkańców używana. Zaczyna się pić, od dwóch uncyj dziennie, dolewając z początku wody słodkiej, dla uprzyjemnienia smaku, gdyż jest bardzo słoną i obrzydliwą, stopniowo powiększa się ilość wody mineralnej, a zmniejsza się ilość wody słodkiej, tak, że potem ośm, albo i dziesięć uncyj dziennie, czystej wody wypić można. Woda ta, może być przesyłaną w butelkach, w znacznie odległe miejsca, nie tracąc nic na swoich pierwiastkach (1), w baryłkach, przesyła się na kąpiele do *Forli*, gdyż w miejscu, stosownego zakładu, do brania kąpiele, nie ma.

(1) Adresować można: Al signor Dottor Nicolo Frassinetti a Castrocaro.

ACQUA DI ARMAIOLO.

Położenie. W prowincyi *Siena*, o milę odległości od tego miasta, niedaleko zamku zwanego *Armaiolo*, albo *Colle* i *Rapolano*, jest niewielka dolina, na której znajdują się 3 źródła wody mineralnej, przy których, w r. 1842, urządzony został wygodny zakład, do brania kąpieeli zwyczajnych i nastrzykiwanych; główne źródło, w tak wielkiej obfitości i z tak wielką ilością gazu, wydobywa się na powierzchnią ziemi, że zdaje się, jakby w niem woda bezustannie wrzała, i dla tego, *il ballore* się nazywa.

Własności fizyczne. Woda, ta, jest zupełnie czystą i przezroczystą, lecz zaledwie zetknie się z powietrzem atmosferycznym, otrzymuje delikatną błonkę białawą, na swojej powierzchni, a następnie, nabywa koloru białawego: zapach ma słaby, gazu wodorodno-siarkowego, który jednak, w zakładzie bardziej czuć się daje; smak kwaskowaty, siarkowy, temperaturę $+26^{\circ}$ Reaum., ciężar gatunkowy 1,003.

Własności chemiczne. Podług rozbioru, w roku 1843, przez prof. **Antonio Targioni Toz-**

zetti ⁽¹⁾ zrobionego, okazało się, że tysiąc części, co do wagi tej wody, zawierają w sobie:

Kwasu węglowego	1,2547
„ siarkowego	0,0019
Chlorku sodu	0,0610
„ magnezynu	0,1245
Siarkanu sody	0,4412
„ magnezyi	0,4769
„ wapna	0,1959
Węglanu wapna	1,8619
„ magnezyi	0,2478
„ żelaza	0,0281
Krzemionki	0,0326
Istoty organicznej	0,0022

4,7287

Własności lekarskie. Wody te, z wielkim skutkiem używane są w postaci kąpieeli: w spariżowaniu członków, w cierpieniach zadawnionych reumatycznych i artrytycznych, w przykurczeniu członków, w nieczynności systematu nerwowego i w chorobach niektórych nerwowych, jak w tańcu S. Wita, oraz w stwardnieniu gruczołów, w nabrzmieniu stawów, w guzach białych, w rozmaitych chorobach skóry, jak

⁽¹⁾ Le acque minerali e termali d'armajolo nella Provincia Senese eloro Chimica analisi. Siena, 1843.

w liszajach, świerzbie i t. p. Używane zaś wewnętrznie, przy domieszaniu soli rozwalniającej żołądek, okazały się skutecznymi: w stwardnieniu trzewów brzusznych, w kamieniach żółciowych i nieczynności organów trawienia. Kąpiele nastrzykiwane wewnętrzne, w chorobach macicy i pochwy macicznej, oraz w osłabieniu kiszki odchodowej, są zalecane.

Sposób użycia. Wewnętrznie, pijąc od 4 do 10 kubków dziennie, i zewnętrznie, w postaci kąpeli zwyczajnych i nastrzykiwanych.

ACQUA ACIDULA D'ARUNTE AI BAGNI
D'ARMAIOLO.

Położenie. W niewielkiej odległości, od zakładu kąpeli wód mineralnych, w *Armajolo* będących, pośród uprawnego pola, zwanego *Arunte*, wydobywa się źródło wody mineralnej-kwaśnej, która od lat kilkunastu, w użycie lekarskie jest wprowadzoną.

Własności fizyczne. Jest czystą i przezroczystą, zostawiona przez niejaki czas w naczyniu szklaném w spokojności, pokrywa się na powierzchni swój delikatną białawą błonką, wydziela dużo bąblów gazu i stopniowo bieleje; ma zapach zaledwie czuć się dający, gazu wo-

dorodno-siarkowego, w daleko mniejszym stopniu, jak w źródłach poprzedzających; smak kwaśny, szczypiący, temperaturę + 23° Reaumur, ciężar gatunkowy 1,0002.

Własności chemiczne. Podług rozbioru, w roku 1843, przez prof. **Targioni Tozzetti** ⁽¹⁾ zrobionego, okazało się, że 1000 części, co do wagi téj wody, zawierają w sobie :

Kwasu węglowego	148,0943
Chlorku magnezyanu	0,6000
„ sodu	0,2903
Siarkanu sody	2,5851
„ magnezyi	2,8124
„ wapna	0,9148
Węglanu wapna	8,7102
„ magnezyi	1,1499
Kwasu krzemowego	0,1484
Węglanu żelaza	0,0015
Istoty organicznej	0,1484
	<hr/>
	165,4553

Własności lekarskie. Ułatwia trawienie, znosi zadawnione zadrażnienia żołądka i nieczynności organów trawienia; skuteczną jest w zadawnionej bieguncie, w nieczystościach z nagromadzenia szlamu i żółci powstałych; działając

(¹) Vide l. c. supra.

na organa urynowe, robi znaczną ulgę w cierpieniach, z kamieni urynowych pochodzących, a także przyczynia się do wyprowadzenia piasku, z pęcherza urynowego. Ponieważ woda ta, pobudza czynności systematu krwistego, w skutek tego, u osób delikatnych i drażliwych, łatwo bardzo tworzy napływy krwi do głowy, i pewien rodzaj odurzenia, a nawet i zadrażnienia żołądka, co wszystko, z powodu znajdującego się w niej w znacznej ilości kwasu węglowego, pochodzi, przeto, przy zalecaniu jęj chorym, na wszystkie te okoliczności, zwracać uwagę należy.

Sposób użycia. Wewnętrznie, od 3 do 6 kubków dziennie, ze zwykłemi przestankami.

ACQUE DI RAPOLANO.

Położenie. W prowincyi *Siena*, w stronie zachodniej góry *Rapotano*, w odległości ćwierć mili, od zakładu wód mineralnych w *Armajolo*, odkrywa się niewielka dolina, zwana *Terra di Rapolano*, na której źródła wody mineralnej, znane pod nazwiskiem *Bagni di Rapolano*, znajdują się. Przy źródłach tych, wybudowany jest zakład, w którym ogólne wanny, osobne

dla mężczyzn, a osobne dla kobiet, są urządzone; wanny te, są jeszcze przedzielone na połowę, z tych jedna połowa, pod gołębim niebem znajduje się, a druga dachem jest pokryta. Nadto, oprócz wanien ogólnych, są jeszcze urządzone pojedyncze, oddzielne łazienki, dla większej wygody kąpiących się. Zakład ten, nie przedstawia żadnej powierzchni wykwinności, ale mieści w sobie tylko to, co jest niezbędnie potrzebnem. Wyziewy siarczane, osiadając na ścianach, nadają im wejrzenie nieczystego i nieporządnego utrzymania. Nadzwyczajna ilość gazu kwasu węglowego, uwalnianego się z tych wód, jak również para i gaz wodorodno-siarkowy, nie pozwalają brać kąpeli tych, w łazienkach zupełnie zamkniętych, gdyż działałyby szkodliwie na oddychanie, lecz doświadczona skuteczność tych źródeł w wielu chorobach, przechodząca wszelkie oczekiwanie, wszystkie te niedogodności, znośniami czyni. W niewielkiej odległości od zakładu, z tegoż samego pokładu ziemi, wypływają także źródła gorące, mające podobne własności fizyczne i chemiczne, które napełniwszy obszerny zbiornik, na ten cel przeznaczony, służą do robienia kąpeli zwierzętom, chorobami skóry dotkniętym.

Niedochodząc do zakładu, na pochyłości wzgórza, pokrytego małemi krzakami, spostrzeżga się dosyć znaczne, okrągławe, zagłębienie w ziemi, mające kształt krateru wulkanicznego, które z powodu niezdrowego powietrza, jakie w sobie mieści, jest niebezpiecznym dla przechodzących tamtędy zwierząt, i dla tego, miejsce to, *Mofeta di Rapolano* się nazywa. Zagłębienie to, ma 232 stóp paryzkich obwodu, a ze 20 stóp głębokości, na dnie zagłębienia, znajduje się otwór, z którego wychodząca para siarczana, osadza na ścianach otworu, pewną ilość siarki, która przez mieszkańców jest zbierana, a w wykopanych, obok otworów, dwóch głębokich studniach, znaczną obfitość tego minerału znaleziono. W stronie zachodniej opisanego zagłębienia, spostrzeżga się otwór, prowadzący do jaskini, do której, dla wielkiej obfitości gazu kwasu węglowego, tam znajdującego się, wejść nie można; robione bowiem, w celu tym doświadczenia, przekonaly, że zwierzęta tam wprowadzone, w ciągu kilku sekund, śmierci asfiktycznej podlegały. A chociaż zatrzymawszy oddech, wejść do tej jaskini, dla jej obejrzenia byłoby można, jednak przy samém już wejściu, gaz tam będący, robi tak mocne palenie i szczy-

panie w oczach, że natychmiast uciekać z miejsca tego, każdy jest przymuszonym.

Użycie źródeł tych, w celu lekarskim, sięga dalekiej starożytności, **Pecci** (1) mówi, że jeszcze w roku 1309, wody te były już w wielkiem użyciu, później **Savanarolla** (2), **Ugolino da Monte Catini** (3), **Mengo, Bianchelli** (4), pisali o tych wodach, lecz wszystkie te opisy, rozbioru chemicznego nie mieściły w sobie. W nowszych czasach **Domenico Baltini** (5),

(1) Vel. delibero del Consiglio generale della Repubblica senese del 5 Dicembre 1309, a carta 146. Aveva negli anni 1309 acquistato credito tale di modo, che anche da parti remote vi concorrevano i malati per curarsi da varie infermità, ma ne segniva pero uno sconcerto assai dannoso al vivere onestamente, perche gli nomini si bagnavano in confuso in uno stesso Bagno colle donne, laonde adunato il 5 Dicembre 1309, il General Consiglio ordino consegnarsi alla Comunità di Rapolano un adeguata Somma di denari, accio si spendessero nella Fabrica di un muro di separazione.

(2) De balneis e termis.

(3) de balneis.

(4) de balneis.

(5) Ricerche intorno alle acque minerali epatiche ed all'analisi Chimica di diverse acque minerali dello stato di Siena, 1793.

Giorgio Santi (1), **Giuseppe Giuli** (2), własności tak fizyczne jak i chemiczne wód tych opisali i wykazali choroby, w których skutecznie użytymi być mogą.

Własności fizyczne. Woda ta, jest czystą i przezroczystą, i uwalnia z siebie wielką ilość bąblów powietrznych, a pozostając czas dłuższy, w zetknięciu z powietrzem, tworzy na powierzchni swój, błonkę wapienną. Zapach ma gazu wodorodno-siarkowego, smak ma siarczany kwaskowaty, nieprzyjemny, temperaturę $31\frac{1}{2}^{\circ}$ Reaum., ciężar gatunkowy 1,0046. Błonna wapienna, tworząca się na powierzchni wody, grubiejąc stopniowo, opada na dno, i z czasem tworzy wapienny osad, który nietylko pokrywa obficie naczynia, w których woda ta jest utrzymana, ale tworzy coraz znaczniejsze pokłady wapienne, w miejscach, przez które przepływa. Wrzucone do wody tej, rozmaite przedmioty, jak kwiaty, koszyki i t. p., w ciągu dni kilkunastu, pokrywają się zupełnie powłoką wapienną, i mają wejrzenie, jakby z białego marmuru były zrobione.

(1) Viaggi per la Toscana, Tom III. pag. 321.

(2) Storia naturale di tutte le acque minerali della Toscana, 1834.

Własności chemiczne. Zrobiony rozbiór w roku 1834, przez prof. **Antonio Targioni Tozzetti** (1), okazał, że 1,000 części, co do wagi tej wody, zawierają w sobie:

Kwasu siarkowego	0,2666
„ węgłowego	0,8767
Chlorku sodu	3,3759
„ magnezynu	0,1026
„ wapniaku	0,3939
Siarkanu magnezji	0,0473
„ sody	0,3672
„ wapna	0,3848
Węglanu wapna	0,0341
„ magnezji	0,0140
Kwasu krzemowego	0,0298
Istoty organicznej	0,0239
	<hr/>
	5,9168

Własności lekarskie. Uważając na części składowe, *Acqua di Rapolano*, pojmiemy łatwo, dla czego woda ta, w chorobach skóry, od czasów najdawniejszych była używaną, a skuteczność, wszelkie oczekiwania przechodząca, źródła te i w nowszych czasach, bardzo uczęszczanemi uczyniła. Obfitość znaczna gazu wodoro-

(1) *Analisi Chimica dell'acque Solfureo-termali di Rapolano e. c. Firenze, 1835.*

dno-siarkowego, jako też kwasu węglowego, oraz wysoka temperatura, jest powodem, że wody te, skutecznemi bardzo okazały się: w liszajach zadawnionych i upartych wszelkim innym sposobom leczenia, świerzbie, leprze, reumatyzmie, artrytyzmie, paraliżach, w rozdęciu kości, w ranach zadawnionych, i w wielu innych chorobach, z zatrzymanego przeziwu skórniego pochodzących.

Sposób użycia. Używają się w postaci kąpieli, biorąc po jednej lub po dwie codziennie, i niepozostając w nich dłużej, nad godzinę, gdyż zostawanie dłuższe, złe skutki zrządziłoby mogło. Temperatura tych wód, także do konstytucyi chorego, powinna być zastosowaną. Przy braniu kąpieli, bardzo wystrzegać się potrzeba, tego dnia zaziębienia.

ACQUA ACIDULA DI CINCIANO.

Położenie. Z lewej strony drogi głównej, prowadzącej z *Florencyi* do *Sieny*, pomiędzy *Barberino* i *Poggibonsi*, w miejscu o milę od miasteczek tych odległym, jest płaszczyna, zwana *Piano dei Bagnoli*, a na niej, znajdują się źródła wody mineralnej, które w starożytno-

ści dawniej, *Bagno di Cinciano* nazywane były; później, źródła te, zostały zapomniane zupełnie, aż w nowszych czasach, profes. **Giuli** (1), pierwszy o nich wzmiankę zrobił. Źródła te, połączone w jedno, spływają do obszernego zbiornika, i jednocześnie z wodą, uwalnia się tak wielka obfitość, gazu kwasu węglowego, że woda ta, ciągle jakby gotować się zdaje, a szum i bełkotanie wrzącej wody, pod ziemią, nie tylko u samego źródła, ale nawet i w odleglejszych miejscach tejże płaszczyzny, daje się słyszeć.

Własności fizyczne. Woda ta, jest czystą i przezroczystą, bez zapachu, smak ma kwaśny, szczypiący, dosyć przyjemny, później wyraźny żelazisty; trzymana w szklance, uwalnia z siebie, wielką ilość bąblów gazowych; temperaturę ma niższą od powietrza atmosferycznego, ciężar gątkowy 1,0018.

Własności chemiczne. Według rozbioru, zrobionego przez prof. **Antonio Targioni Tozzetti** (2), okazało się, że 1000 części, co do wagi tej wody, zawierają w sobie:

(1) Storia naturale di tutte le acque minerali della Toscana Vol. III. pag. 175.

(2) Delle acque minerali acidule di Cinciano c. c. Firenze, 1845.

Kwasu węglowego	1,2127
Chlorku sodu	0,0302
Siarkanu magnezyi	0,0117
„ wapna	0,0245
„ sody	0,0636
Węglańu wapna	0,4439
„ magnezyi	0,1882
„ manganu	0,0063
„ żelaza	0,0323
Kwasu krzemowego	0,0003
Glinki	0,0542
Istoty organicznej usale- trorodnionej	0,0301
	2,0980

Własności lekarskie. Woda ta, używaną jest: w rozmaitych cierpieniach kanału pokarmowego, w osłabioném trawieniu, braku apetytu, w womitach, pochodzących z zadawnionego zadrażnienia tego kanału, lub z nieczynności kanału kiszkiowego, działa także na krążenie krwi, opóźniając ruchy serca, i naczyń większych, jeżeli choroba ta, nie pochodziła z wady organicznej tych organów; służy oraz w rozmaitych stwardnieniach trzewów brzusznych, w nieporządném odbywaniu się czyszczeń miesięcznych, w białacze, i w niektórych cierpieniach dróg urynowych. Kąpiele z wody téj, zalecane są

jeszcze w chorobach skóry, a mieszkańcy okolicy, leczą tą wodą, bydło chore na świerzbę.

Sposób użycia. Wewnętrznie, używa się od 3 do 4 kubków dziennie, i zewnętrznie, w postaci zwyczajnych kąpieeli. Woda ta, dobrze zakorkowana w butelkach, może być przesyłaną w odleglejsze miejsca, bez rozłożenia się, a tém samém, bez utracenia swoich własności lekarskich.

ACQUA DI CASALE.

Położenie. Pomiędzy *Guardistallo* i *Bibbona*, niedaleko *Vollera*, a parę set kroków od zamku, nazywającego się *Casale*, wypływa źródło wody mineralnej, która z własności rozwalniania żołądka, mieszkańcom od dawna była znana.

Własności fizyczne. Ma kolor biało-żółtawy, czystą jest i przezroczystą, bez zapachu, smak ma gorzkawy, nie przykry; może być przewożoną i utrzymywaną bez zepsucia się, w naczyniach dobrze zamkniętych; temperatura jej, mało co się różni od powietrza atmosferycznego, ciężar gatunkowy 1,0144.

Własności chemiczne. Prof. **Antonio Tar-**

gioni Tozzetti ⁽¹⁾, zrobił rozbiór téj wody i znalazł, że 1000 części wody, co do wagi, zawierają w sobie :

Chlorku sodu	4,2043
„ magnezynu	1,0106
Siarkanu sody	2,3981
„ magnezyi	8,0444
„ wapna	0,3951
Węglanu wapna	0,8916
Kwasu krzemowego	0,0105
Glinki i niedokwasu że-	
laza	0,1621
Istoty organicznej	0,5872

17,7009

Własności lekarskie. Zalecaną jest w zadawnionych cierpieniach wątroby i śledziona, w złém wydzielaniu się żółci; w rozmaitych chorobach kanału pokarmowego, w zatkaniach trzewów brzusznych i t. p.

Sposób użycia. Używa się wewnątrznie, od 2 najwięcej do 4 kubków dziennie. Nie ma tam żadnego zakładu; niedawno bardzo, zrobiono zbiornik murowany i przykryty od deszczu, gdyż poprzednio, w jamie, wykopanej w ziemi,

(1) *Esame Chimico dell'acqua minerale purgativa di Casale. Firenze, 1846.*

woda się zbierała, ztąd brana była do butelek i do handlu oddawaną.

ACQUE DI MONTE CERBOLI.

Niedaleko ruin, starożytnego zamku *Monte Cerboli*, na płaszczyźnie, zwanéj *Val di Cecina*, w niewielkiej odległości od *Fumeroli*, znajduje się kilka źródeł wody mineralnej, z których dwa, są w użyciu lekarskiém, z tych jedno *Acqua Acidula*, a drugie *Acqua Acidulo Solfurea*, się zowie.

a) ACQUA ACIDULA DI MONTE CERBOLI.

Położenie. Na płaszczyźnie, przy zamku *Monte Cerboli* będącój, wypływa źródło wody mineralnej, z którego woda, do studni murowanej, przykrytéj dachem, zbiera się, i do użycia utrzymuje.

Własności fizyczne. Woda ta, jest czystą i przezroczystą, bezfarbną i bez zapachu, smak ma kwaskowaty, wydziela z siebie dużo bąbliów gazu, temperaturę ma + 24° Reaumura, ciężar gatunkowy 1,0062.

Własności chemiczne. Podług rozbioru, w roku 1844, przez prof. **Antonio Targioni Toz-**

zetti ⁽¹⁾ zrobionego, okazało się, że 1000 części téj wody, zawierają w sobie:

Kwasu węglowego	0,3907
Chlorku sodu	0,1217
Węglanu wapna	0,5511
Siarkanu wapna	1,6681
„ magnezyi	0,3417
„ glinki	0,2835
Kwasu borowego	0,3299
„ krzemowego	0,0243
Istoty organicznej bitu- minicznej	0,2261
Istoty organicznej wy- ciągowej	0,3298
	<hr/>
	4,2969

Własności lekarskie. Woda ta, ma własność rozwalniania żołądka, i używa się w rozmaitych chorobach kanału pokarmowego, jak w zadawnioném zadrażnieniu żołądka i kiszek, w osłabioném trawieniu, w stwardnieniu trzewów brzusznych, szczególniej wątroby i śledziony i t.p.

Sposób użycia. Używa się wewnątrznie, pijąc od 3 do 8 kubków dziennie; chociaż były przykłady, że i w połowie téj ilości użyta, znosiła choroby wyżej opisane.

⁽¹⁾ Delle acque termo-minerali di Montecerboli eloro Chimica analisi. Vedi Gazzeta Toscana delle Scienze medico. Fische, 1846, N° 1.

b) ACQUA ACIDULA SOLFUREA DI MONTE
CERBOLI.

Położenie. Niedaleko źródła poprzedzającego, wypływa drugie źródło wody mineralnej, które będąc sprowadzonem, do murowanego, dosyć obszernego zbiornika, pokrytego dachem, służy do brania kąpieli.

Własności fizyczne. Jest czystą i przezroczystą, uważana w zbiorniku, w dużej massie, przedstawia kolor lekko opalowy; zapach ma żywicy ziemnej, połączony z zapachem gazu wodorodno-siarkowego; smak podobny do zapachu, temperatura jest $+ 45^{\circ}$ Reaum., ciężar gatunkowy 1,0012.

Własności chemiczne. Podług rozbioru, zrobionego przez prof. **Antonio Targioni Tozzetti**, okazało się, że 1000 części, co do wagi, zawierają w sobie:

Kwasu węglowego	0,3907
„ siarkowego	0,0171
Chlorku sodu	0,1207
Węglanu wapna	0,5511
Siarkanu wapna	1,6681
„ magnezyi	0,3417
„ glinki	0,2835

Kwasu borowego	0,3299
„ krzemowego	0,0543
Istoty organicznej bitu- minicznej	0,2261
Istoty organicznej wy- ciągowej	0,3298
	<hr/>
	4,3140

Własności lekarskie. Woda ta, używa się w reumatyzmie, artrytyzmie, w nabrzmiałości stawów, przykurczeniu członków, w liszajach i parchach zadawnionych i w innych chorobach skóry.

Sposób użycia. Używa się tylko zewnętrznie, w postaci kąpeli zwyczajnych i nastrzykiwanych.

Oprócz zewnętrznego i wewnętrznego użycia wody, ze źródeł opisanych, robią się tu jeszcze w celu lekarskim, kąpiele błotne, które pod nazwiskiem *I Fangi di Monte Cerboli* są znane.

Położenie. W stronie południowej zamku *Monte cerboli*, tam, gdzie się znajdują sławne, tak zwane *Fumacchi*, albo *Lagoni*, w których z przerażającym trzaskiem, wydobywająca się woda i dymy, zdumiewają przechodnia, a gdzie zimna rozwaga badacza natury, i tę piekielną

otchłań (1), do przynoszenia korzyści krajowi, przez założenie fabryk kwasu borowego, pociągnęła; w miejscu tém mówię, znajdują się wklęsłości ziemi, rozmaitej wielkości, wodą gorącą napełnione, w których będące błoto, w celu lekarskim używane bywa.

Własności fizyczne. Błoto to, jest koloru szaro-brunatnego, lecz po wysuszeniu, przybiera kolor niebieskawy, bez smaku; trzymane w ustach, zdaje się mieć w sobie coś klejkiego, i wydaje mocny zapach siarki. Przez drobnovid uważane, przedstawia piasek, złożony z ziarenek bardzo drobnych, z jednakowego ciała, objętości i koloru, w którym ani ciała krystaliczne, ani przezroczyste, nie znajdują się przymieszane.

Własności chemiczne. Sto gran ziemi, tworzącej wyżej opisane błoto, podług postrzeżeń prof. **Giuli**, zawierają w sobie: siarki gran 36, kwasu krzemowego 20, siarkanu magnezyi 3, siarkanu wapna 12, węglanu wapna 9, kwasu borowego 2, glinki 6. i węglanu żelaza g. 12.

Własności lekarskie. Kąpiele błotne, zalecają się szczególnie, w chorobach skóry zadawnionych, w nabrzmiałości stawów i w paraliżach.

(1) Monte cerboli, nosi nazwę od Mous Cerberii.

Sposób użycia. Używają się same przez się, lub przy innych wodach mineralnych, szczególnie *in Bagni a Morba*, dokąd, dla bliskości miejsca, mogą być gorące przewożone. Przed użyciem, powinny być ostudzone, przynajmniej do $+ 31^{\circ}$ Reaumura.

BAGNI A MORBA.

Położenie. Na płaszczyźnie zwanéj *Val di Ciccina*, na prawym brzegu rzeki *Possera*, w bliskości *Castelnuovo*, przy drodze, prowadzącéj z *Vollera* do *Massa Maritima*, jest osada zwana *Castello di Morba*, a w niéj kilkanaście źródeł wody mineralnéj znajduje się. W roku 1731, źródła te, wielką posiadały sławę, i wtenczas, już była tam postawiona stosowna budowla, w której chorzy, szukający u wód tych, polepszenia zdrowia swojego, wygodne pomieszczenie znaleźć mogli; lecz z czasem, zostały zapomniane, a budowle przeszły w ruinę. W r. 1802, na nowo weszły wody te w użycie i w r. 1829, wybudowany został tam wspianiały i wygodny zakład, tak dla pomieszczenia chorych jak i do brania kąpiei; nadto, w zakładzie tym, można jednoczasowo brać jeszcze i kąpiele błotne,

zwane *Fanghi di Monte cerboli*, które to błoto, z powodu bliskości miejsca, w niczem nie zmienione, jest przywożonem. W miejscu tém, znajduje się 14 źródeł, których własności chemiczne i lekarskie, bardzo mało od siebie się różnią. Źródła te, są następujące: 1) *Acqua della Capella*, 2) *Sorgente del cacio cotto*, 3) *Acqua della Scalla*, 4) *Acqua di S. Francesco o del bagnetto*, 5) *Santa Adelajde*, 6) *Santa Desiderata*, 7) *S. Camillo*; siedm tych źródeł, znajduje się w obrębie zakładu. 8) *Acqua del Piano*, 9) *Acqua di S. Leopoldo*, 10) *S. Raimondo*, 11) *Santa Caterina*, 12) *S. Giuseppe*; pięć tych źródeł, znajduje się zewnątrz zakładu lecz niedaleko. 13) *Acqua della Perta*, na lewym brzegu rzeki *Possera*, o pół ćwierci mili odległa i 14) *Acqua della Fossa*, która przy *Castelnuovo* się znajduje.

Własności fizyczne. *Acqua della Capella* jest bez koloru, przezroczystą, zapach ma słaby gazu wodorodno-siarkowego, smak lekko kwaskowaty; wystawiona na działanie powietrza, pokrywa się błonką żółtawą, z węglanu wapna i żelaza powstającą, temperaturę ma + 21° Reaum.

La Sorgente del cacio cotto, jest czystą

i przezroczystą, ma zapach mocny gazu wodorodno-siarkowego, bez smaku, w zetknięciu z powietrzem, na powierzchni swój okazuje, błonkę koloru białego, temperaturę ma + 39° Reaum.

Acqua della Scalla, jest bardzo czystą i przezroczystą, zapach ma słaby, podobny do zapachu wody zwyczajnej, rozgrzaną, bez smaku, temperaturę + 31° Reaum.

Acqua di S. Francesco o del Bagnetto, jest przezroczystą, smak ma ściągający, atramentowy, zapach podobny do poprzedzającej, temperaturę + 32° Reaum.

La Sorgente di Santa adelaide, jest przezroczystą, zapach ma gazu wodorodno siarkowego, smak ma słodkawy, temperaturę + 24° Reaum.

Acqua di Santa Desiderata, jest przezroczystą; bez zapachu, smak ma wody zwyczajnej; osadza węgiel wapna w miejscach, przez które przepływa, temperatura jej jest + 24° Reaum.

La Sorgente di S. Camillo, jest czystą i przezroczystą, ma zapach gazu wodorodno-siarkowego, smak kwaskowaty, temperaturę + 23° Reaum.

Acqua del Piano, jest przezroczystą, ma zapach wody zwyczajnej, rozgrzaną, bez smaku, temperatura jej jest + 38° Reaumura.

Acqua di S. Leopoldo, jest czystą i przezroczystą, po wydobyciu ze źródła, wydaje zapach szczypiący, smak ma żelazny, ściągający, temperaturę + 16° Reaum.

La Sorgente di S. Raimondo, jest czystą, zapach ma gazu wodorodno-siarkowego, smak kwaskowaty, temperaturę + 24° Reaum.

Acqua di Santa Caterina, jest czystą i przezroczystą, zapach ma gazu wodorodno-siarkowego, smak kwaskowaty, temperaturę + 23° R. podobną jest do poprzedzającej.

Acqua di S. Giuseppe, jest bardzo przezroczystą, -smak ma i zapach wody zwyczajnej, temperaturę + 24° Reaum.

Acqua della Perla, jest doskonale przezroczystą, ma zapach gazu wodorodno-siarkowego, smak cokolwiek ściągający, temperaturę + 35° Reaum.

Acqua della Fossa, jest czystą, ma zapach rozgrzanej wody zwyczajnej, smak obojętny, temperaturę + 35° Reaum.

Własności chemiczne. Podług rozbioru, zrobionego przez prof. **Giuli** (1), 707,37 gramm czyli 14,400 gran tej wody, zawierają w sobie:

(1) Saggio sulle principali acque minerali della Europa. Marieni-milano, 1842, pag. 400.

Bagni a Morba.

Kwasu węglowego cali sześciennych
Gazu wodorodno-siarkowego.

Chlorku wapniaku	gran
„ magnezynu	„
„ sodu	„
Siarkanu wapna	„
„ magnezyi	„
Węglanu wapna	„
„ magnezyi	„
„ żelaza	„

Własności lekarskie. *Acqua della Capella* i *di S. Leopoldo*, z powodu wielkiej obfitości kwasu węglowego, tudzież węglanów żelaza i wodosolanów, zalecaną jest z dobrym bardzo skutkiem, w kamieniach urynowych, w katarze pęcherza urynowego, w stwardnieniu wątroby i śledziony, używając wewnątrznie i dodając do wody tej, soli glauberskiej, w celu pobudzenia wypróżnień żołądkowych; zewnątrznie zaś, w postaci wstrzykiwań, skutecznymi okazały się: w śluzotoku i krwotoku macicznym, tudzież w biegunce zwyczajnej i krwawej. *Acqua di Santa Desiderata*, *di Santa Caterina* i *di S. Giuseppe*, używają się w reumatyzmach i sparaliżowaniach. *Acqua della Scalla* i *di S. Francesco*, zalecają się w tychże samych chorobach, co i poprzedzające, a także w kolkach, w rozmaitych bólach nerwowych, szczególniej lędźwi. Kąpiele nastrzykiwane, skutecznymi się okazały, w bólach nerwowych twarzy. *Acqua del Piano* i *della Fossa*, z powodu wysokości swej temperatury, używają się, w zastarzałych reumatyzmach, w paraliżach zadawnionych, w postaci kąpieli zwyczajnych lub nastrzykiwanych. *Acqua di S. Adelaide*, *S. Raimondo*, *S. Camillo*, *del Cacio cotto* i *della Perla*, w liszajach zadawnionych, świerzbie, par-

chach, i wszelkich innych upartych chorobach skóry.

Sposób użycia. Wewnętrznie od 6 do 8 kubków dziennie, zewnętrznie, w postaci kąpieli zwyczajnych i nastrzykiwanych.

Oprócz źródeł opisanych, są jeszcze tam dwa znaczniejsze źródła wody mineralnej, z których jedno *Acqua acidula Ferruginosa di S. Luigi*, a drugie *Acqua Solfurea termale del Bagno di S. Michele* się zowie.

a) ACQUA ACIDULA FERRUGINOSA
DI S. LUIGI.

Położenie. W tym samym okręgu, i na téjże saméj płaszczyźnie, wydobywa się źródło wody mineralnej, od dawna już w celu lekarskim do picia używanéj.

Własności fizyczne. Woda ta, jest czystą i przezroczystą, smak ma bardzo kwaśny, żelazny, ściągający, bez zapachu, temperaturę $+21^{\circ}$ Reaumura, ciężar gatunkowy 1,0143, po wydobyciu ze źródła, wydziela z siebie wiele kwasu węglowego.

Własności chemiczne. Z rozbioru zrobionego

przez **Matteucci** ⁽¹⁾, okazało się, że 1000 części, co do wagi, zawierają w sobie :

Kwasu węglowego	1,6290
Chlorku sodu	0,0223
Siarkanu sody	0,0059
„ wapniaku	0,5878
Węglanu magnezyi	0,0199
„ sody	0,0940
„ wapna	0,5878
„ żelaza	0,0623
Krzemionki	0,0235
Glinki	0,0235
Istoty organicznej	0,0820

2,5619

Własności lekarskie. Używaną jest: w nieporządnem trawieniu, pochodzącem z osłabienia organów do tego należących, w zatkaniu trzewów brzusznych, w stwardnieniu gruczołów kreskowych i macicy, w białaczce, w chorobliwych następstwach, po długo trwających febrach przepuszczających, pozostałych, i we wszystkich takich przypadkach, gdzie użycie wód żelaznych, jest wskazanem.

(¹) Corso di Botanica medico Farmaceutica e. c. del Dottore Antonio Targioni Tozzetti. Firenze, 1847, pag. 130.

Sposób użycia. Używa się wewnątrz, pijąc od 4 do 6 kubków dziennie, ze zwykłymi przestankami.

b) ACQUA SOLFUREA TERMALE DEL BAGNO
DI S. MICHELE.

Położenie. Niedaleko od głównego zakładu, wydobywa się to źródło, i spływa do obszernej zbiornika, z którego woda, na kąpiele jest używana.

Własności fizyczne. Jest zupełnie czystą i przezroczystą, zapach ma lekki gazu wodorodno-siarkowego, smak gorzki, temperaturę + 40° Reaum., ciężar gatunkowy 1,0003.

Własności chemiczne. Podług rozbioru, zrobionego przez **Matteucci** (1), okazało się, że 1000 części, co do wagi tej wody, zawierają w sobie:

Chlorku sodu	0,0957
„ wapiaku	0,0174
Siarkanu sody	0,0655
„ wapna	0,0268
Węglanu wapna	0,0077
„ magnezył	0,0038

(1) Vide I. c. pag. 133.

Kwasu krzemowego	0,0070
Istoty organicznej	0,0430
	0,2669

Własności lekarskie. Woda ta, zalecaną jest w rozmaitych cierpieniach reumatycznych, w cierpieniach kamienia urynowego, w zgrubieniach stawów i przykurczeniach członków, w cierpieniach błon wodnistych i błony przykostnej; a także ze szczególnym skutkiem używaną była, do zniesienia chorobliwych następstw, z przyczyny dłuższego użycia merkuryszu powstałych, jak również w zadawnionych liszajach, świerzbie, parchach i innych chorobach skóry uporczywych.

Sposób użycia. Używa się zewnątrznie, w postaci kąpieeli zwyczajnych i nastrożykiwanych.

ACQUA DEL PINO DI S. LUCE.

Położenie. Niedaleko *Montenero*, w okręgu *Rossignano*, w bliskości *S. Luce*, z miejsca zwanego *Pino*, wypływa źródło wody mineralnej, która od miejsca swojego, została nazwaną.

Własności fizyczne. Jest czystą i przezroczystą, kolor ma jakby żółtawy, smak słonawo-gorzki, zapach porostów morskich, temperaturę

niższą od powietrza otaczającego, ciężar gatunkowy 1,0240.

Własności chemiczne. W roku 1844, profes. **Luigi Calamai** (1), zrobił rozbiór tej wody, z którego się okazało, że 1000 części wody, co do wagi, zawierają w sobie:

Kwasu węglowego	0,3922
Chlorku sodu	4,3636
Siarkanu magnezyi	10,3659
„ sody	8,5888
„ wapna	0,1646
Węglanu wapna	0,9486
Kwasu krzemowego	10,0160
Istoty organicznej	0,0320

24,8717

Własności lekarskie. Woda ta, należy do wód słono-magnezyowych, a zatem posiada własność czyszczenia żołądka, i dla tego, zalecaną jest w tych wszystkich chorobach, w których wody tego rodzaju, okazały się skutecznymi.

Sposób użycia. Przepisuje się wewnątrz, od 3 do pięciu kubków dziennie.

(1) Della nuova acqua minerale purgativa del Pino di S. Luce e. c. Pisa, 1844.

ACQUA DI CHIECINELLA.

Położenie. W prowincyi Piżańskiej, pomiędzy *Palais* i *S. Miniato*, o dwie mile od *Pontedera*, znajdują się źródła wody mineralnej, które, chociaż nie mają wybudowanego przy sobie, odpowiedniego zakładu, jednakże od dawna, w celu lekarskim, kąpiele z wody tej były używane, i dla tego, miejsce to *Bagno di Chiecinella* się zowie.

Własności fizyczne. Woda ta, jest biało-żółtawą, zapach ma ziemny, smak kwaskowaty wyraźnie słony, i często nieprzyjemny; trzymana w naczyniu dobrze zamkniętém, nieodmienia się wystawiona zaś na działanie powietrza, zostawia osad czerwony, wyjaśnia się, i wydaje zapach gazu wodorodno-siarkowego; temperatura jej, mało co się różni od powietrza otaczającego, statecznie będąc od niego niższą, ciężar gatunkowy jest 1,0021.

Własności chemiczne. Według rozbioru, zrobionego przez prof. *Luigi Calamai* (1), okazało się, że 1000 części, co do wagi tej wody, zawierają w sobie:

(1) Dell'acqua minerale acidula dei Bagni di Chiecinella e. c. Firenze, 1845.

Kwasu węglowego	1,1540
Chlorku sodu	0,1204
Siarkanu sody	0,0330
„ magnezyi	0,4994
„ glinki	0,0389
„ wapna	0,7934
Węglanu wapna	0,9021
„ żelaza	0,0263
Kwasu krzemowego	0,0088
Istoty żywicznej	0,0072
Istoty organicznej nieo- znaczanej	0,0128
	3,5963

Własności lekarskie. Według postrzeżeń robionych, przez D^{ra} **Damucci** i **Filipeschi**, wody te, skutecznymi bardzo okazały się, w zadawnionych i upartych chorobach skóry, reumatyzmach i artrytyzmach, w bólu nerwowym łądźwi, i innych tym podobnych cierpieniach, które przez kilkoletnie użycie, rozmaitych środków lekarskich, nie dały się pokonać, po użyciu kilku lub kilkunastu kąpielei z tej wody, jeżeli nie zupełne uleczenie, to widoczne polepszenie widzieć można było (1).

Sposób użycia. Wody te, używają się w po-

(1) Vide l. c. pag. 61.

staci kąpielii zwyczajnych, a ponieważ są zimne, przeto rozgrzewane były na słońcu, i gdy już miały temperaturę $+ 24^{\circ}$ Reaum., wówczas na kąpiel używane były; teraz zaś, woda na kąpiele, jest tam rozgrzewana za pomocą koloryferu, urządzonego podług systematu P. Lemare, tak, że temperatura jej do $+ 25^{\circ}$ Reaum., i wyżej może być podniesioną.

ACQUA JANELLA.

Położenie. W okolicy miasta *Empoli*, niedaleko *willi*, nazywającej się *Janella*, albo *Dianella*, wypływa źródło wody mineralnej, która to woda, w handlu pod tem imieniem jest znajomą.

Własności fizyczne. Jest czystą i przezroczystą, smak ma słono-gorzki, bez zapachu, po wydobyciu ze źródła, wydzielają się z niej małe bąble gazu, składającego się z kwasu węglowego i powietrza atmosferycznego; temperatura nie przewyższa powietrza atmosferycznego, ciężar gatunkowy 1,0059.

Własności chemiczne. Podług rozbioru zrobionego przez D^{ra} **Cozzi** (1), okazało się, że

(1) Relazione dell'analisi Chimica dell'acqua Janella presso Empoli. Firenze, 1845.

1000 części wody, co do wagi, zawierają w sobie:

Chlorku sodu	1,4544
„ magnezyanu	0,2228
Siarkanu magnezyi	1,9858
„ wapna	0,8844
Dwuwęglanu wapna	0,2839
„ magnezyi	0,7556
Kwasu krzemowego	0,0076
Istoty wyciągowej żywno- czonej	0,0120

56065

Własności lekarskie. Ze względu na części składowe, jakie w niej znaleziono, uważać ją wypada, jako wodę słono-magnezyową, posiadającą własność rozwalniania żołądka i znośną zatkaniem gruczołów, i w tym celu zwyczajnie jest używaną.

LE ACQUE MINERALI A MONTE CATINI.

Po prawej stronie drogi głównej, prowadzącej z *Florenyji* do *Luki*, niedaleko miasta *Pistoia*, u stopy gór Apenińskich, jest dolina, zwana *Val di Nievole*, na której, w miejscu zwanem *Monte catini*, znajdują się źródła gorące, od lat kilkunastu, w wielkiem użyciu będące. Główniej-

sze źródła tam będące, są następujące: a) *Acqua delle Terme Leopoldine*, b) *Aequa del Bagno Regio*, c) *Acqua del Tettucio*, d) *Acqua del Rinfresco*, e) *Acqua dela Torreta*, f) *Acqua delle Tamerici* i *Acqua Martinelli*. Przy źródłach tych, urządzony jest wspólny zakład Rządowy, do brania kąpieli, mieszczący w sobie wszystko to, co tylko do wygody kąpiących się jest potrzebnem. Przy zakładzie tym, znajduje się lekarz, dyrektor zakładu, a przy nim, jest jeszcze drugi lekarz i chirurg. Nadto, kosztem Rządu, jest tam wybudowany jeszcze szpital, na 96 łóżek, tak dla mężczyzn, jako i dla kobiet, do którego biedni, opatrzeni świadectwem ubóstwa, bez żadnej opłaty, są przyjmowani. Pierwsze cztery źródła, mają osobne budowle, w których są wygodne łazienki, wanny z marmuru, maszyny parowe, do rozgrzewania wody, przyrządy do brania kąpieli nastrzykiwanych i t. p. Czas brania kąpieli, jest od początku czerwca, do połowy września.

a) ACQUA DELLE TERME LEOPOLDINE.

Jest to główne źródło, zakładu będącego
a *Monte Catini*, wydobywa się u podstawy gó-

ry, z posiadłości, która nazwiska swego, wodom tym udziela. Wielka liczba źródeł, spływając się z sobą, wpada do jednego zbiornika, który ma obwód, około 70 metrów, z kąd potem, na potrzeby zakładu, woda się rozchodzi.

Własności fizyczne. Woda ta, nie jest zupełnie przezroczystą, ma kolor jakby opalowy, zapach wody morskiej, smak słono-gorzki, temperaturę $+ 27^{\circ}$ Reaumura, ciężar gatunkowy 1,0169.

Własności chemiczne. Podług rozbioru, zrobionego przez D^{ra} Barzellotti (1), 1000 części wody, co do wagi, zawierają w sobie:

Chlorku wapniaku	0,8015
„ magnezynu	0,4340
„ żelaza	0,0144
„ sodu	18,0844
Siarkanu magnezyi	0,5205
„ sody	0,2893
„ wapna	1,7215
Węglanu wapna	0,5785
„ magnezyi	0,2892
„ żelaza	0,0288

(1) Bagni termali e minerali di Monte Catini nella Val di Nievole, illustrati con nuova analisi Chimica e. c. dal Dottor. Giacomo Barzellotti etc. Pisa, 1823, in 4to.

Glinki	0,1446
Krzemionki	0,1446
Straty	0,0847
Jodu	ślady

23,1361

Własności lekarskie. Woda ta, używaną jest z dobrym skutkiem: w liszajach, w reumatyzmie zadawnionym, w artrytyzmie, w bólu łądźwi nerwowym (*Nevraglia Ischiatica*), w paraliżach, w skrofułach, opuchliznie, w stwardnieniu trzewów brzusznych, w białych upławach u kobiet i t. d.

Sposób użycia. Używa się w postaci kąpeli zwyczajnych, które znane są pod nazwiskiem *Bagni de'merti* i w postaci kąpeli nastrzykiwanych. Do wewnątrz, bardzo rzadko woda ta się przepisuje, ponieważ jest mocno czyszcząca i smak ma obrzydliwy. Zalecają pić tę wodę na robaki, dając jej dwa kubki dorosłym, a pół kubka dzieciom.

b) ACQUA DEL BAGNO REGIO.

Położenie. Niedaleko od poprzedzającego źródła, wydobywa się z tegoż samego pokładu ziemi, kilka źródeł wody mineralnej, które po-

łączone z sobą, spływają do obszernego zbiornika, wewnątrz zakładu będącego, gdzie są używane na kąpiele, a zbytkująca ilość, od potrzeb zakładu, zbiera się u spodu pagórka, w jedno miejsce i służy do kąpania zwierząt, choroby skórne mających.

Własności fizyczne. Woda ta, jest zupełnie czystą i przezroczystą, smak ma słono-gorzki, zapach podobny do tego, jaki na brzegu morza czuć można, albo jakby szafranowy; razem z wodą, wydobywają się ciągle bąble powietrza, od dna ku górze, które są mieszaniną kwasu węglowego i powietrza atmosferycznego; temperatura jej jest + 20° Reaum., ciężar gatunkowy 1,099.

Własności chemiczne. Rozbiór tych wód, zrobiony przez D^{ro} Barzellotti (1), okazał, że 1000 części wody, co do wagi, zawierają w sobie:

Chlorku sodu	8,6804
„ magnezynu	0,2893
„ wapniaku	0,4340
Siarkanu magnezyi	0,2893
„ sody	0,2025
„ wapna	0,8145

(1) Bagni termali e minerali di Monte catini e. c. citati di sopra.

Węglanu wapna	0,2529
„ magnezyi	0,2897
„ żelaza	0,0144
Glinki	0,1446
Straty	0,4525
Jodu	ślady
	<hr/>
	11,8634

Własności lekarskie. Woda ta, używa się z dobrym skutkiem : w reumatyzmach , artrytyzmach, w chorobach skóry, w ranach pochodzących od gnicia kości, w opadnięciach macicy i jej słuzotokach, w opuchliznie nóg, i we wszystkich tych przypadkach, gdzie woda poprzedzająca jest używaną.

Sposób użycia. Używa się tylko zewnętrznie, w postaci kąpieeli, zwyczajnych i nastrzykiwanych, lecz ponieważ jest dosyć zimną, przeto i na kąpiele od niektórych osób, nie może być znoszoną w stanie naturalnym, tylko musi być rozgrzewaną.

e) ACQUA DEL TETTUCIO.

Położenie. Niedaleko od miejsc poprzednio opisanych, z tego samego pokładu ziemi, wypływa źródło wody mineralnej, które przed urzą-

dzeniem zakładu, było pokryte dachem, i dla tego, takie nosi nazwisko (¹).

Własności fizyczne. Jest czystą lecz nie zupełnie przezroczystą, zapach ma niewyraźny wody morskiej, smak słony, nie przykry; z dna źródła, wydobywa się ciągle gaz, w małych bąblach, który osiada na ścianach szklanki, jeżeli w niej przez niejaki czas, ta woda będzie utrzymywana. Gaz ten składa się z kwasu węglowego i powietrza atmosferycznego; w dni ciepłe i suche, powierzchnia wody, pokrywa się delikatną, białawą błonką, która jest węglanem wapna, temperaturę ma + 22° Reaum., ciężar gatunkowy 1,0064.

Własności chemiczne. Podług rozbioru, zrobionego przez D^{ra} Barzellotti (²), okazało się, że 1000 części wody, co do wagi, zawierają w sobie:

Chlorku wapniaku	0,2893
„ magnezynu	0,1446
„ sodu	3,4957
Siarkanu magnezyli	0,2893
„ sody	0,1446
„ wapna	0,5786

(¹) Fettucio, znaczy mały daszek.

(²) Bagni termali e minerali, citati di sopra.

Węglańu wapna	0,0101
„ magnezyi	0.0434
	<hr/>
	4,9974

Własności lekarskie. Od dawna już bardzo, woda ta, w celu lekarskim już używaną (1), najskuteczniejszą się być okazała, w zatkaniach gruczołów kreskowych, w stwardnieniach wątroby i śledziony, w żółtaczce, w kamieniach żółciowych, w kurczach żołądka, w biegunce zwyczajnej i krwistej, ze złego wydzielania się żółci pochodzącej, szczególnie, jeżeli w początkach, będzie używaną; w hypochondryi, hysterii, skrofulach, w stwardnieniu piersi i macicy u kobiet i t. d.

Sposób użycia. Ponieważ woda ta, jest łagodnie wypróżniająca żołądek, przeto i w tym celu wewnątrznie jest używaną. W zadawnionych stwardnieniach gruczołów, u osób skrofulicznych, używa się w małych ilościach, to jest po kubku z rana, i taki sposób leczenia, sprowadza często lepsze skutki, jak zwyczajny, który zależy na użyciu wody, od dwóch do sześciu kubków dziennie, w przepisanych odstępach czasu. Dla osób silnych, do pierwszej

(1) Ugolino da Monte catini, anno 1370.

szklanki, dodaje się niewielka ilość soli glauber-skiej; a dla osób słabych, robią rosół z tej wody, gotując w niej mięso cielęce, i następnie chorym go podają. Zewnętrznie, szczególnie dla kobiet, woda ta, w postaci kąpieli i wstrzykiwań jest używaną; w butelkach dobrze zamkniętych, w odleglejsze miejsca, bez zepsucia się, może być przesyłana.

a) ACQUA DEL RINFRESCO O DEL BAGNO
MEDICEO DI MONTE CATINI.

Położenie. Woda ta, pochodzi z kilku źródeł, które połączone z sobą, spływają do wielkiego zbiornika, znajdującego się w środku, pięknie zabudowanego zakładu, należącego do głównych kąpieli tego miejsca.

Własności fizyczne. Woda ta, jest czystą i przezroczystą, smak ma słonawy, przy źródle kwaskowaty, zapach lekki morszczyzny, temperaturę $+ 21^{\circ}$ Reaumura, ciężar gatunkowy 1,0045.

Własności chemiczne. Podług rozbioru, w roku 1822, przez D^{ra} Barzellotti ⁽¹⁾, zrobionego,

(¹) Bagni termali minerali di Montecatini e. c. citati di sopra.

okazało się, że 1000 części wody, co do wagi, zawierają w sobie:

Chlorku sodu	2,6775
„ magnezyzu	0,1446
„ wapniaku	0,3255
Siarkanu magnezyi	0,2892
„ sody	0,1229
„ wapna	1,2892
Węglanu wapna	0,1490
„ magnezyi	0,0434
Glinki	0,0014
Krzemionki	0,0014
Jodu	ślady
	4,0431

Własności lekarskie. Woda ta, działa bardziej na drogi urynowe, jak na przyrząd trawienia i dla tego, z korzyścią jest używaną: w kamieniach urynowych, w urynowaniu z piaskiem, w zapaleniu cewki moczowej i macicy, w hemoroidach. Podług postrzeżeń zrobionych, przez D^{ra} **Livi**, woda ta, okazała się skuteczną także w zapaleniu gardła, gdzie do płukania użytą była. Dr **Bicchierai**, widział dobre skutki tej wody, w epilepsyi, hysteryi i w manii.

Sposób użycia. Wewnętrznie, pijąc od 2, do 8 kubków dziennie, stosownie do konstytucyi

chorego, i zewnętrznie, w postaci enem, wstrzykiwań i gargaryzmatów (1).

Następne źródła, w niewielkiej odległości od poprzedzających, to jest, od zakładu rządowego, znajdujące się, są już własnością prywatnych osób.

e) ACQUA DELLA TORRETTA DI MONTE CATINI.

Położenie. Źródło to, w roku 1829, przy kopaniu fundamentów, zostało odkrytém; piętnaście osobnych źródeł, w bliskości siebie będących, w jedno złączono, i do budowli, opatrzonej niewielką wieżyczką, wprowadzono, od czego i woda nosi nazwisko; do téj budowli później, dodaną została druga, w której łązienki się znajdują.

(1) Do tych zakładów, dochodzi jeszcze źródło, zwane *Sorgente di Cipollo*, które znajduje się za zakładem zwanym *del Tettuccio*. Woda w niem jest przezroczystą, smak ma słonawy, zapach słaby morszczyzny, temperaturę $+20^{\circ}$ Reaum.; powiększa zapas wody w tym zakładzie, gdyż ma te same prawie części składowe; używa się na kąpiele, ogrzana do $+30^{\circ}$ Reaum., w tych przypadkach, gdzie *Acqua del Tettuccio*, przepisywana jest do wewnątrz.

Własności fizyczne. Woda ta, jest czystą, smak ma słono-gorzki, lecz nie przykry, pozostawiając czucie, jakby dymu na języku, zapach słaby morskizny. Temperatura jój jest + 11° Reaum., a ciężar gatunkowy 1,062.

Własności chemiczne. Podług rozbioru, zrobionego przez **Mazzoni** (1), 1000 części téj wody, oprócz małej bardzo ilości kwasu węglowego i powietrza, zawierają w sobie:

Chlorku sodu	13,1944
„ wapniaku	0,8637
„ magnezyzu	0,4036
„ żelaza	0,0057
Węglanu wapna	0,3789
„ magnezyi	0,0118
„ żelaza	0,0010
Siarkanu wapna	0,2184
„ magnezyi	1,4369
„ sody	0,2387
Kwasu krzemowego	0,0202
Glinki i jodu	ślady
	<hr/>
	15,7733

Własności lekarskie. Użycie wody téj, z najlepszym skutkiem, może być zaleconém, we

(1) *Analisi Chimica dell'acqua minerale, detta della Torretta e. c. Fatta dal Chimico Marco Mazzoni Firenze, 1832 r.*

wszystkich tych przypadkach, gdzie tylko *Acqua del Tettuccio* jest wskazaną, gdyż części składowe, wszystkie są te same, lecz tylko w znaczniejszym, bez porównania stosunku, znajdując się, znacznie mocniejszą, wodę tę robią, i dla tego, przy zalecaniu jój chorym, pamiętać o tem bardzo potrzeba, gdyż szkodliwe następstwa, z nadużycia jój, wyniknąby mogły.

Sposób użycia. Wewnątrz, od jednego, do czterech kubków dziennie.

f) ACQUA DELLE TAMERICI.

Położenie. Na tejże samej przestrzeni, w niewielkiej odległości od zakładu rządowego, zwanego *Terme Leopoldine*, w stronie jego zachodniej, wydobywa się źródło wody mineralnej, które w starożytności, będąc zarosłe nokoło krzewami, z rodzaju *Tamarix Gallica*, nazwę swoją od tego otrzymało.

Własności fizyczne. Woda ta, jest zupełnie czystą i przezroczystą, nie traci nawet nic na swojej przezroczystości, chociażby przez kilka dni, w naczyniu otwartém, na działanie powietrza była wystawioną; jest bez zapachu, smak ma słonawy, nie przykry, temperatura jój nie

przechodzi powietrza atmosferycznego, ciężar gatunkowy jest 1,0027.

Własności chemiczne. Podług rozbioru, zrobionego przez prof. **Antonio Targioni Tozzetti**, wspólnie z D^{ro}m **Buonamici** (1), okazało się, że 1000 części tej wody, zawierają w sobie :

Chlorku sodu	10,9114
„ wapniaku	0,1087
„ magnezyanu	0,1321
Siarkanu magnezyi	0,3724
„ wapna	1,0254
Węglanu wapna	0,3255
„ magnezyi	0,1302
Istoty niby organicznej	
usaletrorodnionej	0,0097
Krzemionki	0,0052

12,0236

Woda ta, będąc pośrednią co do swęj mocy, pomiędzy wodami, zwanemi *Acqua del Tettuccio* i *Acqua della Torretta*, używa się z wielką bardzo korzyścią, w tych wypadkach, w których użyta pierwsza, za słabą, a druga za mocną być się okazała. Choroby, przy których jest wska-

(1) *Relazione ed analisi Chimica dell'acqua proveniente dalla polla delle Tamerici a Monte Catini dal Prof. Antonio Targioni Tozzetti. Firenze, 1843.*

zaną, mówiąc o tych wodach, zostały wyszczególnione.

Sposób użycia. Używa się, podobnie jak *Acqua del Tettuccio* i *Acqua della Torretta*, zachowując tylko wzgląd, na indywidualność chorego. Zakorkowana dobrze w butelkach, rozwozi się w odległe miejsca, bez zepsucia.

g) ACQUA MARTINELLI.

Położenie. Niedaleko od miejsca poprzedzającego, wydobywa się na powierzchnią ziemi, kilka źródeł wody mineralnej, które w r. 1842, zostały połączone z sobą, i do studni, kształtu ośmiościennego sprowadzone.

Własności fizyczne. Woda ta, jest bez koloru, czystą i przezroczystą, smak ma słonawy, bez zapachu, zaledwie zostanie wydobytą ze źródła, uwalnia z siebie małą ilość gazu, składającego się z kwasu węglowego i powietrza atmosferycznego; temperaturę ma powietrza atmosferycznego, ciężar gatunkowy 1,0063.

Własności chemiczne. Rozkład zrobiony przez Dr^o Cozzi (1) okazał, że 1000 części tej wody, co do wagi, zawierają w sobie:

(1) Relazione dell'analisi Chimica dell'acqua martinelli di Monte catini in Val di Nievole e. c. Firenze, 1843.

Chlorku sodu	5,4508
„ magnezynu	0,1914
Siarkanu sody	0,3191
„ wapna	0,5863
„ magnezyi	0,2695
Węglanu wapna	0,1166
„ magnezyi	0,2695
Krzemionki	0,0159
Istoty wyciągowej żywi- cznej	0,4098
	7,5840

Własności lekarskie. Przepisuje się w tych samych przypadkach, co i wody poprzedzające, gdyż zawiera te same części składowe.

Sposób użycia. Używa się wewnątrznie, i może być bez zepsucia, w miejsca odleglejsze przewożoną.

BAGNI DI LUCCA.

O dwie mile drogi od miasta *Lucca*, w stronie zachodniej, pomiędzy zagięciami gór Apenińskich, w rokosznej dolinie, nad rzeką *Lima*, znajduje się niewielkie miasteczko, zwane *Ponte a Seraglio*, w którego okolicy, wiele źródeł wody mineralnej, gorącej, z rozmaitej wysokości gór wydobywa się, i do wspomnianej rzeki

sptywa. Źródła te, od dawna już bardzo, znane były mieszkańcom okolicy, i od dawna, w celu lekarskim były używane. Skuteczność tych wód, malownicze położenie miejsca, piękne i wygodne urządzenie zakładów, do brania kąpieli, wielka liczba wykwintnych mieszkań, do przyjęcia osób przyjeżdżających, służących, przyjemne i zdrowe klima, wszystko to razem złączone, miły bardzo pobyt w miejscu tém robi.

W wieku jeszcze XIII, rozróżniano trzy gatunki tej wody, to jest *Bagno di Corsena*, *Bagno rosso* i *Bagno alla villa*, i wtenczas już, przyjeżdżający chorzy do tego zakładu, stosowne pomieszkanie znaleźć mogli ⁽¹⁾, **Gentili da Foligno** ⁽²⁾, **Ugolino da Monte Catini** ⁽³⁾, sławni lekarze ówczesni, zalecali wody te, przeciwko podagrze, w słabém trawieniu i bezpłodności; później **Matteo Bendinelli** ⁽⁴⁾, lekarz mieszkający w *Lucca*, ogłosił drukiem swoje uwagi, nad działaniem tych wód, i źródło zwa-

(1) *Igea dei Bagni di Lucca* per Giacomo Franceschi, 1832, pag. 2.

(2) *de Balneis nos Circumdantibus*, 1340.

(3) *de Balneis*, 1420.

(4) *Tractatus de balneis Villae Luccensi*, 1483.

ne *S. Giovanni* opisał. Następnie **Mengo Blanchello** (1), **Fallopio** (2), **Bacci** (3), szczegółowo źródła te opisali, i użycie tych wód, w paraliżach, głuchocie i w chronicznych bólach głowy zalecali. W nowszych czasach, **Fabricio Ardizzone** (4), **Duccini** (5), **Zambeccari** (6), **Sebastiano Paoli** (7), **Giuseppe Benvenuti**, Dyrektor zakładu tych kąpiel i **Moscheni** (8), nietylko szczegółowy opis tych wód skreślili, ale nadto, ich własności tak fizyczne, jako też i chemiczne, oraz sposób użycia w rozmaitych cierpieniach wskazali.

Kąpiele w *Lucca*, są umieszczone w sześciu oddzielnych zakładach, a niektóre z nich, po kilka źródeł w sobie zawierają, lecz w ogólno-

(1) de balneis.

(2) de medicatis aquis atque de Fossilibus, 1569.

(3) de thermis, 1588.

(4) Discorso dimostrativo sopra l'essenza cause ed effetti delle acque minerali singolarmente del monte di Corsena, 1680.

(5) Dei Bagni di Lucca.

(6) Breve trattato dei Bagni di Pisa e di Lucca, 1712.

(7) Paralysis usu thermarum Lucensium plane sanata, 1772.

(8) il trattato de' bagni di Lucca.

ści, źródła te, tak z cech fizycznych, jako i chemicznych, zupełnie są do siebie podobne i tylko większym lub mniejszym stopniem temperatury, albo też większą lub mniejszą ilością, tychże samych części składowych, się różnią. Zakłady te, nazywają się: 1) *i Bagni Caldi*, 2) *le docce basse*, 3) *il bagno di San Giovanni*, 4) *il bagno barnabo*, 5) *il nuovo spedale* i 6) *il bagno alla villa*.

Położenie. 1) *I Bagni Caldi*, zwane w starożytności *di Corsena*, otrzymują wodę ze czterech osobnych źródeł, z których najgłówniejsze, zwane *il Doccione*, jest najobfitsze i najbardziej gorące, ma bowiem $+ 43^{\circ}$ Reaum., inne zaś źródła, są temperatury niższej, i służą do oziębienia źródła pierwszego, które z powodu podniesionej znacznie, swojej temperatury, nie mogłoby być użytym na kąpiele. W zakładzie tym, jest 24 łazienek osobnych, z wygodnemi bardzo, marmurowemi wannami, tudzież dwie są łazienki wspólne, osobno dla mężczyzn, a osobno dla kobiet, w których jednoczasowo, po 10 osób, kąpiele brać może. Nadto, urządzone są w osobnych gabinetach przyrządy, do robienia kąpiei nastrzykiwanych, z tych jedne są *doccie alle*, najmocniejsze z całego zakładu i *doccie tempe-*

rate, mające i siłę umiarkowaną i stopień ciepła; także jest przyrząd, do brania wstrzykiwań, łazienka do brania kąpeli zwyczajnych i nastrzykiwanych, zimnych, i jest tam jeszcze kąpiel parowa.

2) *Le docce basse*, nazywające się w starożytności *il bagno rosso*, przez jedenaście źródeł, rozmaitej temperatury, mają dostarczaną wodę, do tego zakładu. Niektóre z nich, noszą dziwne nazwania, sławne ze swęj starożytności, jak: *le trastulline*, *la maritatu*, *la coronale*, *la disperata*, *la rossa*, która ma temperaturę $+34^{\circ}$ Reaum., w zakładzie tym, jest 4 łazienek wspólnych i 6 osobnych. Przyrząd do brania kąpeli nastrzykiwanych, zwany *doccia trastulline*, jest umieszczonym w osobnych izbach, i nadto, jeszcze są trzy gabinety, do brania wstrzykiwań.

3) *Il bagno San Giovanni*, zakład ten, położonym jest w najpiękniejszej okolicy, ze wszystkich zakładów, w miejscu tém będących, niedaleko od miasteczka, zwanego *Ponte a Seraglio*, w którym najwięcej ozdobnych mieszkań, dla pomieszczenia biorących kąpiele, znaleźć można; jedno lecz obfite źródło, gorące na $+31^{\circ}$ Reaum., dostarcza wodę do tego zakładu,

w którym urządzone są dwie łazienki wspólne i 8 osobnych, tudzież przyrządy do brania kąpiei nastrzykiwanych. Kąpiele źródła tego, najstawniejsze są ze swęj skuteczności.

4) *Il Bagno Barnabo*, kąpiele te, urządzone przed kilkunastu laty, z wielkim przepychem, oprócz źródła właściwego, które ma $+ 25^{\circ}$ Reaum., sprowadzono do tego zakładu wodę, ze źródła *San Giovanni* i urządzone łazienki wspólne, osobno dla mężczyzn, a osobno dla kobiet, 6 łazienek pojedynczych, przyrządy do kąpiei nastrzykiwanych i wstrzykiwanych. Źródło to, szczególnie jest zalecanem w chorobach skóry.

5) *Il nuovo spedale*, w zakładzie tym, mającym 50 pojedynczych łazienek, do brania kąpiei, dla chorych ubogich, obojęj płci; są jeszcze urządzone łazienki wspólne, osobne dla każdej płci, mogące pomieścić na raz 10 osób. W osobnych izbach, są urządzone przyrządy, do brania kąpiei nastrzykiwanych. Źródło dostarczające wodę, do tego zakładu, nazywa się *Acqua del Fontino* i ma temperaturę $+ 38^{\circ}$ Reaumura.

6) *Il bagno alla villa*. Zakład ten, w rozkosznem położeniu będący i otoczony wspania-

temi domami, dla pomieszczenia chorych; ma w sobie dwie duże łaźienki wspólne i 6 łaźienek pojedynczych, z przyrządem do robienia kąpieli nastrzykiwanych i wstrzykiwanych (1).

Własności fizyczne. Woda ta, ogólnie we wszystkich źródłach jest czystą i przezroczystą, smak ma bardzo lekko słony, jest bez zapachu, temperaturę od + 30° do 43° Reaum.

Własności chemiczne. Rozbiór wody tej, zrobiony przez **Moscheni** (2) okazał, że w funkcie jednym tej wody, znajduje się:

(1) Przy wejściu do tego zakładu, znajduje się w ścianie marmurowa tablica, na której następujący napis, wystawiający skuteczność tych wód, w języku łacińskim czytać można: *Sacri de villa balnei hæc præcipue sunt virtutes, confert cunctis Capitis membris, curat omnes Stomaci morbos, appetitum excitat, digestionem procurat, vomitum restringit, sanat cuncta epatis vitia, epatis et venarum opilationem aperit, colorem optimum facit, confert passionibus splenis, sanat Ulcera pulmonis, mundat renes, lapidem minuit, arenulas prohibet, magros impinguat, lepram curat non confirmatam, bibita anti-quas Febres expellit, matricis etiam antèrius cristerisata, triginta balneatur diebus, octo vol decem bibitur purgatione premissa, a contrariis caveatur, toto Corpore Ulcera sanat. Cur. Do. Ber. comm. 1471, Kal. mai VII.*

(2) Il trattato de'bagui di Lucca.

Kwasu węglowego	gran
Siarkanu wapna	„
„ magnezyi	„
„ glinki i potażu	„
Chlorku sodu	„
„ magnezynu	„
Węglanu wapna	„
Kwasu krzemow: i istoty wyciągowej	„
Glinki	„
Węglanu żelaza	„
„ magnezyi	„

Bagni Caldi	Docce Basse	Bagni di S. Giovanni	Bagni di Barnabo	Il nuovo spedale	Bagno alla villa
2,896	2,657	3 173	3 248	2 509	2,954
14,030	13 890	7,870	10,060	11,060	9,160
3,650	4,870	3,390	2,630	2,970	1,850
0,330	0,360	0 490	0,860	0,400	0,110
3 390	4,460	2,080	4,410	1,730	1,480
1,210	0,290	0,360	0,600	0,560	0,180
0,620	0,150	0 220	0 470	0,450	0,450
0,170	0 460	0,290	0,820	0,450	1 340
0,300	0 310	0,210	9,350	0 370	0,570
0 650	0,730	0 890	0,650	0,920	0,920
0,470	0,290	0,120	0 590	0,390	—
27,716	28 467	19,093	33,688	21 809	19,104

Własności lekarskie. Wody te, mają własność przyspieszania wypróżnień żółdkowych i pędzenia uryny; zalecane są w gorączkach powolnych, pochodzących z zadrażnienia chronicznego trzewów brzusznych, w nevralgjach, a także w paraliżach; bardzo się skutecznymi okazały w stwardnieniach wątroby, śledziony i gruczołów brzusznych, tak, że po 20 już dniach, bardzo dobre skutki, z użycia ich widzieć można było (1); w białych upławach, zalecane są wody te, w postaci wstrzykiwań, już ciepłych, już zimnych, stosownie do obecnego stanu części, chorobą tą dotkniętych. Nadto, zalecają się w cierpieniach z kamieni urynowych i żółciowych pochodzących, służą do wypędzenia piasku, będącego w pęcherzu urynowym i skrzepłości kamiennych, będących w kiszka (2), a także niepospolitą grają rolę, w leczeniu liszajów

(1) Igea dei Bagni di Lucca, pag. 69.

(2) Dentysta *Buzzi*, długo bardzo cierpiał boleści i kolki w brzuchu, lecz po użyciu parotygodniowem tych wód, już pijąc, już w postaci enem, oddał wiele bardzo skrzepłości kamiennych, które w kiszka nagromadzone były, i potem zupełnie, od doświadczanych cierpień się uwolnił; vide l. c. pag. 72.

zadawnionych, reumatyzmów, podagry, jątrzników skrofulicznych i t. p.

Sposób użycia. Wody te, używają się wewnątrz, pijąc dziennie od dwóch, do kilku funtów, w miarę znoszenia żołądka, i zewnętrznie, w postaci kąpeli zwyczajnych, nastrzykiwanych, wstrzykiwań i kąpeli parowych. Stosownie do rodzaju choroby, zalecane są kąpiele nastrzykiwane, już ciepłe, już gorące. Zakłady otwarte są od początku maja, do końca września. Czas trwania leczenia, przeciąga się od 4 do 6 tygodni, a w cierpieniach kamieni urynowych i dłużej. W chorobach stawów, kąpiele błotne używają się.

BAGNI DI PISA albo BAGNI DI SAN GIULIANO.

Położenie. Wody te, znajdują się u stóp góry Apenińskiej, zwaną *Monte Pisano*, przy drodze żelaznej, prowadzącej z *Pizy* do *Lukki* i są o milę drogi, od *Pizy* odległe. Kilkanaście źródeł wody mineralnej, wychodzących z góry *Monte Pisano*, zebrano i sprowadzono podziemnymi kanałami, w jedno miejsce, i tamże, u podstawy góry, urządzono dwa zakłady, do brania kąpeli, o parę set kroków, od siebie od-

ległe, z których jeden *Stabilimento occidentale*, a drugie *Stabilimento orientale* się zowie. W zakładzie tak zwanym *Zachodnim*, jest urządzoną kąpiel ogólna, dla mężczyzn, zwana *Bagno di Marte*, w której 30 osób, jednocześnie kąpiel brać może; po drugiej stronie zakładu, jest podobnej wielkości kąpiel, dla kobiet, zwana *Bagno della Regina*; oprócz tego, jest tam jeszcze 15 łazienek pojedynczych i osobne izby, w których umieszczone są przyrządy, do brania kąpeli nastrzykiwanych i wstrzykiwań, a wszystko ozdobnie, z wielką wygodą jest urządzonem (1). W zakładzie *wschodnim*, są podobnie urządzone kąpiele wspólne i pojedyncze, a oprócz tego, są łazienki, przeznaczone dla ubogich. Przy tych zakładach, jest wybudowany obszerny dom rządowy, dla pomieszczenia osób, przyjeżdżających brać kąpiele, a oprócz tego, nie mało jest jeszcze w okolicy domów do wynajęcia, prywatnych.

Własności fizyczne. Woda ta, jest czystą i przezroczystą, zapachu nie ma wyraźnego,

(1) Nadto, jest tam jeszcze osobne źródło i łazienka, zwane *Bagnetto N° 9*, w której Marya Antonina, a następnie Ibrahim Basza, kąpiele brali.

lecz para tej wody, sprawia szczególne drażnienie w nosie, a nawet ciężar głowy. Zimna, jest bez smaku, lecz ogrzana, ma smak cierpkawy; temperatura w rozmaitych źródłach jest rozmaita, od $+ 23^{\circ}$ do 33° Reaum., lecz temperatura ta, przy rozmaitych zmianach powietrza, zawsze jest stałą.

Własności chemiczne. Podług rozbioru, zrobionego przez **Giorgio Santi** ⁽¹⁾, okazało się, że 100 funtów tej wody, zawierają w sobie:

Kwasu węglowego cali sześciennych 187

Węglanu wapna	gran 281
„ magnezyi	„ 87
Chlorku sodu	„ 265
„ magnezynu	„ 199
Siarkanu sody	„ 203
„ wapna	„ 969
„ magnezyi	„ 325
Glinki	„ 46
Kwasu krzemowego	„ 12

2387

Własności lekarskie. Wody te, zaraz po ich użyciu, sprowadzają pewien rodzaj, jakby lekkiego upojenia, który wkrótce przechodzi ⁽²⁾;

(¹) Cocchi, Trattato di Bagni di Pisa. Milano, 1824.

(²) Vide l. c.

działają przyspieszając wypróżnienia żołądkowe i powiększając odpływ uryny. Skuteczność ich, od gazu kwasu węglowego i soli magnezowych i sodowych zależy. Zalecane są: w rozmaitych cierpieniach kanału pokarmowego, dróg urynowych i systematu limfatycznego, tudzież w chorobach trzewów brzusznych, hypochondryi, w wodnej puchlinie, duszności, oraz w chronicznym katarze pęcherza urynowego, w rozmaitych odpływach szlamowatych, w nieporządnym odchodzie miesięcznym i t. p.

Sposób użycia. Używają się wewnątrznie, pijąc dziennie od trzech do pięciu kubków tej wody, i zewnątrznie, w postaci kąpieli zwyczajnych, parowych, nastrzykiwanych i wstrzykiwań; czas trwania leczenia temi wodami, jest od połowy maja, do połowy października.

BAGNI D'AQUI O DI CASCIANA.

Położenie. W okolicy *Pisa*, jest niewielka prowincya, na około górami otoczona, zwana *Aqui*, w środku której, znajdują się źródła wody mineralnej, a przy których, urządzony jest zakład, tak do brania rozmaitego rodzaju kąpiele, jako też i do pomieszczenia chorych, służący,

znany pod imieniem *Bagni d'Aqui*, albo *Bagni di Casciana*.

Własności fizyczne. Woda ta, jest zupełnie czystą, smak ma lekko kwaśny, ściągający, żelazisty, bez zapachu, lecz przed mającym nastąpić deszczem, zapach gazu wodorodno-siarkowego, czuć w niej można. Woda ta, na dnie kanałów, któremi przechodzi, jak równie na dnie zbiornika, składa osad żółto-czerwonawy, ochry żelaznej; temperaturę ma + 28° Reaum., ciężar gatunkowy 1,0006.

Własności chemiczne. Podług rozbioru, w roku 1847, przez prof. **Antonio Targioni Tozzetti** (1) zrobionego, okazuje się, że 1000 części, co do wagi tej wody, zawierają w sobie.

Kwasu węglowego	0,2058
Chlorku sodu	0,1145
Siarkanu wapna	0,5766
„ sody	0,7538
„ magnezyi	1,1878
Węglanu wapna	0,6667
„ żelaza	ślady
Kwasu krzemowego	0,0817

(1) Corso di Botanica medico Farmaceutica e di Materia medica, e. c. Firenze, 1847. pag 128.

Glinki	0,0871
Istoty organicznej	0,0397
	<hr/>
	3,7137

Właściwości lekarskie. Wody te, zalecane są: w stwardnieniach gruczołów kreskowych, w cierpieniach macicznych, w nieporządnem odbywaniu się czyszczeń miesięcznych, w białaczce, w hysteryi, a także w reumatyzmie, artrytyzmie, w nabrzmiałości stawów, w stwardnieniach gruczołów limfatycznych, w róży często odnawiającej się i w innych chorobach skóry.

Sposób użycia. W postaci kąpieli zwyczajnych lub nastrzykiwanych, a także w postaci wstrzykiwań, stosownie do rodzaju choroby.

ACQUA DI SAN ROCCO A LIVORNO.

Położenie. W mieście *Livorno*, w miejscu tém, gdzie się znajduje zakład do brania kąpieli, tak z wody słodkiej, jako i z wody morskiej, w roku 1835, kopiąc studnię, w celu wynalezienia wody słodkiej, trafiono na źródło wody mineralnej, mającej własność rozwalniania żołądka, i w tym celu, we względzie lekarskim jest używaną. A ponieważ, źródło to, znalezioném zostało w niewielkiej odległości, od brzegu mo-

rza, jako też od kanału, oblewającego to miasto, przeto sądzono, że woda w nióm będąca, pochodziła z przesączenia się wody morskiej. I pomimo doświadczeń, robionych przez D^{ra} Valisnieri, tak co do *Livorno*, jako też i co do innych miejsc nadmorskich, że woda w studniach będąca, bynajmniej nie należy do wody morskiej, jednak z polecenia Rządu, Dr Giovaneti, urzędnik zdrowia w *Livorno*, sprawdził jeszcze, że woda, o której mowa, żadnego związku ani z wodą morską, ani z wodą w kanałach będącą, nie ma.

Własności fizyczne. Jest czystą i przezroczystą, bez zapachu, smak ma słonawo-gorzki, nie przykry, temperaturę niższą od powietrza otaczającego, ciężar gatunkowy 1,0042.

Własności chemiczne. Podług rozbioru, w roku 1836, przez prof. Antonio Targioni Tozzetti (1) zrobionego, okazało się, że 1000 części tej wody, co do wagi, zawierają w sobie :

Chlorku sodu	8,9448
„ wapiaku	0,7446
„ magnezynu	0,6587

(1) Analisi Chimica dell'acque minerale salina dei Bagni di San Rocco in Livorno. Livorno, 1837.

Siarkanu wapna	0,6722
„ magnezyi	0,3064
„ sody	0 8468
Węgłanu wapna	0,3255
Krzemionki	0,0965

12,7955

Własności lekarskie. Używa się z dobrym skutkiem, w zatkaniach trzewów brzusznych, szczególnież wątroby i śledziony, w osłabioném trawieniu, w złém wydzielaniu się żółci i chorobach z tego pochodzących, w reumatyzmie, artrytyzmie, skrofułach, i we wszystkich tych chorobach, w których wody miernie sione, z korzyścią mogą być zalecane.

Sposób użycia. Wewnątrz, od 4 do 8 kubków dziennie, i zewnątrz, w postaci kąpieli. Woda ta, jest także w odleglejsze miejsca przewożoną.

ACQUA SALINA DEL CASTELLACCIO A LIVORNO.

Położenie. W okolicy *Livorno*, na pochyłości wzgórza, zwanego *Montenero*, znajduje się źródło wody mineralnej, które od miejsca, nazywanego się *Castellaccio*, z którego wypływa, nosi swoje nazwisko.

Własności fizyczne. Jest przezroczystą, bez koloru i bez zapachu, smak ma lekko gorzkawosłony; jeżeli będzie rozgrzaną do zagotowania się, bieleje; temperaturę ma niższą, od powietrza otaczającego, ciężar gatunkowy 1,0053.

Własności chemiczne. Podług rozbioru, zrobionego przez, prof. **Antonio Targioni Tozzetti** (1), okazało się, że w 1000 częściach wody tej, co do wagi, znajduje się :

Chlorku sodu	5,7446
„ magnezyanu	0,6168
„ wapniaku	0,5114
Siarkanu wapna	1,4875
„ sody	0,9843
„ magnezyi	0,4433
Węglanu wapna	0,2230
Istoty niby organicznej usaletrodrodzonej	0,2067

10,2176

Własności lekarskie. Wody te, są lekko rozwalniające żołądek i w tym celu są używane, a ponieważ części składowe, mają te same, co i źródła zwane *Acque di Monte Catini*, przeto i w chorobach takichże samych, są zalecane,

(1) *Analisi Chimica dell'acqua minerale salina del Castellaccio, e. c. Livorno, 1842.*

szczególnie w zatkaniach trzewów brzusznych, i w cierpieniach dróg urynowych, okazały się być skutecznymi.

Sposób użycia. Używa się wewnętrznie, od 4 do 8 kubków dziennie, z właściwymi przestankami; zakładu żadnego przy źródle tém nie ma, i osoby leczące się temi wodami, mogą mieszkać w Livorno, dokąd woda ta, codziennie może być sprowadzana.

ACQUA SOLFUREA DELLA PUZZOLENTE
A LIVORNO.

Położenie. O pół mili od miasta *Livorno*, w stronie wschodniej, u podnóża pagórka, zwanego *Valle Benedetta*, wypływa źródło wody mineralnej, które, z powodu nieprzyjemnego zapachu, jaj zepsutych, jaki w bliskości źródeł tych, czuć można, wodą śmierdzącą *Acqua Puzzolente* się zowie. Dawniej, woda ta, znajdowała się zebraną w jamie, wykopanej w ziemi, z której wypływa, i zlamtąd do użytku lekarskiego była brana, w r. 1844, wybudowano tam piękny zakład, w którym pomieszczono wszystko to, co tylko do wygody kąpiących się, posłużyć może.

Własności fizyczne. Woda ta, jest czystą i przezroczystą, lecz po zetknięciu się z powietrzem, zaczyna się lekko mącić i tworzy na powierzchni swój, cienki białawy obłoczek; zapach ma gazu wodorodno-siarkowego, smak siarkowy, temperaturę mało co niższą, od powietrza otaczającego, ciężar gatunkowy 1,0036.

Własności chemiczne. Według rozbioru, w roku 1844, przez prof. **Antonio Targioni Tozzetti** ⁽¹⁾ zrobionego, okazało się, że woda ta, w 1000 częściach co do wagi, w składzie swoim zawiera :

Kwasu węglowego	0,0121
„ siarkowego	0,0164
Chlorku sodu	0,2718
Siarkanu wapna	0,8651
„ sody	0,4695
Węglanu wapna	1,4331
„ magnezyi	0,3791
Kwasu krzemowego	0,0332
Węglanu żelaza	ślady
	<hr/>
	3,5116

(1) Notizie intorno all'acqua minerale Solfurea detta la Puzzolente presso Livorno, raccolte per cura del Dott. Cerbone Sgiani Medico Direttore dello Stabilimento balneario. Livorno, 1845.

Własności lekarskie. Woda ta, okazała się bardzo skuteczną: w wyrzutach skórnych, świe-rzbie i liszajach zadawnionych, w chorobach z nadużycia merkuryuszu pochodzących, w reu-matyzmach chronicznych i sztywności członków, a także używaną była, w niektórych chorobach nerwowych, jak w tańcu S. Wita, wielkiej cho-robie i t. p.

Sposób użycia. Używa się w postaci kąpeli, w tych wszystkich przypadkach, w których ką-piele siarczane są wskazane; a ponieważ ogrze-waną musi być sztucznie, przeto ogrzanie to, może być zastosowanem, do indywidualności i stopnia choroby kąpiącego się, i z tego wzglę-du, przedstawia wielką korzyść, nad wodami gorącemi tego rodzaju, w których zbyt pod-niesiona temperatura, często i wygodną i szko-dliwą być może.

ACQUE MARZIALI DELL'ELBA.

Położenie. W okręgu *Rio*, będącym w stronie wschodniej, wyspy *Elby*, znajdują się obfite kopalnie żelaza, a w nich, wypływają 2 źródła wody żelaznej, mało co od siebie, pod względem chemicznym różniące się, w niewielkiej odległo-

ści od siebie będące; jedno z nich będące bliżej *Rio*, i mające smak kwaśny i więcej wyraźny, nazywa się *Acqua Forte*, albo *Ferrata*. Drugie w stronie zachodniej, prawie na samym brzegu wyspy będące, w miejscu zwanem *Vigneria*, niedaleko od skały, wychodzącej z morza, zwaną *il sasso*, na powierzchnią ziemi wypływa, i dla tej przyczyny *Acqua di Vigneria*, albo *Acqua di Sasso* się zowie. Dr **Riviera** z *Porto Ferrajo*, w r. 1735 i Dr **Buzzegoli**, w r. 1762, pierwsi o skutecznościach źródeł tych pisali.

a) ACQUA MARZIALE DI RIO.

Własności fizyczne. Woda ta, jest przezroczystą, koloru lekko opalowego, bez zapachu, smak ma mocno ściągający, żelazisty, kwaśny; temperaturę niższą od powietrza otaczającego, ciężar gatunkowy 1,00198.

Własności chemiczne. Podług rozbioru, zrobionego przez prof. **Calamai** ⁽¹⁾, okazuje się, że 1000 części tej wody, co do wagi, zawierają w sobie :

⁽¹⁾ Memorie sopra le acque minerali di Rio nell'Isola dell'Elba. Firenze, 1847.

Siarkanu niedokwasu 1 ^o żelaza	0,5765
Półtoro niedokwasu żelaza	1,5219
Siarkanu glinki	2,0714
„ sody	0,2875
„ wapna	0,1600
„ magnezyi	0,3286
Chlorku sodu	0,0755
Kwasu krzemowego	0,1400
Istoty organicznej	0,0500
	<hr/>
	5,2114

Własności lekarskie. Woda ta, użyta do wewnątrz, skutecznie bardzo działa: w osłabionem trawieniu, w złém wyrabianiu się żółci, w womitach i bieguncie zwyczajnej, z osłabienia kiszek pochodzącej, w stwardnieniach gruczołów kreskowych, w osłabieniu macicy, i z powodu tego, w nieporządnem czyszczeniu miesięczném i białych upławach. Używa się także, w zdarzeniach takich, gdzie włókno mięsne, bardzo jest rozwolnione i gdzie obrót płynów w naczyniach krwistych i limfatycznych, bardzo powolnie się odbywa, jak równie w skrofułach, w chorobie angielskiej, hypochondryi, i innych cierpieniach, z nieczynności, rozwolnienia i osłabienia części stałych, pochodzących. Woda ta, sprzeciwia się jeszcze, gnicciu ciał zwierzęcych, doświadczenia bowiem zrobione, przez D^{ca} **Buzzegoli**, przeko-

nywają, że mięso zwierząt, w wodzie téj zanurzone, przez miesiąc w zgniliznę nie przeszło.

Sposób użycia. Używa się wewnątrz, pijąc od kilku uncyj, do funta i więcej dziennie, lecz przy przepisywaniu téj wody, z wielką bardzo uwagą, stan chorego powinien być zbadanym, gdyż niestosownie użyta, przyspieszając znacznie obrót krwi, łatwo bardzo przyplywy krwi, do organów szlachetniejszych, krwotoki i inne niebezpieczne następstwa, wywołać może. Zakorkowana dobrze w butelkach, przesyłana jest w odleglejsze miejsca, nie tracąc bynajmniej na swojej skuteczności.

b) ACQUA DELLA VIGNERIA.

Własności fizyczne. Jest czystą i przezroczystą, bez koloru, smak ma kwaskowaty, słonawy, dosyć przyjemny, bez zapachu, wystawiona na działanie powietrza, a nawet gotowana, nie zmienia się, i dla tego, w miejsca odleglejsze, bez stracenia swéj skuteczności, może być przewożoną; temperaturę ma powietrza atmosferycznego, ciężar gatunkowy 1,00132.

Własności chemiczne. Podług rozbiórki, jednocześnie z wodą poprzednią, przez prof.

Calamaj zrobionego, okazało się, że 1000 części, co do wagi, zawierają w sobie :

Chlorku sodu	0,1261
Siarkanu żelaza	0,0461
„ sody	0,4408
„ wapna	0,0573
„ magnezyi	0,1652
„ glinki	0,4510
Kwasu krzemowego	ślady
	<hr/>
	1,2865

Własności lekarskie. Woda ta, zalecaną była przez D^{ra} **Buzzegoli**, w tychże samych chorobach co i poprzedzająca, lecz ponieważ *Aqua di Rio* jest mocniejszą, a zatem skuteczniejszą, dla tego więcej dzisiaj jest używaną. W wypadkach jednak wątpliwych, gdzie jest obawa użycia czynniejszych środków, z uwagi na powikłania choroby, lub słabą indywidualność chorego, źródło to, zasługuje na pierwszeństwo.

Sposób użycia. Używa się wewnątrznie, pijąc od 2 do 4 kubków dziennie; mieszkańcy okolicy, dla zaspokojenia pragnienia, w czasie upałów, wody tej używają.

ZRÓDŁA WÓD MINERALNYCH. W WIELKIEM KSIĘSTWIE TOSKAŃSKIM BĘDĄCE, KTÓRE ALBO SĄ MNIĘJ UŻYWANE, ALBO NIE MAJĄ JESZCZE DOKŁADNIE ZROBIONEGO ROZBIORU CHEMICZNEGO, SĄ NASTĘPUJĄCE: (1)

Asso (Bagnaccio di Lucignano d'), niedaleko *S. Giovanni d'Asso*, w prowincyi *Siena*, kilka obfitych źródeł wydobywa się z dna obszernego dosyć zbiornika, z którego woda, przez prof. **Antonio Targioni Tozzetti**, w roku 1834, do rozbioru chemicznego wzięta, okazała, że zawiera w sobie znaczną ilość kwasu węglowego wolnego, małą ilość chlorków, i niektóre siarczany; jest przezroczystą, ma smak kwaskowaty, zapach gazu wodorodno-siarkowego, temperaturę $+ 22^{\circ}$ Reaum., ciężar gatunkowy 1,00241. Źródło to, jest zupełnie zaniedbanem i nie ma żadnego pomieszczenia, do brania kąpeli; pomimo to jednak, mieszkańcy okolicy, wielkie w skuteczności wody tej pokładają zaufanie, i udają się tam dla brania kąpeli, w cierpieniach reumatycznych, artrytycznych, w nabrzmiałościach i przykurzeniach stawów i paraliżach. Wody te, ze swoich części składowych, podobne są do wód mineralnych, zwanych *Bagni di Montalcelo*.

(1) Physikalisch-medicinische Darstellung der bekanten Heilquellen der Vorzüglichsten Länder Europa's von Dr. E. Osann. Berlin, 1839.

Asciano (acqua acidula di), o milę od *Pisa*, niedaleko sławnych kąpiel, zwanych *San Giuliano*, jest źródło wody mineralnej, kwaśnej, w której znajduje się wielka obfitość kwasu węglowego, i dawniej było w wielkiem użyciu, lecz dzisiaj, dla braku dobrego rozbioru, jest zaniedbaną. Podług rozbioru, zrobionego przez prof. **Giorgio Santi**, 100 funtów tej wody, mają zawierać w sobie: kwasu węglowego cali sześciennych 374, węglanu wapna gran 244, — magnezji 109, chlorku sodu 338, — magnezynu 177, siarkanu sody 312, — wapna 654, — magnezji 275, — glinki 38, kwasu krzemowego 9.

Asinalunga (acqua minerali d'), nazywająca się inaczej *della Pietra*, znajduje się na płaszczyźnie, zwanej *Val di Chiana*, wydobywa się z pokładów wapiennych, i sływa do niewielkiego, na ten cel urządzonego zbiornika, ma temperaturę $+ 12^{\circ}$ Reaum., smak kwaśny, ściągający, zapach właściwy wodzie, mającej w sobie dużo kwasu węglowego. Prof. **Giuli**, w 25 uncjach tej wody (14,400 gran), znalazł: kwasu węglowego wol. 30, chlorku wapniaku gran 1, — magnezynu 2, — sodu 4, siarkanu magnezji 6, węglanu żelaza 4, — wapna 28, — magnezji 8. Należy do rodzaju wód żelaznych zimnych. Używa się w stwardnieniach wątroby, śledziony, w dyarii, w kolkach, w cierpieniach dróg urynowych, w tryprze i białych upławach, jeżeli ma działać na kanał kiszkowy, to dodaje się do tej wody, od 2 drachm, do pół uncyi soli glauberskiej lub angielskiej, jeżeli zaś

zamiarem jest działać na drogi urynowe, to wówczas, węglan sody lub potażu dodaje się.

Allegrezza (acqua dell'), ma temperaturę $+12^{\circ}$ Reaum., ma zawierać w sobie węglan wapna, — sody, chlorek sodu i kwas węglowy w niewielkiej ilości.

Arcidosa (acqua di), ma temperaturę $+18^{\circ}$ Reaum. w 16 uncjach tej wody, podług **Giuli**, znajduje się: węglanu wapna gran 1,599, — żelaza 1,066, siarkanu wapna 1,066, kwasu węglowego cali sześcien. 1,066.

Bergallo (acqua di), ma temperaturę $+12^{\circ}$ Reaum. w 16 uncjach tej wody, podług **Giuli**, znajduje się: węglanu wapna gran 3,732, — magnezji 1,332, — żelaza 0,266, siarkanu wapna 1,066, chlorku sodu 1,066, kwasu węglowego cali sześć. 5,798.

Bifonica (acqua), o milę od *Florencyi*, niedaleko *Impruneta*, wypływa źródło wody mineralnej, które ma zawierać w sobie kwas węglowy, gaz wodorodno-siarkowy, chlorek sodu i wapniaku, siarkan wapna i żelaza w niewielkiej ilości; rozbioru dokładnego wody tej nie ma.

Bocchegiano (acqua di), ma temperaturę $+13^{\circ}$ Reaum, podług **Giuli**, zawiera w sobie siarkan i węglan wapna, siarkan magnezji, chlorek sodu, węglan żelaza i kwas węglowy.

Borra v. Dofana (acqua), z niewielkiego pagórka, w okolicy *Siena* będącego, wypływa źródło, w którym woda jest czystą i przezroczystą, smak ma kwaśno-słony, ściągający, atramentowy, zapach lekki wody morskiej, temperaturę powietrza otaczającego. **Giorgio**

Santi, w wodzie tój znalazł: węglan wapna i żelaza, chlerek sodu, magnezynu i wapniaku, i wielką ilość kwasu węglowego, tak dalece, że osoby zostające przez niejaki czas, przy źródle, doświadczają pewnego rodzaju upojenia; a prof. **Targioni Tozzetti** wnosi, że i jod w wodzie tój się znajduje. I chociaż źródło to, posiada wielką sławę, w leczeniu chorób skrofulicznych, skórnych i trzewów brzusznych, i przez chorych bardzo jest odwiedzaném; pomimo to jednak, nie ma ani wygodnie urządzonego zakładu dla chorych, ani dobrze zrobionego rozbioru chemicznego.

Bucca dei Fiori (acqua della), ma temperaturę + 29° Reaum.; podług **Giuli**, w 16 uncjach tój wody, znajduje się: chlorku sodu gran 9,036, — magnezynu 2,132, siarkanu sody 3,731, — wapna 1,066, węglanu wapna 2,666, kwasu węglowego cali sześciennych 1,309.

Burrone (acqua di), ma temperaturę + 14° Reaum.; podług **Giuli**, w 16 uncjach tój wody, znajduje się, węglanu wapna gran 1,599, — magnezyni 0,266, — żelaza 0,266, chlorku sodu 1,066, — magnezynu 0,533, kwasu węglowego cali sześciennych 6,280.

Caldane di Campiglia (acqua del), ma temperaturę + 30° Reaum.; podług **Giuli**, w 16 uncjach tój wody, znajduje się: chlorku sodu gran 5,331, — magnezynu 1,066, — wapniaku 1,066, węglanu wapna 5,331, siarkanu wapna 1,599.

Caldanelle (acqua delle), ma temperaturę + 28° Reaum.; podług **Giuli**, w 16 uncjach wody tój, znajdu-

je się: chlorku sodu gran 4,268, węglanu wapna 1,865, — magnezyi 1,066, siarkanu wapna 1,066.

Calvello (acqua di), ma temperaturę +26° Reaum.; podług **Giuli**, w 16 uncjach wody téj, znajduje się: węglanu wapna gran 9,599, — magnezyi 1,066, chlorku sodu 2,666, — wapniaku 1,066, — magnezynu 1,066, węglanu żelaza 0,533.

Caprafico (acqua di), ma temperaturę +12° Reaum.; w 16 uncjach wody, podług **Giuli**, znajduje się: węglanu wapna gran 12,530, — żelaza 0,266, chlorku sodu 4,268, — magnezynu 1,066, kwasu węglowego cali sześć. 4,714.

Caprenne (acqua di), ma temperaturę + 12° Reaum.; w 16 uncjach téj wody, podług **Giuli**, znajduje się: węglanu wapna gran 19,190, —sody 8,530, — magnezyi 3,732, — żelaza 0,533, chlorku sodu 2,666, siarkanu wapna 1,066, kwasu węglowego cali sześciennych 6,019.

Casa nuova (acqua di), ma temperaturę + 12° Reaum.; podług **Giuli**, w 16 uncjach wody téj, znajduje się: siarkanu sody gran 2,132, chlorku sodu 1,599, — magnezynu 1,066, węglanu wapna 1,066, — żelaza 0,533, kwasu węglowego cali sześć. 5,263, używają się wewnątrznie, w postaci wstrzykiwań.

Caselle (acqua di), ma temperaturę + 13° Reaum.; w 16 uncjach wody, podług **Giuli**, znajduje się: węglanu sody gran 3,199, — magnezyi 2,133, — wapna 1,066, kwasu węglowego cali sześć. 4,447.

Celamonti (acqua di), niedaleko drogi, prowadzącej z *Siena*, do *Acqua pendentia*, przy *S. Quirico*, znajduje się źródło wody mineralnej, które spływa do studni, na ten cel urządzonej. Woda ta, jest przezroczystą, zapach ma lekki wody morskiej, smak słony, alkaliczny, temperaturę $+ 13^{\circ}$ Reaumura; professor **Giuli**, w 25 uncjach tej wody, znalazł: chlorku wapniaku gran 6, — magnezynu 4, — sodu 51, siarkanu wapna 6, węglanu sody 63, — magnezyi i wapna po pół grana; woda ta, z powodu wielkiej obfitości chlorku i węglanu sody, jaki w sobie zawiera, używaną jest ze skutkiem: w cierpieniach z kamieni urynowych, lub też z przyczyny piasku w urynie będącego, pochodzących.

Cetona (acqua di), w okolicy *Pantano*, na płaszczynie *Val di Chiana*, wypływa źródło wody mineralnej, która jest czystą i przezroczystą, bez zapachu, smak ma kwaskowaty, ściągający, temperaturę $+ 12^{\circ}$ Reaumura; prof. **Giuli**, oprócz znacznej ilości kwasu węglowego, znalazł jeszcze w tej wodzie, siarkan i węglan wapna, siarkan i chlorek sodu, siarkan i węglan magnezyi, siarkan glinki i węglan żelaza.

Chiusa dell'alioti (acqua di), ma temperaturę $+ 13^{\circ}$ Reaum; podług **Giuli**, w 16 uncjach wody, znajduje się: węglanu sody gran 5,331, — wapna 3,732, —magnezyi 1,066,—żelaza 0,533, chlorku sodu 0,533, kwasu węglowego cali sześć. 7,512.

Chiusa delle Monaci (acqua di), ma temperaturę $+ 13^{\circ}$ Reaum.; podług **Giuli**, w 16 uncjach wody, znajduje się: węglanu sody gran 2,666, — magnezyi

2,132, — wapna 0,533, kwasu węglowego cali sześciennych 6,994.

Doccio (Bagno del), o cztery mile od *Siena*, wypływa źródło wody mineralnej, i spływa do urządzonego na ten cel zbiornika, z kądem na kąpiele jest brana. Woda ta jest czystą i przezroczystą, smak ma kwaskowaty, zapach mocny gazu wodorodno siarkowego, temperaturę 34° Reaum.; rozmaite przedmioty, wrzucone do tej wody, pokrywają się powłoką, utworzoną z istoty wapiennej i z siarki; rozbiór chemicznego nie ma zrobionego; używana jest przez mieszkańców, w chorobach reumatycznych, artrytycznych i w chorobach skóry.

Falciai (acqua di), ma temperaturę + 13° Reaum.; podług **Giuli**, w 16 uncjach tej wody, znajduje się: węglanu sody gran 4.800, — wapna 3,732, — żelaza 0,533, — magnezyi 1,066, kwasu węglowego cali sześciennych 6,446.

Filetta (acqua di), ma temperaturę + 26° Reaum.; podług **Giuli**, w 16 uncjach wody, znajduje się: siarkanu wapna gran 9.599, chlorku sodu 4,268, — wapieniu 3,199, — magnezyi 1,066, węglanu wapna 2,132, kwasu węglowego cali sześć. 1,066.

Gagliana (acqua di), podług **Giuli**, w 16 uncjach tej wody, znajduje się: węglanu sody gran 5,331, — wapna 4,268, — żelaza 0,533, kwasu węglowego cali sześć. 1,289.

Gallerate (acqua di), ma temperaturę + 37° Reaumura: w 16 uncjach tej wody, podług **Giuli**, znajduje się: gazu wodorodno siarkowego cali sześciennych 1,066,

węglanu wapna gran 4.800, siarkanu magnezyi 3,199, wapna 3,119, chlorku sodu 2,132.

Giunco Marino (acqua di), podług **Giuli**, w 16 uncjach wody, znajduje się: węglanu sody gran 4 268, — wapna 1,066, — żelaza 0,533, chlorku sodu 2,666, — wapniaku 1,599.

Laterina (acqua), ma temperaturę + 12° Reaum.; w 16 uncjach téj wody, podług **Giuli**, znajduje się: węglanu wapna gran 1,493, chlorku wapniaku 7 997, — sodu 3 199, węglanu żelaza 0,533, kwasu węglowego cali sześć. 1,044.

Leccia (acqua di), ma temperaturę + 28° Reaum.; podług **Giuli**, w 16 uncjach téj wody, znajduje się: węglanu wapna 5.331, siarkanu wapna 2,132, chlorku sodu 1,066, węglanu magnezyi 1,066, — żelaza 0,533, kwasu węglowego cali sześć. 0,523.

Levana (acqua di), ma temperaturę + 12° Reaum.; podług **Giuli**, w 16 uncjach wody téj znajduje się: węglanu sody gran 6.398. — wapna 9,599, — magnezyi 2,132 i — żelaza 0,266, kwasu węglowego cali sześciennych 1,152.

Lorenzana (acqua), o cztery mile od *Pisa*, niedaleko zamku *Lorenzana*, wydobywa się źródło wody zimnej, która ma kolor opalowy, smak alkaliczny, słony, bez zapachu i zawierać ma w sobie: solan i węglan sody i wapna, oraz węglan żelaza. Działanie wody téj, zależy od węglanu sody i dla tego, skutecznie używa się, w cierpieniach z piasku, w uryntie będącego, pochodzą-

cych. Używaną jest wewnątrznie; rozbioru chemicznego wody téj nie ma.

Macerato (acqua di), ma temperaturę + 33° Reaumura; podług **Giuli**, w 16 uncjach téj wody, znajduje się: węglanu wapna gran 9,599, — magnezji 1,066, chlorku sodu 6,398, — magnezynu 1,066, siarkanu sody 4,268, — wapna 2,132, kwasu węglowego cali sześciennych 0,522, i gazu wodorodno-siarkowego cali sześć. 0,785.

Madonna di tre Finne (acqua della), ma temperaturę + 13° Reaum., podług **Giuli**, w 16 uncjach téj wody, znajduje się: węglanu sody gran 4,800, — wapna 2,666, — magnezji 1,066, chlorku sodu 1,066, — wapniaku 0,533, kwasu węglowego cali sześciennych 4,176, i mała ilość gazu wodorodno-siarkowego.

Maremma (acqua di), ma temperaturę + 12° Reaumura; podług **Giuli**, w 16 uncjach wody, znajduje się: siarkanu magnezji gran 6,397, — wapna 1,066, węglanu wapna 7,436, chlorku sodu 2,132, kwasu węglowego cali sześć. 1,309.

Mercatale (acqua di), podług **Giuli**, w 16 uncjach wody téj, znajduje się: węglanu wapna gran 1,865, — sody 1,599, chlorku sodu 0,533, węglanu żelaza 0,266, kwasu węglowego cali sześć. 4,176, gazu wodorodno-siarkowego cali sześć. 0,522.

Moggione (acqua di), ma temperaturę + 21° Reaum.; podług **Giuli**, w 16 uncjach wody téj, znajduje się: węglanu wapna gran 3,465, — magnezji 1,599, chlorku

sodu 1.599, — magnezyzu 0,533, kwasu węglowego cali sześć. 2,618.

Momialla (acqua di), podług **Giuli**, w 16 uncjach wody téj, znajduje się: węglanu wapna gran 5,331, siarkanu sodu 4,268, chlorku sodu 3 199, — magnezyzu 2.132, węglanu magnezyi 2,132, kwas węglowy i gaz wodorodno-siarkowy.

Monte rotondo (acqua di Edifizio del Vitriolo di), w wielkiej ilości, siarkan żelaza i siarkan glinki zawiera w sobie, i używaną jest do robienia mocnych. ściągających kąpielii. Podług **Giuli**, w 16 uncjach wody téj, znajduje się: siarkanu żelaza gran 53,31, — glinki 21.32, — wapna 3,199, chlorku sodu 11,19, — wapniaku 4,268.

Monsumano (acqua di), niedaleko *Monte catini*, na płaszczyźnie zwanéj *Val di Nicvole*, znajduje się źródło wody mineralnej, mające temperaturę + 18° Reaum., smak kwaskowaty; zawiera w sobie kwas węglowy, węglan i siarkan wapna, chlorek sodu, wapniaku i magnezyzu, węglan magnezyi i żelaza. Szczegółowego rozbiaru wody téj, jeszcze nie ma.

Martaione (acqua di), ma temperaturę + 21° Reaumura; podług **Giuli**, w 16 uncjach wody, znajduje się: chlorku sodu gran 2,132, — wapniaku 1.599, węglanu wapna 4,268, kwasu węglowego cali sześć. 6,802.

Pancola (acqua acidulo-ferruginosa di), niedaleko *Scravessa*, w grocie, w kształcie korytarza, sztucznie zrobionej, wypływa źródło wody mineralnej. która jest czystą i przezroczystą, w zetknięciu z powietrzem, maćl

się, nabywa koloru żółtawego i osadza niedokwas żelaza, który widzieć można w postaci ochry, koloru żółto-czerwonego, w miejscach tych, przez które przepływa; jest bez zapachu, smak ma ściągający, żelazny, temperaturę + 12° Reaum., ciężar gatunkowy 1,00036. Zawiera w sobie dosyć znaczną ilość kwasu węglowego i w niewielkiej ilości, chlorek i siarkan sody, a obficie dosyć węglan żelaza. Używaną jest wewnątrznie: w słabym trawieniu, białaczce i we wszystkich tych chorobach, gdzie wody żelazne są wskazane.

Pelago (acqua di), ma temperaturę + 14° Reaum.; podług **Giuli**, w 16 uncjach wody téj, znajduje się: węglanu wapna i sody po gran 1,599, kwasu węglowego i gazu wodorodno-siarkowego po cali sześciennych 0,522.

Pelaghe (acqua di), ma temperaturę + 30° Reaum.; podług **Giuli**, w 16 uncjach wody téj, znajduje się: chlorku sodu gran 2,132, węglanu sody 1,066, — wapna 1,066.

Pereta (acqua di), w kopalni siarki w *Pereta*, znajduje się źródło wody mineralnej, w którym woda jest koloru opalowego, zapach ma szczypiący, smak ściągający atramentowy, zawiera w sobie wielką ilość siarkanu żelaza, wraz z innymi solami, lecz w celu lekarskim używaną nie jest.

Pergine (acqua di), ma temperaturę + 12° Reaum.; podług **Giuli**, w 16 uncjach téj wody, znajduje się: węglanu sody gran 3,199, — magnezyi 1,332, — wa-

pna 1,699, — żelaza 0,266, kwasu węglowego cali sześć. 1,309.

Petriolo (Bagni di), przy drodze prowadzącej z *Siena* do *Grossetta*, przy strumieniu *Farma*, znajduje się źródło wody mineralnej, mającej cechy wody siarczanej, słono-żelaznej, temperaturę ma + 29° Reaum.; zawiera w sobie chlorki i siarkany, z rozmaitemi zasadami, a także węglan żelaza. Używana jest w rozmaitych ranach zadawnionych, w chorobach skóry, i w bólach reumatycznych; wody te, są zupełnie zaniedbane.

Pienza (acqua di), o ćwierć mili od miasteczka *Pienza*, na płaszczyźnie zwanej *Vall d' Orcia*, wypływa źródło wody mineralnej, która ma smak kwaśny, ścigający, nieprzyjemny, zapach gazu wodorodno-siarkowego i dla tego *Acqua Puzzola* jest nazywaną; temperaturę ma powietrza atmosferycznego; w 25 uncjach tej wody, prof. **Giuli**, znalazł znaczną ilość kwasu węglowego, siarkanu żelaza gran 26 — glinki 16, — magnezyi 4, — wapna 6; woda ta, ze składu swojego, bardzo jest podobną do *Acqua Marziale di Rio*, na wyspie *Elbie* będącej.

Pillo (acqua di), pomiędzy *Castel Fiorentino* i *Gambassi*, znajduje się źródło wody mineralnej zimnej, zawierające w sobie wielką ilość chlorku sodu i innych soli, oraz kwas węglowy. Woda ze źródła tego, spływa do urządzonej na ten cel studni, i mieszkańcy okoliczni, używają jej z dobrym skutkiem, w stwardnieniu wątroby i śledziony, w żółtaczkę i w rozmaitych cierpieniach żołądka i kiszek. Działa przyspieszając wypróżnienia

stolcowe i pędząc urynę. Rozkład chemiczny wody tej, dotąd jeszcze nie jest zrobionym.

Poggio Pinci (acqua acidula di), niedaleko *Montalceto*; należy do rodzaju wód kwaśnych, żelaznych; używaną jest jako czyszcząca żołądek, rozpuszczająca stwardnienia trzewów, i wzmacniająca; rozbiór chemiczny tej wody, nie był jeszcze zrobionym.

Rombole (acqua di), ma temperaturę + 30° Reaumur; w 16 uncjach, podług **Giuli**, znajduje się: węglanu wapna gran 5,331, siarkanu wapna 4,534, chlorku sodu 4,226, gazu wodorodno-siarkowego cali sześć. 3,758, i kwasu węglowego cali sześć. 2,618.

Roselle (acqua di), o milę od *Grosseto*, przy rozwaliskach zamku *Roselle*, wypływa kilka źródeł wody mineralnej, które złączywszy się w jeden strumień, spływają do zrobionego na ten cel zbiornika. Woda ta, jest czystą i przezroczystą, temperaturę ma + 29° R.; prof **Gazzeri**, robiąc rozbiór tej wody, w roku 1822, znalazł: siarkan sody, wapna i magnezji, chlorek sodu, wapniaku i magnezynu, węglan wapna, i ciało żółte żywiczne. **Giorgio Santi**, znajduje wody te szczególnie skutecznymi, w chorobach skóry zadawnionych.

Salcetri (acqua di), w okręgu *Santa Luce*, na płaszczyźnie *Val di Cecina*, wypływa źródło wody mineralnej, w którym woda jest czystą i przezroczystą, bez zapachu, smak ma lekko słony, alkaliczny; podług rozbioru, zrobionego przez prof. **Giuli**, okazało się, że zawiera w sobie: węglan sody, chlorek sodu i siarkan

wapna; działa przyspieszając wypróżnienia żołądka, używa się w odplywach tryprowych.

San Casciano (Bagni di), w prowincyi *Siena*, na granicy Państwa Kościelnego, na płaszczyźnie *Val di Paglia*, znajdują się wody mineralne, które jeszcze za czasów Rzymskich, w celu lekarskim były używane, i pod nazwiskiem *Bagni Chiusini*, były znane. W miejscu tém, znajduje się 11 źródeł, rozmaitej temperatury, gdyż od + 22° do + 27° Reaum., i źródła te, podług **Giuli**, zawierają w sobie, oprócz kwasu węglowego, chlorek wapniaku, magnezynu i sodu, węglan wapna i żelaza, siarkan wapna i żelaza, lecz dla braku dobrej i pewnej analizy, jako też, dla braku stosownego zakładu, nie są uczęszczane, tak jakby zasługiwały. Mieszkańcy jednak okolicy, w osłabioném trawieniu, w stwardnieniu trzewów brzusznych, w osłabieniu ogólném ciała, w zadawnionej dyarii i zadawnionym śluzotoku macicy, a także w reumatyzmie, artrytyzmie i paraliżach, z wielkim skutkiem, wody te, już w postaci kąpielii, już wewnątrznie używają.

San Fedele (acqua della cara vecchia dello zolfo a), w okręgu *Chianti*, niedaleko *Siena*, w kopalniach siarki tam będących, znajduje się źródło wody mineralnej, z którego woda, spływa do małego zbiornika, w ziemi wykopanego. Woda ta jest przezroczystą i bezbarwną, smak ma przykry, ściągający, kwaśny, atramentowy, zapach gazu wodorodno-siarkowego. Podług rozbioru, naprędce zrobionego, przez prof. **Antonio Targioni Tozzetti**, okazało się, że woda ta, zawiera w sobie:

kwas węglowy, siarkan żelaza, wapna i magnezyi, małą ilość chlorków, trochę glinki i istoty organicznej. Mieszkańcy okolicy, pomimo przykrego smaku, używają tej wody, po jednym kubku, albo i trochę więcej, w celu przeczyszczenia żołądka; z miejsca, nigdzie dalej nie jest przewożoną.

San Michele delle Formiche (acqua di), w okolicy *Voltera*, znajduje się źródło wody mineralnej, które ma temperaturę $+ 37^{\circ}$ Reaum., i podług **Hoefler'a**, zawiera w sobie: znaczną ilość gazu wodorodno-siarkowego, węglan wapna i magnezyi, siarkan sody, krzemionkę i istotę wyciągową. Używaną jest przez mieszkańców w chorobach skóry.

Santa Maria di Falciano (acqua di), ma temperaturę $+ 13^{\circ}$ Reaum.; w 16 uncjach tej wody, podług **Giuli**, znajduje się: węglanu sody gran 6,397, — wapna 8,530, — magnezyi 1,599, — żelaza 0,533, chlorku sodu 1,599, kwasu węglowego cali sześć. 1,665.

Santa Lucia (acqua di), ma temperaturę $+ 28^{\circ}$ Reaum., i oprócz gazu wodorodno-siarkowego, zawiera w sobie, siarkan sody i chlorek sodu.

Santa Vittoria (acqua di), źródło to, znajduje się w prowincyi *Siena*, niedaleko *S. Quirico*, i niedaleko źródeł mineralnych, zwanych *Bagni di Vignone*. Woda w źródle tém będąca, jest czystą i przezroczystą, ma smak słony, obrzydliwy, zapach wody morskiej, temperaturę $+ 13^{\circ}$ Reaumura, podług rozbioru, zrobionego przez prof. **Giuli**, w 25 uncjach tej wody, znaleziono:

jodku potasu gran $1\frac{1}{2}$, chlorku sodu 200, — magnezy-
nu 15. — wapniaku 12, siarkanu wapna $\frac{1}{2}$, — magne-
zyi 18, węglanu wapna 2, — magnezyi 10. Woda ta,
używaną jest w skrofułach, w zatkanii gruczołów,
w liszajach, w reumatyzmach. paraliżach, i w tych
wszystkich chorobach, w których wody mineralne *Ter-
me Leopoldine di Monte Catini* zwane, są zalecane;
używaną także jest, przeciwko robakom kiszgowym,
(*Ascaris Lumbricoides*), lecz dawaną powinna być
w małych daniach, gdyż w większej ilości wzięta, wo-
mity i bóle żołądka sprowadza.

Sarteano (acqua di), w okręgu *Sarteano*, na pła-
szczyźnie *Val di Chiana*, znajduje się to źródło,
w którym woda jest czystą i przezroczystą, smak ma
kwaśny, ściągający, atramentowy, temperaturę $+ 12^{\circ}$
Reaum; prof. **Giuli**, w wodzie tej, znalazł kwas węgło-
wy, węglan i siarkan wapna, węglan i siarkan magnezyi,
siarkan sody, węglan żelaza, siarkan glinki, chlorek
wapniaku, sodu i magnezynu. Używaną jest w leczeniu
kamieni urynowych, w katarze pęcherza urynowego,
w białaczce, w stwardnieniu wątroby i śledziony, doda-
jąc do wody tej, małą ilość siarkanu sody, albo ma-
gnezyi.

Selva Perugina (acqua di), inaczej *Acqua di Ma-
donna a Papiano* zwana, ma temperaturę $+ 13^{\circ}$ Reau-
mura, i podług **Giuli**, w 16 uncjach tej wody, znajduje
się: węglanu sody gran 9,599, — wapna 4,800, — że-
laza 0,533, kwasu węglowego cali sześć. 1,665.

Seravalle (acqua di), ma temperaturę $+ 13^{\circ}$ Reaumura; w 16 uncjach wody tej, podług **Giuli**, znajduje się: węglanu sody gran 1,066, — wapna 2,132, chlorku sodu 1,599, kwasu węglowego cali sześciennych 4,176.

Siena (acqua di), w 16 uncjach wody tej, podług **Giuli** znajduje się: węglanu wapna gran 1,066 i tyleż węglanu sody, gazu wodorodno-siarkowego cali sześć. 2,618.

Staggia (acqua di), ma temperaturę $+ 12^{\circ}$ Reaum.; w 16 uncjach wody, podług **Giuli**, znajduje się: chlorku sodu gran 2,666, siarkanu magnezyi 1,599, — wapna 6,389, węglanu wapna 5,331.

Stronchino (acqua di), w 16 uncjach wody tej, podług **Giuli**, znajduje się: chlorku sodu gran 33,900, — wapniaku 3,412, — magnezynu 2,558.

Talamonaccio (acqua di), ma temperaturę $+ 26^{\circ}$ Reaumura; w 16 uncjach wody tej, podług **Giuli**, znajduje się: chlorku sodu gran 66,009, — magnezynu 3,372, — wapniaku 1,599, węglanu wapna 2,132, — magnezyi 3,199, — żelaza 0,533, siarkanu magnezyi 6,398, — wapna 4,268, gazu wodorodno-siarkowego cali sześć. 1,570.

Venelle (acqua di), ma temperaturę $+ 20^{\circ}$ Reaum.; w 16 uncjach wody tej, podług **Giuli**, znajduje się: siarkanu magnezyi gran 3,199, węglanu wapna 1,599, — magnezyi 1,066.

Violla (acqua di), w 16 uncjach wody téj, podług **Giuli**, znajduje się: węglanu sody gran 6,308, chlorku sodu gran 4,800, kwasu węglowego cali sześciennych 4,714, i gazu wodorodno-siarkowego cali sześciennych 0,523.

KRÓLESTWO LOMBARDZKO WENECKIE.

Alpy, dzielące Tyrol od Lombardyi, wydają z łona swego, wiele bardzo źródeł, wód mineralnych, rozmaitego rodzaju i temperatury, z tych jedne rozłożone, opatrzone stosownemi zakładami, tak do brania kąpieeli, jak do pomieszczenia chorych, bardzo licznie są odwiedzane przez osoby szukające ratunku, w rozmaitych chorobach; gdy tymczasem inne, znane tylko i używane przez mieszkańców okolicy, całą swoją skuteczność, udzielają małej liczbie osób, które z ustnego przekazania przodków, z wiarą prawie religijną, piją te wody i znajdują ulgę w swoich cierpieniach. Do używanych źródeł należą:

ACQUA DI ABANO

Położenie. O milę od *Padwy*, przy mieście zwanem *Abano* (¹), w części wyższej niewielkiego wzgórką, nazywającego się *Montiron*, wydobywa się kilka źródeł wody mineralnej, które następnie z sobą się łączą, i za pomocą urządzonych na ten cel kanałów, spływają do rozmaitych zakładów, do brania kąpieli przeznaczonych. Za czasów jeszcze Rzymskich, miasto to, było już sławne swojemi siarczanemi wodami, które to wody, nazwiskiem *Terme Apovesi* mianowane były.

Własności fizyczne. Woda ta, jest czystą i przezroczystą; w kraterach, z których źródło się to wydobywa, widzieć można wielką ilość gazu, który się jednocześnie, z wodą tą wydobywając, jakby wrzenie jej sprawia; smak ma słono-gorzkawy, obrzydliwy, zapach gazu wodorodno-siarkowego; zatkana dobrze w butelkach, przechowuje się dosyć długo, bez zmienienia swoich cech, lecz trzymana w otwartym naczyniu, traci swój zapach i część obrzydliwego smaku. Temperatura rozmaitych źródeł,

(¹) Miasto to, sławne jest urodzeniem Titusa Liviusa.

w miejscu tém będących, jest od $+ 24^{\circ}$ do $+ 68^{\circ}$ Reaum., ciężar gatunkowy 0,0003.

Własności chemiczne. Pierwszy rozbiór tej wody, zrobionym był przez prof. **Mandruzzato**, w roku 1789, następnie Dr **Andrejewski** ⁽¹⁾, w r. 1831, nowy jej rozbiór zrobił i okazał, że funt tej wody (złożony z 301,22 gramm), zawiera w sobie:

Chlorku sodu	gramm	23,0725
„	wapniaku „	0,9000
„	magnezynu „	0,7700
„	żelaza „	0,1563
Jodu i bromu	ślady	
Węgłanu magnezyi	„	0,7334
Siarkanu wapna	„	4,7941
Glinki	„	0,5000
Niedokwasu żelaza	„	0,1000
Kwasu krzemowego		1,1230
Istoty wyciągowej	„	0,6100
— organicznej	„	0,3270
Straty	„	0,0137
		33,1000

Prof. Ragazzini, w niektórych źródłach tej wody, znalazł jeszcze, oprócz powyższych czę-

(1) Diss. inaug. de thermis Aponensibus in Agro Patavino. Berolini, 1831.

ści składowych, jodki i bromki magnezy, dwuwęglan wapna, magnezy i żelaza, i ślady kwasu krzemowego wolnego. Nadto, w r. 1836, znalazł w wodach tych, ciało stałe, biało-perłowego koloru, bardzo lotne, mające wszystkie cechy fizyczno-chemiczne, najczystsze oleju skalnego.

Własności lekarskie. Wody te, użyte wewnętrznie, działają przyspieszając wypróżnienie kanału pokarmowego, powiększając odchód uryny i przeziw skórny; podług **Mandruzzato**, zalecane były: w reumatyzmach chronicznych, w artrytyzmach, w skrofulach, w stwardnieniach trzewów brzusznych, białaczce, hemoroidach, liszajach, oraz w nabrzmieniach stawów zadawnionych, niebolesnych i w przykurczeniach członków. **Dr Giovanni Zechinelli**, przepisuje je z dobrym skutkiem: w chorobach skórnych, bezgorączkowych, w liszajach zastarzałych, w rozmaitych odpływach szlamowatych, w guzach zimnych, w wodnej puchlinie stawów, i w nieporządnym odbywaniu się odpływów miesięcznych.

Sposób użycia. Używa się wewnętrznie, pijąc od 3 do 10 kubków dziennie, zewnętrznie zaś, używa się ta woda, albo w postaci kąpieli zwy-

czajnych, w cierpieniach ogólnych, lub w postaci kąpeli nastrzykiwanych i błotnych, w cierpieniach miejscowych, a nadto, przepisują się jeszcze kąpiele parowe z téj wody; wszystkie te rodzaje leczenia, używane są w rozmaitym stopniu temperatury, i tak, kąpiele zwyczajne z wody, przepisywane są na $+ 26^{\circ}$ Reaumura, z błota na $+ 32^{\circ}$ do $+ 36^{\circ}$ Reaum., a parowe niekiedy do $+ 40^{\circ}$ Reaum. Przy użyciu zewnętrzném tych wód, miejscowi lekarze, przepisują jednocześnie, bardzo często, do wewnętrznego użycia, wodę mineralną, zwaną *Acqua di Monte Ortone*, lub *Acqua di Arqua*, które się niedaleko *Abano* znajdują (1).

(1) W okolicy *Abano*, jest wiele źródeł wody mineralnej, które ze swoich cech, tak fizycznych jako i chemicznych, oraz ze skutków lekarskich, bardzo są podobne do *Acqua di Abano* i zwyczajnie, we wszystkich tych cierpieniach, co i tamta, zalecane bywają; znaczniejszych źródeł jest pięć.

a) *San Pietro Montagnone*, tak nazwany wzgórek, niedaleko *Abano*, z lewej strony kanału, zwanego *Mon-selice*, posiada źródło wody mineralnej, mającej temperaturę $+ 59^{\circ}$ Reaum., smak słony; według **Mandruzato**, 20 funtów téj wody, zawierają w sobie: chlorku sodu gran 187, — wapniaku 45, siarkanu wapna 45, węglanu wapna 17.

Oprócz opisanych kąpiel, robią się jeszcze w tém miejscu, kąpiele ze szlamu, u źródła

b) *Monte Grotto*, małe wzgórze, blisko *San Pietro Montagnone*, z którego wydobywa się źródło wody mineralnej. Woda ta, jest czystą i przezroczystą, ma smak słony, bez zapachu, temperaturę $+ 54^{\circ}$ Reaum., ciężar gatunkowy 1,0034; podług rozbioru, uczynionego przez **Mandruzzato**, w r. 1804, 20 funtów wagi lekarskiej, tej wody, zawierają w sobie: chlorku sodu gran 246, — wapniaku 44, siarkanu wapna 104, węglanu wapna 24.

c) *Monte Ortone*, góra ta, jest w stronie zachodniej, o ćwierć mili położoną od *Abano*, a źródło wody mineralnej, z niej wydobywające się, zowie się *Acqua della Vergine*, i spływa do urządzanego tam zbiornika, z którego do użycia jest brana. Woda ta, jest zupełnie czystą i przezroczystą, smak ma słonawy, zapach wątroby siarczanéj. Rozbiór chemiczny, zrobiony przez **Mandruzzato**, okazał, że 24 funty tej wody, zawierają w sobie: węglanu wapna gran $93\frac{1}{2}$, siarkanu wapna gran 157, chlorku sodu 439, chlorku wapniaku 23.

d) *Sant'Elena alla battaglia*, źródło to, jest odległe o dwie mile od Padwy, a o jedną od *Abano*, leży na lewym brzegu rzeki *Esle*, ma temperaturę $+ 54^{\circ}$ Reaum., woda w niem jest przezroczystą, ma smak słony, i podług **Mandruzzato**, w 20 funtach tej wody, znajduje się: chlorku sodu gran 166, — wapniaku 12, siarkanu wapna 34, węglanu wapna 12.

będącego, które się zowią *I Fanghi di Abano*, a które, że już od dawna, w celu lekarskim

e) *San Daniele*, wzgórek ten, leży w stronie północnej i jest o ćwierć mili odległy od *Abano*, z którego bocznej części, z pomiędzy ogromnych pokładów tufu wapiennego, wypływa źródło, mające wodę czystą i przezroczystą, smak słonawy, zapach jaj zepsutych, temperaturę + 15° Reaum., ciężar gatunkowy 1,0400. Prof. **Ragazzini**, robiąc rozbiór tej wody, w r. 1836, w 1001 drachmach wody, znalazł:

Gazu wodorodno-siarkowego	drachm	0000,0083
„ kwasu węglowego	„	0000,0233
Chlorku sedu	„	0002,2190
„ magnezyzu	„	0000,2060
„ wapniaku	„	0000,5200
Siarkanu sody	„	0000,0600
„ magnezyi	„	0000,0420
„ wapna	„	0000,0910
Węglań wapna	„	0000,2400
„ magnezyi	„	0000,1420
Krzemionki	„	0000,0200
Istoty organicznej wyciągowej	„	0000,0020
Ślady jodków i bromków magnezyzu i ślady węglanu żelaza		
Straty	„	0000,0080
Wody czystej	„	0997,5084

Ogół drachm . . . 1001,0000

Woda ta, ze skutków swoich, podobną jest do wody

używane były, z dzieł **Martial'a**, **Claudian'a**, i **Plinius'a** (1), jak również, ze znalezionych w miejscu tém rozmaitych starożytnych napisów, przekonać się można. Kąpiele te, później zostały zupełnie zaniedbane, dopiero w XV i XVI^{ym} stuleciu, zaczęły wchodzić na nowo w użycie, jak o tém **Joannes de Dondis** (2), **Savanarolla**, **Andrea Bacci** (3), **Bertozzi** (4) i inni

zwanej *Acqua Ranieriana*, i jest rozwożoną w rozmaite miejsca, w butelkach od 1 do 3 funtów lekarskich, pod nazwiskiem *Acqua Solforosa di San Daniello di Abano*.

(1) Hist. Natural. Lib. II. cap. 106. Lib. XXXI. cap. 32.

(2) Sunt enim qui utuntur coeno seu luto, quod residet ab hujusmodi aquis in ipsis Fontibus et locis scaturiginis earum, apponendo illud supra membra et tenendo illa sic lutata in sole, donec lutum exsiccat, et vehementer adjuvat resolutionem et exiccationem subcutaneorum morborum. Joannes de Dondis. consider. de Fontibus calidis agri Patavini Cap. VIII.

(3) Lib. de thermis. Venetii 1571, pag. 310, 311, 243, 284.

(4) Delle terme Padovane dette Bagni d'Abano. Venezia, 1759.

wzmiankują, a najpóźniej o nich **Mühli-**
bach (1), **Valentin** (2), **Schmidt** (3) pisali.

Szlam służący do robienia wzmiankowanych kąpieli, powstaje z osadu żółtawego i ziemi tłu-
stej, które się samo przez się zbierają, po od-
pływie wody mineralnej. Przygotowują zaś
szlam ten, następnym sposobem: glinka miałko
utarta, miesza się z trzecią lub czwartą częścią
krzemionki, wkłada się do rowu, umyślnie na
ten cel zrobionego, i napuszcza się wodą mine-
ralną, która na tej mieszaninie, utrzymuje się
przynajmniej przez miesiąc, nim ją pierwiastka-
mi mineralnymi nasyci; później, woda ta się spu-
szcza, szlam pozostały, z rowu się wydobywa,
składa do zbiornika i do użycia zachowuje.
Szlam taki, ma kolor szarawy, temperaturę +
60° Reaum. i w składzie swoim, zawiera glinę,
krzemionkę, chlorek sodu, siarkę i wodę. Szlam
ten, do najmocniejszych i najskuteczniejszych
tego rodzaju kąpieli należy, jest bowiem mocno

(1) Medicinische Jahrbücher der K. K. Oesterr. Sta-
aten Vol. I. pag. 3. i 388., 1823.

(2) Voyage en Italie pag. 118.

(3) Vermischte Abhandlungen aus dem Giebiete der
Heilkunde von einer Geselsch. prakt. Aerzte zu S. Pe-
tersburg. 1. Sammlung, pag. 168.

drażniący, bardzo przenikliwy, sprowadza obfity przeziw skórny, i dla tego, w artrytyzmie, w sztywności członków, w paraliżach, w zgrubieniu stawów i w chorobach natury syfilitycznej, korzystnie bardzo jest używanym.

Używa się do robienia okładań ogólnych, lub częściowych; przy okładaniach ogólnych, szlam rozpościera się na prześcieradle, na trzy lub cztery cale grubo, i po przyprowadzeniu go do temperatury takiej, jaką chory może wytrzymać, bez poparzenia się, okręca się cały chory tém prześcieradłem, i kładzie na sienniku, a skoro się zobaczy, że szlam stygnąć zaczyna, to zmienia się prędko okładanie dawniejsze, a świeże się przykładą; przy zmianie okładań, uważać potrzeba, żeby nie zaziębić chorego, i dla tego, czynność tę bardzo prędko robić wypada. Niektórzy zalecają jednocześnie, użycie kąpieli zrana, z wody mineralnej, a po południu szlamowatej; w chorobach ciężkich i zadawnionych, dwie kąpiele szlamowate dziennie, jedna rano, a druga po południu, brane być mogą. Szlam ten, przewożonym być może w odleglejsze miejsca, bez stracenia swęj skuteczności (1).

(1) Physikalisch-medicinische Darstellung der bekann-
ten Heilquellen in Europa, von Dr Osan. Berlin, 1839.

BAGNI DI ARQUA.

Położenie. Niedaleko drogi, prowadzącej z Padwy do *Monselice*, o dwie i pół mili od Padwy, a o pół mili od miasteczka *Battaglia*, znajduje się miasteczko *Arqua* ⁽¹⁾, gdzie u podstawy pagórka, zwanego *Calabrina*, wypływa kilka źródeł wody mineralnej, które sprowadzone do obszernego zbiornika, za pomocą rur, do urządzonego na ten cel zakładu spływają. Wody te, w r. 1827, odkryte zostały, przez Vice-Króla Lombardyi, arcyksięcia *Ranieri*, i od imienia jego, *Acque Ranieriane* się zowią.

Własności fizyczne. Woda ta, jest czystą i przezroczystą, lecz będąc wystawioną przez czas dłuższy, na działanie powietrza atmosferycznego, przybiera kolor mleczny, zapach ma gazu wodorodno-siarkowego, smak szczególnież z początku obrzydliwy; gotowana przez minut kilkanaście, traci swój zapach i smak zupełnie. Zatkana dobrze w butelkach, pozostaje czas

(1) W mieście tém, widzieć można dom, w którym mieszkał Petrarca, jego krzesło, zegarek, a w okolicy miasteczka, nagrobek dla tego poety postawiony, z napisem przez niego samego zrobionym.

długi bez żadnej zmiany; temperatura jej jest + 16° Reaum., ciężar gatunkowy 1,00110,63.

Własności chemiczne. Według rozbioru, zrobionego przez prof. Melandri, okazało się, że 1000 drachm tej wody, zawierają w sobie:

Gazu wodorodno-siarkowego	0000,0164
Kwasu węglowego	„ 0000,0646
Chlorku sodu	„ 0000,6660
„ potasu	„ 0000,0360
„ magnezynu	„ 0000,0540
„ wapniaku	„ 0000,0110
Siarkanu wapna	„ 0000,0320
„ magnezyi	„ 0000,0100
Węglanu wapna	„ 0000,3115
„ magnezyi	„ 0000,0040
Krzemionki	„ 0000,0515
Wody czystej	„ 999,7490
	<hr/>
	1001,0000

Własności lekarskie. Woda ta, jest siarczaną, słono-zimną, i należy do małej liczby źródeł siarczanych, będących w Europie, które mają w sobie gaz wolny; działa powiększając odchód uryny i przeziw skórny, a u niektórych osób, czyści także żołądek. Zalecaną jest: w chorobach skóry, niegorączkowych, w cierpieniach systemu limfatycznego i gruczołowego, w chorobach dróg urynowych, szczególnie przy

oddawaniu piasku z uryną, i w rozmaitych odpływach szlamowatych.

Sposób użycia. Wody te, używają się tylko wewnętrznie, pijąc od 4 do 8 kubków dziennie, używane są także, przy leczeniu się wodami *Sant'Elena alla battaglia*, *Montegrotto*, *San Pietro Montagnone* i *Abano*. Woda ta, jest przesyłaną także w miejsca odleglejsze, w butelkach od 1 do 3 funtów.

ACQUA DI RABBI.

Położenie. Na prawym brzegu strumienia *Rabbies*, o pięć mil drogi od *Trento*, a o milę od *Male* i *Magras*, z góry zwanój *Monte Saent*, wypływa źródło wody mineralnej, które już w r. 1660, znajomém było; przy źródle tém, jest urządzony zakład, do brania kąpieli i domy do pomieszczenia chorych.

Własności fizyczne. Woda ta, jest czystą i przezroczystą, smak ma kwaskowaty, szczypiący, ściągający, zapach szczególny, podobny do zapachu świeżo rozpuszczonego niedokwasu żelaza, kłuciona w butelce przez czas niejaki pieni się i wydziela dużo kwasu węglowego; wystawiona przez czas dłuższy na działanie po-

wietrza, maści się i zostawia na dnie osad żółty ochrowy. Temperaturę ma + 7° Reaum.

Własności chemiczne. Dr **Ragazzini** (1), robiąc w r. 1835, rozbiór tej wody, znalazł, że zawiera w sobie :

Kwasu węglowego	drachm	1,681,00
Węglanu sody	„	0,841,00
Chlorku sodu	„	0,299,00
Siarkanu sody	„	0,010,00
Dwuwęglanu wapna	„	0,302,00
„ magnezyi	„	0,050,00
„ żelaza	„	0,119,00
Kwasu krzemowego	„	0,018,00
Węglanu amonii	„	0,003,74
Straty	„	0,003,00
Wody czystej	„	999,000,00
		1002,326,74

Własności lekarskie. Woda ta, jest podobną do źródeł zwanych *Acqua di Recoaro* i *Acqua di Staro*, z tą różnicą, że zawiera nadto w składzie swoim, węglan i chlorek sodu, i cokolwiek amoniaku. Brak w niej siarkanu wapna, robi ją lżejszą do trawienia, i dla tego, w większej ilości może być używaną bez obawy. Dr **Ragazzini** sądzi, że woda ta, w leczeniu skrofuł

(1) *Analisi Chimica dell'acqua di Rabbi. 1836.*

i piasku w urynie, skuteczniejszą jest bez porównania, od *Acqua di Recoaro*.

Sposób użycia. Używa się wewnątrz, od 5 do 8 kubków dziennie, i zewnątrz, w postaci kąpeli zwyczajnych i nastrzykiwanych. Wody te, najwięcej uczęszczane są, w miesiącu lipcu i sierpniu.

BAGNI DI RECOARO.

Położenie. W powiecie *Waldagno*, niedaleko miejsca, gdzie prowincya *Vicenza*, graniczy z *Tyrolem*, znajduje się wieś, zwana *Recoaro*, w której już od dwóch wieków, źródła wody mineralnej są w użyciu. Główniejszych źródeł jest tam pięć: 1) *La Fonte Lelia*, 2) *La Fonte Marianna*, 3) *La fonte di Giause*, 4) *La fonte Lorgna*, 5) *La fonte dolce di crovole*, z tych wszystkich, pierwsze dwa źródła, są najwięcej używane. Przy źródłach tych, są urządzone dwa duże zakłady, w których stosownie do rodzaju choroby, kąpiele zimne i ciepłe zwyczajne, kąpiele nastrzykiwane, półkąpiele i wstrzykiwania brać można; a wielka ilość prywatnych domów, dostarcza wygodnego pomieszczenia przyjeżdżającym. *La Fonte Lelia* nazwana, od imienia hrabiego *Lelio Piovenne*, który w ro-

ku 1689, źródło to odkrył; wypływa ze strony zachodniej niewielkiego pagórka, który wraz z innemi, podstawę góry *Spitz* stanowi, i jest o parę set kroków od *Recoaro* odległym. W tém miejscu, w r. jeszcze 1788, wybudowanym został stosowny zakład, do użycia tych wód, który i dzisiaj widzieć można. *La Fonte Marianna*, nazwane od imienia wielkiej księżniczki Toskańskiej, która używała te wody; wypływa z góry, zwanéj *Monte Rosario*, leżącej w północno-wschodniej stronie, wsi *Recoaro*.

Własności fizyczne. *La Fonte Lelia*, jest czystą i przezroczystą, bez koloru, smak ma kwaśkowaty, mocno szczypiący, podobny do atramentu, zapach mineralny, podobny do zapachu, jaki wydaje świeżo rozpuszczone żelazo, w kwasie bezwonnym; trzymana w butelce otwartej, łatwo się męci, i wydziela osad mleczno-żółtego koloru; napełniwszy butelkę do połowy tą wodą, i poruszając ją mocno przez czas niejakiś, woda traci kwas węglowy, którym jest przepełnioną; temperatura jej jest + 9° Reaum., ciężar gatunkowy 1,003,39. *La Fonte Marianna*, jest także czystą i przezroczystą, smak ma lekko ściągający, przyjemny, zostawiający jednak

w ustach smak metaliczny, bez zapachu ; temperatura jój jest + 10° Reaum.

Własności chemiczne. Woda zwana *La Fonte Lelia*, była rozebraną przez prof. **Melandri**, a *La Fonte Marianna*, przez **G. A. Cenadella** aptekarza z *Lonato*, z którego to rozbioru, okazało się, że funt Wenecki lekarski tej wody, (gramm 301,2297), zawiera w sobie:

	<i>Fonte Lelia</i>	<i>Fonte Marianna</i>
Kwasu węglowego	gran 10,82,00	07,71,62
Chloroku sodu	„ 00,00,00	00,03,00
„ magnezynu	„ 00,00,00	00,01,80
Siarkanu wapna	„ 07,60,00	00,18,00
„ magnezji	„ 04,00,00	01,72,80
„ sody	„ 00,18,00	00,37,20
Węglanu sody	„ 00,00,00	00,03,00
„ wapna	„ 04,12,00	03,18,10
„ magnezji	„ 00,38,00	00,24,00
„ żelaza	„ 00,00,00	00,74,20
Niedokwasu żelaza	„ 00,18,00	00,00,00
Krzemianu żelaza	„ 00,00,00	00,07,80
Kwasu krzemowego	„ 00,12,00	00,24,00
Istoty wyciągowej organicznej	„ 00,03,00	00,45,60
wody czystej	5732,57,00	5724,98,68
	<hr/>	<hr/>
	5760,00,00	5740,00,00

• **Własności lekarskie.** Podług mniemania prof. **Giacomini** (1), z *Padwy*, skuteczność wody, zwanój *La Fonte Lelia* albo *Acqua di Recoaro*, zależy od pierwiastków żelaznych i kwasu węglowego, i dla tego, zalecaną jest: w ogólném osłabieniu ciała, w stwardnieniu wątroby i śledziony, w zadrażnieniu chroniczném kanału pokarmowego, w białaczce, w nieporządném odbywaniu się peryodycznych miesięcznych odpływów, w płynieniach tak krwistych, jako i szlamowatych, już z kiszki odchodowej, już z organów rodzajnych, z osłabienia pochodzących, w kolce i kamieniach żółciowych, w zadawnionym katarze pęcherza urynowego, jako też w cierpieniach, pochodzących ze znajdującego się piasku w urynie; w schnięciu mlecza piersiowego, powstałém w skutek nadużycia rozkoszy cielesnych, lub samogwałtu, w reumatyzmach zadawnionych, hypochondryi i hysteryi. Woda zaś zwana *La Fonte Marianna*, ma własność rozpuszczającą i lekko rozwalniającą żołądek, przepisywana jest, w zadrażnieniach błony wewnętrznej, serca i naczyń krwistych większych,

(1) Tratt. dei socc. Terap. tom III. pag. 400. i t. IV. pag. 444.

tak arteraylnych, jako téż i żylnych, oraz błony brzusznej i kiszek, w cierpieniach hemoroidalnych, w chroniczném zadrażnieniu błony kanału powietrznego i macicy, a także w białych upławach i t. d.

Sposób użycia. Woda ta, używa się wewnątrz, pijąc od 2 do 8 kubków dziennie, i zewnętrznie, w postaci kąpeli zwyczajnych, ciepłych i zimnych, półkąpeli, kąpeli nastrzykiwanych i wstrzykiwań. W niektórych chorobach, przy wodach tych, używanych wewnątrz, zalecane są kąpiele błotne z *Abano*, które z powodu niewielkiej odległości, bardzo łatwo dają się sprowadzić, zachowując właściwy swój stopień ciepła. Czas zwyczajny, do leczenia się temi wodami, jest od miesiąca maja, do końca września. Woda ta, jest bardzo w użyciu, i około 40,000 funtów rocznie, w stosownych butelkach, wysyła się w rozmaite kraje Europy.

ACQUA CIVILLINA albo CATULLIANA.

Położenie. O milę drogi od wsi *Recoaro*, z pagórka zwanego *Monte del Vicentino*, spływa źródło wody mineralnej, które właściciel, nazwiskiem *Catullo*, sprowadził do obszernego

zbiornika, z kąd się bierze do butelek i pod nazwiskiem *Acqua Civillina*, drogą handlową się rozchodzi.

Własności fizyczne. Woda ta, jest przezroczystą, koloru żółtawego, podobnego do koloru wina szampańskiego, białego; wystawiona na działanie powietrza, pokrywa się delikatną powłoką żółtą, odbijającą kolory tęcze. Smak ma kwaśny, ściągający, żelazny. Zapach podobny temu, jaki zostawia siarkan żelaza, trzymany długo w ręku, temperaturę + 12° Reaum.

Własności chemiczne. Podług rozbioru, zrobionego przez prof. **Melandri** (1), okazało się, że 1000 drachm tej wody, zawierają w sobie:

Siarkanu wapna	drachm 1,6640
„ magnezyi	„ 0,3830
„ Niedokwasu 1° żelaza	„ 3,0715
„ Niedokwasu 2° żelaza	„ 2,4880
Kwasu krzemowego	„ 0,0030
Wody	992,3905

1000,0000

Własności lekarskie. Ponieważ w fucie tej wody, znajduje się prawie drachma siarkanu żelaza, przeto źródło to, należy do najmocniej-

(1) Saggio sulle principali acque minerali dell'Europa, Marieni. Milano, 1842, pag. 287.

szych wód mineralnych żelaznych, i zalecaném jest, we wszystkich tych chorobach, gdzie lekarstwa żelazne są wskazane.

Sposób użycia. Używa się wewnątrznie, pijąc od 1 uncji do 3, a w miarę znoszenia żołądka i stopnia choroby, powiększając dozę, do pięciu uncji (1).

(1) Oprócz tych źródeł, w prowincyi *Vicenza*, znajdują się jeszcze dwa źródła wód mineralnych, z których jedno *Bagni di Staro*, a drugie *Acqua di Arzignano* nazywają się:

a) *Bagni di Staro*; wieś *Staro*, leży w prowincyi *Vicenza*, i o trzy mile od tego miasta jest odległą; źródło wody mineralnej w tej wsi będące, ma smak kwasowaty, szczypiący, żelazny, zapach żaden, temperaturę $+10^{\circ}$ Reaum., ciężar gatunkowy 1,001,32. Podług rozbioru, uczynionego przez prof **Melandri**, ma zawierać w sobie dwuwęglan wapna, magnezji i żelaza, siarkau magnezji, krzemian sody i wapna, a także nie małą ilość kwasu węglowego. Źródło to, należy do wód kwaśno-gazowych, które razem są jeszcze słone i żelazne. Podług zdania wydziału lekarskiego w Padwie, wody te, mają mieć tę samą własność, jak wody w *Recoaro*, i lepiej się jeszcze. od nich trawia, a po użyciu tych wód, w skrofulach, w cierpieniach wątroby i w chorobach dróg moczowych, dobre skutki, w krótkim bardzo czasie, widziane były.

ACQUA DI BOVEGNO.

Położenie. W prowincyi *Brescia*, w powiecie *Bovegno*, o godzinę drogi od miasta *Bovegno*, z góry zwanéj *Monte Trovina*, spływa obfite źródło wody mineralnéj, które od roku 1816, zostało w większe użycie wprowadzoném.

Własności fizyczne. Woda ta, jest czystą i przezroczystą, smak ma ściągający, metaliczny, żelazny, bez zapachu, trzymana w butelkach niedobrze zatkaných, i wystawiona na działanie światła, wkrótce staje się mętną i na dnie, jako téż na ścianach butelki, składa żółty osad, a także, zostawia obfity osad ochrowy, w miejscach tych, przez które przepływa; temperaturę ma + 9° Reaum., ciężar gatunkowy 1,000,38.

Własności chemiczne. Podług rozbióru aptekarza **Grandoni** (1), okazało się, że 40 funtów téj wody, zawierają w sobie:

b) *Acqua di Arzignano*; we wsi *Arzignano*, w powiecie *Vicenza*, znajduje się źródło wody mineralnéj, które w r. 1771, zostało odkrytém, a które zawiera w sobie wielką obfitość siarkanu wapna, niemniej siarkan żelaza, węglan wapna i ślady kwasu węglowego. Woda ta, w zastępstwie wody zwanéj *Acqua di Recoaro*, jest używaną.

(1) Vide l. c. pag. 244.

Kwasu węglowego gran 18,576,74

Siarkanu wapna	gran	36,00
„ magnezyi	„	40,70
Węglanu wapna	„	14,20
„ magnezyi	„	7,30
Półtoro niedokw. żelaza		9,25
Istoty wyciągowej	„	4,30
Kwasu krzemowego	„	12,25

 124,00

Własności lekarskie. Woda ta, działa na kanał kiszkowy, i na drogi urynowe, zalecaną jest: w zastarzałych stwardnieniach trzewów, w chroniczném zadrażnieniu kanału kiszkowego, w bezczynności żołądka, w uporczywej bieguncie, w nieregularnym odpływie miesięcznym i w białych upławach.

Sposób użycia. Woda ta, używa się wewnątrznie, pijąc od 2 do 4 kubków dziennie, lecz musi być przywożoną do miasta *Bovegno*, gdzie chorzy mają pomieszkanie, gdyż z powodu bardzo utrudzającej i niewygodnej drogi, u źródła samego, używaną być nie może. Niektórzy lekarze, w cierpieniach wymagających użycia téj wody, zalecają *Acqua di San Colombano*, która ma podobne pierwiastki składowe, a jest położoną w miejscu bardzo przyjemném i przystępném do samego źródła.

ACQUA DI SAN COLOMBANO.

Położenie. W prowincyi *Brescia*, w powiecie *Bovegno*, na płaszczyźnie *Val-Cosetta* zwaney, wypływają dwa źródła wody mineralnej, które w r. 1826, zostały odkryte i w użycie lekarskie wprowadzone.

Własności fizyczne. Woda ta, jest czystą i przezroczystą, smak ma lekko ściągający, metaliczny; zostawiona w spokojności, jest bez zapachu, lecz będąc mąconą w butelce, wydaje zapach podobny do tego, jaki się czuć daje po wystrzale z fuzyi; wystawiona na działanie światła i powietrza, wydziela osad żółty, lecz dobrze zamknięta w butelkach, długo bardzo bez żadnej zmiany, daje się przechowywać; temperatura jej jest $+ 8^{\circ}$ Reaum., ciężar gatunkowy 1,000,96.

Własności chemiczne. Podług rozbioru aptekarza **Grandoni** (1), w r. 1833, okazało się, że 600 uncyi téj wody, zawierają w sobie:

Kwasu węglowego cali sześciennych	15,7941
Powietrza atmosferycznego	„ 11,3400
Chlorku magnezynu	gran 10,048
Siarkanu magnezyi	„ 19,035

(1) Vide l. c. pag. 472.

Siarkanu wapna	gran	10,310
Węglanu wapna	„	14,936
„ magnezyi	„	8,005
Półtora niedokwasu żelaza		6,952
Istoty organicznej żywicznej		4,505
Krzemianu żelaza	„	4,679
Straty	„	02,029
		80,499

Własności lekarskie i sposób użycia jest taki sam, jak *Acqua di Bovegno*, i tylko z powodu pięknego swego położenia, jest więcej nad tą wodę przekładaną.

BAGNI DI SAN PELLEGRINO.

Położenie. W prowincyi *Bergamo*, w powiecie *Zogno*, na prawym brzegu rzeki *Brembo*, w odległości trzech mil, od miasta *Bergamo*, jest wieś, zwana *San Pellegrino*, w której źródła wody mineralnej, od kilku wieków, są już w celu lekarskim używane. Wygodnie urządzone zakład, do brania kąpiei, tak zwyczajnych, jako też parowych, przyrządy do robienia kąpiei nastrzykiwanych i wstrzykiwań. Obfitość mieszkań, dla pomieszczenia przyjeżdżających osób, i rozkoszne położenie całej doliny, zwaney *Vallebrembana*, służącej za podstawę tak wsi

Pellegrino, jako też i jej okolicom, tworzą w tém miejscu wygodny i przyjemny pobyt przyjeżdżającym.

Dwa są źródła w tém miejscu wody mineralnej, jedno zwane *La Fonte Antica*, które jeszcze przed rokiem 1596, było używane, jest o 400 kroków odległe, od rzeki *Brembo*, w zachodniej stronie *Vallebrembana*, z kąd sprowadzonym jest do obszernego naczynia, z którego rozchodzi się do zakładu, i używa się do picia i na kąpiele (1), drugie źródło niedaleko od poprzedzającego, odkrytém zostało w r. 1838, w piwnicy właściciela domu, nazywającego się *Sallaroli*, i tam urządzono 8 łazienek, do brania kąpiele, i duży salon, do picia wody (2).

(1) Źródło to, w r. 1770, bez żadnej widocznej przyczyny, raptownie znikło i przez 15 dni, nie pokazywało się zupełnie, później znowu płynęło tak jak zawsze. (Vide l. c. pag. 483.)

(2) Oprócz tych dwóch, są jeszcze trzy źródła wody mineralnej w okolicy, i tak: a) we wsi *Fuipiano*, w stronie północnej *San Pellegrino*, u podstawy góry, zwanej *Monte Corna*, b) we wsi *Bracca*, niedaleko rzeki *Ambria*, i c) o pół mili drogi od *San Pellegrino*, niedaleko rzeki *Brembo*. Wody te, nie są teraz używane w celu lekarskim, zdaje się tylko, że w wiekach śre-

Własności fizyczne. W obu tych źródłach, woda jest czystą i przezroczystą, lecz ma ciężej, będąc w zetknięciu z powietrzem; smak ma lekko szczypiący, mydlasty, bez zapachu, para tej wody, robi pewien rodzaj drażnienia w oczach i w nosie; temperatura jej jest $+21^{\circ}$ Reaum., jest lżejszą od wody destylowanej. Butelki napełnione tą wodą i zatkałe mocno, pękają często, z powodu kwasu węglowego, którego dwa cale sześciennego, w jednym funcie wody, znajdują się; zostawiona długo w butelkach, rozkłada się, i zostawia na dnie naczynia, osad ciemno-żółty.

Własności chemiczne. Podług świeżego rozbioru, uczynionego przez prof. **Ottavio Ferrario** (1), okazało się, że woda w obu tych źródłach, zawiera następujące części składowe:

Kwasu węglowego wolnego	gran	261
Chlorku sodu	„	160
„ magnezynu	„	73
Siarkanu sody	„	143
„ magnezji	„	220

dnich była używaną ta woda, co spływa z góry *Monte Corna*.

(1) Vide l. c. pag. 485.

Węglańu żelaza	„	53
„ wapna	„	597
Jodku sodu	„	22
Istoty organicznej	„	43
Kwasu krzemowego	„	11
Wody		998,417

1,000,000

Własności lekarskie. Woda ta, użyta wewnętrznie, działa powiększając nie tylko wypróżnienia żołądkowe i uryny, ale nadto przyspiesza wydzielanie się szlamu nosowego, gruczołów ślinowych i łzowych, kleju usznego, i powiększa znacznie przeziw skórny.

Niektórzy chorzy, przy użyciu téj wody, z początku doznają szczególnego palenia, jakby świerzbu w próżności ust, ciężenia żołądka, nudności, ciężaru i bólu głowy, co zwyczajnie po kilku dniach przechodzi. U niektórych, przy tych wodach, powiększa się nadzwyczajnie apetyt, rzeźwość, i dobry humor; inni doznają kaszlu, bezsenności, upadku sił; a biorący kąpiele, nabywają świerzbu po całej powierzchni skóry. Wody te, są zalecane: we wszystkich chorobach skórnych, niegorączkowych, w zapaleniu powiek ropiastém (blepharophtalmia), pochodzącém od wpędzenia we-

wnątrz rozmaitych krost i liszajów, jak również w cierpieniach oczu, natury skrofulicznej, w stwardnieniu trzewów brzusznych, a także w hypochondryi i hysteryi. Nadto, bardzo dobre skutki tych wód, widziane jeszcze były, w cierpieniach dróg urynowych, pochodzących z nagromadzenia się piasku, lub też kamieni, tak nerkowych, jako też i pęcherzowych, które to kamienie, po użyciu tych wód wyszły, podług opisu D^{ra} Carrara, były koloru biało-żółtawego, rozmaitego kształtu i wielkości, już okrągłe, już kątowne, już z rozmaitych blaszek, albo ziarenek złożone; oprócz tego, niemniej z dobrym skutkiem używane były, w osłabioném trawieniu, w nieregularném odbywaniu się odpływów miesięcznych i artrytyzmie.

Sposób użycia. Wody te, używają się wewnątrz i zewnątrz; wewnątrz, pijąc od 4 do 10 kubków dziennie, ale postrzeżenia D^{ra} Carrara mówią, że lepsze skutki otrzymano, przy użyciu dłuższém tych wód, lecz w ilości bardzo umiarkowanėj. Zewnątrz, są przepisywane w postaci kąpiei zwyczajnych, ogólnych, lub częściowych, w postaci kąpiei nastrożkiwanych i wstrzykiwań. Czas leczenia się temi wodami, jest od początku czerwca, do koń-

ca września, i zwyczajnie, przez 4 lub 6 tygodni, użycie tych wód się zaleca.

BAGNI DI TRESORE.

Położenie. *Trescore*, jest to wielka i piękna osada, o dwie i pół mili od miasta *Bergamo* odległa, sławna od kilku wieków wodami mineralnymi, które w postaci kąpeli zwyczajnych i błotnych, są używane. Oprócz kilku źródeł pomniejszych, dwa są źródła główne wód mineralnych w tém miejscu, jedno się zowie *La fonte di San Pancrazio*, a drugie *La fonte Beroa*, przy obu tych źródłach, są urządzone zakłady, do brania kąpeli zwyczajnych i parowych, oraz liczne i wygodne mieszkania, do pomieszczenia przyjeżdżających tam osób. Na prawym brzegu rzeki *Cherio*, u podstawy małego pagórka, wydobywa się źródło wody mineralnej, zwane *San Pancrazio*, które ścieka do studni, na ten cel umyślnie w skale wykutęj (14 stóp głębokości, a trzy stopy szerokości), z kąd za pomocą kanałów, spływa do zakładu, gdzie jest ogrzewaną i na kąpiele używaną. Źródło zaś zwane *La fonte Beroa*, leży z lewej strony rzeki *Cherio*, po prawej stronie drogi, prowadzącej z *Trescore* do *Zandobbio*.

Własności fizyczne, obu tych źródeł, są jednostajne; woda w nich, jest czystą i przezroczystą, świeżą, ma zapach mocny siarczany, który traci, będąc zostawioną przez czas dłuższy, na otwartém powietrzu, a nabiera mocniejszego zapachu, przed każdą zmianą powietrza; smak ma mdły, niewyraźny, trzymana w otwartém naczyniu, wydziela z siebie gaz, w postaci bąbli powietrznych, a trzymana długo w naczyniach zamkniętych, zostawia osad szary na dnie; temperaturę ma $+ 14^{\circ}$ Reaum.

Własności chemiczne. **Pietro Alemani** ⁽¹⁾ robiąc rozbiór chemiczny tych wód, znalazł, że w 100 funtach wody, wagi lekarskiej, zawiera się:

Kwasu węglowego cali sześć.	74,25	81
Gazu wodorodno-siarkowego	66,75	1,23
Chlorku magnezynu gran	20	49
„ sodu „	600	802
„ wapniaku „	„	20
Węgłanu żelaza „	4	8
„ magnezji „	30	24
„ wapna „	170	176
Siarkanu maguezy „	133	150
Kwasu krzemowego „	8	8
	965	1237

(¹) Vide l. c. pag. 544.

Własności lekarskie. Skutek tych wód, zależy głównie od kwasu węglowego, jako też od gazu wodorodno-siarkowego, oraz od chlorku sodu i siarkanu magnezyi, w wodzie tej będących. Woda ta, okazała się skuteczną: w rozmaitych chorobach skórnych, bezgorączkowych, liszajach zadawnionych, w parchach, świerzbie, w rozmaitych guzach limfatycznych, w nabrzmiałości kości, zajmujących stawy i będących natury artrytycznej, w przykurczeniu członków, reumatyzmach zadawnionych, w sparaliżowaniach tak częściowych, jako też kompletnych, pochodzących z ataków apoplektycznych. D^or **Pasta**, zaleca je z dobrym skutkiem: w cierpieniach trzewów brzusznych, a szczególnie w stwardnieniu wątroby i śledziony, w kamieniach żółciowych i nerkowych, w rozmaitych odpływach szlamowatych, białaczce, w nieregularnym odchodzie miesięcznym, w hypochondryi i w hysteryi u kobiet, a także w wodnej puchlinie.

Sposób użycia. Woda ta, używa się wewnątrznie, pijąc od 3 do 5 kubków dziennie i zewnętrznie, w postaci kąpeli zwyczajnych, parowych, błotnych, nastrzykiwanych i wstrzykiwań. Nim się rozpocznie leczenie tą wodą, miejscowi

lekarze, zalecają zwyczajnie, upuszczenie krwi choremu, i lekarstwa czyszczące żołądek, a potem, pije się woda przez 3 lub 4 tygodnie. Woda mająca być użytą na kąpiele, jest ogrzewaną w kotłach; chociaż Dr Pasta uważa, że skuteczniejsze kąpiele z wody nieogrzewanej, w której od pół, do całej godziny, radzi choremu zostawać. Kąpiele parowe, zalecane są w wodnej puchlinie, w chorobach skóry i paraliżach; a błotne, w nabrzmiałości stawów, w przykurczeniu członków, i jątrznikach zadawnionych. Kąpiele błotne, używają się ciepłe lub zimne, w kąpielach błotnych ciepłych, część cierpiąca, pokrywa się błotem, napojonem wodą mineralną, i wystawia się na działanie promieni słonecznych, aż do wyschnięcia zupełnego błota, lecz jeżeli wskazane jest użycie dłuższe kąpeli, to błoto, w miarę schnięcia, polewa się jeszcze parę razy, wodą mineralną, następnie część cierpiąca, obmywa się wodą mineralną, osusza, pokrywa flanelką i chory kładzie się do łóżka; w zimnych zaś kąpielach tego rodzaju, część cierpiąca, błotem się pokrywa i chory leży w łóżku, aż do wyschnięcia zupełnego błota. Czas brania kąpeli w tym miejscu, jest od połowy maja, do połowy września.

ACQUA DI BOARIO.

Położenie. W powiecie *Breno*, w prowincyi *Bergamo*, we wsi *Boario*, znajduje się na łące, znaczne dosyć źródło wody mineralnej, wypływające z pokładów pirytów żelaznych, przy którym źródle, urządzony jest skromny zakład, do picia wód i pomieszczenia chorych.

Własności fizyczne. Woda ta, jest doskonale czystą i przezroczystą, smak ma ściągający, żelazny, gorzkawy, zapach słaby, właściwy wodom żelaznym, będącym w miejscach błotnistych; wystawiona na działanie światła, w naczyniach otwartych, męci się, a będąc trzymaną przez dłuższy czas, w naczyniach zaszpionowanych, zostawia na dnie i ścianach osad żółtawy; temperaturę ma $+ 11^{\circ}$ Reaum., ciężar gatunkowy 1,012.

Własności chemiczne. Podług rozbioru, zrobionego przez prof. **Ferrario** ⁽¹⁾ 100,000 gran tej wody, zawierają w sobie:

Siarkanu magnezyi	gran	000,079,01
„ żelaza	„	000,016,75
„ wapna	„	000,015,75
Chlorku wapniaku	„	000,016,67

(¹) Vide l. c. pag. 233.

Chlorku magnezynu gran	000,022,57
Istoty organicznej	„ 000,011,50
Kwasu krzemowego	„ 000,015,25
Węglańu wapna	ślady
Wody	„ 99,822,50
	<hr/>
	100,000,00

Własności lekarskie. Woda ta, zalecaną jest w powolném i zadawnioném zadrażnieniu kanału pokarmowego, i w skutek tego wynikiem złém trawieniu; w podobném cierpieniu serca i naczyń większych, w stwardnieniu początkowém wątroby i śledziony, oraz w zatkaniach gruczołów brzusznych. Postrzeżenia przez D^{ca} **Pallozzini** zebrane, mówią bardzo, o skuteczności tych wód, w rozmaitych odpływach szlamowatych, w nieporządném odbywaniu się odchodów miesięcznych, w białaczce, a także w zatkaniu gruczołów kreskowych.

Sposób użycia. Wody te, używają się wewnątrznie, pjąc od 2 do 5 kubków dziennie. Czas zwyczajny, do leczenia się temi wodami, jest od początku czerwca, do końca września; wody te, mogą być sprowadzane w inne miejsca, w których przy użyciu kąpeli mineralnych, mogą być do wewnętrznego użycia przepisywanemi.

ACQUA DI SANT'OMOBONO.

Położenie. W powiecie *Almeno San Salvatore*, w prowincyi *Bergamo*, o trzy mile od tego miasta, jest wieś, zwana *Mazzoleni*, a w niej są źródła wody mineralnej, które od nazwiska S^{go} Patrona tej parafii, *La fonte di Sant'Omobono*, są nazwane. Główne źródło tej wody, leży w stronie północnej, i jest odległe o kilkaset kroków odewsi, wypływa na płaszczyźnie, zwaną *Val Bettola* (1); nie ma tam urządzonego żadnego zakładu, do picia tych wód, lub brania kąpeli, i przyjeżdżający chorzy, muszą się mieścić w domach prywatnych, których nie bardzo wielka jest liczba.

Własności fizyczne. Woda ta, jest czystą i przezroczystą, zapach ma jaj zepsutych, smak słonawy, trzymana w naczyniach zatkanych, nie wydziela osadu, temperaturę ma + 13° Reaum.

Własności chemiczne. Podług rozbioru, zro-

(1) Oprócz tego źródła, są tam jeszcze źródła mineralne, wypływające z pagórka, zwanego *Tossato del Catto*, i będące na łące zwaną *Prabutè*, lecz wody te, w celu lekarskim nie są używane.

bionego przez prof. **Ferrario** ⁽²⁾, 100,000,00 gran tej wody, zawierają w sobie:

Gazu wodorodno-siarkowego gran	3,79
Kwasu węglowego	„ 13,33
Węglanu wapna	„ 10,66
Siarkanu magnezylu	„ 22,04
„ sodu	„ 60,62
„ wapna	„ 16,85
Chlorku sodu	„ 34,01
„ magnezynu	„ 19,77
„ wapniaku	„ 8,29
Istoty organicznej	„ 9,50
Kwasu krzemowego	„ 4,50
Wody	99,696,54

100,000,00

Własności lekarskie. Woda ta, należy do wód siarczanych, słonych, i podług postrzeżeń robionych przez D^{ra} **Pasta**, uważaną jest za skuteczną bardzo, w rozmaitych chorobach skórnych, w podagrze, w paraliżach, w stwardnieniach wątroby, śledziony, gruczoła podżołądkowego i kresiek, w przykurczeniach członków, w chorobie angielskiej, w cierpieniach pochodzących z kamieni nerkowych i pęcherzowych, w duszności i wodnej puchlinie.

(1) Vide l. c. pag. 499.

Sposób użycia. Zwyczajnie używa się wewnętrznie, od trzech do sześciu kubków dziennie, a w paraliżach i kąpiele z tej wody są zalecane. Czas leczenia się temi wodami, jest od początku czerwca do końca września.

BAGNI DI BORMIO.

Położenie. W prowincyi *Sondrio*, w miasteczku *Sondrio*, odległym o 26 mil od *Medyolanu*, znajduje się źródło wód mineralnych, znane przed kilku wiekami, pod nazwiskiem *Aequa di Bormio*, przy którym dwa zakłady, do brania kąpiele, od dawna już były zbudowane; w nowszych czasach, o ćwierć mili od miasteczka *Bormio*, przy drodze prowadzącej do *Stelvio*, wybudowano nowy zakład, do brania kąpiele, w których 16 pojedynczych osobnych łazienek, i dwie duże wspólne łazienki, jedna z nich służąca dla mężczyzn, a druga dla kobiet, wraz z przyrządami do brania kąpiele nastrzykiwanych, wstrzykiwań, kąpiele parowych i szlamowych, urządzono. Zakład ten, pod względem wygodnego i dobrego utrzymania, nie pozostawia nic do życzenia, a obfitość prywatnych umeblowanych domów, nie przedstawia żadnej

trudności w wynalezieniu mieszkania, dla przyjeżdżających tam osób. Kilka źródeł wody mineralnej, spływa z rozmaitej wysokości pagórka, znajdującego się w bliskości *Bormio*, które to źródła, za pomocą kanałów, wodę do zakładu dostarczają.

Własności fizyczne. Woda w źródłach tych, est czystą i przezroczystą, bez koloru, smak ma mdły, zapach siarki, stojąc przez długi czas w naczyniu, zostawia na dnie osad, koloru szarego; temperatura zwyczajna $+ 33^{\circ}$ Reaum., chociaż niekiedy dochodzi do $+ 35^{\circ}$ i zniża się do $+ 30^{\circ}$ Reaum.

Własności chemiczne. Rozbiór tej wody, zrobiony przez D^{ra} *Peregrini* (1), okazał, że 10,000 gram tej wody, zawierają w sobie:

Siarkanu sody	gran	213,60
„ potażu	„	187,61
„ magnezyi	„	104,83
„ wapna	„	360,55
Chlorku sodu	„	17,88
Węgłanu żelaza	„	16,29
„ wapna	„	252,00
Krzemianu glinki	„	38,01

(1) Vide l. c. pag. 240.

Straty „ 12,23
 Gazu wodorodno siarkowego, ślady

1203,00

Własności lekarskie. Wody te, są siarczane, z działania swojego, podobne są bardzo, do wód będących w *Abano* i w *Arquà*, i uważane są za bardzo skuteczne: w liszajach zadawnionych, w jątrznikach zastarzałych, w chorobach systemu limfatyczno-gruczołowego, w nabrzmieniach i stwardnieniach gruczołów kreskowych, a także w stwardnieniu wątroby, w początkowym stwardnieniu szyi macicznej, w nabrzmieniu stawów, w sztywności członków, w cierpieniach reumatycznych, w białych upławach, w bezpłodności, w hypochondryi i w hysteryi.

Sposób użycia. Używają się wody te wewnętrznie, pijąc od 2 do 4 kubków dziennie, i zewnętrznie, w postaci kąpeli zwyczajnych, parowych, nastrzykiwanych, błotnych i wstrzykiwań, zastosowanych do miejsca zajętego chorobą, przed użyciem tych wód, jeżeli są ślady zadrażnienia w organach cierpiących, używa się wprzód zawsze, sposób leczenia przeciw zapalny. Pobyt u tych wód, rozciąga się od 3 do 4 tygodni. Czas trwania leczenia się w tym miejscu, jest od początku czerwca, do końca wrze-

śnia. Najczęściej przy użyciu tych kąpieli, zaleca się jednocześnie, do wewnętrznego użycia woda zwana :

ACQUA DI SANTA CATERINA.

Położenie. O dwie mile od *Bormio*, w prowincyi *Sondrio*, we wsi będącej na płaszczynie *Val Furva*, w miejscu gliniastém i błotnistém, wypływa źródło wody mineralnej, zwane *Acqua di Santa Caterina*, z którego to źródła, woda spływa do stosownej wielkości zbiornika i stamtąd do użycia jest brana. We wsi tej, znajduje się wybudowany dom, mogący pomieścić w sobie 60 osób, chcących się leczyć temi wodami, lecz zwyczajnie chorzy, zatrzymują się w miasteczku *Bormio*, gdzie więcej znaleźć mogą wygodniejszych mieszkań, i dokąd, świeża ta woda, codziennie jest przywożoną.

Własności fizyczne. Woda ta, jest przezroczystą, bez koloru i zapachu, smak ma kwaskowaty, ściągający, metaliczny; trzymana w naczyniu szklanném, wielką ilość gazu, w postaci bąbli powietrznych, na ścianach naczynia osadza; temperaturę ma + 13° Reaum.

Własności chemiczne. Podług rozbioru, zro-

bionego przez D^{ra} **Peregrini** (¹), jeden litr téj wody, zawierać ma, oprócz podwójnej ilości kwasu węglowego, części stałych gramm 0,700, które przy rozbiorze większej ilości téj wody, były w następującym stosunku:

Siarkanu sody	gran	50,85
„ magnezyi	„	9,83
Chlorku sodu	„	28,63
Węglanu magnezyi	„	53,17
„ żelaza	„	277,03
Dwuwęglanu wapna	„	778,89
Krzemianu glinki	„	36,06

1234,46

Własności lekarskie. Wody te, są żelazne i podobne są do wód *Recoaro*, działają wzmacniającym sposobem, i przepisywane są z dobrym skutkiem: w zadawnioném zadrażnieniu żołądka i kiszek, i w powstałym z tego złém trawieniu, w niechęci do jedzenia, w womicie, w osłabieniu nerwowém, w białaczce, w hypochondryi, w hysteryi, a także bardzo dobrze działały, w stwardnieniach gruczołów brzusznych, i w cierpieniach pęcherza moczowego.

Sposób użycia. Przepisują się wewnątrznie, pijąc od 2 do 4 kubków dziennie, lecz przy

(¹) Vide l. c. pag. 496.

użyciu tych wód, trzeba znieść wprzód wszelkie zadrażnienia miejscowe, gdyż inaczej, zamiast polepszenia, wielkie pogorszenie choroby sprawić mogą. Czas leczenia się temi wodami, jest od miesiąca czerwca do września.

BAGNI DI MASINO:

Położenie. W prowincyi *Sondria*, w powiecie *Traona*, we wsi *Masino*, znajdują się źródła gorące wody mineralnej, zwane *Bagni di Masino*, które z powodu niewielkiej odległości od wsi, zwanój *San Martino*, przez niektórych *Bagni di San Martino*, są nazywane. Wody te, od parę wieków, są używane w celu lekarskim, a we wsi, znajduje się wybudowany wygodny zakład, do brania kąpeli zwyczajnych i błotnych, są przyrządy do brania kąpeli nastrzykiwanych, a dla biednych, są urządzone łazienki wspólne, w których kilkanaście osób, jednoczasowo kąpiel brać może. Źródła te, w odległości kilkunastu kroków od zakładu, wydobywają się ze środka skały, z kąd woda, za pomocą kanałów, do zakładu jest sprowadzoną.

Własności fizyczne. Woda ta, jest zupełnie czystą i przezroczystą, bez zapachu, smak ma

słonawy, temperaturę + 36° Reaum., zaszpun-
towana dobrze w butelkach, może być trzymana
długo i przesyłana w odległe miejsca, bez żad-
nej odmiany.

Własności chemiczne. **Ottavio Ferrario** (1)
wspólnie z **D^{rem} Balardini**, w r. 1834, zrobili
rozbiór tej wody, z czego się okazało, że 10,000
gramm wody, zawierają w sobie:

Chlorku sodu	gramm 2,75
„ magnezynu	„ 0,42
„ wapniaku	„ 0,52
Siarkanu wapna	„ 0,25
„ sody	„ 1,70
„ magnezji	„ 0,75
Półtoro niedokwasu	
żelaza	„ 0,31
wapna	„ 0,15
glinki	„ 0,16
Kwasu krzemowego	„ 0,33
„ zdrojowego	„ 0,20
„ źródłowego	„ 0,20
Niedokwasu manganu	„ ślady
Wody	9,982,36
	<hr/>
	10,000,00

Własności lekarskie. Wody te, od dawna są

(1) Vide l. c. pag. 368.

używane wewnątrz, z dobrym bardzo skutkiem: w cierpieniach systematu limfatyczno-gruczołowego, w skrofalach, w rozmaitych guzach natury skrofalicznej, które przeszły już w ropienie, we wszystkich chorobach, z tak nazywanej ostrości humorów pochodzących, w guzach zimnych, tak szyi, jako też i stawów, w cierpieniach zadawnionych organów brzusznych, błony sadłowej, kresek, a szczególnieją wątroby i śledziony, w ich stwardnieniu początkowem, w kamieniu żółciowym; także skutecznymi okazały się bardzo: w osłabionem trawieniu, w wymiotach, bieguncie chronicznej, w cierpieniach dróg urynowych, jak i w chronicznem zadrażnieniu szyi, pęcherza urynowego, katarze tegoż, i w kamieniach tak nerkowych, jak i pęcherzowych. A ponieważ, wody te, od dawna z wielkim skutkiem używane były, w cierpieniach systematu macicznego, jak w nieporządnym lub bolesnym odpływie miesięcznym, białem płynieniu, w stwardnieniu macicy ogólnem, lub częściowem, i z przyczyn tych, pochodzącej bezpłodności; przeto dawniej, kąpielami dla kobiet, *Acque delle Signore* były nazywane. Kąpiele zwyczajne z téj wody, wraz z kąpielami nastrzykiwanemi, zalecają się w rozmaitych

cierpieniach artrytycznych, reumatycznych i paraliżach, a błotne w nabrzmiałości stawów, sztywności członków, jątrznikach zadawnionych i liszajach.

Sposób użycia. Wewnętrznie, woda ta używa się, pijąc od 2 do 6 kubków dziennie, i zewnętrznie, w postaci kąpeli zwyczajnych, nastrzykiwanych i błotnych; leczenie się, rozciąga od trzech do czterech tygodni, a czas leczenia się temi wodami, jest od początku czerwca, do końca września.

ŹRÓDŁA MINERALNE, W KROLESTWIE LOMBARDZKO WENE-
CKIEM BĘDĄCE, KTÓRYCH ALBO ROZKŁAD NIE JEST ZROBIO-
NYM, ALBO UŻYCIE NIE JEST JESZCZE TAK UPOWSZECHNIO-
NE, SA NASTĘPUJĄCE:

Caldiero (acqua di), przy drodze prowadzącej z *Wenecyi* do *Werony*, o dwie mile od tego ostatniego miasta, znajduje się wieś, zwana *Caldiero*, a w niej źródła wody mineralnej, zwane jedno *La Brentella*, a drugie *della Cavalla*, które za czasów Rzymskich, pod nazwiskiem *Fonti di Junone* znane były. Woda ta jest bez zapachu, smak ma kwaskowato słodkawy, temperaturę + 22° Reaum. Podług rozbioru, zrobionego przez **Drª Barbieri** i **Bongiovanni**, w 50 funtach tej wody, znajduje się: węglanu wapna gran 43, — magnezyi 8, siarkanu sody 16, — wapna 15, — glinki 10, chlorku sodu 22, —wapniaku 7, —magnezynu 4, kwasu krzemowego 4, niedokwasu żelaza 4, mieszaniny kwasu węglowego, saletrorodu i kwasorodu cali szelcennych 37. Szlam z tej wody, ma temperaturę + 18° Reaum., kolor czarniawy, smak gniły, zapach błotnisty, w dotknięciu klejki, w dwóch funtach tego szlamu, znajduje się: siarkanu sody gran 125, — wapna 107, glinki 75, chlorku sodu 194, — wapniaku 56, magnezyinu 38, saletranu potażu 33, i niektóre jeszcze istoty wyciągowe i gazowe, jako i niedokwas żelaza.

Dr. Ig. Baranowski

S P I S

WÓD MINERALNYCH W DZIELKU TĘM BĘDĄCYCH,
PORZĄDKIEM ALFABETYCZNYM UŁOŻONY.

KRÓLESTWO OBOJGA SYCYLIJ.

Acqua Acidola o Acetosella	90
— (del') Antro, i Acqua della machina	15
— (dei) Bagnuoli	24
— (di) Bagno Fresco o del'Occio	48
— (dei) Bagni d'Ischia	38
— (del) Cappone	46
— (di) Castiglione	40
— (di) Citara	59
— Ferrata di Pizzo Falcone	7
— Ferrata nuova	89
— Ferrata del Pozzillo	87
— (di) Francesco Primo	57
— (di) Gurgitello	42
— Media	17
— Media prima e seconda	82
— Nitroli	64
— (del) Opmitello	62
— (dei) Pisciarelli	21
— (del) Pontano	36
— (della) Regina Isabella	54

Acqua (della) Ritta	51
— (di) San montano	56
— (di) Santa Restituta	52
— Solfurea Ferrata	85
— Solfurea del muraglione	92
— Solfurea di Santa Lucia	5
— Subveni homini	19
— (della) Torre dell'Annunziata	95
Stufe di Cacciuto	68
— (di) Castiglione	67
— (d') Ischia	66
— (di) Nerone	28
— (di) San Gennaro	27
— (di) San Lorenzo	69
— (di) Testaccio	70

PAŃSTWO KOŚCIELNE.

Acque Albule Tiburtine	143
— (della) Porreta	153
Acqua Acetosa	141
— (di) Nocera	157
— Santa	138
— Termali di Civita Vecchia	149

WIELKIE KSIĘSTWO TOSKAŃSKIE.

Acque minerali a monte Catini	232
— (di) Monte Cerboli	213
— Marziali del'Elba	267
— (di) Rapolano	202

Acqua (delle) Terme Leopoldine di Santa Maria in	
Bagno	189
— Acidula d'Arunte ai bagni d'Armajolo	200
— Acidula di Cinciano	208
— Acidula Ferruginosa di Chitignano	187
— Acidula Ferruginosa di montione	185
— Acidula Ferruginosa di San Luigi	224
— Acidula di monte Cerboli	213
— Acidula Solfurea di Monte Cerboli	215
— (di) Armajolo	198
— (del) Bagno di Chianciano	173
— (del) Bagno Regio	235
— (dei) Bagni di S. Filippo	165
— (di) Casale	211
— (di) Castrocaro	193
— (di) Chiecinella	229
— Janella	231
— Martinelli	246
— Marziale di Rio	268
— (del) Pino di Santa Luce	227
— (del) Rinfresco	240
— Salina del Castellaccio a Livorno	263
— Santa Acidula di Chianciano	157
— (di) San Rocco a Livorno	261
— Solfurea della Puzzolente a Livorno	265
— Solfurea termale del bagno di S. Michele	226
— (delle) Tamerici	244
— (delle) Terme Leopoldine	233
— Tettucio	237

Acqua (della) Terretta di monte Catini	242
— (della) Vigneria	270
Bagni d'Acqui, o di Casciana	259
— (di) Lucca	247
— (di) Montalceto	183
— a Morba	218
— (di) Pisa	256
— (di) Vignone	168
I Fangi di Monte Cerboli	216

KRÓLESTWO LOMBARDZKO-WENECKIE.

Acqua di Abano	291
— (di) Boario	323
— (di) Bovegno	311
— Civillina	308
— (di) Rabbi	302
— (di) Santa Caterina	330
— (di) San Colombano	313
— (di) Sant'Omobono	325
Bagni di Arqua	300
— (di) Bormio	327
— (di) Masimo	332
— (di) Recoaro	304
— (di) San Pellegrino	314
— (di) Trescore	319
I Fangi di Abano	295

O M Y Ł K I.

<i>stronica</i>	<i>wiersz</i>	<i>zamiast</i>	<i>popraw</i>
18	16	wiadomości	własności
20	15	magnezy	magnezyi
—	23	wiadomości	własności
21	19	wieków wybuha	wieków nie wybuha
34	5	caccinto	cacciuto
—	22	della	detta
67	2	vaporine	vaporariae
—	—	sadatoriae	sudatoriae
68	8	znajdują się	zamykają się
141	6	miasta	mostu
142	17	Lemo phlegmasia	Lenco phlegmasia
152	6	z wielkiej	z niewielkiej
—	17	groty	góry
159	14	Marichini	Morichini
166	14	tych wód	z tych wód
170	2	+ 24 ^o	+ 28 ^o
205	11	Vel	Ved:
—	17	nomini	uomini
206	16	utrzymaną	utrzymywaną
231	5	kaloryferu	kaloryferu
266	25	Sgiani	Sguanei
267	17	i wygodną	i niewygodną
320	15	nad wyszczególnieniem części składowych w wodach będących, wypuszczono nazwisko źródeł, nad pierwszym <i>San Pancrazio</i> , nad drugim <i>Beroa</i> .	
325	22	Tossato	Fossato

BIBLIOTEKA
AKADEMII MEDYCZNEJ
W LUBLINIE

05047